Digitized by Google

BIBL NAZ
Vitt. Emanuele III
Racc.
De Marinis
A
7 H.
NAPOLI

Bacc ~~De mining~~ A 44

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE III - NAPOLI

IN OMNES
L. ANNÆI SENECÆ
NATVRALIVM
Quæſtionum Libros
ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHYSIOLOGIÆ partem eam his libris tractat, quam μετεωρολογίαν appellant: quia pleraque de ſublimibus eſt, & quæ inter cœlum terramque verſantur. Tractat tamen etiam de terræ ipſius motu, itemque de fluminibus vel aquis; ſed ideò, quia à ſpiritu ſiue aere cauſſam vel ortum habent: atque ita ad ſublimem etiam naturam ſpectant. Pulchri & docti libri ſunt, Ariſtotelicis in hoc argumento non dicam priores, tamen vberiores: & quos ſenex admodum, quo tempore ferè ipſas Epiſtolas, ſcripſit. Aptè ergo his adiungentur. Id liquet è variis locis, vbi de ſenili ætate memorat, vbi de C. Balbillo, qui fuit Præfectus Aegypti ſub Nerone, ſed clariſſimè è Libri ſexti initio, vbi de terræ motu; qui Campaniã concuſſit Verginio & Memmio Coſſ. At hi fuerunt circiter biennio antè Senecæ mortem.

INDEX EORVM, QVAE IN dictis ſingulis Libris continentur.

I. In quo de Capreis. Trabibus, Area, ſiue Corona; Arcu, ſeu Iride, & alijs huiuſmodi igneis fulgoribus in aere apparentibus. pag. 1

II. In quo de vi, & poteſtate aeris, & alijs ad

 ſequentes

ſequentes libros neceſſariis. 42
III. In quo de aquis. 88
IV. In quo de Niue, Grandine, & Pluuia agitur. 131
V. In quo de ventis & aeris motu. 159
VI. In quo de terra motu. 180
VII. In quo de Cometis. 223

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS SVASORIARVM INDEX.

I. Deliberat Alexander, an Oceanum nauiget. 259
II. Trecenti Lacones contra Xerxem miſſi, cùm trecenti ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant an & ipſi fugiant. 270
III. Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Calchante aliter nauigari poſſe. 283
IV. Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cùm denunciatum eſſet illi reſponſo auguris periculum. 287
V. Deliberant Athenienſes, an Trophæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur. 290
VI. Deliberat Cicero, an Antonium deprecetur. 294

PARS ALTERA.

Hiſtoricorum de Cicerone Iudicia.

VII. Deliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat, promittente incolumitatem Antonio, ſi feciſſet. 302

INDEX
CONTROVERSIARVM M. ANNÆI SENECÆ.

LIB. I.

Procœmium ad Nouatum, Senecam & Melam filios, quo ſuam prædicat memoriam, mox & Porcium Latronem laudat. 319
1. *Patruus abdicatus.* 331
2. *Sacerdos proſtituta.* 344
3. *Inceſta de ſaxo.* 358
4. *Vir fortis ſine manibus.* 365
5. *Raptor duarum.* 372
6. *Archipirata filia.* 378
7. *Tyrannicida à piratis dimiſſus.* 385
8. *Ter fortis.* 397

LIB. II.

Præfatio de Fabiano Philoſopho Arellij Fuſci & Blandi diſcipulo, ad Melam F. 406
9. *Adoptandus poſt tres abdicatos.* 410
10. *Iuſiurandum mariti & uxoris.* 430
11. *Raptor patrem ſuum non exorans.* 437
12. *Nepos ex meretrice ſuſceptus.* 450
13. *Torta à tyranno pro marito.* 458
14. *Pater & filius luxurioſi.* 470
15. *Peregrinus negotiator.* 478

LIB. III. aliàs VII.

Procœmium de Albutio Silone, & quędam de Gallione. 485

16. *Ab archipirata filio dimiſſus.* 490
17. *Popilius Ciceronis interfector.* 507
18. *Ter abdicatus venenum terens.* 516
19. *Mater tacæ filium retinens.* 522
20. *Quinquennis teſtis in procuratorem.* 529
21. *Dementiæ accuſatur, qui ſeruo filiam iunxit.* 537
22. *Cauete proditionem.* 549
23. *Mutanda optio raptore conuicto.* 559
LIB. IV. aliàs IX.
Præfatio, de Montano Votieno, & Porciô Latrone, ac declamandi ratione. 566
24. *Cimon ingratus Calliæ.* 568
25. *Flaminius inter cœnam reum puniens.* 578
26. *Expoſitum repetens à duobus.* 592
27. *A filio in arce pulſatus.* 599
28. *Priuignus ab auo raptus nouercæ.* 610
29. *Filia conſcia in veneno priuigni.* 619
LIB. V. aliàs X.
Procemium de Scauro, Labieno Muſa, Oſcho, Sparſo, C. Silone, Turrio, Clodino patre & filio, & de libris exuſtis Labieni, & de Scauri orationibus. 628
30. *Lugens pauperis filius, diuitem ſequens.* 636
31. *Vir fortis non cedens forti patri.* 646
32. *Demens quòd mori coegerit filiã.* 653
33. *Debilitans expoſitos, ſeu mendici debilitati.* 660
34. *Parraſii Prometheus.* 673
35. *Fur accuſator proditoris.* 686

IN-

INDEX EPITOMÆ LIBRORVM QVINQVE CONTROVERSIARVM, quæ interciderunt.

LIB. III.

1 *Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.* 714
2 *Parricida æquis ſententijs abſolutus.* 715
3 *Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptauit.* 715
4 *Seruatus à filio.* 717
5 *Pater raptam continens.* 718
6 *Domus cum tyranno incenſa.* 719
7 *Venenum datum filio furenti.* 720
8 *Olynthius pater reus concurſus.* 721
9 *Crux ſerui venenum ægro domino neganti.* 722

LIB. IV.

1 *Pater à ſepulcro à luxurioſo raptus.* 726
2 *Metellus cæcatus.* 728
3 *Patre exule filia rapta.* 729
4 *Armis ſepulcri victor.* 730
5 *Priuignus medicus.* 731
6 *Indiſcreti filius & priuignus.* 733
7 *Tyrannicida, & adulter tyranni.* 734
8 *Patronus operas remiſſas repetens.* 736

LIB. V.

Præfatione laudatur Caſſius Seuerus.
1 *Laqueus inciſus.* 737
2 *Gener diuitis inimici.* 739
3 *Fratres pancratiaſtæ.* 740
4 *Damnatus parricidij alligans fratrem.* 740
5 *Exuſta domus cum arbore.* 741
6 *Raptus in veſte muliebri.* 743
7 *Trecenti ab Imperatore recepti.* 744
8 *Tyrannus poſt abolitionem candidatus.* 745

LIB. VI.

Præfatio de Aſinio Pollione, & Aſinio Gallo eius filio, & de Haterio.
1 *Chirographum cum abdicato.* 746
2 *Exul pater fundo prohibitus.* 747
3 *Mater nothi lecta pro parte.* 748
4 *Potio ex parte mortifera.* 749
5 *Iphicrates reus.* 751
6 *Adultera venefica.* 752
7 *Demens qui filio ceſſit vxorem.* 753
8 *Verſus virginis Veſtalis.* 754

LIB. VIII.

1 *Orba poſt laqueum ſacrilega.* 766
2 *Phidias amiſſis manibus.* 768
3 *Infamis in nurum.* 769
4 *Homicida ſui.* 770
5 *Fortis nolens ad patrem fortem redire.* 771
6 *Pater naufragus diuitis ſocer.* 772

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM Libri ſeptem.

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

QVANTVM inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta, maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tãtum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cœlo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua vi-

tæ : altera multò hanc ſupra caliginem in qua volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illò perducit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cùm illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cùm ſecretiora eius intraui: cùm diſco, quæ vniuerſi materia ſit, quis au-ctor, aut cuſtos: quid ſit Deus, totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: pars mundi ſit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare; an maieſtatis deminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minùs liber & potens eſt. ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat operæpretium naſci. Quid enim erat, cur in numero viuentium me poſitum eſſe gauderem? An vt cibos & potiones percolarem? vt hoc corpus cauſſarium ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, farcirem, & viuerem ægri miniſter? vt mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum; non eſt vita tanti, vt ſudem, vt æſtuem. O quàm contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſi-

miles deterrimis ſumus? non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt inualetudinario. Multum intereſt inter vires & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quidquid omnibus abſtulit, ſibi ipſi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica eſt. non quia per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet plenumque bonum ſortis humanæ, cùm, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ ſinum venit. Tunc iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illud tantùm dico quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed & illud quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt antè contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonſiles ſiluas, & deriuata in domos flumina, quàm totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſupernè deſpiciens, anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam quà exſtat, latè ſqua-

lidum, & aut viſtum aut rigentem. ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi ſunt mortalium termini! Vltra Iſtrum Dacus non exeat: Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniç modum faciat: Pirenæus medium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias arenarum inculta vaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident? Cùm te in illa verè magna ſuſtuleris; quotiens videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modò vlteriora explorantem, modò à lateribus affuſum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt iſtud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cùm illis vtrimque Oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico emicuit. Cùm illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc

habet

habet argumentum diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis. Securè ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, & tam diuerſas concordantium vias. Obſeruat vbi quæque ſtella primum terris lumen oſtendat, vbi culmen eius ſummum, quà curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi nauem ſuus ventus impleuit. At illa regio cœleſtis per triginta annos velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter citò. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit: illic incipit Deum noſſe. Quid eſt Deus? Mens vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt omnia, opus ſuum & extrà & intrà tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo, nulla pars extra animum. totus ratio eſt. Cùm interim tantus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formoſius eſt quidquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu volubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina,

mina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt; ſapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilij, & aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciente quid faciat. Quàm vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: materiam ipſe ſibi formet, an data vtatur: vtrùm idea materiæ priùs ſuperuenit, an materia ideæ: Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & à magno artifice prauè formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia id in quo exercetur, ſæpè inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nonne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem tranſſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certè ſciam, omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde.

CAP. I. Nunc ad propoſitum veniam opus. Audi quid de ignibus philoſophia velit, quos aer tranſuerſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quòd obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed proijci. Ignium multæ variæque facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram

vocat.

vocat. Si me interrogaueris, quare: prior mihi rationem reddas oportet, quare Hędi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? ſatius erit de re ipſa quærere, quàm mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduerſus Perſeum Paullo gerente, lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium: vidimus cùm de Seiano actum eſt: nec Germanici mors ſine denunciatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt exiſtimes deos mortium ſigna præmittere, & quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa ſint, vt quod antecedit, aut cauſſa ſit ſequentium aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſint curæ; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exſiſtere, aere vehementiùs trito, cùm inclinatio eius in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnauit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cùm leuiùs colliſus, & (vt ita dicam) ſtri-

ctus

ctus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſidera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cœlo producunt. Ideò nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox eſt. non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aeris motu. Denique, vt breuiter dicam, eadem ratione fiunt iſta, qua fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, fulgurationes efficiunt; maiore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit: Varia & multa terrarum orbis exſpirat; quædam humida, quædam ſicca, quædam algentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terræ omnis generis & varia euaporatio eſt: cùm in cœlo quoque non vnus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum, quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantùm colliſa poſſint ardere, ſed etiam afflata radiis ſolis. Nam apud nos quoque, ſtramenta ſulphure aſperſa, ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam intra nubes congregatam facilè ſuccendi, & maiores minoreſve ignes exſiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellàs decidere, aut

tran-

tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, vt infrà illas iſta naſcantur: & citò intercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, vt etiam aduerſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra certè ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cùm multæ tranſuolant ſtellæ. quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, vbi venti ſunt, id eſt, in aere, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis & Caſtoris numine. Cauſſas autem melioris ſpei eſt, quòd iam apparerer frangi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In

Ro-

Romanorum caſtris, viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpè, fulminum more, animalia ferire ſolent & arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantùm & inſident, non feriunt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aer ad exprimendum ignem aptus fuit. Nam ſereno quoque cœlo aliquando tonat, ex eadem cauſsa, qua nubilo, aere inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſſa, ſed maior.

CAP. II. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memoriæ proditum eſt, quo die diuus Auguſtus vrbem, ex Apollonia reuerſus, intrauit, circa ſolem viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci halo vocant, nos dicere Coronam aptiſſimè poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cùm in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primùm anguſtiſſimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in

aere. cùm ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuſlibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aer, & omne quod exictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aer in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocauere: quia ferè terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longè à terra fit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illis æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aſpici ſolet, ob aeris denſi obſcuritatem: frequentiſſimè autem auſtro, cùm cælum maximè graue & ſpiſſum eſt. Nonnumquam paullatim diluuntur & deſinunt, nonnumquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventum nautici exſpectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab

oc-

occidente, Fauonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adiice, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aere & pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aer, impelli & deduci, & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit; quia prima quæque pars eius diſſipatur. Numquam ergo vllum ſidus talem ſibi effigiem circumdabit, niſi cùm aer erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis: nec ſine cauſſa. Repete enim exemplum, quod paullò antè propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum, & aliquam alligatam aquam miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aere euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ de quibus dixi, coronæ, cùm dilapſæ ſunt æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aeris quies & otium & tranquillitas. Cùm ab vna parte ceſſerunt, illinc ventus eſt vnde finduntur. Si ruptæ pluribus locis

ſunt,

ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aera, & ſic placidum. Si ab vna parte interciſa eſt, apparet inde aera incumbere, & ideò illa regio ventum dabit. At cum vndique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aera hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantia cæli tam multa tentantis, & vndique laborantis, futura tempeſtas & ventorum prœlium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunam & alias ſtellas notantur, interdiu raro: adeò vt quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri; cùm illos hiſtoriæ coarguant. Cauſſa autem raritatis hæc eſt, quòd ſolis fortius lumen eſt, & aer ipſe agitatus ab illo, calefactuſque, ſolutior eſt: lunæ autem interior vis eſt, & ideò à circumpoſito aere faciliùs ſuſtinetur: quòd ſidera cetera infirma ſunt, nec perrumpere aera vi ſua poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia ſolidiore ac minùs cedente verſatur. Debet enim aer nec tam ſpiſſus eſſe, vt excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, vt nullam venientibus radiis moram præbeat. Hæc noctibus temperatura contingit, cùm ſidera conlectum aera luce leui non pugnaciter, nec aſperè feriunt, ſpiſſioremque,

que,quàm ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

CAP. III. At contrà arcus in nocte non fit, niſi admodum rarò: quia luna non habet tantum virium, vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris efficiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores: quædam craſſiores, quàm vt ſolem tranſmittant; aliæ imbecilliores, quàm vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramque permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus,cùm fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi: quæ ſparſa contra ſolem obliquè poſitum, faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſeruare fullonem: cùm os aqua impleuit,& veſtimenta rediculis diducta leuiter aſpergit, apparet varios edi colores in illo aere aſperſo,quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſſam in humore eſſe ne dubitaueris. Non fit enim vmquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittant, quædam magis coacta, quàm vt tranſluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & ſic vtriuſque intercurſu effici arcum; in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe vmbram

proxi-

proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. Poterat enim verum videri, ſi arcus duos tantùm haberet colores, & ſi ex lumine vmbraque conſtaret.

Sed nũc diuerſi niteãt cùm mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit,
Vſque adeò quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus lineis ducta, vt ait Poeta, vt an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cùm primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit, vſque adeò mira arte naturæ, quod à ſimillimis cœpit, in diſſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atque vmbræ, cùm innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcum fieri. dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe: à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi: itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. In ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contrà ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem

vnam.

vnam. Quare? quia omnis circumſcripta læuitas & circumdata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus diuide: totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert, quàm exiguus ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent: nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem indicat. Ab omni, inquit, læuitate acies radios ſuos replicat. Nihil autem læuius aqua & aere. Ergo etiam ab aere ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi verò hebes & infirma eſt acies, quolibet aeris ictu deficit. Quidam hoc genere valetudinis laborant, vt ipſi ſibi videantur occurrere, vt vbique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aerem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aer, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque, ad imbecillem aciem repellendam: longè autem magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci non poteſt,

ſed

ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eò vnde exierint reflectit. Ergo cùm multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde cùm in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis, vbi nullam video? Et quare cùm ſolis color vnus ſit, imaginum diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam, & alia quæ non minùs refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantùm in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorum diuerſitas ſummouet, ſed & in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum adſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum interualla porticus longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moueri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſuſque intra momentum temporis

 reuol-

reuolucntem, nemo noſtrum ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Numquam non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit, contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpè talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſſam fit, quàm quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illa: humor autem modò cæruleas lineas, modò virides, modò purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum an aquatius traxerit, ſæpius merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cùm duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, vbi non habemus quod

quod manu tenere poſſimus, & latè coniectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno vmquam fit, nec ita nubilo, vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

CAP. IV. Iam illud accedit, quod æquè manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia numquam niſi è contrario redditur: id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit malè expreſſi, ob vitium figuramque ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes. Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quòd celerrimè naſcitur: igneum enim variumque corpus cœlo intra momentum ſubtexitur, & æquè celeriter aboletur. nihil autem tam citò redditur, quàm à ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adijcit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concauum feceris; quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicunque iuxta te ſteterint, vniuerſi à te videbuntur, propiores tibi quàm ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cùm rotundam & cauam nubem intuemur à latere; vt ſolis imago à nube diſcedat, priorque nobis

ſit, & in nos magis conuerſa. Color igitur igneus à ſole eſt, cæruleus à nube: ceteri vtriuſque mixturæ.

CAP. V. Contra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alij enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retorta oculorum acie, & in ſe rurſus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcunque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quàm ſol, & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior quàm ſol; ceteris verò coloribus diuerſus. Deinde cùm velit ſpeculum aeri comparare, des oportet mihi eamdem leuitatem corporis, eamdem æqualitatem, eumdem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi: per medias ſæpè tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem: nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habet enim quædam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed

mate-

materiam futurę aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi vnum oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hęc cùm ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt. Ceterùm cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus vno circumſcriptus eſt ductu: vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt, ſed non ex hac cauſſa, ex qua tu videri vis: quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citiùs enim cadunt ſtillæ, quàm vt concipere imaginem poſſint. Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, vt ait Nero Cęſar diſertiſſimè,

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ:

& variis coloribus pauonum ceruix, quoties aliquò deflectitur, nitet. Numquid

ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minùs nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quàm aues quas retuli, & chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cùm ita vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cùm illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ tota, hæ diuerſis temerè compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus, ortu ſolis partem quandam cœli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modò, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec à ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat, ſic vt nubes infici poſſint: ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab ijs qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant viſum,

ſum, hoc reſpondent. Si vllus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eò manifeſtiùs, quò propiùs. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cùm in vicino eſt. Huic contradictioni non conſentio, cùm ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, vt color eius non vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndique apparet: Nubem enim nemo qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color eius non videtur ab eo, à quo ipſa non viſitur? Atqui, quamuis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideò falſæ ſunt, quia non videntur. Prætereà cùm dicitur tibi, nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed vt fluido & vago: & nihil ampliùs quàm perbreuem ſpeciem recipiēti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. Purpuram Tyriam quò melior ſaturiorque eſt, eò oportet altiùs teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideò non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocunque explicetur, oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, vt arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit

partis è pila ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, non poteſt: qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt, quæ cùm videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies oſtendant; ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri?

CAP. VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quòd numquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quòd eò minor eſt, quò altior eſt ſol.

——*Et bibit ingens Arcus,*——

vt ait Virgilius noſter, cùm aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecunque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole; tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter impluet. Si ab ortu circave ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longè ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multò quàm

videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis eſt, vt minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, vnde ſit ille color varius: vnde talis figuræ ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quàm ſolis eſt, à quo fatearis illi colorem dari: ſequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores illos quibus regio cœli depingitur, à ſole eſſe. Illud vnum inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui ſiue eſt, ſiue videtur, à ſole; tu non expedies, quare ſubitò deſinat, cùm omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi, hoc, quòd non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Æquè citò omnis imago in illo aboletur, quàm componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel remouenda opus eſt, quàm oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quàm ſol. Dixi modò, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adijciam, omnia per

aquam videntibus longè eſſe maiora. Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aqua plenam maiores clarioreſque cernuntur. Poma formoſiora quàm ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adſpicienti videntur: quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nam cùm in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quidquid videtur per humorem, longè amplius vero eſt. Quid mirum, maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida viſitur, cùm de cauſſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ: quam ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſua vertatur.

CAP. VII. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, vel pluribus angulis in modum clauæ toroſa: hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: vt ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primùm, quòd apparet quiddam læue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolem repercutiat: deinde, quòd

appa-

apparet non fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & ſumit & ponit, vtcumque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quòd non viſitur in illa virgula ſolis imago, cuius benè exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. *Si aptè* fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantùm imagines, nec exprimunt: & ob ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris vnius adducunt.

CAP. VIII. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius videtur, cùm plurimùm porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cùm ſit multò altior nubibus, à ſuperiore tantùm illas percutit parte. ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cùm ab vna parte ſolem accipiant, vnam partem eius tantùm imitantur, quæ numquam dimidia maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quid ni? cùm radios tranſmitte-

re ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideò tantùm ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terra tenus deſcendit arcus. Atqui vſque in humum demittitur. Præterea numquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſuprà infràue ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cùm certè ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento nôn conſentio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam. Etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu numquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium, qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſſa manifeſta eſt. Primùm,

mum, quia medio die ſol calidiſſimus nubes euincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideò à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cùm arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus: cùm breuiores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cùm altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit linea, quàm vt vllis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet.

CAP. IX. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minùs pictas variaſque, & æquè pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem ferè in nube humida, & iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantùm figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

CAP. X. Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quòd coronæ vbique fiunt, vbicunque ſidus eſt: arcus

non

non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in vicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ ſoli tantùm adiacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum.

CAP. XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, cùm radij per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant: quia in propinquo ferè à ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius figuramque. Ceterùm nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, poſuit?

—— *& quo te nomine dicam,*
Rhetica? nec cellis ideò contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & vicina, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, & ſplendida, ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum, nec vmquam longiùs relinquitur,

quàm

quàm fuit cùm apparuerit. Numquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quàm inter nos, reddi: ſi modò idonea eſt materia, quæ reddat.

CAP. XII. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minùs facilè turbatur, & ideò quas recipit imagines, ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, vt illum tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modò ex parte, ſi ita contigit, vt latus occurrerit, modò totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem, tunc ſcilicet, cùm vterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo vtriuſque imago in terris adſpici poteſt: ita in aere, cùm ſit coactus aer & limpidus conſtitit, vt faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpeſque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt.

CAP. XIII. Solent & bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quò minùs tot ſint, quot nubes fue-

fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem ſolis? Quidam in illa ſententia ſunt, quotiens duo ſimulacra talia exſiſtunt, vt iudicent vnum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cùm plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, vt alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & vna imago à vero eſt, ceteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, vt inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, læues, ſplendidæ, planè naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra, candida ſunt, & ſimilia lunaribus circulis: quia ex percuſſu obliquè accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longè autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cùm à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet vſque ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (vtar enim hiſtorica lingua) indicia ſunt: vtique ſi à parte Auſtri conſtiterunt, vnde maximæ nubes ingraueſcunt: cùm vtrimque ſolem cinxit talis effigies (ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit.

CAP. XIV. Tempus eſt, alios quoque

que ignes percurrere, quorum diverſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim velut corona cingente introrſus ignes. Cœli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithyæ, cùm magnitudo vaſti rotundiq́ue ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cùm aliquando cœli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo

Stellarũ longos à tergo albeſcere tractus.

Hæc velut ſtellæ exſiliunt & tranſuolant, videnturq́ue longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cùm acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, vt partes eius non diſpiciantur, ſed tantùm ſumma prendantur. Intelligimus magis, quà appareat ſtella, quàm quà eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & vnde exſilierit,

&

& quò peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius: quia citò ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit vniuerſum per quod deiectus eſt. At ille non eſt extenti corporis, per omne quà venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aeris ignis inceuſus, vento præceps impellitur: non ſemper tamen vento attritùve fit. Nonnumquam ex aliqua opportunitate aeris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quàm vehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

CAP. XV. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci ſela appellant? Multis, vt aiunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cœli feruor. Nam cùm latè fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare ignem, & in ſubiecta tranſmittere. Quid porrò? non poteſt fieri, vt aer vim igneam vſque in æthera elidat, ex qua fulgor ardòrve ſit ſtellæ, vel ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus

ſtellis:

ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento; primùm obſcuriora ſint: deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum: Ex his quædam in nubibus apparent; quædam ſupra nubes, cùm aer ſpiſſus ignem, quem propior terris diu pauerat, vſque in ſidera expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut extinguuntur ſubinde quà reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia breuis facies illorum & caduca eſt, nec ſine iniuria decidens: ſæpè enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta, quæ aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumque cœli ſequens, aut qui proprios curſus agunt, Cometas noſtri putant: de quibus dicendum eſt. Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, & cypariſſię, & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium, an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ rarò ſunt viſæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cùm ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exſuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtorijs legimus, cœlum ardere viſum: cuius nonnumquam tam ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera videatur; nonnumquam tam humilis, vt

ſpe-

ſpeciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tamquam conflagrantis: cùm cœli ardor fuiſſet per magnam partem noctis, partùm lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flãmam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio conſtent: an illis quoque verum ſit, quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quàm alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modò interirent, modò exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta à quibuſdam ita compoſita, vt poſſint detorquere in prauum. Nam (vt dixi) ſunt ſpecula, quę faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quę in infinitum augeant, & humanum habitum excedant, modumque noſtrorum corporum.

CAP. XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, vt intelligas, quàm nullum inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius qui-

dam

dam fuit obſcænitatis vſque in ſcænam productæ. Hunc diuitem auarum ſeſtertium millies ſeruum diuus Auguſtus indignum vindicta iudicauit, cùm à ſeruis occiſus eſſet: & tamen non pronunciauit iure cæſum videri. Non erat ille tantummodo ab vno ſexu impurus, ſed tam virorum quàm fœminarum auidus fuit. Fecitque ſpecula eius notæ, cuius modò retuli, imagines longè maiores reddentia, in quibus digitus brachij menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. Hæc autem ita diſponebat, vt cùm virum ipſe pateretur, auerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſa magnitudine ipſius membri tamquam vera gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, & aperta menſura legebat viros: ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc, & dic, ſpeculum munditiarum cauſſa repertum. Fæda dictu ſunt, quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit, feceritque, cùm illi ſpecula ab omni parte opponerentur, vt ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quæ ſecreta quoque conſcientia premuntur, & quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat, non in os tantùm, ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculo-

rum

teſtes eius exactoreſque ſint. Etiam ea quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte viſantur, ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quòd humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quòd aliorum animalium concubitus meliùs inſtruxit. Inueniam, quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam. Quò nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: quia non licet, mendacio paſcar. Obſcænitas mea, plus quàm capit, videat, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum. Hic fortaſſe citò, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

CAP. XVII. Derideantur nunc philoſophi, quòd de ſpeculi natura diſſerant, quòd inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obuerſa redditur. Quid ſibi rerum natura voluit, quòd cùm vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum adſpici voluit. Quorſus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum potentem? Non in hoc ſcilicet, vt ad ſpeculum barbam faciemque velleremus, aut vt faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed primùm

om-

omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem, ignoraturi erant formã eius, hebetato illum lumine oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipſum qui verus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis, neſciremus, niſi in aliquo nobis humorẽ læuior & adſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſiderum occurſum, quo interpolari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberiùs humi ſolis lunæque imagines videremus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta, primò ſui notitia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam: deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut læue ſaxum imaginem reddit.

—— Nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare.

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe cõmentium? Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentam naturæ in libidinem luxumque rapie-

piebat. Primò faciem ſuam cuique caſus oſtendit: deinde cùm inſitus ſui mortalibus amor, dulcem adſpectum formæ ſuæ faceret, ſæpiùs ea deſpexere, in quibus priùs effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, effoſſurus obruenda, ferrum primò in vſu fuit, & id homines impunè eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum læuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios vſus comparato vidit. & mox proprius huic miniſterio pręparatus eſt orbis: nondum argenti nitor, ſed fragilis viliſque materia. Tunc quoque cùm antiqui illi viri inconditè viuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi, alterìque operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſteà rerum iam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoque cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquatum dos fuit illa, quæ publicè dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis

filias ſpeculum, cùm illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit ſenatus pro Scipione. Proceſſit enim immodeſtius, paullatim opibus ipſis inuitata luxuria: & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, vt quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinę viriles ſint: minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantùm cauſſa adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

OMNIS de vniuerſo quæſtio in cęleſtia, ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: ſolidum ne ſit cælum, ac firmę concretæque materiæ, an ex ſubtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmo-

admodum ſol anni vices ſeruet: an retrò flectat: cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cælum terramque verſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quęcumque aer facit, patiturue. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, & (vt Iuriſconſultorum verbo vtar) de omnibus quæ ſolo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribuſque dicturus es? Quia cùm motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aer agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & de terra dicendum erit. Quare? inquis. quia cùm propria terræ excutimus ſuo loco, vtrùm lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni, & cetera huiuſmodi quotiens in manus venerint, terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quęretur, quis terræ ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quomodo aduerſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & (vt ita dicam) meliorem conditionem ſequitur.

CAP. II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc primùm præſumendum, inter ea corpora, à quibus vnitas eſt, aera eſſe. Quid ſit hoc & quare præcipiendum fuerit, ſcies, ſi paullo altiùs repetiero, & dixero aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut aceruatione: vtputa funis, frumentum, nauis. Rurſus non compoſita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem effugiunt, ceterùm ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum lingua vti voluiſſem, vt dicerem vnita corpora: hoc cùm tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero vnum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed vnitate ſua cohærentis. Ex hac nota corporum aer eſt.

CAP. III. Omnia quæ in notitiam noſtram cadere poſſunt, mundus comple-

plectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nerui, oculi: materia, ſuccus recenti cibi, iturus in partes. Rurſus, quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. Præparat enim & alia: & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

CAP. IV. Sic mundi pars eſt aer, & quidem neceſſaria. hic eſt enim qui cœlum terramque connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, vt tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia vtrique per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quidquid accipit à terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, vt animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pars eſt vniuerſi: quia in conſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc vniuerſum. Vnum autem animal, & vna arbor quaſi pars eſt: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aer autem, vt dicebam, & cœlo & terris cohæret. Vtrique innatus eſt. Habet autem vnitatem, quidquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine vnitate.

CAP. V. Terra & pars eſt mundi, & materia. Pars quare ſit, non puto te in-

 ter-

terrogaturum, aut æquè interroges, quare cœlum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quàm ſine illa vniuerſum eſſe poteſt, quod cùm his vniuerſum eſt, ex quibus, id eſt tam ex illo, quàm ex iſta, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur. Hinc quidquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt.

CAP. VI. Aer continuus terræ eſt, & ſic appoſitus, vt ſtatim ibi futurus ſit, vnde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quidquid terra in alimentum miſit, recipit: vt ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultuſque eſt. Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem ſtruunt, plurimumque à vero recedunt. Numquam enim contexti niſi per vnitatem corporis niſus eſt, cùm partes conſentire ad intenſionem debeant, & conferre vires. Aer autem, ſi in atomos diuiditur, ſparſus eſt. Teneri verò diſiecta

cta non poſſunt. Intenſionem aeris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante vento. Oſtendent voces, quæ remiſſæ elatæque ſunt, prout aer ſe concitauit. Quid enim eſt vox, niſi intenſio aeris, vt audiatur, linguę formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nonne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim neruis, & velocitatem currentibus. Hic cùm vehementer concitatus ipſe ſe torſit, arbuſta ſiluaſque conuellit, & ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per ſe languidum & iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubę, & ea quæ aliqua preſſura maiorem ſonitum reddunt, quàm qui ore reddi poteſt, nonne aeris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quàm ingentem vim per occultum agant paruula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſura lapidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt, vt ingentia ſaxa diſtrahant, & in momenta diſſoluant: ſcopulos rupeſque radices minutiſſimæ, ac tenuiſſimæ. Hoc quid eſt aliud, quàm intenſio ſpiritus, ſine qua nil validum, & contra quam nil validius eſt? Eſſe autem vnitatem in aere, vel ex hoc intelligi poteſt, quòd corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quàm ſpiritus? Quid eſt aliud

quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ intenſio, niſi ex vnitate? Quæ vnitas, niſi hæc eſſet in aere? quid autem aliud producit fruges & ſegetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quàm ſpiritus intenſio & vnitas?

CAP. VII. Quidam aera diſcerpunt, & in particulas diducunt, ita vt illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant nòn pleni corporis, ſed multum vacui habentis, quòd auibus in illo tam facilis motus, quòd maximis minimiſque per illum tranſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt: nec de vnitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, vt ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem περίστασιν appellant, quę in aere quoque ſicut in aqua fit. Circumſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admiſto. Sed hoc aliàs.

CAP. VIII. Nunc autem eſſe quamdam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. Nihil enim niſi intenſione vehementius eſt: & tamen mehercules per aliud, nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non poſſe quidquam ab alio moueri,

ri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere intenſionem, quàm ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cùm viderit iactari terram cum montibus, tecta, muroſque plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus, velocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa millia aciem ſuam intendit: vox vna totas vrbes ſimul percutit: lumen non paullatim prorepit, ſed ſemel vniuerſis infunditur rebus.

CAP. IX. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin ſparſio illa, quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis, nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quàm ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur; & aſcendit, nata defluere. Quid nauigia ſarcina depreſſa, parùm oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quò minùs mergantur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus non deſcendit, ſed reſilit: quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum

munimenta tranſmittitur, niſi quòd ſolido quoque aer ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantùm intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam diuiſus, ſed per ipſa quibus ſeparari videtur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, non ſibi. id enim intercluditur tantùm, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumfundit tantùm, ſed vtrimque cingit.

CAP. X. Permeat ab æthere lucidiſſimo aer, in terram vſque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque, & altior terris, nec minùs aquis: ceterùm æthere ſpiſſior grauiorque, frigidus per ſe & obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt, ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterùm vtraque parte frigidior. Nam ſuperiora

eius

eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primùm terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radii ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benigniùs fouent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viueret ſine calore. Adijce nunc ignes, non tantùm manu factos & certos, ſed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aeris gelida eſt.

CAP. XI. Quia cùm ſic diuiſus ſit, imæ ſui parte maximè varius & inconſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illò verſæ, magna ad aeris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hyemes æſtateſque vertuntur. Lunæ proximum ius eſt. Sed & ceteræ quoque ſtellæ non mi-

nùs terrena quàm incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſûve contrario, modò frigora, modò imbres, aliaſque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat: quò faciliùs appareret, quid facere aut pati poſſet.

CAP. XII. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vnà facta, ſeriùs audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iſta, iaculatio cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & è nubibus fieri: etiamnum conuenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe, aut ignea ſpecie. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quàm mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim à lumine illum colligit. Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentiſque, ſæpiùs in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthere diſtillari, & ex tanto ardore cœli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles multò antè ignem

colligi

colligi non putat, ſed eodem momento exſilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt: Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex ſe reddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & niues creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo eſt, quia coaceruatus eſt, cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, vbi latiùs ferit nubes proximas, plaga & cum ſono incutitur: qualis in noſtris ignibus redditur, cùm flamma vitio lignorum virentium crepat. Et vt ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, cùm eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paullò antè exprimi colliſis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exſilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent, aliæ minorem. Ceterùm illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accenſus & varius. Antè autem videmus fulgurationem, quàm ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII. Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cœlo cadit, quomodo non quotidie fit,

cùm

cùm tantumdem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi vlla pars eius deciderit, in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrimè circumit: hinc diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIV. Vos, inquam, dicitis, cùm cauſſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hic accen-

cendi. Sed plurimum intereſt, vtrùm aliquis dicat ignem ex æthere decidere; quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quę ſubiecta ſunt, tranſilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certè apud nos latè incendio peruagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt in aere ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, vt & imus æther habeat aliquid aeri ſimile, & ſummus aer non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non fit ſtatim ex diuerſo in aduerſum tranſitus. Paullatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, vt dubitare poſſis, an aer, an hic iam æther ſit.

CAP. XV. Quidam ex noſtris exiſtimant, aera, cùm in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſſas flammarum nouas: ipſe enim ſe mouendo accendit, & cùm denſos compactoſque nubium ſinus diſſipat, neceſſariò vaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porrò nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſecare, ferri eſt.

CAP. XVI. Quid ergo inter fulgura-

ratio-

rationem & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio, eſt latè ignis explicitus: Fulmen eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis aquam concipere, & compreſſa vtrimque palma in modum ſiphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

CAP. XVII. Quidam exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atque humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidē ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cùm multo murmure exſtinguitur: ita, vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit.

CAP. XVIII. Anaximander omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia tunc quoque per craſſum & ſiccum aera ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flammā non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aeris diducentis ſe, corruentiſque iactatio, languidum ignem,

ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſiorisque ſpiritus curſus.

CAP. XIX. Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cùm illas interſcindit, fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.

CAP. XX. Diogenes Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrumque ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrumque ab vtroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cùm efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere poſſe nubes, & non exſilire, ſi plurimarum aceruo nubium, cùm paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem & ſpeciem, dum ſecuta in terra incendit. Adijce nunc, quòd neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & à tergo trahat ventum, cùm tam vaſto ictu aera inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit.

CAP. XXI. Dimiſſis nunc præce-

ptori-

prioribus incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: æquè fulgurationem: quæ nihil aliud eſt, quàm flamma; futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſępè incendiorum cauſſa fulmen fuit. Siluæ illo cremantur, & vrbium partes: etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam verò velut fuligine colorantur. Quid, quòd omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramque rem ignem eſſe conſtat, vtramque rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen, non in terras vſque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, vſque in terras perductam. Non ad exercendum verba, hæc diutiùs pertracto: ſed vt iſta cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quàm fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pænè fulmen.

CAP. XXII. Quoniam conſtat eſſe vtramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſuprà fit. Duobus modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu inuenitur, ſicut cùm duo ligna inter ſe diutiùs trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præ-

ſtabit,

ſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc vſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longè à loco ſuo proijcitur. Quid ergo mirum, ſi tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt.

CAP. XXIII. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euocabunt, qui exſplendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quàm ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita perducerentur. Cùm autem aer mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem conuerſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & citò interriturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Tranſit itaque: tantumque habet moræ, quantum itineris: & curſus ſine alimento coniectus eſt.

CAP. XXIV. Quomodo, inquis, cùm

cùm dicas hanc ignis eſſe naturam, vt petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit: an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æquè ſurſum iter, atque deorſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur, vnde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, vt etiam terram attingant, ſed cùm permiſeris, in locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quòd eum ſpectes cuiuſque rei habitum, qui illi non ex voluntate eſt. Si ignem permittis ire quò velit, cœlum, id eſt, leuiſſimi cuiuſque ſedem repetet: vbi eſt aliquid, quod eum ferat, & ab impetu ſuo auertat, id non natura, ſed ſeruitus eius fit.

CAP. XXV. Dicitis, inquis, nubes attritas edere ignem, cùm ſint humidæ, imò vdæ: quomodo ergo poſſunt gignere ignem, quem non magis veriſimile eſt ex nube, quàm ex aqua generari?

CAP. XXVI. Ignis qui naſcitur, primùm in nubibus non eſt aqua, ſed aer ſpiſſus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam mutatus, ſed iam pronus & vergens. Non eſt quòd eam exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul

& fit,

& fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imò ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quidquam poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalua, quam continet, aqua, ignem parte aliqua ſui reddere, vt ſæpè alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero perimi: ſed vbi valentior ignis, quàm humor eſt, vincit. Rurſus vbi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quid ni? Maiorum noſtrorum memoria, vt Poſidonius tradit, cùm inſula in Ægeo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non cõtinuum, ſed ex interuallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferius iacens, ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupeſque partim illæſæ, quas ſpiritus antequam verteretur, expulerat, partim exeſæ, & in leuitatem pumicis verſæ, nouiſſimè cacumen exuſti montis emicuit. Poſteà altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra memoria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli?

tuli?vt appareret, nec exſtinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodorus Poſidonij auditor tradidit, per quam, diruptis aquis, ignis emerſit. Quòd ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quantò minus in aere exſtinguere ignem poterit nubium tenuis humor & roſcidus? Adeò res iſta non adfert vllam moram, quæ contra cauſſas ignium ſit; quos non videmus emicare, niſi impendente cœlo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, vnde ſplendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non ſinit. Adijce nunc, quod fieri poteſt, vt nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincera puraque cœli viſatur: ſed fit in ſordida.

CAP. XXVII. Tonitrua diſtinxere quidam ita, vt dicerent vnum eſſe genus, cuius ſit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cùm ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in concauis partibus earum volutatus aer, ſimilem agit mugitibus ſo-

num

num, raucum & æqualem,& continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideò huiuſmodi tonitrua venturi prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quàm ſonum: qualem audire ſolemus, cùm ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cùm globata diſſoluitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc propriè fragor dicitur, ſubitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur, quidam verò viui ſtupent, & in totum ſibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes ſonus ille cœleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, vt incluſus aer caua nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cùm maiorem ſibi locum quærit, à quibus inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt?

CAP. XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primùm omnium non quocumque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi aptè ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimùm intereſt, vtrùm cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde

non

non tantùm nubes ire oportet, ſed agi magna vi & procelloſa. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed dirigit, & primam quamque partem eius ſoluit. Ne veſica quidem, quocumque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine vllo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, vt ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere, non ſonant. Adijce nunc, quòd nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multifariàm emittunt: qui niſi vniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc vt ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, vt ſonitus erumpat: qualis auditur cùm tonat.

CAP. XXIX. Præter hæc naturà aptus eſt aer ad voces. Quid ni? cùm vox nihil aliud ſit, quàm ictus aer. Debent ergo nubes vtrimque diſſecari, & cauæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quàm plena, quanto intenta quàm remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa repugnantem ex vlteriore parte ſpiritum pulſant, hæc ad ipſum aerem acta, niſi concauo non tinniunt.

CAP. XXX. Quidam, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic, quorumdam quoque corporum concurſu tonitrua

trua & fulmina excuti poſſe. Ætna aliquando multo igne abundauit: ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto feruore aeris nullas fuiſſe. Aliquando Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arena Auſtro mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſse tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriuſque naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aere vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quàm ſi tantùm ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſiue incendiis vaporantibus aera repleuerunt, ſiue ventis terras verrentibus, neceſse eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quàm humida conferunt. Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aeris craſſi.

CAP. XXXI. Ceterùm mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubij relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liqueſcit: Et

inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æquè inter annotanda ponas licet, quòd & hominum,& ceterorum animalium quę icta ſunt caput ſpectat ad exitum fulminis: quòd omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quòd malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cùm fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

CAP. XXXII. Quid, quòd futura portendunt: nec vnius tantùm aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpè totum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem decretis euidentibus, longeque clarioribus, quàm ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos & Tuſcos,quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus quòd nubes colliſæ ſunt, ideò fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi; vt fulmina emittantur. Nam cùm omnia ad Deum referant, in ea ſunt opinione, tanquam non quia facta ſunt, ſignificent; ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo, ſignificant, niſi à Deo mittantur?

Quo-

Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrumue fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi aliis ſomnia, alijs exta diſponit. Iſta nihilominus diuina ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbique præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, vt magnarum rerum faceret auſpicia: aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam verò ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuerſationem. Ceterùm nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterùm & illa quæ pereunt. Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porrò aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quàm

quòd paucis nos ſideribus aſſignant: cùm omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propiùs vim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentiùs mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterùm & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumque noſtri ſunt. Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quàm dubitari debet, an poſſint.

CAP. XXXIII. Nunc ad fulmina reuertamur: quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat; ſecunda, ad diuinationem; tertia, ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas..

CAP. XXXIV. Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt; nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum eſt, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur.

Qua-

Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri. aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc auem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quæ ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, malè inſpecta exta, malè obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiorve natura ſit, ſed vtra vim attulit. ſignum, quantum ad hoc, pars eſt. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quàm fumi, non mentieris; ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſcientiam: ſed ſi hoc dicunt, quamuis altera ſigna verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint. fatum vnum eſt: quod ſi benè primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem eſt.

CAP. XXXV. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationeſque, quò pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi il-

lam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant, quàm ægræ mentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vlla commouentur prece, non miſericordia flectuntur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, *Stare decreto*.

CAP. XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niueæ agnæ, exorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Quanto magis Dei? cùm ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquando ad leuanda, aliquando ad differenda.

CAP. XXXVII. Quid ſit quod ſequitur, paullò pòſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quòd nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſalua vi ac poteſtate fatorum. quædam enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa re-

licta ſunt, vt in bonum vertant, ſi admotæ diis preces fuerint; ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota fiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non.

CAP. XXXVIII. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt vtique fiant vota. Ideò fient. Fatum eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, vt litteras diſcat, ideò diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. An in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, vt nauiget. Ideò nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinitùs minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet: ideò expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditum. Cùm de iſta re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc verò id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo,

expiationes procurationeſque prodigiorum, pericula auertánt: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quòd fati miniſter eſt. Sic cùm ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

CAP. XXXIX. Genera fulminum tria eſſe ait Cęcinna: Conſiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cùm aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit, quam futuram bono malove ſignificat. Status eſt, vbi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſiliarium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideoque ſeparatur à conſiliario: quia illud ſuadet diſſuadetque, hoc ſolam impendentis periculi euitationem continet. Vt cùm timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias à ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem vtriuſque video: Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt: monitorium, quod

nihil

nihil cogitanti. Habet autem vtraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltrò monentur.

CAP. XL. Primò omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod vrit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat, conglobatum eſt, & habet admixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & euadit. Huius latè ſparſa vis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis eſt quàm flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit: ſed hoc propriè igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod aut vrit, aut fuſcat, tribus modis vrit: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta vrunt, ſed genere & modo differunt. Quodcumque combuſtum eſt, vtique & vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis vſſiſſe. Quis neſcit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil autem poteſt ardere, quod non vratur. Vnum hoc adii-

ciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. Poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum.

CAP. XLI. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur, id cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur, id cuius alia fit quàm fuit facies: tamquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quòd fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (vt aiunt) monet, & placata eſt, & ipſius conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilij ſententia. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quàm vt noceat. Ne prodeſt quidem impunè. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium dijs, quos ſuperiores & inuolutos vocant. Quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum priuatum vtique & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.

CAP. XLII. In his prima ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnumquam petere, vt, impunitis ſacrilegis, percuſſis oui-

ouibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum concilium à Ioue deos, quaſi in ipſo parum conſilij ſit, aduocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit? Si quæris à me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, vt crederent Iouem, aut non æquæ voluntatis, aut certè minùs paratum eſſe. Vtrùm enim cùm emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata tranſiret, aut noluit iuſtiùs mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cùm hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri iudicauerunt ineuitabilem metum, vt ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum.

CAP. XLIII. Quare ergo id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id, de quo deliberauit, & quod alijs quoque diis auctoribus miſit? Quia Iouem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum oportet, nocere non, niſi cùm pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ij, quicumque magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti: aduocent, conſi-

derent multorum ſententias, placita tem-perent, & hoc ſibi proponant, vbi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe conſilium.

CAP. XLIV. In hoc quoque tam imperiti non fuere, vt Iouem exiſtimarent tela mutare. poeticam iſta licentiam decent.

Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sæuitiæ flammæq; minus, minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Illos verò altiſſimos viros error iſte non tenuit, vt exiſtimarent Iouem modò leuioribus fulminibus & luſoriis vti: ſed voluerunt admonere eos quibus aduerſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoueri.

CAP. XLV. Ne hoc quidem crediderunt, Iouem, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, ſed eumdem quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremque vniuerſi, animum ac ſpiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices. Eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur,

detur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipſe enim eſt, totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua. Idem Etruſcis quoque viſum eſt: & ideò fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia ſine illo nihil geritur.

CAP. XLVI. Aut quare Iupiter aut ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In maiorem me quæſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant: quæ illius eſt. Vis eorum, illius permiſſio eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc non facit, fecit, vt fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, & vim, & cauſſam dedit omnibus.

CAP. XLVII. Huic illorum diuiſioni non accedo. Aiunt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet, nec vnam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quę prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis ſtatu fiunt. Finita ad diem vtique reſpondent. Prorogatiua ſunt, quorum minę differri poſſunt, auerti tolliq́ue non poſſunt.

CAP.

CAP. XLVIII. Dicam quid ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Æquè enim talia ad diem reſpondent. Nec ideò finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quouſque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimum annum, publica vltra triceſimum poſſe deferri. Hoc modo & iſta finita ſunt: quia vltra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt enim vlla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vagè dicunt, cùm poſſint ſic diuidere, quemadmodum ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, vt inſpiciatur vbi factum ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas voluero, quid poſteà faciam, niſi in immenſum procedam?

CAP. XLIX. Nunc nomina fulminum, quæ à Cæcinna ponuntur, perſtringam: & quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non ritè facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum ſit. Peſtifera, quæ mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum,

malo

malo futurum gerentibus ; & hereditatem, cuius compendium magno ſit luendum incommodo. Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Atterranea, quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus iam priùs percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quorum ſignificatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cùm è terra exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificiis ad nos Iouem arceſſunt, & (vt verbo eorum molliori vtar) inuitant. ſed ſi iraſcente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quę aduocata dicuntur, ſed aduocantium bono veniunt.

CAP. L. Quanto ſimplicior diuiſio eſt, qua vtebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græca ſubtilitate miſcuerat? Ex fulminibus quędam ſunt, quæ ſignificant id, quod ad nos pertinet: quædam aut nihil ſignificant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ ſignificant, quædam ſunt læta, quædam aduerſa, quædam nec aduerſa nec læta. Aduerſorum hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut quæ prorogari. Læta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem

tem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduerſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec lætari debemus: vt peregrinationem, in qua nec metus, nec ſpei quidquam ſit.

CAP. LI. Reuertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat. tamquam, vtrùm eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit.

CAP. LII. Pauca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quę nō eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementiùs diſſipat: cedentia nonnunquam ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſſimis quibuſque, confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam quà effugiat. teneris & rarioribus parcit, quamquam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu patente minùs ſæuit. Loculis itaque, vt dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quidquid autem in tigno ſolidum inuenit, vt contumax vincit. Non vno autem, vt dixi, modo

do ſæuit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eadem materia, multa diuerſa, eiuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimum eſt, vrit: quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: vinum gelat, ferrum & æs fundit.

CAP. LIII. Illud eſt mirum, quòd vinum fulmine gelatum, cùm ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat, quærenti mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo humore quem coegit gelauitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum vinculum. Prætereà olei quoque, & omnis vnguenti, teter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam acto, peſtilentem potentiam, quam non tantùm icta cadunt, ſed etiam afflata. Prætereà quocumque decidit fulmen, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui quia natura grauis eſt, ſæpiùs hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, quantum omnia iſta à philoſophia artium parente fluxere. Illa primùm & quæſiuit cauſſas rerum, & obſer-

ſeruauit effectus: & quod fulminis inſpectione longè melius eſt, initijs rerum exitus contulit.

CAP. LIV. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terra terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum eſt, illa imbribus. Quidquid in aera ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aere quidquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi incluſum eſt, æquè fugam quærit, & cum ſono euadit. Et modò vniuerſam eruptionem facit, eoque vehementiùs intonat; modò per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus.

CAP. LV. Tonitrua nihil aliud ſunt, quàm ſicci aeris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non vniuerſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtinguitur. Puta ita eſſe. pro me eſt. Non

enim

enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per extinguentia effugiens. Vt dem tibi, & fieri ignem in nube, & exſtingui, è ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem, & exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſſam quærimus & aſſiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua facta ſunt: ſed cùm hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non ignem. *Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri*. Diſſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hic qui fit in aere, erumpit & exſilit.

CAP. LVI. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modò intereuntem, modò reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio, facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis vmbra preſſiſſet. Etiamnum *illo* verbo vtebantur antiqui, correpto, quo nos producta vna ſillaba

vti-

vtimur. Dicimus enim vt ſplendere, ſic fulgere. At illis ad ſignificandum hanc è nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, media ſillaba correpta, vt dicerent fulgere.

CAP. LVII. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum. Dicam: Fulgurat, cùm repentinum latè lumen emicuit. Id euenit, vbi in ignem extenuatus in nubibus aer vertitur, nec vires, quibus longiùs proſiliat, inuenit. Non miraris puto, ſi aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritu aeris velut igne diſtillat. Ideò æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Faciliùs autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantùm ſplendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi leuior vis, alimentique eſt minus. Et, vt breuiter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emiſſa terris in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, nouiſſimè erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At vbi fulgura plus habuere materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantùm, ſed decidunt.

CAP. LVIII. Quidam vtique exiſtimant, fulmen reuerti; quidam ſubſidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At

quare

quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt; ſimul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde deſinit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extendi, ſed quoties fortiùs ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cùm euaſit, & pugna deſiit, ex eadem cauſſa modò vſque ad terram profertur, modò diſſoluitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare obliquè fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, iniuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & è cęlo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt.

CAP. LIX. Intelligo quid iam dudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quàm noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant, Ego mihi metum illorum excuti malo, quàm naturam indicari. Sequar quò vocas. omnibus enim rebus, omnibuſque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Cùm imus per occulta naturæ, cùm diuina tractamus, vindicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc vnum agentibus,

tibus, neceſſarium eſt: non vt effugiamus ictus rerum (vndique enim tela in nos iaciuntur) ſed vt fortiter conſtanterque patiamur. Inuicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe: Quomodo, inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſiue illa bella ſint, ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quàm vt corpus ab anima reſoluant? Hęc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit. Alia fortuitò diſponuntur: Mors omnes æquè vocat. Iratis diis propitijſque moriendum eſt. Animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus perniciot hoſtis eſt, quàm quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentiùs ſemper ex neceſſitate, quàm ex virtute corrigimur. Maiora, aut certè paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos eſſe: & ſumus. Ita eſt, Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quouſque cogitas eſſe? citò natura reuocabit & condet. Nec de re, ſed de die queritur. Eodem citiùs tardiuſue veniendum
eſt.

eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipientiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficij loco peteret, vt vltimus ceruicem præberet? Idem facimus. Magno æſtimamus, mori tardiùs. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſſima. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, omnium cauſſa eadem eſt. Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu, & carnifici noſtro præſtaremus obſequium: quid intereſt, vtrùm ad mortem iuſſi eamus, an vltronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cùm tonat. Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Viues, ſi fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Malè ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, ſi mors tua procurabitur, ſi tu tunc quoque cùm exſpiras, non ſuperuacuæ, ſed alicuius magnæ rei ſignum es. Malè ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine conderis. Sed paueſcis ad cœli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulſit, exſpiras. Quid ergo? Honeſtiùs iudicas deiectione animi perire quàm fulmine? Eò itaque fortior aduerſus cœli minas ſurge, & cùm mun-

& ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatē temporis metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus. Libet mihi exclamare illum poetæ inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur. ——

Hoc dicerem, ſi puer iuueniſve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc verò ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſimus. Faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardiùs exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certè, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi inuicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala exſtinguere, quàm aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quàm inundatio, qua planum omne perfuſum eſt; quàm conflagratio, qua magna pars animantium exa-

ruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeò ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quàm quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe, eius omnia fluere aura mobiliùs? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non priuatarum tantùm domuum, quas leuis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quàm multa ab aliis fracta ſint. nunc cummaximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas

habitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terra ad iniurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui vrbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quàm quorum oculi in denſam vmbram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantùm, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: & aduerſus vtramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non ad-

admittere in animum mala conſilia, putas ad cœlum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine aduerſario optatur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiamſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, quà venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu: ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? in primis labris animam habere. Hæc res efficit non è iure. Quiritium liberum, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere; ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licèt prima ſit. ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam: Primò diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil au-

tem eſt apertius his ſalutaribus, quę contra nequitiam noſtram furoremque diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus.

CAP. I. Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, qua ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus
vndis:

ſiue, vt ait Virgillius,

Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti:

ſiue vt apud te, Iunior cariſſime, inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturæ & ſingularis: illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quàm calentes. In quibus quærendum erit, vtrùm calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque diſſeremus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis vitia percurrunt. Quædam medentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſce-

ſcerum querelas leuant. Quædam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis vſus, quàm guſtus eſt.

CAP. II. Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ ſunt dulces, aliæ variæ: aſperæ quippe interueniunt, ſalſæ aut medicatæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent prætereà multa diſcrimina. Primùm tactus: frigidæ calidæque ſunt. deinde ponderis: leues & graues ſunt. deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & vtiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam ſine vlla bibentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt.

CAP. III. Vt ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latenteſque in ipſo vndæ ſunt. itaque etiam cùm hiberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſeruant.

CAP.

CAP. IV. Primùm ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur, quòd acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Æquè mirandum eſt, quòd detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, vt præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quamcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium.

CAP. V. Quidam iudicant, terram quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere: & ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, & palàm venit, ſecretò reuertitur, colaturque in tranſitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit.

CAP. VI. Quidam exiſtimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quòd pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideò ſiccas eſſe aiunt Æthiopiæ ſolitudines, paucoſque inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cœli natura ſit, & pænè ſemper æſtiua. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim

combibunt. At contrà conſtat, Germaniam Galliamque, & proximè ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cœlo humido vtuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.

CAP. VII. Aduerſus hæc multa dici poſſe vides. Primùm ego tibi vinearum diligens foſſor affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare aufertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quidquid in ſe fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideò primis imbribus non augentur amnes; quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quòd quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adiice, quòd in ſicciſſimis locis putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum ſpatia, inueniunt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: vt ſcias illic non cœleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio

nio refellitur, quòd quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant? Apparet ergo, illos ſurſum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

CAP. VIII. Quidam exiſtimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum vaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt, infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minùs illas ſtagnare, quàm apud nos Oceanum, & ſinus eius: imò eò latiùs, quò plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, cùm adiectos maria non ſentiant?

CAP. IX. Quibuſdam hæc placet cauſſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ſpiritus: qui neceſſariò frigeſcit, vmbra graui preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam, cùm ſe deſiit ferre, conuertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aeris vmbram facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus ſunt. Sub terra verò quidquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt, vmbra perpetua, frigus æternum, inexercitata

denſitas: ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflauit, quia non aere libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur.

CAP. X. Habes primam aquarum ſub terra naſcentium cauſſam. Adijcias etiam licet, quòd fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam: imò maximè in hanc. Vtraque cognata res eſt, vtraque grauis, vtraque denſa, vtraque in extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina ſunt. Cùm videris, quanta ſunt: rurſus ex quanto prodeant, adſpice. Rurſus miraris, cùm labantur aſſiduè, quædam verò concitata rapiantur, quæ præſtò ſit illis ſemper aqua noua. Quid ſi mireris quòd cùm venti totum aera impellant, non deficit ſpiritus, ſed per dies noctesque æqualiter fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, ſed per vaſtum cœli ſpatium lato impetu vadit? Quid ſi vllam vndam ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus con-

conſtitutas examinat : ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantùm aer in ignem tranſit, ſed nunquam ſine igne eſt. Detrahe illi calorem: rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aer in humorem: ſed nihilominus non ſine humore. Et aera & aquam facit terra: ſed non magis vmquam ſine aqua eſt, quàm ſine aere. Et ideò facilior inuicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iam mixta eſt. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aera: hunc vmbra hiberni frigoris denſat, vt faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem. natura ſua vtitur.

CAP. XI. Quid ergo, inquis, ſi perpetuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæpè motu terrarum itinera turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire ſolet, vt amiſſo canali ſuo flumina primùm refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem noua vis fontium emerſit. Sed & alios quoque caſus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à curſu ſuo deiiciant,

ijciant, atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: ſed cùm Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſiluas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus exciſis, humor, qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia ferè aquoſiſſima ſunt, quęcumque vmbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent, quibus alimentum ex proximo eſt: fluminum verò vis ex intimo manat, vltraque excipitur, quàm radicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantùm id quo viuant, ſed & id quo creſcant trahunt. Idem ait, circa Arcadiam, quæ vrbs in Creta inſula fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta vrbe: poſteà verò quàm cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis hanc ponit, quòd obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina à fonte ſtatim, magnis apta nauigiis defert,

ex hoc intelligas licet, quòd per hyemem æſtatemque par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant.

CAP. XII. Paullò repetamus hoc altiùs, ſi videtur:& ſcies non habere quod quæris, cùm ad veram amnium originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat: interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. Si rerum elementa ſunt quatuor, non potes interrogare vnde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex ſe ſemper effundere? Quomodo aer, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt fluens aer, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cùm dixi, elementum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere.

CAP. XIII. Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque aut in eadem ſententia, aut in vltima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cuncta conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natu-

natura, igne reſtincto, quàm humorem: in hoc futuri mundi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, vt fluminibus edendis ſufficere, vt riuis, vt fontibus poſſet. Quę ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aqua ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cùm dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, cùm mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas, & facere ſentinam.

CAP. XIV. Ægyptij quatuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina, marem & fœminam. Aerem marem iudicant, qua ventus eſt: fœminam qua nebuloſus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſculum, qua ardet flamma: & fœminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, ſaxa cauteſque: fœminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

CAP. XV. Mare vnde eſt? ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris

tioris vaſta in occulto via eſt, quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum ſuperfluum fit, emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: ſed hoc ampliùs cenſeo. Placet natura regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua:& alia,per quę ſpiritus currit: adeòque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit,vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantùm ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paullò pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæque & lacrimæ, & quiddam additum articulis, per quod citiùs flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentúmque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam verò locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundum legem naturæ, voluntatemque naſcentium. Ceterùm vt in noſtris corporibus, ita in illa ſæpè humores vitia concipiunt:

aut

aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modò diuturnus eſt, modò breuis. Ergo vt in corporibus noſtris ſanguis, cùm percuſſa vena eſt, tandiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſſa retrò dedit ſanguinem: ita in terra, ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit vena, quomodo conſumpta aqua ſit: modò exſiccatur aliquo impedimento, modò coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modò illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhauſta replentur: modò per ſe viribus recollectis, modò aliunde tranſlatis. Sæpè enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpè terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quòd in nubibus, vt ſpiſſetur, grauioremque, quàm vt manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sæpè colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque con-

cepti-

ceptibus excidunt amnes, nonnumquam leuiter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantùm detulit: nonnumquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

CAP. XVI. Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Superuacuum eſt, nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cùm poſſim eamdem cauſſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſtò eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora ſunt, & ideò notabilia: quædam maiora, nec minùs certa. Et quid hoc mirum eſt, cùm videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberrauit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quàm æquinoctium, ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minùs nota nobis iura naturæ, ſed non minùs certa. Crede infrà, quidquid vides ſuprà. Sunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpè

pè illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim vſquam inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: vt in aere cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his cæca, vt talpæ & ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. Inde, vt Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur.

CAP. XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ vrbanè in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Exſpecto vt aliquis in mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant piſces: & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, alios necant in garo, & condiunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terra, & effodi, non capi; Quam incredibi-

dibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem: & cænæ cauſſa occiſum eſſe ſuper cænam, cùm multùm in deliciis fuit; & oculos, antequam gulam, pauit.

CAP. XVIII. Permitte mihi, quæſtione ſepoſita, caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo exſpirante formoſius. Ipſa colluctatione animam agenti rubor primùm, deinde pallor ſuffunditur: quàm æquè variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt? Vacatio longa ſomniculoſę inertiſque luxurię. Quàm ſerò experrecta, circumſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, vt nollent attingere, niſi eodem die captum piſcem: qui, vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideò curſu aduehebatur, ideò gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quò peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenit venter delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem, palpitantemque viderint. Quantum ad ſollertiam

tiam luxuriæ pereuntis accedit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vſitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exſultet, in quo trepidet. Vbi multùm diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat: ecce ſanguineum putes ventrem: quàm lucidum quiddam, cæruleumque ſub ipſo tempore effulſit! iam porrigitur & pallet, & in vnum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fratrum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt.

CAP. XIX. Sed vt ad propoſitum reuertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occultis, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam anima-

lium

lium turbam, horridam adſpici, & turpem, ac noxiam guſtu. Certè cùm in Caria circa Lorymam vrbem talis exſiliſſet vnda, periere quicumque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterùm inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quòd anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vtique ſi altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantùm venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur; alij ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fluminum & fontium.

CAP. XX. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda, ex eadem ſimulatione eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſępè concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſſæ ſaporem

rem dant aquis varium: hę medicaminum potentiam: hæ grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hę leuitatem grauitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrùm per loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud de quo Ouidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quòd res abiectæ in eumdem lacum, lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paullatim. Hoc minùs videbitur tibi mirum, ſi notaueris albulam, & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poeta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem,

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas,

donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis habet quoddã acrius ex aere noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parùm moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

CAP. XXI. In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deiiciat: talis eſt aer, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quòd ſi remiſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil ampliùs quàm tentat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aer aquas inficit, ſimileſque regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

CAP. XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum

ipſo

ipſo mundo traxiſſe principia, vt Iſtrum, vt Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quàm vt dici poſſit, eamdem illis originem, quam ceteris eſſe.

CAP. XXIII. Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam cæleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

CAP. XXIV. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus aere tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circumdatas: vt ſępe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia ſine igne calefiunt. Spiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quàm igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam:

dam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit.

CAP. XXV. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: qùia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paullò antè retuli, aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur: nec aliter quàm gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat: per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effe-

ctu Melas nomen eſt: vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutiùs potauere, non aliter quàm infectę mutantur. At ſi illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector eſt: ad Ceronem eundem gregem appellunt. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli præterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licèt grauia ſint. Huius rei palàm cauſſa eſt. quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodo vtriuſque par ſit modus: ſi aqua grauior eſt, leuiorem rem, quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet: quanto erit leuior, grauiora deſcendent. At ſi aquæ, & eius rei quam contrà penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem, ſed pænè merſa, ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam pænè tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cùm vtriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit; gra-

uiora

uiora deſcendunt,leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non vincitur,mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ, in Lydia natant. Theophraſtus eſt auctor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur; & in hanc atque illam partem non tantùm vento impellitur, ſed & aura. Nec vmquam illi per diem & noctem in vno loco ſtatio eſt: adeò mouetur leui flatu. Huic duplex cauſſa eſt: Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ; & ipſius inſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos, frondeſque in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, vtique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſariò leue eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt

reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeò vt quarumdam viſcera longa ſterilitate prȩcluſa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parùm tenax vulua eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temerè vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdam vitiliginem, & fœdam ex albo varietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coeunt? Contrà autem eſt. tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillimè gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύϛαλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cœleſtis minimum in ſe terreni habens, cùm induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aere excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

CAP. XXVI. Æſtate quædam flumina augentur, vt Nilus, cuius aliàs ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo; quatuor autem eſſe indicant cauſſas. Aut quia tunc maximè in humorem mutabilis terra eſt: aut quia

maio-

maiores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacitè ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina: cùm longiùs receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palàm in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paullatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen & curſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaque recepta flumina curſus egere ſecretò: ſed cùm primùm aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, prærupta parte, quæ minùs ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modò combibitur, tacito modò gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit: abſorbetur, & deſideratus diu, tandem longè re-

moto loco, non tamen dubius, an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: vt Arethuſa in Sicilia, quinta quaque æſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphæon ex Achaia eò vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec antè quàm in Syracuſano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc & à te traditum eſt in poemate, Lucili cariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi cùm fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatuſque eſt. Hoc quibuſdam locis fontes faciunt, vt non tantùm lutum, ſed folia, teſtaſque, & quidque putre iacuit, expellant: vbique autem facit mare: cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam verò partes maris id certis temporibus faciunt: vt circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in littus mare profert, feruetque & æſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulare Solis boues, fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorun-

dam:

dam: vtique inibi tempus eius rei, de qua quæritur, inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non poteſt cauſſa, ceterùm publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minuſve æſtuant. Mare verò cadauera, ſtramentaque, & naufragorum reliquiis ſimilia, ex intimo trahit: nec tantùm tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

CAP. XXVII. Sed monet me locus, vt quæram, cùm fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur. Vtrùm Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hiems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus deiiciat. An flumina tellus largiùs fundat, aperiatque fontes nouos: aut non ſit vna tanto malo cauſſa, ſed omnis ratio conſentiat: & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in finem ſui properat. Ad originem rerum parcè vtitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſu-

bitò ad ruinam toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quàm diligenti nutrimento obnoxium nouiſſimè corpus adoleſcit? at quàm nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſòluit. Momento fit cinis:diu ſilua. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: citò ac repente diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo cùm affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſſàs mouent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, vt quidam putant, inter quos Fabianus eſt. Primò immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cœlum eſt: nebulaque continua, & ex humido ſpiſſàque caligine, numquam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt & vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum vſ-

que

que receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtrà titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſiluas malè hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vulſiſque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeò ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſſim populatur. Nouiſſimè ruina magna gentium clarus onuſtuſque diffunditur. Flumina verò ſnapte natura vaſta, & tempeſtatibus rapta, alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cùm ſuperfuſi nouas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alueo? Quanta cum præcipitatione voluuntur, vbi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſimè velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſollicitat, ferens

rens ſecum madefacta montium latera, rupeſq; deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cœlum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercuſſu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primùm auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum, iam promouet littus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retrò: pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, quà proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt: tantùm in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quòd tranſierat in ſtuporem metus. non vacabat timere mi-

rantibus:ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, vt ait ille poetarum ingenioſiſſimus egregiè, ſicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat:deerant quoque littora ponto.

niſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oues,fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cùm dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos,

——Preſſaq; labant ſub gurgite turres.

Magnificè hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illa rapina poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipſo in terram ruente Perſer. Scies, quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitum reuertamur.

CAP. XXVIII. Sunt qui exiſtiment, immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna

ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſſam tantæ cladis accerſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuiis conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore: auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

——Sed adhuc in damna profectum eſt.
Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longiq́; perit labor irritus anni

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cùm per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluunt; quod longè à conſpectu littoribus frangitur. Deinde vbi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam vt aeris, vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc fatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram alti-

altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam ęquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam par vndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique inferiora ſunt. Sed iſtis adeò in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coeunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paullatim deuexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curuaturas maris, & videtur planum quidquid apparet. At illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magna mole ſe tollet: dum ſatis eſt illi, vt ſupra paria veniat, leuiter exſurgere: nec à littore vbi inferius eſt, ſed à medio, vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus alijs maior vndare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura eſt. Vtrumque fit, cùm Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis domi-

dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandoque placuere res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, vt feruor ignis, cùm aliud genus exitij placuit.

CAP. XXIX. Quidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quę ampliùs vt è pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: & adeò quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, cùm eadem ſiderum turba in Capricornum conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego receperim cauſſas (neque enim ex vno eſt tanta pernicies) & illam quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſiue anima eſt mundus, ſiue corpus: natura gubernante, vt arbores, vt ſata, ab initio eius vſque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet. totius enim corporis, & ſequentis

æta-

ætatis in paruo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minùs ſolem & lunam, & vices ſiderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio,quę non ſecus quàm hiems, quàm æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoque: non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt naturam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam,ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit:quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cùm partes eius interire debuerint, abolerive funditus totæ, vt de integro totæ, rudes innoxiæque generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter. plus humoris quàm ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quæ libramento ſtant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quò ambiat terras, non quò obruat. Quidquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locum exundet. Vndare ergo terra debet, vt validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina,ipſoſque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas

reddet,

reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt: vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos: menſes hiems, æſtas prohibebitur; & quodcumque terras ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare, Ambracij & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec vrbium ſumma: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quidquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gẽtium regna peſſumdabit.

CAP. XXX. Sunt omnia, vt dixi, facilia naturæ: vtique quæ à primo facere conſtituit, ad quæ non ſubitò, ſed ex denun-

nunciato venit. Iam autem à primo die mundi, cùm in hunc habitum ex informi vnitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, vt fluctus in littora, tamquam exiturus, incurrat? Non vides, vt æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides, vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porrò iſtinc, vnde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura diſpoſuit, vt vndique nos, cùm voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſſa penetrare altiùs cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nunc, quòd immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndique ergo erunt cauſſæ diluuio, cùm aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coercitæ vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inueniet:

ueniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cùm ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus: ſtatim vndique ex aperto ſupernè, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & incontinens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus, quàm magna vis vndæ: vtetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitque, complebit. Vt ignis diuerſis locis ortus, citò miſcet incendium, flammis coire properantibus: ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia vndis erit: ſed peracto exitio generis humani, extinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant; iterùm aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus; antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt. Citò nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

LIBER

LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuia agitur.

PRÆFATIO.

DElectat te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc non dubito. Scio quàm ſis ambitioni alienus, quàm familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optimè conuenit. Nec mirum paucis iſtud contingere, imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modò amore noſtri, modò tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: aliàs voluptate laxamus, aliàs ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, numquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaq; aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi benè caueris, non eris. Mihi crede capieris,

ris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cùm reiiciuntur, placent: ſæpè excluſæ, nouiſſimè recipiuntur. Hoc enim ipſum imputant, quòd repelluntur, & ſubigi ne contumelia quidem poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Ea maximè quiſque patet, qua petitur. Fortaſſe enim ideò, quia patet, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias non poſſe te conſequi, vt ſis impenetrabilis. cùm omnia caueris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clam vtetur parcè: alius ex aperto, palàm ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus artifex ante Villeium maximus, aiebat non eſſe occultè, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimùm adulator cùm deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnum ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſona tua Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maximè in diſtinguendis & curandis vitijs, ſæpè dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, quo die pænituiſſet bonæ mentis.

Nec

Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendiſque aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolùm facili, ſed etiam hilari via pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. Te, inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Apollonio Pycta, quamuis ſtaturam habeas Thracæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, non mentiar, cùm poſſis videri omnibus donaſſe, quidquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Iunior. quò apertior eſt adulatio, quò improbior, quò magis frontem ſuam perfricuit, cecidit alienam, hoc citiùs expugnat. Eò enim iam dementiæ venimus, vt qui parcè adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum (quem nemo non parùm amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe. ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum, quod conſecrari mallet, quàm conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti. prima ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis eſt, quàm hic

omni-

omnibus : cùm interim tanta naturalis boni vis eſt, vti artem ſimulationemque non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis reſtitit, vt exclamares inueniſſe te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias, quas nemo non in ſinum recipit. Eò quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperaueras poſſe apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eò magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi malè egeris mimum, & quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cùm quis ad te adulator acceſſerit, dicito: I tu, iſta verba, quæ iam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferto ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me à vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcēdere, vt te petere cominus poſſint? Longum inter vos interuallum ſit. Cùm cupieris benè laudari, quare hoc vlli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudijs tradidi, quamquam paupertas alia ſuaderet, & ingenium eò duceret, vbi præ-
ſens

ſens ſtudij pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeliciter amatorum, Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, antequam ſui, propoſitum meum potuerũt euertere. Ceruicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi, quod non ſalua conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil. niſi ne parùm bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxere lacrimæ, non è manibus vllius ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, neç viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quòd experiri voluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me quidem diu: neque enim paria pendebant, vtrùm ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in vltimum conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatum res humanas deci diſſe, vt inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne vide-

rer

rer pro ſide tantùm mori poſſe. Adiice nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine numquam ſuppoſitam manum lucro. Adijce nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam, aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule, veràne an falſa memoraueris. Si vera ſunt, coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute.

Nuſquam tuta fides.

Aut Ouidianum:

—— *Quà terra patet, fera regnat Erynnis.*

In facinus iuraſſe putes.

Aut illud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere: & in ſcęnam velut ruſticus poeta profiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fœminam, non virum: & adiicit, non ſingulos peccare, nec paucos, ſed iam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, imò etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, etſi diuidimur mari, pręſtare tentabo, vt dubium viæ, iniecta manu, ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus vnà, qua parte optimi ſumus:

ſumus? dabimus inuicem conſilia, non ex vultu audientis pendentia. Longè te ab iſta prouincia abducam, ne fortè magnam hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quotiens cogitaueris. Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarum vrbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cùm inter Carthaginem, & Romam ingentis belli pretium iacuit, cùm quatuor Romanorum principum, id eſt, totius imperij vires contractas in vnum locum vidit, altamq; Pompeij fortunam erexit, Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumque cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit; ex quo liquere mortalibus poſſet, quàm velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diuerſa via magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cùm Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum.

CAP. I. Itaque vt te tota mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæſtiones prætéribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli: Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quòd & fontis ignoti, & æſtate

quàm hieme maior ſit. Vtrumque apparuit falſum. Nam & caput eius in Germania eſſe comperimus:& ęſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cùm ſol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas antè conſumit, quàm intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo verò æſtatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea demittitur.

CAP. II. At Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æſtibus, vltra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum, quo maximè vſta feruoribus terra vndam altiùs traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cœleſtibus terram non adiuuent. Vnam, vt ſcis, Ægyptus in hoc ſpem ſuam habet. Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cœlum. Quare non cum poeta meo iocor, & illi Ouidium ſuum impingo? qui ait:

——*Nec pluuio ſupplicat herba Ioui.*

Vnde creſcere incipiat ſi comprehendi poſſet, cauſſæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc verò magnas ſolitudines perua-

peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primùm ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & vndique prærupta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quàm violentus, egreſſus Æthiopiam arenaſque, per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas excilaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus, vbicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illic excitatis primùm aquis quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At vbi ſcopulos verberauit, ſpumat: & illi non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, in vaſtam altitudinem ſubitò deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi à Perſis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhau-

rit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt: & cùm toto flumine effuſi, nauigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput nixi, cùm iam adploraueris, merſoſque atque obrutos tanta mole crediderıs, longè ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam, quam modò retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra diuiditur, ἄβατον Græci vocant: nec illam vlli, niſi antiſtites calcant: illa primùm ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli; Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona præfecti, cùm ſolenne venit ſacrum, iaciunt. Hinc iam manifeſtus nouarum virium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, vt ſit modus in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi

violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra læuaque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeò ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit, & terram. Nam cùm turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcem relinquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: iuuatque agros duabus ex cauſſis; & quòd inundat, & quòd oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocuit. Mira æquè natura fluminis, quòd cùm ceteri amnes abluant terras & euiſcerent, Nilus tanto ceteris maior, adeò nihil exedit, nec abradit, vt contrà adijciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac iungit. Debetque illi Ægyptus non tantùm fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cùm iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæque ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium eſt. Maiorque eſt lætitia gentibus, quò minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cùm ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles

biles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterùm beluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quòd ingentia animalia & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cùm ipſe præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurrentium, & crocodilorum à flumine aduerſum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuque innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt etiam maiorum animalium dentibus; at inferior mollis ac tenera: hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum enixi diuidebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſa refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltrò enim inſequuntur, fugienteſque iniecto trahunt laqueo; plerique pereunt, quibus minùs præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non aſcendiſſe, decimo regni anno & vndeci-

mo conſtat. Significatam aiunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonij enim Cleopatræque defecit imperium. Per nouem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum vſque decurrere. In eadem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc Æſchylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primò Æthiopiam feruentiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni ferueſcunt, non tantùm medio, ſed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani veſtigij patiens; argentum replumbatur; ſignorum coagmenta ſoluuntur: nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vmquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoque, quæ longè ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, niues non cadunt: ſuperiora etiam pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſanè aliqui montes illic

quoque excipiant: numquam tamen magis quàm Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina vere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo: æſtate proueniunt. Altiſſimæ ſunt & in illis Septemtrionalibus iugis niues. Phaſis quoque per id tempus & Boryſthenes creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna producere. Præterea ſi hæc cauſſa attolleret Nilum, æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoque tabes eſt. Nilus autem per menſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt. Si Thaleti credis, Eteſiæ diſcedenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacumque mox potuit, inconceſſus erumpit. Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant: tunc enim eijcitur mare inſtantibus ventis. Cùm reſederint, & pelagus conquieſcit, minorque diſcedenti inde vis Nilo eſt. Ceterùm dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ prouocant,

& ante

& ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non fit maior, quò illi flauere vehementiùs? Nec remittitur, incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid, quòd Eteſiæ littus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde venturus, vnde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde quòd teſtimonium eius teſtium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cùm ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc verò tota exteri maris ora mercatorum nauibus ſtringitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius. quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quòd ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Ægyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideò & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod

ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſque putei ęſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei tepent: quia aera rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſſa æſtate refrigeſcunt: quia illò remotus ſeductuſque aer calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad ſe rapit:hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit,tum ex ceteris aquis. Fieri autem non poteſt, vt vna ſicca ſit tellus, alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia.Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo vndas ſol trahit: ſed ex his quæ premunt, maximè hæc meridiana ſunt. Terra cum exaruit, plus ad ſe humoris adducit. vt in lucernis oleum illò fluit, vbi exuritur: ſic aqua illò incumbit, quò vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtrionalibus, vnde exundat. Ob hoc pontus in infernum mare aſſiduè fluit rapidus, non vt cetera mariá, alternatis vltrò citrò æſtibus, in vnam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cùm

pontus

pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina? Ægyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ ſine humore eſt, cùm omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoque magis, quò calidior eſt. Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi è mari vnda eſt? Nec enim vlli flumini dulcior guſtus.

CAP. III. Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundæ notæ, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cùm multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, vnam aliquam rem nolunt ſpondere; ſed adiiciunt; Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parùm credis, Poſidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod præteritum, quàm in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa, etiam in humorem verſa, ſic affirmabit, tamquam interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cùm adnotaueris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni læuitate: nam & in herbarum vel

arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius vnda?
Dura tamen molli ſaxa cauantur aqua.

aut, vt alius poeta ait:

Stillicidi caſus lapidem cauat.——

& hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque ſimile eſſe quod cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Prætereà poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cùm defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aeris denſi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, imò fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longiùs illi per aera, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cùm inter nullos magis quàm inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas? Grando nihil aliud eſt quàm ſuſpenſa glacies. Nix in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, necnon inter niuem & glaciem intereſſe.

CAP. IV. Poteram me, peracta quæſtione, dimittere: ſed benè emenſum dabo: & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, di-

cam.

cam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam, vt fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus os præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto, Hieme aer riget: & ideò nondum in aquam vertitur, ſed in niuem, cui aer propior eſt. Cùm ver cœpit, maior inclinatio aeris ſequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt ſtillicidia. Ideò, vt ait Virgilius noſter,

—— cùm ruit imbriferum ver,

vehementior immutatio eſt aeris vndique patefacti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vaſtique quàm pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues: quales ſæpè ſolent interuenire, cùm pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cùm altum frigus, & triſte cælum eſt. Præterea Aquilone flante, & ſuum cælum habente, minutæ pluuiæ ſunt: Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt.

CAP. V. Rem à noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere? Imò ſi omnia argumenta ad lancem cœperimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine aduerſario. Cetera

etiam ſi vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrionalem plagam glaciatum & adſtrictum eſt, vere relaxari. tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes niuem ſoluere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno cœlo immiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minùs algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quàm eorum qui teneram & labefactam. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis iam diſtributa niue, & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidumque aera alligat, & perſtringit. Itaque cùm pluuia futura erat, grando fit, iniuria frigoris.

CAP. VI. Non tempero mihi, quò minùs omnium noſtrorum ineptias proferam. Quoſdam peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cùm grando futura ſit: & hoc intelligere vſu ipſo potuiſſe, cùm colorem nubium notaſſent, quem grãdo toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publicè præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grandinis. Hi cùm ſignum dediſſent, adeſſe iam grandinẽ, quid expectas? vt homines ad penulas diſcurrerent, aut

ad

ad ſcortea? Imò pro ſe quiſque alius agnũ immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes aliò declinabant, cùm aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuum benè acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minùs ab huius agello grando ſe auertebat, quàm ab illo, in quo maioribus hoſtiis exorata erat.

CAP. VII. Rationem huius rei quidam quærunt. Alteri, vt homines ſapientiſſimos decet, negant poſſe fieri, vt cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, quamuis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis: quòd negligentia eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus, & repelli:
quo-

quorum nihil poſſe fieri, tam palàm eſt, vt huius rei cauſſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit.

CAP. VIII. Vnam adhuc rem adijciam, & fauere ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras eſt: Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſſis. Vna, quòd omnis terrarum euaporatio, cùm multum intra ſe feruidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quò recentior. Altera, quòd radij ſolis à terra reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideò plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. Tertia cauſſa eſt, quòd magis ſuperiora perflantur. At quæcumque depreſſa ſunt, minùs ventis verberantur.

CAP. IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quò ſolidius eſt, hoc calorem citiùs concipit, & diutiùs ſeruat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas, & vitreum, & argenteum, æneo citiùs calor accedet, diutiùs hærebit. Adijcit deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora, & preſſiora, denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur vt quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citiùs calefiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celeriùs feruorem ſentiant, & propter eaſdem angu-

anguſtias quidquid receperunt, tardiùs reddant.

CAP. X. Hæc longè præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Omnis aer quò propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fæx ima eſt: ita in aere ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Iam autem probatum eſt, omnia quò craſſioris ſolidioriſque materiæ ſunt, hoc fideliùs cuſtodire calorem receptum; ſed quò editior eſt aer, & quò longiùs à terrarum colluuie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſmittit: ideò minùs caleſit.

CAP. XI. Contrà autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora eſſe debere, quò ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quòd Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes intantum putant creſcere, vt illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur: at verò vbi ad vniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. Ceterùm intantùm nihil attollitur, vt collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoria

pila.

pila. Non multùm illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quò mínùs par ſibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in vniuerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propiùs excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citiùs quàm puſillum debere calefieri, & citiùs caput eius quàm pedes. At quiſquis mundum menſura ſua æſtimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, vt cœleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & vertices æterna niue obſeſſi, nihilominus in imo ſunt. & propiùs quidem ſoli eſt mons, quàm campus aut vallis: ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo, & arbor alia magis quàm alia dicetur vicina cœlo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quanto alterum altero ſit maius: quia etiam ſi magno diſcrimine, tamen minima dicuntur.

CAP. XII. Sed vt ad propoſitum reuertar, propter has quas retuli cauſſas, pleriſque placuit, in ea parte aeris niuem

concipi, quæ vicina terris eſt; & ideò minùs alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aer & plus habet frigoris, quàm vt in aquam & imbrem tranſeat, & minus quàm vt duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.

CAP. XIII. Quid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quiſquam, nec melior, tam operosè perſequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cùm multò magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non ſint niues. Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cùm quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quàm aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis: cùm emere aqnam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos verò quæramus potiùs, quomodo fiant niues, quàm quomodo ſeruentur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per ſapores ætateſque diſponere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, vt ea æſtatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe vt gratuitam mercemur aquam.

Nobis

Nobis dolet, quòd ſpiritum, quòd ſolem emere non poſſumus, quòd hic aer etiam delicatis diuitibuſque ex facili nec emptus venit. O quàm nobis malè eſt, quòd quidquam à rerum natura in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini, quàm feris auibuſque, & inertiſſimis animalibus, in vſum largè ac beatè profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeò nihil poteſt illi placere, niſi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo vno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, vt nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ ſiueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, vbi ebrietas continua viſceribus inſedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſariò quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium. Itaque non æſtate tantùm, ſed & media hieme niuem hac cauſſa bibunt. Quæ huius rei cauſſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum

lum interuallum vmquam quo interquieſcerent, datum eſt, ſed prandia cœnis vſque in lucem perductis ingeſta ſunt, & diſtentos copia ferculorum ac varietate; comeſſatio altiùs merſit? Deinde numquam intermiſſa intemperantia, quidquid antè decoxerat, efferauit, & in deſiderium ſemper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cænationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hiemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigida ſpargimus, vt ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera iſtorum vitijs torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore percuſſeris. Inde eſt, inquam, quòd nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt: ac ſæpè repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed vt vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & annonam, pro pudor! variam. Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt, & properè cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta portandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemque paleis, quibus cuſtodiunt, inquinant? At dij boni, quàm facile

le eſt exſtinguere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pænè fumantes, quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros; non ſorbere ſolùm niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in ſcyphos ſuos deijcere; ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eò acrior, quòd non tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia conſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, in qua etiamnum natatis, eò peruenit vſu, & quotidiana ſtomachi ſeruitute, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

(?)

LIBER

LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aeris motu agitur.

CAPVT I.

VENTVS eſt fluens aer. Quidam ita definierunt: Ventus eſt aer fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aer tam immobilis eſt, vt non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cùm leniter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Cùm placidum ventis ſtaret mare:
ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aere iudicandum eſt, non eſſe vmquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cùm ſol in aliquē clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, variè concurſantia, Ergo parùm diligenter cōprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abundè ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoq; re, de qua cummaximè quærimus, non circumſcribetur,

qui

qui ita ſe geſſerit, vt dicat: Ventus eſt fluẽs aer in vnam partem: aut, Ventus aer eſt fluens impetu; aut vis aeris in vnam partem euntis, aut curſus aeris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te, in vnã partem fluens aer? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantùm intra ſe mouetur, ſed ſi aliquò fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere: at è contrario non poteſt fluere, niſi in vnam partẽ. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumnia tuta eſt, hac vtamur. Si verò aliquis circũſpectior eſt, verbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formulà diſputatum eſt.

CAP. II. Democritus ait, cùm in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contrà, quietum & placidum aeris ſtatum eſſe, cùm in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: vbi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cùm exiguum locũ multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia alijs incidant, & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, cùm illa quæ col-

lucta-

luctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere ſe. At vbi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli.

CAP. III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quòd tunc interim minimè ventus eſt, cùm aer nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere: & inde ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adijce nunc, quòd circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis coniunctiſque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantium eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quàm nebuloſum, caret vento. Adiice nunc, quod è contrario venit, vt ſol matutinum aera ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cùm datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt.

CAP. IV. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Aliàs enim terra ipſa magnam vim aeris eiicit, & ex abdito ſpirat: aliàs cùm magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam, mihi perſuaderi poteſt, nec vt taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit

inflatio, quæ non ſine magna narium iniuria emittitur,& ventrem interdum cum ſono exonerat,interdum ſecretiùs: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum: Benè nobiſcum agitur, quòd ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius eſt,dicere,multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula:quæ,cùm coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium maius deſiderat, ventus exſiſtit?

CAP. V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his grauitatem aeris fieri, deinde ſolui impetu, cùm quæ denſa ſteterant, vt eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego verò & hanc iudico. Ceterùm illa eſt longè verior cauſſa,valentiorque, habere aera naturalem vim mouendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas,nobis quidem datas vires eſſe,quibus nos moueremus, aera autem inertem, inagitabilem relictum eſſe? cùm aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia.

CAP. VI. Eſt ergo aliquid in aqua vitale.

vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aer, & ideò modò ſpiſſat ſe, modò expandit & purgat: aliàs contrahit, aliàs diducit ac differt. Hoc ergo intereſt inter aera & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſſa venti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoque explicans.

CAP. VII. In vniuerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando & vnde procedant. Primùm ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur vltra terrarum adſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra æſtatem durat. Et inde maximè venit, vbi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura; hac dico, quæ pro vento valet.

CAP. VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multum eſt, & aſſiduum) per diem ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum,

ſum, in vnam regionem colligitur. Cùm illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum eſt, quòd prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena eſt, & onerata, quærit quò defluat: & eò potiſſimùm exit, vbi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adiicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondum quidem aera radiis impellit, iam tamen laceſſit & irritat, luce præmiſſa. Nam cùm ipſe proceſſit, alia ſuperiùs rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideò non vltra matutinum illis datur flare. omnis illorum vis conſpectu ſolis extinguitur: etiamſi violentiores flauere, circa medium tamen diem relangueſcunt: nec vmquam vſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior eſt, prout valentioribus minoribuſve collecta cauſſis eſt.

CAP. IX. Quare tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leuiſſimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, locisve ob humidam cæli naturam ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare

æſtate æquè profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehementiùs trahit, quidquid ex his ſponte reddi ſolet: deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutiùs corpuſcula emanare ſolita, & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum ſol ortus, non calore tantùm, ſed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ ſolem antecedit, nondum aera calefacit, ſed percutit tantùm: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cùm ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Prætereà loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, vt ſolem accipere non poſſint, illa quoq; nubila & triſti luce calefiunt, & per diem minùs quàm noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & à ſe repellit. Ergo ſol quoq; idem facit. Et ideò quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, vnde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quòd aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper ventus ferretur à ſole.

CAP. X. Eteſiæ quoque, qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non nimis propoſitum adiuuant. Dicam pri-

mùm quid illis placeat: deinde, cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hieme non ſunt: quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priuſquam frigus euincatur. Itaque niues & ponuntur, & durantur. Æſtate incipiunt flare, cùm & longiùs extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaſque ſpirare liberiùs. Itaque plura ex Septemtrionali parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetum Eteſias ſumere. Et ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, vltraque ortum caniculæ non valent: quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egeſtum eſt. At ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur: & alteram partem aeris attrahit, aliam verò impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit: & à menſium feruentiſſimorum grauitate defendit.

CAP. XI. Nunc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuent, nec quidquam huic conferant cauſſæ. Dicimus autem luce auram incitari, tamdem ſubſidere, cùm illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis, & delicati vocantur, quòd (vt ait Gallio) manè neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi, vt au-

ras,ita illos ſol commoueret. Adiice nunc, quòd ſi cauſſa illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cùm longiſſimi dies ſunt, & cummaximè niues tabeſcunt. Iulio enim mẽſe iam diſpoliata ſunt omnia, aut certè admodum pauca iacent adhuc ſub niue.

CAP. XII. Sunt quędam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. Hos Græci ventos *ἐκνεφίας* vocant. Qui hoc (vt puto) modo fiunt. Cùm magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cùm in vnum conglobata ſunt, vęriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus: qui maius deſiderat ſpatium, cùm euerberatus curſu parùm libero incaluit: & ob hoc amplior fit, ſcinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui ferè procelloſus eſt, quia ſupernè demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fuſus, nec per apertum venit, ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugna parat. Hic ferè breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium, per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideò tumultuoſus venit aliquando, non ſine igne ac ſono cæli. Hi

venti multò maiores diuturnioreſque ſunt, ſi alios quoq; flatus ex eadem cauſſa ruentes in ſe abſtulere, & in vnum confluxere plures, ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: cum verò plures in ſe aquas conuertere, fluminum iuſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis, vt ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt: vbi verò ſociauere vires, & ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eòdem ſe contulit, & impetus illis accedit, & mora.

CAP. XIII. Facit ergo ventum reſoluta nubes: quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnumquam conglobationem illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnumquam calor, quem modò ſol fecit, modò ipſa arietatio, vt magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt, cur turbo fiat: qui euenire in fluminibus ſolet, vt, quàm diu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: vbi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita vt circumlatæ in ſe ſorbeantur, & vorticem efficiant. Sic ventus, quandiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit. Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coeuntium in canalē conuexum tenuemque collectus, ſæpius in ſe volutatur, ſimilem-

milemque illis, quas diximus conuerti, aquis facit verticem. Hic ventus circumactus, & eumdem ambiens locum,& ſe in ipſa vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutiùs volutatur, inflammatur, & efficit quem πρηστῆρα Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi ferè omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiuntur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnum quidam venti diuerſos ex ſe generant, & impulſum aera in alias quoque partes, quàm in quas ipſi inclinauere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodũ ſtillicidia,quamuis iam inclinẽt ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed vbi plura coiere, & turba vires dedit, tũc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aeris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus eſt: tunc eſſe incipit, cùm omnes illos miſcuit, & in vnum impetũ contulit. Spiritum à vento modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt: inuicem ſpiritus leuiter fluens aer.

CAP. XIV. Repetam nunc quod primò dixeram, edi è ſpecu ventos, receſſuque interiore terrarum. Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur, ſed multis partibus caua,

—& cæcis ſuſpenſa latebris.

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aeris mon-

ſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras,quia videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominùs ob id ſunt, quòd non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æquè dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aera onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cùm tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud verò manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & aliorum non minùs ignem alentium. Per hæc loca cùm ſe,exitum quærens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latiùs fuſis, etiam ſi quid ignaui aeris erat, extenuatum moueri, & viam cum fremitu vaſto atq; impetu quærere. Sed hoc diligentiùs perſequar,cùm quæram de motibus terræ.

CAP. XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus auctor eſt, demiſſos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, vt

explorarent quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies: deinde longa via fatigatos, vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris: nec compreſſos quidem terra ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum magna hæc legi voluptate. intellexi enim ſæculum noſtrum, non nouis vitiis, ſed iam antiquitùs traditis laborare: nec noſtra ætate primùm auaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris malè obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis vſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perueniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quàm poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque raptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ

melioris, à qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cœlum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illò deſcendere auſi ſunt, vbi nouam rerum poſitionem, terrarumque pendentium habitus, ventoſque per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamque noctem. Deinde cùm iſta fecerint, inferos metuunt.

CAP. XVI. Sed vt ad id de quo agitur, reuertar, venti quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemque diuiſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabatheaq; regna receſſit,
Perſidaq; & radiis iuga ſubdita matutinis,
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemque triones
Horrifer inuaſit Boreas. cōtraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluuioque madeſcit ab Auſtro.

Vel, ſi breuius illos complecti mauis, in vnam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur:

Vna Eurúſque Notuſque ruunt, crebérque procellis
Africus, ——

& qui

& qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli partes in ternas diuidunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec ſine cauſſa. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſuſque æquinoctialis,(bis autem æquinoctium eſt:) alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem noſtri vocauere Vulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parùm proſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra ventum conſtituit: cùm venti adiutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium vicit. Varro quoque hoc nomen vſurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tamquam alienos interuenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Fauonium mittit: quem Zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui Græcè neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis eſt, & in vnam partem rapax; Argeſtes ferè mollis eſt, & tam euntibus communis, quàm

quàm redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λὶψ dicitur. A ſeptemtrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, imus Thracias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt. deinde Notus, Latinè Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

CAP. XVII. Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia vbique tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem ventorum eſſe, quot cœli diſcrimina. Cœlum enim diuiditur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptemtrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt æquinoctialis, eſt brumalis, eſt contrarius ſeptemtrionali. His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, vt ſcis. Dimidia enim pars mundi ſemper ſuprà, dimidia infrà eſt. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα vocant: noſtri finitorem dixere, alij finientem. Adijciendus eſt ad hunc meridianus circulus, quo horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt, & alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt, tot aeris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon

zon ſiue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modò dixi fieri, ſecat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adijcit. Si duodecim aer diſcrimina accipit, & totidem facit ventos. Quidam ſunt, quorumdam locorum proprij, qui non tranſmittunt, ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere vniuerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cæli ſui debeant ei. Diuus certè Auguſtus templum illi, cùm in Gallia moraretur, & vouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodùm regio eſt, quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem.

CAP. XVIII. Inter cetera itaque prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex vna cauſſa ventos, aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit, ſed primùm vt aera nō ſinerēt pigreſcere, ſed aſſidua vexatione vtilem redderent, vitalemq; tracturis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Nam modò adducunt nubes, modò diducunt, vt per totum orbem pluuię diuidi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo

quilo in Africam reiicit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quòd fruges percipi non poſsũt, niſi flatu ſuperuacua admixta ſeruandis ventilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem, ruptis velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quòd omnibus inter ſe populis cõmercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficiũ, ſi illud in iniuriam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cęſare olim maiore vulgò dictitatum eſt, & à Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, vtrùm illum magis naſci Reip. profuerit, an non naſci; dici etiam de ventis poteſt: adeò quidquid ex illis vtile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideò non ſunt iſta natura ſua bona, ſi vitio malè vtentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aera ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit: non vt nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſſa. Incer-
tam

tam fortunam experimur: vim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cùm euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias vadoſi maris: cùm effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit: cùm inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cùm turbinibus diuulſa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obuius in littore hoſtis, & trucidandæ gentes tracturæ magna ex parte victorem, & antiquarum vrbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? parùm videlicet ad mortes noſtras terra latè patet. Nimis delicatè fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quæritis? mortem, quæ vbique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo, ſed vbique innocentes petat: occupabit vos in veſtra domo, ſed occupet nullum molientes malum. Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, cir-
cum

cumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuria, occurrentia deuaſtantem ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine vlla parſimonia noſtri alienique ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuere? Parùm eſt, intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traijcit, quam exercitus non vincet, cùm impleuerit. Sic Alexander vlterior Bactris & Indis volet quærere, quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes. Per hominum deorumq; iras ad aurum ibitur. Ergo non immeritò quis dixerit, rerum naturam meliùs actur am fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſua quemq; terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certè ſuo quiſque tantùm ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parùm vi domeſtica, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longè remota eſt, quæ nõ mittere aliquò ſuum malũ poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito domi-

dominus, fortunæ indulgentia tumens, non cōtineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt paullò antè dicebã) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & vt eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cœli terrarumq́; temperiẽ, ad euocandas ſupprimendaſq́; aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis cauſſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, vt commoda cuiuſque regionis fierent communia: non vt legiones equitemq́; geſtarent, nec vt perniciosa gentibus arma tranſueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſſa ſoluendi: ſed iuſta nulli. Diuerſis enim irrita-

men-

mentis ad tentandum iter impellimur: Itaque alicui vitio nauigatur. Egregiè Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quę homines emant vita. Imò, Lucili cariſſime, ſi benè furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum, (in eadem enim turba volutamur,) magis ridebis, cùm cogitaueris vita parari ea, in quibus vita conſumitur.

LIBER SEXTVS.

In quo de terra motu agitur.

CAPVT I.

POMPEIOS, celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianumque littus, ab altera Herculanenſe conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſcendiſſe terræ motu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus: & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam numquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magna

gna ſtrage vaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publicè nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ verò præruptæ paſſim ſine iniuria tremuere. Adijciunt his ſexcentarum ouium gregem exanimatū, & diuiſas ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum vt cauſſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo, fixumque, vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit, ſtare: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient? quò ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi tecta crepuere, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, di-

ſcedit

ſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilii, ſed ſolatii poteſt, vbi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus: Nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: aduerſus tonitrua & minas cœli, ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cœleſtis non tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cœlum exhauſit vrbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſimè patet, ineuitabile, auidum, publicè noxium. Non enim domos ſolùm, aut familias, aut vrbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regioneſque ſubuertit: & modò ruinis operit, modò in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas vrbes, ſine vllo veſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è viuorum numero viui auferuntur, tamquam non omne fatũ ad eumdem terminum veniat. Hoc habet inter

cete-

cetera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quòd cùm ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrùm me lapis vnus elidat, an monte toto premar: vtrùm ſupra me domus vnius onus veniat, & ſub exiguo eius tumulo ac puluere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil intereſt mea quantus circa mortem meam tumultus ſit: ipſa vbique tantumdem eſt. Proinde magnum ſumamus animum aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renunciauere, quique poſt hunc caſum emigrauerunt, negantque ſe vmquam ipſam regionē acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hūc fortaſſe in quo ſecuriùs conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam vires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurum ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim, ſi vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile eſſet,

natu-

natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitiũ, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim vrbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcunque eſt iſta vis mali quæ incurrit; nunc Campaniam læſit. Circuit fatum, & ſi quid diu præteriit; repetit. Quædam rariùs ſolicitat, ſæpiùs quædam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantùm, qui breuis & caduca res naſcimur, vrbes oræque terrarum & littora, & ipſum mare in ſeruitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achaiæ, ſed omnis ſoli vitium eſt, malè cohærere, & ex cauſſis pluribus reſolui, & ſummam manere, partibus ruere.

CAP. II. Quid ago? Solatium aduerſus pericula dare promiſeram: ecce vndique timenda denuncio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit, & perdere. Ego verò hoc ipſum ſolatii loco pono, & quidem valen-

lentiſſimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis ſubita captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutē.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda: circumſpicite quàm leuibus cauſſis diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi ſatis eſſet, quòd tremunt terræ, quòd ſubitò diſſipantur, ac ſuperpoſita diducunt. Magni ſe æſtimat, qui fulmina & motus terrarum hiatuſque formidat: vult ille imbecillitati ſuæ conſcius timere pituitam. ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cęlum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, ſed aliqua à latere eius ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quē craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcā emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quàm ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperueniat: cùm quoſdam ſtrangu-

lauerit potio, malè lapſa per fauces? Quàm ſtultum eſt, mare horrere: cùm ſcias, ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatium mortis, quàm ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quę extrinſecus terrent, quàm quòd innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quàm timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra littus eiecti: cùm mors vbique præſto ſit, & vndique occurrat: nihilque ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeò non debent nos iſta confundere, tamquam plus in ſe mali habeãt, quàm vulgaris mors: vt contrà, cùm ſit neceſſarium è vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori vbicumque, quandoq;. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec vlla iactetur iniuria: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentia neſcio cuius mali: rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porrò? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non vult me iacere in ignobili loco? ſi mihi iniicit ſui partem? Egregiè Vagellius meus in illo inclyto carmine.

Si cadendum eſt, inquit, *mihi, cœlo cecidiſſe velim.*

Idem licet dicere: Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terrā quādoq; videre mortalē.

CAP. III. Illud quoque proderit pręſumere animo, nihil horum deos facere, nec ira numinum aut cęlum concuti, aut terram. Suas iſta cauſſas habent: nec ex imperio ſęuiunt, ſed ex quibuſdam vitiis, vt corpora noſtra, turbantur: & tunc, cùm facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt, vtpote quorum metum raritas auget. Leuiùs accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, nō ratione comprehendimus: nec cogitemus, quid illa facere poſſit, ſed tantùm quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas, tamquam nouis territi: cùm illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publicè, ſiue deficere ſol viſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? Longeq́ue magis illæ actę in tranſuerſum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſæ, ſubitiq́ue tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? nihil horum ſine timore miramur:

& cùm timendi ſit cauſſa, neſcire; non eſt tanti ſcire, ne timeas? Quanto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam inueniri dignius poteſt, cui ſe non tantùm commodet, ſed impendat.

CAP. IV. Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illa valentius, quid tantum onus vi ſua labefactet: cur modò tremat, modò luxata ſubſidat, nunc in partes diuiſa diſcedat: & aliàs interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, aliàs citò comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret: ignesque nonnumquam per aliquod ignotum anteà montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſæcula nobiles comprimat: Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neq; enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habeat futura vſui, quàm quòd hominem magnificentia ſui detinet; nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit propter quod accidant hæc: quorum

rùm eſt adeò mihi dulcis inſpectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certè ad diligentiam adiecerit.

CAP. V. Cauſſam qua terra concutitur, alij in aqua eſſe, alij in ignibus, alij in ipſa terra, alij in ſpiritu putauere: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt; ſed non liquere, quæ eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veterum parùm exactas eſſe & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primò tentantibus, pòſt eadem illa limata ſunt: & ſi quid inuentum eſt, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantùm re omnium maxima atque inuolutiſſima, in qua etiam cùm multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat, inueniet, ſed in omni alio negotio, longè ſemper à perfecto fuere principia.

CAP. VI. In aqua cauſſam eſſe, nec

ab vno dictum eſt, nec vno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare: ſiue illud oceanum vocas, ſiue magnum mare, ſiue alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, vnda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande nauigium & graue his aquis quas premit. Superuacuum eſt reddere cauſſas, propter quas exiſtimat, grauiſſimam partem mũdi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſſa, quibus hic orbis agitatur, quòd in omni maiore motu erumpunt ferè noui fontes: ſicut in nauigiis quoq; euenit, vt ſi inclinata ſunt, & abiere in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni onere eorum quæ vehit, ſi immodicè depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certè dextrà ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur: nec agitari illam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: numquam enim nauis dimidia iactatur. nunc verò non terrarum vniuerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, vt quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi id quo vehitur agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primùm omnium ſæpe tremuit terra,

ra,& nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſſa vnda prorumperet, à lateribus terræ circunfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum aquarum, quotiens nauigia deſidunt, in lateribus maximè appareat. Ad vltimum non tam exigua fieret quàm dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, vt ex infinito liquore, & ferente vniuerſa.

CAP. VII. Quidam motum terrarum aquæ imputauere: ſed non ex eadem cauſſa. Per omnem, inquiunt, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit: hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Aſiamq; diſterminans, alter Germanos, auidam gentem belli, repellens. Adijce nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos, & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quàm repentinæ, quàm breues? Omnis hæc aquarum, etiam intra ter-

ram, natura facieſque eſt. Illic quoque aliæ vaſto curſu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiores in vadis refunduntur, & leniter ac quietè fluunt. Quis autem neget, vaſtis illas receptaculis concipi, & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum, ibi multas aquas eſſe, vbi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoque funderet. Si hoc verum eſt, neceſſe eſt aliquando illic amnis excreſcat, & relictis ripis violentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat verberabit. Poteſt fieri, vt aliquam regionem riuus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem: qua lapſa, ſuperpoſita quatiantur. Iam verò nimis oculis permittit, nec vltra illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris vaſti. Nec enim video, quid prohibeat, vel obſtet, quò minùs illic habeatur aliquod etiam in abſcondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantumdem loci tenet, aut fortaſſis hoc amplius, quòd ſuperiora cum tot animalibus erant diuidenda: abſtruſa enim, & ſine poſſeſſore deſerta, liberiùs vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aer creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tem-

peſtas,

peſtas, aliquam partem terrarum impulſam vehementiùs mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, ſubito eius acceſſu vapulauere; & villas in conſpectu collocatas, fluctus, qui longè audiebatur, inuaſit. Illic quoque poteſt accedere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium.

CAP. VIII. Non quidem exiſtimo diu te hæſitaturum, an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Vnde enim iſta prorumpunt, vnde ad nos veniunt, niſi quòd origo humoris incluſa eſt? Age, cùm vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non vniuerſum auuerti, ſed paullatim, non apparentibus damnis; minui primùm, deinde conſumi: quò illum putas abire niſi in obſcura terrarum: vtique cùm videas emergere iterùm, non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cùm vides Alpheum, celebratum poetis, in Achaia mergi, & in Sicilia rurſùs tranſiecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis; ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar, vt aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus, ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes,

longum illos iter peregiſſe, cùm à Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio commendatique proximis regibus, penetraſſent. Ad vlteriora quidem, aiebant, peruenimus, ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruum & vnius capax, limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue in terras ex priore recepta curſu redit: nonne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, vt eructare tanto impetu poſſint.

CAP. IX. Ignem cauſſam motus quidam, & quidem non eamdem iudicant. Inprimis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili penè ex cauſſa & aera concuti, & terram: cùm in inferiore parte ſpiritus craſſum aera, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, & ignis ex hoc colliſu nubium, curſuq; eliſi aeris emicuit. Hic ipſe in obuia incurrit, exitum quærens, ac diuellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cœlum, aut vi atq; iniuria fecit. Alij in igne cauſſam quidem eſſe, ſed non ob hoc iudicant: ſed

quia

quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut cùm diu nutauere, ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt ſtantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cùm exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.

CAP. X. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam impellat, ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere, quas aut humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. *Sed* his quoque ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam primùm omnia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percuſſa tamen decidunt, cùm plus ponderis habuere quàm virium: ita in hoc vniuerſo terræ corpore euenit, vt partes eius vetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadant, & tre-

morem ſuperioribus afferant: primùm dum abſcedunt (nihil enim vtique magnum ſine motu eius, cui hæſit, abſcinditur) deinde cùm deciderunt, ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more, quæ cùm cecidit exultat, ac ſæpiùs pellitur, totiens à ſolo in nouum impetum miſſa. Si verò in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum ex alto pondus eiicit.

CAP. XI. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam cùm pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu voluant, qui vi ſua ſpiritum intendit: & ſi acriùs inſtitit, oppoſita diffundit: ſi verò remiſſior fuit, nihil ampliùs quàm mouet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubiecto. Quod in hac aqua facit incluſa & anguſta, multò magis illum facere credamus, cùm violentus ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulſauerit, agitat.

CAP. XII. Spiritum eſſe qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur: deinde vbi iam omnia ſpatia plena ſunt, & inquantum aer potuit denſatus eſt, is qui ſuperuenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis

primò

primò cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias dimouet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaque cùm terræ motus futurus eſt, præcedit aeris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in inferna ſede detinetur. Nunc quoque cùm hic motus in Campania fuit, quamuis hiberno tempore, & inquieto, per ſuperiores dies aer ſtetit. Quid ergo? Numquam flante vento terra concuſſa eſt? Admodum rarò duo flauere ſimul venti. Fieri tamen & poteſt, & ſolet. quod ſi recipimus, & conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quid ni accidere poſſit, vt alter ſuperiorem aera agitet, alter inferum?

CAP. XIII. In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem, & diſcipulum eius Theophraſtum, non, vt Græcis viſum eſt, diuini, tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi ſine labore. Quid vtrique placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio eſt è terra, quæ modò arida eſt, modò humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cùm vlteriorem locum in quem exeat non habet, retrò fertur, atque in ſe reuoluitur: dumque rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta eniſus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem philo-

ſo-

ſophiæ maximè coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt: Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & vnà eſſe non poſſunt: eò frigidum confluit, vnde vis calida diſceſſit: & inuicem ibi calidum eſt, vnde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico verum eſt: ſed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cùm ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minùs ſpecus, atque omnes ſub terra receſſus: quia eò ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cùm in inferiora peruenit, & eò ſe quantum poterat ingeſſit, quò denſior, hoc validior eſt: huic alius ſuperuenit, cui neceſſariò congregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem è contrariò euenit, cùm vis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriuſque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter poſſet, vt ait noſter Virgilius,

Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri:

niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida com-

compeſcuntur & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, & vltrò citroque ſpiritus commeat, concutitur.

CAP. XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſſa, quàm Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil ampliùs quàm meat: quędam patentiora, in quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quàm animam vocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodū in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat: vbi aliquid aduerſi eſt, micat crebriùs, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cùm aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtiùs perfluebat, icto vehementiùs, & quaſſante venas ſuas: nec, vt illi paullò antè dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem ſentiet. Neque

enim

enim in nobis febris alias partes moderatiùs impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aere, qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur: ſi offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primò infundente ſe à tergo aere. Deinde per aliquam rimam malignè fugit, & hoc acriùs fertur, quo anguſtiùs. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus ille furit, & huc atque illò circumagitur, aliaque deiicit, alia intercidit: cùm tenuiſſimus, idemque fortiſſimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quidquid intrauit, vi ſua diducat & diſſipet: tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit, aut cùm dedit, in ipſam, quà illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit.

CAP. XV. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantùm primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illic caſus impoſuit. Alicubi diduxit, quidquid supernè terreni erat, aqua: alia torrentes exedere, illa æſtibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, & adegit, nec fluctus retrò abire permiſit, tunc ille, exitu ſimul reditúque præcluſo, volutatur. Et quia in rectum non

poteſt

poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem reuerberat.

CAP. XVI. Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſque auctoribus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palàm eſt. Non tantùm illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque corporibus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliundè viuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diuerſas radices aliter atque aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſumma receptas parte, quaſdam altiùs tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther, mundi ſumma pars, claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum iniri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (vt alia præteream) hic tam propè à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec vllo alio ſcilicet, quàm halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſe ipſa maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animę, quam per diem & noctem ab omnibus partibus

ſuis

ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, vt non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cœca ſub terra ſpatia aer latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpè moueatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quàm aer, & tam verſabile & vagatione gaudens?

CAP. XVII. Sequitur ergo, vt naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cùm illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placidè fluit: cùm offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter quàm ille poetæ

——*pontem indignatus Araxes*.

Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſque aquas explicat. Vbi ſaxa manu vel caſu illata preſſere venientem, tunc impetum mora quærit: & quò plura oppoſita ſunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cùm onus ſuum ſuſtinere non potuit, vim ruina parat, & prona

na cum his quæ iacebant fugit. Idem ſpiritu fit: qui quò valentior agiliorque eſt, citiùs rapitur, & vehementiùs ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, verum eſſe ex illo probatur: ſæpe enim cùm terrę motus fuit, ſi modò pars eius aliqua dirupta eſt, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Aſclepiodotum inuenies, auditorem Poſidonij, in ipſis quæſtionum naturalium cauſſis. Inuenies & apud alios auctores, hiaſſe vno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum: qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII. Maxima ergo cauſſa eſt, propter quam terra moueatur, ſpiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti ſpatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus ſuperueniens cauſſa ſolicitat, compellitque & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantùm, & vagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & vndique obſiſtitur, tunc

—— magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremit,

quæ diu pulſata conuellit ac iactat: eò acrior, quò cum valentiore mora luctatus eſt. Deinde cùm circa perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere,

inde quo maximè impactus eſt, reſilit: & aut per occulta diuiditur, ipſo terræmotu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: ſoluit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque per minima, laxamentum ſibi parat, indomita naturæ potentia liber; vtique concitatus, ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus verò inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſq; ſonoras
Imperio premat, ac vinclis & carcere frænet.

Sine dubio poetæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aeris ſtatio eſt. Omnis in fuga ventus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quòd corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quàm ſi ſpiritum aliqua cauſſa conturbat: cùm timore contractus eſt, cùm ſenectute langueſcit, & venis torpentibus marcet, cùm frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo delicitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. cùm aliquid occurrit, quod inhibeat eius officium, tunc parùm

potens

potens perferendis his quæ ſuo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat.

CAP. XIX. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cùm ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potiùs, quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leuiter mota, tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas habet aera ſuum; quem ſimul alius ſupernè incidens percuſſit, agitat non aliter, quàm illa, de quibus paullò antè retuli, inania indito clamore ſonuerunt.

CAP. XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli, in cauſſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquando vtroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur & illas mouet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modò de ſpiritu

ritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Vbi in vnum locum congeſta eſt, & capere ſe deſiit, aliquò incumbit, & primò viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per deuexum poteſt, diu incluſa, nec in directum cadere moderatè, aut ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si verò cùm iam rapi cœperit, aliquo loco ſubſtitit, & illa vis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maximè tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altiùs ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus verò nonnumquam impellit vndas, & ſi vehementiùs inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnumquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quàm vt poſſit excludi, & vehementior, quàm vt ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit: cùm ſit arduum, de iis quæ coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſiit

poſſe

poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aer extrinſecus aliò intrante aere agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubitò decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua parte terræ velut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab imo in ſumma vſque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe maiorem, quàm ſpiritum.

CAP. XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cùm illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere; & inſulas non antè viſas, in medio mari ponere. Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (vt Poſidonio

placet)

placet) quibus mouetur terra: vtrique nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt, cùm terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſsà tremorem terræ dixere maiores, qui vtrique diſſimilis eſt. nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, ſed vibrantur. Res minimè in huiuſmodi caſu noxia, ſicut longè perniciosior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſariò ſequitur. Cùm diſſimiles ij motus inter ſe ſint, cauſſæ eorum diuerſæ ſunt.

CAP. XXII. Priùs ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cùm petra è latere montis abrupta cecidiſſet, ædificia vicina tremore collapſa. Idem ſub terris fieri poteſt, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eò vehementiùs, quò aut plus ponderis habuit, aut venit altiùs. Et ſic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantùm pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cùm flumina ſuprà ferantur, aſſiduus

duus humor commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vſque eò infirmat illa, quæ quotidie attriuit, vt deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſtere, ſuccutit:

——*Et ruere omnia viſa repentè:*

vt ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis terras hæc erit cauſſa. Ad alteram tranſeo.

CAP. XXIII. Rara terræ natura eſt, multumque habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, vt paullò antè retuli, cauſſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit: Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoque tentauit nouis claſſibus, & imperium

ex angulo Thraciæ vſq; ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumq́;exempla tranſierit,ex his quę fecit, nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum Helice Buriſq́; merſę ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina,quemadmodum vbique,ita & ſub mari.Deinde cùm eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideò frequentiſſimè mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas litteras Græcas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον vocari.

CAP. XXIV. Spiritum eſſe huius mali cauſſam, & ipſe conſentio:de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: vtrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia,an per maiora ac patentiora: & vtrùm ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoq; corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem à nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpaſve, ſed in viſce-

viſceribus & patulo interiores partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc, quòd motus non in ſummo terrę, circaue ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Huius indicium eſt, quòd altitudinis profundę maria iactantur, motis ſcilicet his, ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moueri, & illic ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Imò, inquit, ceu cùm frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidēs quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſſa, conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quòd cùm vehementi motu adapertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnumquam vrbes & recipit hiatus ille, & abſcondit. Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certè maxima ex parte ſuperfuſam. Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim terris interno motu diuulſis, loca diſiecta, & campos interiſſe. Quod iam dicam, quemadmodum exiſtimem fieri.

CAP. XXV. Cùm ſpiritus magna

vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa intra quæ latet, ſæpius percutit, ſupra quæ vrbes interdum ſitę ſunt, hæc nonnumquam adeò concutiuntur, vt ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnumquam in tantum, vt parietes quibus fertur omne tegimen caui, decidant in illum ſubteruacantem locum, totæque vrbes in immenſam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Oſſam Olympo cohęſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam vnius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccauit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalen polin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſset, magna terrarum ſpatia commouerentur, & vnà multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec vmquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis vrbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cùm Chalcis tremuit, Thebas ſtetiſse? Cùm laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſse? Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes, Heliceu & Burin,

Burin, citra Ægium conſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motum protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

CAP. XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Ægyptum numquã tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quòd ex limo tota concreuerit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento ſemper vltrà tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cùm partes glutinarentur; nec quidquam inane interuenire poterat, cùm ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. Sed mouetur & Ægyptus & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit:

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, credula natio, dixerunt non moueri, auctore Pindaro. Thucydides ait, anteà quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: In-

ter multa, inquit, prodigia quibus denunciata eſt duarum vrbium Helices & Buris euerſio, fuere maximè notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quàm ideò ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aeri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli, vrbeſque eò tutiores, quò propiùs ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſſe, Pompeij & Herculaneum ſenſere. Adijce nunc, quòd omnis ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis: Cyprum ambit altum mare, & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur, quàm diluitur. Hæ ferè cauſſæ redduntur, propter quas tremit terra.

CAP. XXVII. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. At aer ipſe qui vel terrarum culpa, vel pigritia, & æterna nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, cùm eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liqui-

dum-

dumque maculat ac polluit,inſuetumque ducentibus ſpiritum, affert noua genera morborum. Quid,quòd aquę inutiles peſtilenteſq; in abdito latent, vt quas numquam vſus exerceat,numquam aura liberior verberet? Craſſæ itaque,& graui caligine ſempiternaq; tectę, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris cõtrarium habent. Aer quoque qui admixtus eſt illis, quiq; inter illas paludes iacet, cùm emerſit, latè vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Faciliùs autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quò auidiora ſunt:aperto cælo plurimùm vtuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues verò mollioris naturæ, quò propiora terris ferunt capita, corruptas eſſe non miror, cùm afflatum diri aeris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exiiſſet: ſed illum copia aeris ſinceri exſtinxit, antequam, vt ab homine poſſet trahi,ſurgeret.

CAP. XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quòd tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente, vt boni, ita mali ſemina. Quid, quòd pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum eſt? Aues quoque ſi in illum inciderint, antequam cælo meliore lenia-

tur, in ipſo volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quàm per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quàm vt deſpectantia & vltrò ſibi illata conficiat. Vbi per ſæcula conditis tenebris, ac triſtitia loci creuit in vitium, ipſa ingraueſcit mora: hoc peior, quò ſegnior. Cùm autem exitum nactus eſt, æternum illud vmbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſoluit, ac regionis noſtræ aera infuſcat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, vt ex nouis orta cauſſis. Breuis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec priùs peſtilentia deſinit, quàm ſpiritum illum grauem exercuit laxitas cæli, ventorumque iactatio.

CAP. XXIX. Nam quòd aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt? quid vbi publicè terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſse: Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leniſſima ferè ingenia in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua iactura ſanitatis expauit, ſimiliſque furenti, quiſquis timet: ſed alios

citò

citò timor ſibi reddit, alios vehementiùs perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vſquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percuſſit. Statuam diuiſam non miror, cùm dixerim montes à montibus receſſiſse, & ipſum diruptum eſse ab imo ſolum.

Hac loca, vi quondam & vaſta conuulſa ruina.
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cùm protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi põtus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruàque & vrbes
Littore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumq; diſcidium, cùm pars naturæ concitata eſt ex ſe, vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, vt ex toto, vis eſt. Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen viribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta eſt. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, in quibus niſus eſt per angu-

ſta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt.

CAP. XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quòd æs vnius ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue diruptum eſt: cùm fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud verò quis neſcit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam verò parùm aptata poſitu ſuo, & à fabris negligentiùs ſolutiuſque compoſita, terræmotus ſæpiùs agitata compegit. Quòd ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt, quare quiſquam dignum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſiduè tremere Campania, clementiùs quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat; quibus ad cadendum malè ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exciderat, ſed adhuc emiſſa parte maiore oberrabat.

CAP. XXXI. Inter argumenta quibus probatur, ſpiritu iſta fieri, non eſt quòd dubites & hoc ponere. Cùm maximus editus tremor eſt, quo in vrbes terraſque ſæuitum eſt, nõ poteſt par illi ſubſequi

ſequi alius, ſed poſt maximum leues motus ſunt, quia vehementiùs exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna eſt: cùm iam viam inuenerint, ſequanturque ea quà prima vis ac maxima euaſit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditiſſimo & grauiſſimo viro cognitum: fortè enim cùm hoc euenit, lauabatur. vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab altera ſeparari, iterumque committi: & aquam modò recipi in commiſſuras, pauimento recedente, modò, compreſſo, bullire & elidi. Eumdem audiui narrantem, vidiſſe ſe molles materias, molliùs crebriuſque tremere, quàm natura duras.

CAP. XXXII. Hæc, Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert noſtra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliundè animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula exſpectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouo-

canda eſt, ſiue nos æquo vaſtoque impetu aggreditur, ſiue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quàm minax veniat, quantumque ſit, quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parùm obſequens ſtomacho, hoc pes leuiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitauerint venti, etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis cœli trucem & horridam faciem: frangatur licet cœlum, & ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum, miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: & fortaſſe quò debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quàm ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunam ſuperuacua promittentem, leuia minitantem, ſi volumus tranquillè degere, & ipſis diis de felicitate controuerſiam facere, anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidiæ, ſiue morbi petent, ſiue hoſtium gladij, ſiue inſula-

rum

rum cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina terrarum, ſiue vaſta vis ignium, vrbes agroſque pari clade complexa, cùm libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeuntem hortari, & cum bonis ominibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio: Facis quod quandoque faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retrò. Rerum natura te, quæ genuit, exſpectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbeſque vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor; non peſtilentia, & ardentes promiſcuè, communes populis cadentibus rogi. Iſtud leue eſt. quid timemus? Graue eſt. potiùs ſemel incidat, quàm ſemper impendat. Ego autem perire timeam, cùm terra ante me pereat, cùm iſta quatiantur quæ quatiunt, & in iniuriam noſtram non ſine ſua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de vno corpuſculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autem, quæ nouimus, quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſeruata perduxit. Quàm multa alia aliis lo-

cis

cis merſa ſunt? Quot populos aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cùm ſciam me ſine fine non eſſe? imò cùm ſciam omnia eſſe finita? Ego vltimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaque ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres conſtanter, ſi cogitaueris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum. Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perueniam ad illos? fluit tempus, & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis vitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quòd annos annumeramus omiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tua? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis, hoc

vnum,

mum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides; effice illam tibi cogitatione multa familiarem: vt ſi ita tulerit, poſſis illis vel obuiam exire.

LIBER SEPTIMVS, & vltimus.

In quo agitur de Cometis.

CAPVT I.

NEMO vſque eò tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente conſurgat: vtique vbi nouum aliquod è cœlo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, vt nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contrà minimarum quoque rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cùm aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cœlo eſt. Sol ſpectatorem, niſi cùm deficit, non habet. Nemo obſeruat lunam, niſi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro ſe quiſq; ſuperſtitione vana trepidat. Quanto illa maiora ſunt, quòd ſol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit: quòd à ſolſtitio

ſtatim

ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quòd ſidera abſcondit: quòd terras, cùm tanto maior ſit illis, non vrit, ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet: quòd lunam numquam implet, niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeò naturale eſt magis noua, quàm magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus, & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus, vtrùm debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitantur itaque, & cognoſcere volunt, prodigium ſit, an ſidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quàm de ſtellarum ſiderumque natura: vtrùm flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet

quod

quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamque, nec ſtabili inditám corpori, profectò iã mũdus turbine ſuo diſſipaſſẽt.

CAP. II. Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamuis ſpargantur & longiùs exeant, faciem. æquè enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si verò nihil aliud ſunt quàm purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cœli circumactu. Illò quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, vt ſciamus, vtrùm mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus; pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſeruent, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Noua hæc cœleſtium obſer-

ſeruatio eſt,& nuper in Græciam inuecta.

CAP. III. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondum comprehenſis quinque ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cœli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſteà diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſeruatas ab Ægyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorari apud illos comperiſſet. Duo certè, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni à Chaldæis, tenerique curſus eorum. Epigenes contrà ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aeris concitati & intorti.

CAP. IV. Primùm ergo, ſi tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cum proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ viciniam tranſit, aut in Solis incidit radios, natura vento-

ſa

ſa & frigida contrahit pluribus locis aera, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio, ſplendores tantùm cœli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes verò & faces, quæ nullo alio inter ſe quàm magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cùm humida terrenaque in ſe globus aliquis aeris clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quamdiu manſit aeris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens.

CAP. V. Vt à proximis mendaciis incipiam, falſum eſt faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuſta radicitus vellit, & quocumque incubuit, ſolum nudat: ſiluas interim & tecta corripiens, inferior ferè nubibus, vtique numquam altior. At contrà trabes editior cœli pars oſtentat. Ita numquam nubibus obſtiterunt. Præterea, turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super iſta velociter deſinit, & ipſe ſe ſua vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec præteruolant, vt faces, ſed commorantur, & in eadem parte cœli collu-

cent.

cent. Charimander quoque in eo libro, quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum grande inſolitumque cœlo lumen, magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometem fuiſſe: ceterùm ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cùm iam minùs flagraret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ notarentur: nihil tamen magis, quàm quòd vt ille fulſit in cœlo, ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantùm, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam, quòd iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec vllo loco intermiſſam aut languidam, in vltimis verò partibus coactam, qualem fuiſſe illam, quam modò retuli, Calliſthenes tradit.

CAP. VI. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alij ardorem vndique effundunt, nec locum mutant; alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo ætate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti, vndique etiam immoti, humiles ferè ſunt, & eiſdem

cauſſis quibus trabes faceſque conflantur, & ex intemperie aeris turbidi, multà ſecum arida humidaque terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aera, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſſa refluat rurſus, ac remittatur: deinde iterùm proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eumdem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad conſtitutum redire. Pluuiæ quoque, & alia tempeſtatum genera, ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem ferè ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum intereſt, quòd illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in ſuperiora eleuantur.

CAP. VII. Aduerſus hæc multa dicuntur. Primùm ſi ventus in cauſſa eſſet, numquam Cometes ſine vento appareret. nunc autem & quietiſſimo aere apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet. Et ſi vento inciperet, creſceret vento, eoque eſſet ardentior, quò ille incitatior. His accedit illud quoque: Ventus multas aeris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in ſublime non peruenit, Cometæ autem viſuntur ſuprà quã ventis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem habere

ſtella-

ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex ijſdem cauſſis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantum intereſſe, quòd terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper agerentur, quò ventus hic nititur. Atqui variè concurrunt, alij in ortum, alii in occaſum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ: atqui oriuntur.

CAP. VIII. Illam nunc rationem eius (vtraque enim vtitur) refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflauit, cùm in vnum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritũ verſat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quàm diu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatior eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & diſiectus, & (vt Salluſtij vtar verbis) verticoſus: Cometarum autem

tem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum crederet aut lunam, aut quinque ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, vt puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confusè nec tumultuosè eunt, vt aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi vertices iſti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis vſque in nubilum vis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeuerare turbinem: qui quò maior eſt, maturiùs corrumpitur.

CAP. IX. Vtrumlibet itaque eligat: aut vis leuis tam altè peruenire non poterit, aut magna & concitata citiùs ipſa ſe franget. Prætereà humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putant) non exeunt altiùs, quia plus terreni habent. Grauitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt, his Cometis diuturnioribus & celſioribus plenior materia ſit. Neque enim diutiùs apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modò, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut vſque in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium ventorum inter ipſos luctatio.

Hæc

Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cùm vagus & incertus ſpiritus conuolutatus eſt, nouiſſimè vni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quantò plus habent virium, tanto minus temporis. Venti cùm ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. Prætereà violentiùs celeriuſque in terra circaque eam voluitur: quò celſior, eò ſolutior, laxiorque eſt, & ob hoc diffunditur. Adijce nunc, quòd etiamſi in ſummum pertenderet, vbi ſideribus iter eſt, vtique ab eo motu, qui vniuerſum trahit, ſolueretur. Quid enim eſt illa conuerſione mũdi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſque compages, nedum particula aeris torti.

CAP. X. Prætereà in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoque permaneat turbo. Quid porrò tam incredibile eſt, quàm in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideràque alta trahit, celeriq; volumine torquet.

Et vt det eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his

Come-

Cometis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco: alter ille diuinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter nouus & recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt: nec hæſitat vſquam, nec reſiſtit, nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non habet, turbinem, violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſiderum ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemque ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & in columnæ modo circumagentis ſe voluitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt, & diſiectus, minimeque ſimilis in orbem coacto.

CAP. XI. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præſumendum eſt, Cometas non in vna parte cœli adſpici, nec in ſignifero tantùm orbe, ſed tam in ortu quàm in occaſu, frequentiſſimè

tamen circa Septemtrionem. Forma eis non eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa ſe velut comam ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamē omnes iſti eiuſdem notæ ſunt, Cometæque rectè dicuntur. Quorum cùm poſt longum tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuiſos. Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eadem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitum adſpici nouam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio. Cùm ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in vnum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantùm euenit, cùm ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cùm appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab vtraque, inflammaturque, & longum ignem efficit.

CAP. XII. His illud reſpondebimus, Certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore &

has

has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellę veſtigium venit: & Saturnus aliquãdo ſupra Iouem eſt,& Mars Venerem aut Mercurium recta linea deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cùm alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ ſtellę in eodẽ ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideò omnis ſiderum defectio breuis eſt: quia citò illas idem curſus, qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cùm obſcurari cœperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis cõgreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Prætereà iſta nobis vicina videntur, ceterùm interuallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella vſq;ad alteram ſtellam ignem mittere, ita vt vtraq; iuncta videatur, cùm ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet vnius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmo-

dum veſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmodum alternè arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primùm magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt,& coloris ſui ſemper. Prætereà ſi quid tale accideret,non haberet moram, ſed exſtingueretur citò: ſicut coronæ, quæ ſolem lunamve cingunt, & intra breuiſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, à quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, æquè citò dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ vbique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quàm locus vllus, vltra quem non exeant.

CAP. XIII. Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantùm ſtellas quinq; diſcurrere, ſed ſolas obſeruatas eſſe. Ceterùm innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, vt tunc demum, cùm ad extremam eorum venere,viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellę, vt ait,nobis nouę, quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, & maiorem quàm ſtellis mos

eſt,

eſt, porrigant ignem. hoc ex his quę mentitur, leuiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cæli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtæ coaceruatæq; fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, vt ſolui vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, vt interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinem apparent, influxerunt ex illa vtraque mundi iacente materia. Soluere iſta quid aliud eſt, quàm manum exercere, & in ventum iactare brachia?

CAP. XIV. Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cæli. Quid fuit, quod illò tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manent grauia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, vt tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de

medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cùm rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aere ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantùm ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine vllo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quò plures fuerint, ſæpiùs in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quòd teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit?

CAP. XV. Poſt mortem Demetrij Syrię regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paullò ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primò igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paullatim magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas.

No-

Nouiſſimè autem totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, numquam hunc ambitum ſolis ęquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditque, & vſque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam plagam cæli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quot ergo conueniſſe debent erraticæ, vt tam longum cęli tractum occuparent igne continuo?

CAP. XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus verò non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus, cùm Helicen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod pręter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentum,

quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diuiſus ſit, cùm aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

CAP. XVII. Apollonius Myndius in diuerſa opinione eſt. Ait enim, Cometen nõ vnum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarũ ſtellarum confinio ignis extentus. ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunę. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterùm non eſt illi palàm curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cùm in imũ curſus ſui venit. Nec eſt quòd putemus, eundem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem diui Iulij, ludis Veneris genitricis, circa vndecimam horam diei emerſit. Multi variique ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: aliis rubor eſt ſine vlla luce: aliis candor & purum liquidumque lumen: alijs flamma, & hęc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe voluens fumidi ardoris. Cruēti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augentq; lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cùm

deſcen-

deſcendere, ſunt, maioraque ex loco propiore viſuntur: minora, cùm redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longiùs.

CAP. XVIII. Aduerſus hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primùm die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quò propiùs accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exſtingui. Deinde quod aduerſus priores, etiam aduerſus hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moueretur, intra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire, vt per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quàm per nubem vlteriora cernuntur: ex quo apparet illum non eſſe ſidus, ſed leuem ignem ac tumultuarium.

CAP. XIX. Zenon noſter in illa ſententia eſt: congruere iudicat ſtellas, & radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellæ longioris. ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem viciñorum ſiderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed habere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe

ſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio eſt, quare alieno tempore apparent, quas eſſe, etiam cùm laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quòd obſcurantur radiis ſolis: quo deficiente, quemdam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpè autem cùm occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideò adſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt.

CAP. XXI. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabeſque, & alia oſtenta cœli, denſo aere creari. Ideò circa Septemtrionem frequentiſſimè apparent, quia illic plurimum eſt aeris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimētum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt: tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit in aera quoque, ſi dextram læuamque premit partem. Nulla enim illi via eſt: ſed qua illum vena pabuli ſui duxit, illò repit, nec vt ſtella procedit, ſed vt ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non citò exſtinguitur? Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim à Septemtrione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper

obſcurior: hic ab eadem parte cœpit, ſed in Occidentem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt: huic rurſus vberior fuit & plenior regio. Huc itaque deſcendunt, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum: cùm hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille quo eunt, & hic quo auferuntur.

CAP. XXII. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturę. Primùm quęcumque aer creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in aere aliquid idem diu permanere, cùm ipſe aer numquam idem maneat? fluit ſemper, & breuis illi quies eſt. Intra exiguum momentũ in alium, quàm in quo fuerat, ſtatum vertitur. Nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter vtrumque varius: nubeſque illi familiariſſimæ, in quas coit, & ex quibus ſoluitur, modò congregantur, modò digeruntur, numquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertina-

tenaciter hæreat, quàm quem natura, ne vmquam excuteretur, aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eò enim craſſior aer eſt, quò terris propior: numquam Cometes in imum vſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum: aut eò quò trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur.

CAP. XXIII. Nullis ignibus ordinariis & cœleſtibus iter flexum eſt. Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, neſcio: duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſſa temporalis accendit, citò intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt: ſic fulmina in vnum valent ictum: ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, prætervolant & ſecant aera. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſeruant, pareſque ſunt. Nam alternis diebus maiores minoreſve fierent, ſi ignis eſſet collecticius, & ex aliqua cauſſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout pleniùs aleretur aut maligniùs. Dicebā modò, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aeris vitio: nunc ampliùs adiicio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſ-

quis

quis alius eſt ignis aere expreſſus, in fuga eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem: & ideò non citò expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum: nec extinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte cœlum peruium non ſit? Quod ſi iudicas, non poſſe vllam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, vt in hunc tamen parte aliqua ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt.

CAP. XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, vt in multa itinera diuiſus ſit: nec hanc vnam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore vario diſtinguunt, quæ aera minimè vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe conce-

concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quàm vbi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quemdam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aerem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeò animo non poteſt liquere de ceteris rebus, vt adhuc ipſe ſe quærat.

CAP. XXV. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

——*ſtellis numeros & nomina fecit.*

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantùm facie nouerint cœlum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas vna non ſufficit, vt tota cœlo vacet. Quid, quòd tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æqua portione diuidimus? Itaque per ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet

niet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertiniq́ue ortus ſint, quæ ſtationes, quando in rectum ferantur, quare aguntur retrò, modò cœpimus ſcire. Vtrùm emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomen impoſuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam ſtellam aut ſupprimere curſum indicatis, aut vertere. Non licet ſtare cœleſtibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternũ irreuocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex aduerſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſeruat.

CAP. XXVI. Quid eſt ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumq́ue ſic poſitorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam ſeducti à ceteris eant, quanti qualeſq́ue ſint. Contenti ſimus inuentis: aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus; per Cometas aciem tranſmitti-

mittimus. Primùm ſi ſit iſtud, non in ea parte ſit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, vt ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterùm fulgor extenditur: Quemadmodum ſol radios ſuos longè lateque dimittit, ceterùm ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini; ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur; ſplendor autem longior quàm ceterorum ſiderum apparet.

CAP. XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi priùs, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cùm accipiat à ſole; Quare modò rubeat, modò palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit, cùm à conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diuerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamuis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porrò? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nónne ex diuerſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras

terras æſtibus torreat: in aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdem conditionis eſt, cùm effectu & natura diſſimile ſit. Intra breuiſſimũ tempus aries extollitur, libra tardiſſimè emergit: & tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt: cùm illud exiguo tempore aſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quàm contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quàm ſimillima ſit illa, quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reuiſit ſedem ſuam. Non ad vnam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora alijs fecit. Alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit à turba, vt ſingula & conſpicua procederent: quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpiùs facit. Cometas non frequenter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quàm vt fortuitam putes, ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem, qui maior

ior eſt ardentiorque quàm ceteris. Facies verò habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum conie&ta & arctata, ſed dimiſſa liberiùs, & multarum ſtellarum amplexa regionem.

CAP. XXVIII. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas ſidus eſſe, quod futura denunciat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignũ eſt, quomodo futurę pluuię.

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:

aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ

In ſicco ludunt fulicæ: notàſq; paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:

ſed ſic, quomodo æquinoctium in calorem frigúſque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætùmve conſtituat. Hoc vt ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluuias minatur, vt Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximum daret ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates vbique. At in Achaia,

chaia, Macedoniaque, vrbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, grauiores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi prætereà curſus. ferè enim compelluntur in cardines.

CAP. XXIX. Vtrumque falſum eſt. De priore dicam priùs. Quare quæ tardiùs feruntur, grauia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſimè efficit, grauis eſt? Atqui leuitatis argumentum habet, quòd ſuper ceteras eſt. Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardiùs it quàm ceteræ, ſed longiùs. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardiùs. Nam intra ſextum menſem dimidiam cœli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graues ſunt, inferiùs deferuntur. Primùm non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septemtrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit, erigenſque ſuum curſum oblituit. Alter ille Claudianus à Septemtrione primùm viſus, non deſiit in rectum aſſiduè celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint, dij ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto

to tantùm licet, nec cum fiducia inueniendi, nec ſine ſpe.

CAP. XXX. Egregiè Ariſtoteles ait, numquam nos verecundiores eſſe debere, quàm cùm de diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cùm de ſideribus, de ſtellis, de deorum natura diſputamus, ne quid temerè, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tardè erui, quæ tam altè iacent: Panætio, & his qui videri volunt Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum eſt, an æquè omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cœli regio idonea in qua creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cetera, quæ vniuerſa tolluntur, cùm dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per ſecretum eunt, numquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit deditque circa ſe, maiorque eſt pars operis ſui, ac melior, effu-

gic

git oculos, cogitatione viſendus eſt.

CAP. XXXI. Multa præterea cognata numini ſummo, & vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſiue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſiue in ſanctiore receſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe, regit, nec vlli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parùm nouimus, cùm maxima pars mundi Deus lateat? Quàm multa animalia hoc primùm cognouimus ſæculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cùm memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur: Eleuſis ſeruat, quod oſtendat reuiſentibus. Rerum natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: in veſtibulo eius hæremus. Illa arcana non promiſcuè nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tardè magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus,

vt

vt peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit delitiarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, extinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit.

CAP. XXXII. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuũ impleuit? Nondũ tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi cùm ludi intercalantur, cùm aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ

philo-

philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cùm magno impetu cœpiſſet, exſtincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus: harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Priuatim vrbe tota ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe vxoreſque contendunt, vter det latus illis. Deinde ſub perſona, cùm diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeò nihil inuenitur ex his quæ parùm inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

Naturalium quæſtionum finis.

M. ANNÆI
SENECÆ
RHETORIS

Suaſoriæ, Controuerſiæ, Declamationumque Excerpta:

Ad veterum MS. Codd. fidem emendata: & Græca, quæ priores Editiones deſiderabant, ſuis locis reſtituta.

Ex vltima Andreæ Schotti recenſione.

VENETIIS, M. DC. XLIII.

Apud Franciſcum Baba.

Superiorum permiſſu, & Priuilegio.

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS SVASORIARVM

Liber vnus.

SVASORIA I.

Deliberat Alexander, an Oceanum nauiget.

FINITAM cuique rei magnitudinem natura dederat, dedit & modum, nihil infinitum eſt, niſi Oceanus. *Auitus.* Fertiles in Oceano iacere terras, vltraque Oceanum rurſus alia littora, alium naſci orbem, nec vſquam naturam rerum deſinere, ſed ſemper inde, vbi deſiſſe videatur, nouam exſurgere: facilè iſta finguntur: quia Oceanus nauigari non poteſt. Satis ſit hactenus viciſſe Alexandro, quà mundo lucere ſatis eſt. Intra has terras cęlum Hercules meruit. Stat immotum mare, & quaſi deficientis in

ſuo fine naturę pigra moles, nouę ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta vaſtitas nutrit, confuſa lux alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipſum verò graue & defixum mare, & aut nulla aut ignota ſidera. Ita eſt, Alexander, rerum natura: poſt omnia Oceanus: poſt Oceanum nihil. *Argentarij.* Reſiſte, orbis te tuus reuocat: vicimus quà lucet. nihil tantum eſt, quod ego Alexandri periculo petam. *Pompeij Silonis.* Venit ille dies, Alexander, exoptatus, quo tibi operæ eſt adeſſe. iidem ſunt termini & regni tui, & mundi. *Oſci.* Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. Quod noueram, vici: nunc concupiſco quod neſcio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum poſito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non iuga victor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophæa conſtitimus. Non quærimus orbem, ſed amittimus. Immenſum, & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis vinculum, terrarumque cuſtodia, inagitata remis vaſtitas, litora modò ſæuiente fluctu inquieta, modò fugiente deſerta. tetra caligo remittet fluctus. Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, extrema nox obruit. *Muſæ.* Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur, Alexander, nihil vltrà eſſe, quod vincas; reuertere. *Albutij Siri.* Terrę

quoq;

quoq; ſuum finem habent, & ipſius mundi aliquis occaſus eſt, nihil infinitum eſt, modum magnitudini facere debes, cùm fortuna non facit. Magni pectoris eſt inter ſecunda moderatio. Eundem fortuna victoriæ tuæ, quem natura finem facit. Imperium tuum cludit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturam ſupergreſſa eſt! Alexander orbi magnus eſt, Alexandro orbis anguſtus eſt. Aliquis etiam magnitudini modus eſt. Non procedit vltra ſpatia ſua cœlum. Maria intra terminos ſuos agitantur. Quicquid ad ſummum venit, incremento non reliquit locum. Non magis quicquam vltra Alexandrum nouimus, quã vltra Oceanum. *Marilij*. Maria ſequimur, terras cui tradimus? Orbem quem non noui, quæro; quem vici, relinquo. *Fabiani*. Quę iſta toto pelago infuſa caligo? Nauigantem tibi videtur admittere, quæ proſpicientem quoque excludit. Non hæc India eſt, nec terribilis ferarum ille conuentus. immanes propone belluas. aſpice quibus procellis fluctibuſque ſæuiat, quas ad litora vndas agat. tantus ventorum, tanta conuulſi funditus maris inſania eſt: nulla præſens nauigantibus ſtatio eſt, nihil ſalutare, nihil notum. rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circumfudit. Ocea-

num. Illi qui iam ſiderum collegerunt metas, & annuas hiemis atque æſtatis ad certam legem redegerunt, quibus ignota nulla pars mundi eſt: de Oceano tamen dubitant, vtrùmne terras velut vinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbem, & in hos, per quos nauigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet: ignem poſt ſe, cuius augmentum ipſe ſit, habeat, an ſpiritum. Quid agitis commilitones? regem domitoremque generis humani, magnum Alexandrum, eò demittitis, quòd adhuc quid ſit diſputatur? Memento Alexander, matrem in orbe victo adhuc magis, quàm pacato relinquis.

DIVISIO. Aiebat *Ceſtius*, hoc genus ſuaſoriarum aliter declamandum eſſe, quàm ſuadendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam eſſe ſententiam, quo apud reges: quibus etiam quæ proſunt, ita tamen vt delectent, ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcrimen: quoſdam magis aut minùs rerum vſum habere. Veritatem facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſimos, & ſupra mortalis animi modum elatos cernimus. Denique vt alia dimittantur argumenta, ipſa ſuaſoria inſolentiam eius coarguit; orbis illum ſuus non capit: itaque nihil dicendum aiebat, niſi cum ſumma veneratione regis, ne accideret idem quod præceptori eius Calliſtheni

accidit,

accidit, quem occidit propter intempeſtiuè liberos ſales. Nam cùm ſe Deũ vellet videri, & vulneratus eſſet, viſo ſanguine eius philoſophus mirari ſe dixerat, quòd non eſſet *a* ἰχὼρ, οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Ille ſe ab hac vrbanitate lancea vindicauit. Eleganter in C. Caſſij Epiſtola quadã ad M. Ciceronẽ miſſa poſitum. multùm iocatur de ſtultitia Cn. Pompeij adoleſcentis, qui in Hiſpania contraxit exercitum, & ad Mundam acie victus eſt. Deinde ait: Nos quidem illum deridemus, ſed timeo ne ille non gladio *b* ἀντιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus hæc vrbanitas extimeſcenda eſt. Aiebat itaque, apud Alexandrum ita dicendam eſſe ſententiam, vt multa adulatione animus eius permulceretur. Seruandum tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Athenienſibus, cùm publicę eorum blandiciæ non tantùm deprehenſæ, ſed & caſtigatæ ſunt. Nam cùm Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienſes cum cõiugibus & liberis, & *c* Διόνυσον ſalutauerunt. Benè illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet. dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt vt duceret. Ac Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe

illis mille talenta. Tum ex Græculis quidã ait: *d κύριε ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σοῦ Σεμέλην ἄπροικον εἶχε.* Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt. quę cùm exigerentur, complures contumelioſi libelli proponebantur: quidam etiam ipſi Antonio tradebantur: ſicut ille qui ſubſcriptus ſtatuæ eius fuit, cùm & eodem tempore Octauiam vxorem haberet, & Cleopatram: *e* ΟΚΤΑΒΙΑ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑ ΑΝΤΩΝΙΩ, RES TVAS TIBI HABE. Belliſſimam tamen rem Deillius dixit, quem Meſſala Coruinus deſultorem bellorum ciuilium vocat, quia ab Dolabella ad Caſſium tranſiturus, ſalutem ſibi pactus eſt, ſi Dolabellam occidiſſet: & à Caſſio deinde tranſiuit ad Antonium: nouiſſimè ab Antonio transfugit ad Cæſarem. Hic eſt Deillius, cuius Epiſtolæ laſciuæ ad Cleopatram feruntur. Cùm Athenienſes tempus peterent ad pecuniam conferendam nec exorarent, Deillius ait: Et tamen ſcito illos tibi annuam, bimam, trimam diem debere. Longiùs me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propoſitum reuertar. Aiebat Ceſtius, magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriam eſſe dicendam: quam ſic diuiſit, vt primùm diceret, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandum non eſſe: ſatis gloriæ quæſitum: regenda eſſe & diſponenda, quæ in tranſitu viciſſet: conſulendum militi, tot victoriis

ctoriis laſſo: de matre illi cogitandum: & alias cauſſas complures ſubiecit. Deinde illam quæſtionem [ſubiecit,] ne nauigari quidem Oceanum poſſe. *Fabianus* philoſophus primam fecit quæſtionem eandem, Etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandum non eſſe. At rationem aliam primam fecit, modum imponendum eſſe rebus ſecundis. hic dixit ſententiam: Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſtitit. Dixit deinde locum de varietate fortunæ, & cùm deſcripſiſſet nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modò attolli, modò deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere: deinde exempla rerum è faſtigio ſuo deuolutarum adiecit. Sine potiùs rerum naturam, quàm fortunam tuam deficere. Secundam quoque quæſtionem aliter tractauit. Diuiſit enim illam ſic, vt primùm negaret vllas in Oceano, aut trans Oceanum eſſe terras habitabiles: deinde ſi eſſent, perueniri tamen ad illas non poſſe. Hic difficultatem ignoti maris, naturam non patientem nauigationis. Nouiſſimè vt poſſit perueniri, tanti tamen non eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri; deſcituras gentes, ſi Alexandrum rerum naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrem memorauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum tranſiturus eſſet. *Glyconis* celebris ſententia eſt: *f* τοῦτο

ὐκ ἔςι Σιμόεις, ὐδὲ Γράνικος, τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, ὐκ ἂν ὕςατον ἔκειτο. Hoc omnes imitari voluerunt. *Plution* dixit: g Καὶ διὰ τοῦτο μεγιςόν ἐςιν ὅτι αὐτο μὲν μετὰ πάντα, μετα καὶ αὐτὸ ὐθέν. *Artemon* dixit: h βύλεσθ' ὦ νεολαία πλείονος ἡλίου δύο Ελλησποντίαις νόσιν ἐφεςῶτες, οἱ καί ἐπὶ τῷ Παμφυλίῳ πελάγει τὴν ἐμπρόθεσμον παραδοκῶμεν ἄμπωσιν; Οὐ δὲ Εὐφράτης τῦτ' ἐςὶν, ὐδε Ινδος, ἀλλ' ἐςὶ μυςήριον, εἴτε φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον ςοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν πρώτων ἐςὶν, ἢ καὶ ἁπλως ὕδωρ. *Apaturius* dixit: i ἐντεῦθεν ναῦς ἐκ μιᾶς φορᾶς εἰς ἀνατολάς, ἔνθα καί εἰς τὰς ἀορἀτυς δύσεις. *Ceſtius* deſcripſit: Fremit Oceanus, quaſi indignetur, quòd terras relinquas. Corruptiſſimam rem omnium, quæ vmquam dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperunt. putabant Dorionis eſſe in Metaphraſi dicta Homeri: Tum excæcatus Cyclops ſaxum in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis eò perueniant, vt & magna, nec tamen ſana ſint, aiebat. Mecænas apud Virgilium intelligi poſſe. Tumidum eſt. k ὄρεος ὅρος ἀποςήσατε. Virgilius quidem ait:

Rapit haud partem exiguam montis.----

Magnitudini ſe dat. Sed vt non impudenter diſcedat à fide: eſt inflatum.

l κὰρ καιρία βάλλεται μέσος Virgilius ait de nauibus,

——Credas innare reuulſas

Cycla-

Cycladas.

Non dicit hoc fieri, ſed videri. propitiis auribus auditur: quamuis incredibile eſt, quod excuſatur, antequam dicitur. Multo corruptiorem ſententiam *Meneſtrati* cuiuſdam declamatoris non abiecti ſuis tẽporibus, nactus ſum in hac ipſa Suaſoria, cùm deſcriberet belluarum in Oceano naſcentium magnitudinem. Efficit hæc ſententia, vt ignoſcamus ei, qui dixit, ipſis Charybdi & Scylla maius portentum, Charybdin ipſius maris naufragium videri, & ne in mare ſemel inſaniret: quid ibi poteſt eſſe ſalui, vbi ipſum mare perit? *Damaſeticus* induxit matrem loquentem, cùm deſcriberet aſſiduè prioribus periculis noua ſuperueniſſe. *Barbarus* dixit, cùm introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum, hunc ſenſum: *Fuſcus Arellius* dixit: Teſtor antè orbem tibi tuum deeſſe, quàm militem. *Latro* ſedens hanc dixit: Non excuſauit militem, ſed dixit: Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem, quis terram, quis diem, quis mare? Da vbi caſtra ponam, vbi ſigna ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto: numquid immaturè ab Oceano? Latini declamatores in Oceani deſcriptione non nimis viguerunt. nam aut tumidè ſcripſerunt, aut curioſè. Nemo illorum potuit tanto ſpiritu dicere, quanto Pedo, qui nauigante Germanico dixit:

Iã pridẽ poſt terga diẽ ſolemq; relictũ.

Iam pridem notis extorres ſinibus orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras,
Heſperij metas, extremaq; littora mũdi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub vndis:
Qui ferat Oceanum, qui ſæuas vndique Priſtis,
Æquoreoſque canes ratibus conſurgere prenſis.
Accumulat fragor ipſe metus, iam ſidere limo
Nauigia, & rapido deſertam flamine claſſem,
Seque feris credunt per inertia fata marinis
Tã non felici laniandos ſorte relinqui.
Atque aliquis prora ſpectat ſublimis ab alta
Aera pugnaci luctatus rumpere niſu,
Vt nil erepto valuit dinoſcere mundo,
Obſtructo taleis effundit pectore voces:
Quo ferimur? ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris:
An ne alio poſitas vltrà ſub cardine gentes:
Atq; aliũ libris intactũ quærimus orbẽ?
Dij reuocant, rerumque vetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos: aliena quid æquora remis
Et ſacras violamus aquas, diuumque quietas
Turbamus ſedes?

Ex

Ex Græcis declamatoribus nulli meliùs hæc ſuaſoria proceſſit, quàm Glyconi. Sed non minùs multa magnificè dixit, quàm corruptè. Vtriuſque vobis faciam poteſtatem. Et volebam vos experiri, non adijciendo iudicium meum, nec ſeparando à corruptis ſana. potuiſſet etenim fieri, vt vos illa magis laudaretis, quæ inſaniunt: & nihilominus poteſt fieri, quamuis diſtinxerim. Illa bellè dixit: ſed fecit quod ſolebat, vt ſententiam adiectione ſuperuacua atque tumida perderet. Adiecit enim illud: Vale terra: vale Nais mea: iubeo enim: num ferent oculi? *m* ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε Ναΐ ἐμά. κέλομαι γὰρ. *a* ῤ οἴσει τὰ ὦτε; Quoſdam iudices dubios ſui habet, ego non dubito contrà ſententiam ferre.

GRÆCA EXPLICATA.

a Qualis erat ſanguis manans è corpore Diuum.

b Viciſſim irrideat.

c Bacchum.

d Domine, Iupiter matrem tuam Semelen indotatam habuit.

e Octauia & Minerua Antonio.

f Oceanus Simois non eſt, neque Granicus, ni ſi malus erat, non in extremo eſſet poſitus.

g Et ipſum propterea maximum, quia quidē poſt omnia, poſt ipſum verò nihil.

h Vultis

h Vultis ne ò Iuuenes, plures Soles? Duo præfecti Helleſpontiacis littoribus. Qui verò in mari Pamphylio terminum datum exſpectemus æſtuarium vadoſum? Neque Euphrates hic eſt, neque Indus, ſed arcanum quid, ſiue naturæ limes, ſiue antiquiſſimum Elementum, ſiue ortus primorum Deorum eſt, vel ſimpliciter aqua.

i Hinc nauis ex vno curſu in Orientem, inde ad inaſpectabiles Occaſus.

k Montis verticem auferte.

l Caput faſcia mittitur medius.

m Vale terra, vale Nais mea. iubeo enim. num ferent oculi?

SVASORIA II.

Trecenti Lacones contra Xerxem miſſi, cùm trecenti ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant, an & ipſi fugiant.

ARELLII FVSCI PATRIS. At, puto, rudis lecta ætas, & animus qui frangeretur metu inſueto, armaque non paſſuræ manus, hebetataq; ſenio, an vulneribus corpora. quid dicam potiſſimos Græciæ? an Lacedæmonios? an Eleos? an repetam tot acies patrum, tot excidia vrbium, tot victarum gentium ſpolia? Et nunc, proh dolor! concidunt, ſi remea-

remeabimus templa. Pudet conſilij noſtri. pudet, etiam ſi non fugimus, deliberaſſe talia. At cum tot millibus Xerxes venit, o Lacedæmonij, non aduerſus Barbaros, reueremini opera veſtra, non auos, non patres, quorum nos exemplum moueat? Ab infantia ſurgit ingenium: pudet Lacedæmonios ſic adhortari: tuti ſumus. Licet totum claſſe orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerũ: hoc mare, quod tantum ex vaſto patet, vrgetur in minimum, inſidioſis excipitur anguſtiis, quà vix minimo aditus nauigio eſt, & huius quoq; remigiũ arcet inquietatione, quod circumfluit mare, fallacia curſus, vada altioribus internata, aſpera ſcopulis, & cetera, quę nauigantium vota decipiunt. Pudeat, inquam, & Lacedęmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti ſint. Non referam Perſarum ſpolia? certè ſuper ſpolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere trecentos, qui ſic nõ fugiant, & ſic cadẽt. Hunc ſumite animum. Neſcio an vincere poſſimus, vinci nõ poſſumus. Hęc non vtique perituris refero, ſed etſi cadendum eſt, erratis, ſi metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum ſpiritum dedit, ſtatutaque naſcẽtibus in finem vitæ dies eſt. Imbecilla enim nos materia Deus orſus eſt, quippe minimis ſuccidunt corpora, indenuntiata ſorte rapimur: ſub eodem pueritia fato eſt, eadem iuuentus cauſa cadit: optamus

quo-

quoque plerique mortem: adeò in ſecuram quietem receſſus eſt. At gloriæ nullus finis eſt, proximique Deo. Sic ages: ea ſatagunt. fœminis quoque frequens hinc in mortem pro gloria iter eſt. Quid Lycurgum? quot interritos omni periculo, quos memoriæ ſacrauit, viros referam? vt vnum Otryadem citem, annumerare trecentis exempla poſſum. *Triarij*: Non pudet Laconas nec pugna quidem hoſtium, ſed fabula vinci? Magnum & alumnum virtutis naſci Laconem. ad certam victoriam omnes remanſiſſent; ad certam mortem tantùm Laconas. Non eſt Sparta lapidibus circundata. ibi muros habet, vbi muros non habet. Meliùs reuocabimus fugientes Trœzenos, quàm ſequemur. Sed montes perforat: maria contegit. Nunquam in ſolido ſtetit ſuperba felicitas, & ingentium imperiorum magna faſtigia obliuione fragilitatis humanæ collapſa ſunt. Scias licet ad finem perueniſſe, quę ad inuidiam perducta ſunt. Maria, terraſque rerum natura ſtatione mutauit ſua. moriamur trecenti: vt hic primùm inuenerit, quod mutare non poſſit. Si tandem amens placiturum conſilium erat; cur non potiùs in turba fugimus? *Porcij Latronis*. In hoc ſcilicet morati ſumus, vt agmen fugientium cogeremus? furori terga vertitis. Sciamus ſaltem quis ſit iſte, quem fugimus. Vicit. At victoria dedecus elui poteſt. Vt omnia

nia fortiter fiant, feliciter cadant: multum tamen nomini noſtro detractum eſt iam, Lacones, quòd, an fugeremus, deliberauimus. Vt enim non moriamur, quantum ad me quidem pertinet, poſt hanc deliberationem nihil aliud timeo, quàm ne reuertamur. Arma nobis fabulæ excutiunt? nunc nunc pugnemus. Latuiſſet virtus inter Trœzenos. Ceteri quidem fugerent. ſi me quidem interrogatis quid ſentiam: ego in noſtrum & in Græciæ patrocinium loquar: electi ſumus, non relicti. *Gauij Sabini*. Turpe eſt cuilibet viro fugiſſe: Laconi etiam deliberaſſe, *Marillij*. In hoc reſtitimus, ne in turba fugientium lateremus. Habent quemadmodum ſe excuſent Trœzeni Græciæ. Munitas Thermopylas ſatis putauimus, cùm relinqueremus illic Laconas. *Ceſtij Pij*. Quàm turpe fugere iudicaſtis Lacones, tamdiu non fugiendo! Omnibus ſua decora ſunt, Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis. Ideò hanc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam? ideò Taygeti montis difficilia niſi Laconibus iuga? ideò Hercule gloriamur operibus cœlum merito? ideò muri noſtri arma ſunt? O graue maiorum virtutis dedecus! Lacones ſe numerant, non æſtimant. Videamus quanta turba ſit: vt habeat certè Sparta etiamſi non fortes milites, at nuntios

tios veros; ita ne bello quidem, ſed nuncio vincimur. Meritò Hercules omnia contempſit, quem Lacones audire non ſuſtinent. Si vincere Xerxem non licet, videre liceat. Volo ſcire quem fugiam. Adhuc non ſum ex vlla parte Athenienſiũ ſimilis, non muris, nec educatione. nihil priùs illorum imitabor, quàm fugam? *Pompeij Silonis.* Xerxes multos ſecum adducit; Thermopylæ paucos recipiunt; erimus inter hoſtes fugaciſſimi, inter fugaces tardiſſimi. Nihil refert, quantas gentes in noſtrum orbem Oriens effuderit, quantumque nationum ſecum Xerxes trahat. tot ad nos pertinent, quot locus ceperit. *Cornelij Hiſpani.* Pro Sparta venimus, pro Græcia ſtemus: vincamus hoſtes, ſocios iam vicimus: ſciat iſte inſolens Barbarus, nihil eſſe difficilius, quàm Laconis armati latus fodere. Ego verò quòd Trœzeni diſceſſerunt, gaudeo; liberas nobis reliquere Thermopylas. Nihil erit quod virtuti noſtræ ſe opponat, quod inſerat: non latebit in turba Laco: quocunque Xerxes aſpexerit, Spartanum videbit. *Blandi*, Referam præcepta matrum. Aut in his, aut cum his? Minùs turpe eſt, à bello inermem reuerti, quàm armatum fugere. Referam captiuorum verba? captus Laco? Occide, inquit, non ſeruio: potui non capi, ſi fugere voluiſſem. Deſcribite terrores Perſicos: omnia iſta, cùm mitteremur, audiuimus.

uimus.

uimus. Videat trecentos Xerxes, & ſciat, quanti bellum æſtimatum ſit, quanto aptus numero locus. Reuertamur ne nuntij quidem niſi nouiſſimi. Quis fugerit, neſcio. hos mihi Sparta commilitones dedit.

Deſcriptio Thermopylarum. Nunc me delectat, quòd fugerunt Trœzenii, anguſtas mihi Thermopylas fecerant.

Contra, *Cornelij Spatini.* At ego maximum dedecus futurum Reipublicæ noſtræ arbitror, ſi Xerxes nihil prius in Græcia vicerit, quàm Laconas. Ne teſtem quidem virtutis noſtræ habere poſſumus. id de nobis tradetur, quod hoſtes narrauerint. Habetis conſilium meum. idem autem meum, quod totius Græciæ. ſi quis aliud ſuadet, non fortes vos eſſe, ſed perditos gaudet. *Claudij Marcelli.* Non vincent nos, ſed obruent. Satis fecimus nomini: multum rei geſſimus: ante nos rerum natura victa eſt.

DIVISIO. Huius ſuaſoriæ feci mentionem, non quia in ea ſubtilitatis erat aliquid, quod vos excitare poſſet, ſed vt ſciretis quàm nitidè *Fuſcus* dixiſſet, vel quàm licenter ipſe ſententiam feram. Veſtri arbitrij erit, vtrùm explicationes eius luxurioſas putetis, an (vt poeta Pollio Aſinius aiebat) hoc non eſſe ſuadere, ſed inuidere. ne volo nihil fuiſſe, & iuuenis te amo, tamquam has explicationes Fuſci, quas

quas nemo noſtrum non alius, alia inclinatione vocis, velut ſua quiſque modulatione cantabat. At quia ſemel in mentionem incidi Fuſci, ex omnibus ſuaſoriis celebres deſcriptiunculas ſubtexam, etiam ſi nihil occurrerit, quod quiſquam alius niſi ſuaſor dixerit. Diuiſione autem hac ſuaſoria Fuſcus vſus eſt illa vulgari, vt diceret, non eſſe honeſtum fugere, etiam ſi tutum eſſet: deinde æquè periculoſum eſſe fugere, & pugnare. nouiſſimè, periculoſum eſſe fugere, & pugnantibus hoſtes timendos: fugientibus, & hoſtes & ſuos. *Ceſtius*. Primam partẽ ſic tranſegit, quaſi nemo dubitaret; an turpe eſſet fugere, deinde illò tranſiit, an non eſſet neceſſe. Hæc ſunt, inquit, quæ vos confundunt hoſtes, ſociorum paucitas. Non quidem hæ ſuaſoriæ. Sed in hac materia, diſertiſſima illa fertur ſententia Dorionis, cùm poſuiſſet hoc dixiſſe trecentis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum eſſe, *ἄριστως ἀριστᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου δειπνήσοντες*. *Sabinus Aſidius*, venuſtiſſimus inter rethores ſcurra, cùm hanc ſententiam Leonidæ retuliſſet, ait: Ego illi ad prandium promiſiſſem, ad cœnam renũtiaſſem. *Attalus Stoicus*, qui ſolum vertit à Seiano circum ſcriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex Philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus & facundiſſimus, cum tam magna & nobili ſententia certauit, vt mihi dixiſſe videatur animoſiùs, quàm

quàm prior. Occurrit mihi ſenſus in eiuſmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquam de Romanis, neſcio an parùm fortiter. Edicta in poſterum diem pugna, epulanteis milites inducit, & ait;

——ſtratique per herbam,
Hic meus eſt, dixere, dies.

Elegantiſſimè quidem affectum animorum incerta ſorte pendentium expreſſit, ſed parùm Romani animi ſeruata eſt magnitudo. cœnant enim tanquam craſtinum deſperent. Quantus illis Laconibus animus erat, qui non poterant dicere: Hic dies eſt meus. Illud *Porcellus* Grãmaticus arguebat in hoc verſu quaſi ſolœciſmum, quòd cùm plures induxiſſet, diceret, Hic meus eſt dies, non, Dies hic eſt noſter: & in ſententia optima accuſabat id quod erat optimum. muta enim, vt noſter ſit, peribit omnis verſus elegantia: in quo hoc eſt decentiſſimum, quod ex communi ſermone trahitur. nam quaſi prouerbij loco eſt, Hic dies meus eſt. & cùm ad ſenſum retuleris ne Grammaticorum quidem calumnia, ab omnibus magnis ingeniis ſubmouenda, habebit locum. Dixerunt enim non omnes ſimul, tamquam in chorum manu ducente Grammatico, ſed ſinguli ex his: Hic meus eſt dies. Sed vt reuertar ad Leonidam & trecentos, pulcherrima illa fertur *Glyconis* ſententia. In hac ipſa ſuaſo-

ria

ria non ſanè refero memoria vllam ſententiam Græci cuiuſquam niſi *Damæ*, *b τὶσὺ φεύγεις εἰς εὐτελῆ τείχη*. De poſitione loci eleganter dixit *Haterius*, cùm anguſtias loci facundiſſimè deſcripſiſſet, natus trecentis locus. *Ceſtius* cũ deſcripſiſſet honores, quos habituri eſsẽt, ſi pro patria cecidiſſent: adiecit, Per ſepulchra noſtra iurabitur. *Nicetas* longè diſertiùs hanc phantaſiam mouit, & adiecit: Niſi antiquior fuiſſet Xerxes quàm Demoſthenes Ciptoy, cui dicere hanc ſuam dixit ſententiam, aut certè non deprehenſam, cùm deſcripſiſſet opportunitatem loci, & tuta vndique pugnantium latera, & anguſtias à tergo poſitas, ſed aduerſas hoſtibus. *Potamon* magnus declamator fuit Mitylenis, qui eodem tempore viguit, quo *Leſbocles* magni nominis & nomini reſpondentis ingenij: in quibus quanta fuerit animorum diuerſitas in ſimili fortuna, puto vobis indicandum: multò magis, quia ad vitam pertinet, quàm ſi ad eloquentiam pertineret. Vtrique filius iiſdem diebus deceſſit. *Lesbocles* ſcholam ſoluit. nemo vnquam ampliore animo ſe geſſit. *Potamon* à funere filij contulit ſe in ſcholam, & declamauit. Vtriuſque tamen affectum temperandum puto: hic duriùs tulit fortunam quàm patrem decebat, ille molliùs. Verùm *Potamon* cùm ſuaſoriam de trecentis diceret, tractabat, quàm turpiter feciſſent Lacones hoc ip-

ſum

ſum quòd deliberaſſent de fuga: & ſic nouiſſimè clauſit. Inſanierunt in hac ſuaſoria multi circa Otryaden. *Murrhedius*, qui dixit, Fugerunt Athenienſes: non enim Otryadæ noſtri literas didicerant. *Sarconius* dixit: Otryades qui periit vt falleret, reuixit vt vinceret. *Licinius Nepos*. Cum exemplo vobis etiam mortuis vincendum fuit. *Antonius Atticus* inter plures ſententias videtur palmam meruiſſe. dixit enim: Otryades penè à ſepulchro victor digitis vulnera geſſit, vt trophęa Laconum inſcriberet, dignum Spartano ſacramento virum, cuius ne litteræ quidem fuere ſine ſanguine. *Caſtius Criſpus*. Municipalis Gatozeos dixit poſt relatum exemplum, Otryade dicebat municipalis: Aliud ceteros, aliud Laconas decet. Nos ſine deliciis educamur, ſine muris viuimus, ſine vita vincimus. *Senecio* fuit, cuius nomen ad vos potuit perueniſſe, ingenii confuſi ac turbulenti, qui cupiebat grandia dicere, adeò vt nouiſſimè huius rei morbo & teneretur & rideretur. nam & ſeruos nolebat habere, niſi grandes, & argentea vaſa, non niſi grandia. Credatis mihi velim non iocanti, eò peruenit inſania eius, vt calceos quoque maiores ſumeret, ficus non eſſet niſi mariſcas. concubinam ingentis ſtaturæ habebat, omnia grandia probabat: ei impoſitum eſt cognomen, vel, vt Meſſala ait, cognomentum, & vocari cœpit Senecio

Gran-

Grandio. Is in hac ſuaſoria cùm poſuiſſet contradictionem, ait: Omnes qui miſſi erant à Græcia, fugerunt. ſublatis manibus, inſiſtens ſummis digitis (ſic enim ſolebat, quò grandior fieret) exclamat, Gaudeo, gaudeo. mirantibus nobis quid tantùm boni illi contigiſset, adiecit: Totus Xerxes meus erit. Idem dixit: Ille qui claſſibus ſuis maria ſurripuit, qui terras circumſcripſit, dilatauit profundum, nouam rerum naturæ faciem imperaret: ponat ſanè contra cœlum aſtra, commilitones habeo deos. *Senianus* multò potentiùs dixit: Terras armis obſidet, cœlum ſagittis, maria vinculis: Lacones, niſi ſuccurritis, mundus captus eſt. Decentiſſimi generis ſtultam ſententiam referam *Victoris Statorij*, municipis mei, cuius tabulis memoria digniſſimis aliquis ſuaſoria occaſione contradictionem ſumpſit. At, inquit, trecenti ſumus: & ita reſpondet, Trecenti, ſed viri, ſed armati, ſed Lacones, ſed ad Thermopylas. Numquam vidi plures trecentis. *Latro* in hac ſuaſoria, cùm tractaſſet omnia quæ materia capiebat, poſſe ipſos & vincere, poſſe certè inuictos reuerti, & beneficio loci, tum illam ſententiam: Si nihil aliud, erimus certè belli mora. Poſteà memini auditorem Latronis *Abronum Silonem*, patrem huius Silonis, qui pantomimis fabulas ſcripſit, & ingenium grande non tantùm deſeruit, ſed poſuit, recita-

recitare carmen, in quo agnouimus ſenſum Latronis in his verſibus:

Ite agite ò Danai, magnum Pæana canentes:
Ite triumphantes, belli mora concidit Hector.

Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, vt vnius verba ſurripi non poſsent. At nunc cuilibet orationes inuertere tutò licet pro ſuis. Sed vt ſciatis, ſenſum benè dictum, dici tamen poſse meliùs, notate præ ceteris quanto decentiùs Virgilius dixerit hoc, quod valdè erat celebre:

—— Belli mora concidit Hector.

Item:

Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ,
Hectoris Æneæq; manu victoria Graium Hæſit,

Meſſala aiebat, hic Virgilium debuiſse deſinere: quod ſequitur,

Et in decimum veſtigia rettulit annum,

explementum eſse. *Mæcenas* hoc etiam priori comparabat. Sed vt ad Thermopylas reuertar: *Diocles Caryſtius* dixit. *A. Patrius* dixit. *Coruo* teſtimonium ſtuporis reddendum eſt, qui dixit: Quid ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat, fugiamus antequam nobis terra ſurripiatur. Hic eſt *Coruus*, qui cùm tentaret ſcholam Romæ Summo illi, qui Iudæos ſubegerat, declamauit controuerſiam, de

ea,quæ apud matronas diſſerebat, liberos non eſſe tollendos, & ob hoc accuſatur Reipublicę læſę. In hac controuerſia, ſententia eius hæc ridebatur. Inter pyxides & redolentis animæ medicamina conſtitit mitrata concio. Sed ſi vultis, hiſtoricum quoque vobis fatuum dabo. *Thuſcus* ille,qui Scaurum Mamercum,in quo Scaurorum familia extincta eſt, maieſtatis reum fecerat, homo quàm improbi animi, tam infelicis ingenij, cùm hanc ſuaſoriam declamaret, dixit: Expectemus, ſi nihil aliud, hoc effecturi, ne inſolens barbarus dicat: *Veni, vidi, vici*, cùm hoc poſt multos annos Diuus Iulius victo Pharnace dixerit. *Durio* dixit. *Andreas* aiebat, *Nicocratis* Lacedæmonis inſignem hanc ſententiam fuiſſe futuram, ſi media interciderentur. Sed ne vos diutiùs infatuem, qui prædixeram me *Fuſci Arelij* explicationes ſubiecturum, finem ſuaſoriæ faciam, quarum nimius cultus, & fracta compoſitio poterit vos offendere cùm ad meam ætatem veneritis. Interim non dubito, quin nunc vos ipſa, quæ offenſura ſunt, vitia delectent.

GRÆCA EXPLETA.

a Sic prandere, tanquam apud inferos cænaturi.

b Quid tu fugis in tenues muros?

Hic

Hic amice Lector, æquanimitate tua frui nos obſecro permitte. Hac enim Suaſ. II. *P. hiatus iniuria operarum commiſſus explebitur, ſi lineæ vltimæ ſequentia addideris:* Beneficio loci tum illam ſententiam: Si nihil aliud.

SVASORIA III.

Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Calchante aliter nauigari poſſe.

ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex voto iret dies. nec ea ſors mari tantùm eſt, ceterùm ipſa non ſub eadem conditione ſidera ſunt. Alia negatis imbribus exurunt ſolum, & miſeri cremata agricolæ legunt ſemina, & hæc interdum anno lex eſt: aliis ſerena clauduntur; & omne cœlum nubilo graue, ſubſidit ſolum, & creditum ſibi terra non retinet: alius incertis ſideribus curſus eſt, & variantur tempora, neque ſoles nimis vrgent, neque vltra debitum imbres cadunt: quidquid aſperatum ęſtu eſt, quicquid nimio defluxit imbre, inuicem temperatur altero, ſiue ita natura diſpoſuit, ſiue (vt ferunt) luna curſu gerit: quæ ſiue plena lucis ſuę eſt, ſplendenſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet;

ſiue occupata nubilo, ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, non antè finit quàm in lucem redit: ſiue ne lunæ quidem ipſa potentia eſt, ſed flatus qui occupauere annum, tenent, quidquid bonum eſt. Extra iuſsum Dei tutum fuit adultero mare. An non potero vindicare adulteram? prior eſt ſalus pudicæ. Ne quid virginitati huius timerem, perſequebar adulterum. Victa Troia Virginibus hoſtium parcam: nihil adhuc virgo Priami timet. *Ceſtij Pij.* Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtate potiùs. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Deſcribe nunc tempeſtatem. Omnia iſta patimur, nec parricidium fecimus. Quod hoc ſacrum eſt, virginis deæ templo virginem occidere? libentiùs hanc ſacerdotem habebit quàm victimã. *Cornelij Hiſpani*. Infeſtæ, inquit, ſunt tempeſtates, & ſæuiunt maria: neque adhuc parricidium feci. Iſta maria ſi numine ſuo Deus regeret, adulteris clauderentur. *Marillij*. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. *Argentarij*. Iterum in malum familiæ noſtræ fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt. iſta mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat.

DIVISIO. Hanc Suaſoriam ſic diuiſit *Fuſcus*, vt diceret, etiam ſi aliter nauigare non poſſent, non eſſe faciendum, & ſic

ſic tractauit: vt negaret faciendum, quia homicidium eſset, quia parricidium, quia plus impenderetur, quam peteretur; peti adulteram, impendi Iphigeniam; vindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit, etiamſi non immolaſset, nauigaturum: Illam enim moram naturæ maris & ventorum eſse, deorum voluntatem ab hominibus non intelligi. Hoc *Ceſtius* diligenter diuiſit. dixit enim, deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuum. ſi interponant, voluntatem eorum ab homine non intelligi. vt intelligatur, non poſse fata reuocari. ſi non ſint fata, ſacra profutura: ſi ſint, non poſse mutari. *Silo Pompeius*, etiam ſi quod eſset diuinandi genus certum, auguriis negauit credendum: quare ergo, ſi neſcit Calchas, affirmat primùm, & ſcire ſe putat? Hic cõmunem locũ dixit in omnes qui affectarent ſcientiam: deinde iraſcitur ſibi, inuitus militat, quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gentes fidem. In ea deſcriptione primùm in hac ſuaſoria *Fuſcus Arellius* Virgilij verſus voluit imitari. Valdè autem longè petit, & pœnè repugnat materiæ, certè nõ deſideranti inſeruit. Ait enim de luna, quę ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendenſque pariter aſsurgit in cornua, imbres prohibet: ſiue occupata nubilo ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, non antè finit quàm vicẽ reddit. At Virgilius hæc quanto ſimpliciùs & beatiùs dixit?

Luna reuertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.

Et rurſus:

Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Plena, neq; obtuſis p̄ cœlũ cornibus ibit.

Solebat autem ex Virgilio *Fuſcus* multa trahere, vt Mæcenati imputaret. Totiens enim pro beneficio narrabat, in aliqua ſe Virgiliana deſcriptione placuiſſe: ſicuti in hac ipſa ſuaſoria dixit: Cur iſte inter eius miniſterium placuit? cur hoc os Deus elegit? cur hoc potiſſimùm ſortitur poeſis? quòd tantùm non impiè aiebat ſe imitatum Virgilium, *Plena Deo*? Solet autem Gallio noſter hoc aptiſſimè ponere. Memini vnà nos ab auditione *Nicetis* ad Meſſalam veniſſe. Nicetes ſuo impetu valdè Græcis placuit. Quærebat à Gallione Meſſala, quid illi viſus eſſet Nicetes? Gallio ait, Plena Deo: quotiens audierat aliquem ex his declamatoribus, quos ſcholaſtici caldos vocant, ſtatim dicebat, Plena Deo. Ipſe Meſſala nunquam aliter eum ab hominis auditione venientem interrogabat, quàm vt diceret: Numquid Plena Deo? Itaque hoc ipſi tam familiare erat, vt inuito quoque excideret. Apud Cæſarem cùm mentio

eſſet

eſſet de ingenio Haterij, conſuetudine prolapſus dixit: Et ille erit Plena Deo. Quærenti deinde quid hoc ſeſe vellet, verſum Virgilij retulit, & quomodo hoc ſemel ſibi apud Meſſalam excidiſſet; & numquam poſteà potuiſſet excidere. Tiberius ipſe Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus eſt fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio, Naſoni ſuo valdè placuiſſe: itaque feciſſe quod in multis aliis verſibus Virgilius fecerat, non ſurripiendi cauſa, ſed palam imitandi, hoc animo vt vellet agnoſci, eſſe autem in tragœdia eius: Feror huc illuc, vt plena Deo. Iam vultis ad *Fuſcum* reuertar, & deſcriptionibus eius vos ſatiabo. Hæc potiſſimùm ex his quas in ſimilitudinis tractatione poſuit, cùm diceret omnino non conceſſam futurorum ſcientiam.

SVASORIA IV.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cùm denunciatum eſſet illi reſponſo auguris periculum.

AREILLII FVSCI. Quis eſt qui futurorum ſcientiam ſibi vindicet? nouæ oportet ſortis ſit, qui iubente Deo canat. non eodem contentus ſit vtero, quo imprudentes naſcimur;

quandam imaginem Dei præferat, qui iuſsa exhibeat Dei. ſic eſt. Tantum enim regem, tantique rectorem orbis eſse in metu cogit: magnus iſte & ſupra humanę ſortis habitum oportet ſit, cui liceat terrere Alexandrum: Ponat iſte ſuos inter ſidera patres, & originem cœlo trahat: agnoſcat ſuum vatem Deus, non eodem claudatur vitæ fine, ætate magna extra omnem futurorum neceſſitatem caput ſit, quod gentibus futura præcipiat. Si vera ſunt iſta, quid ita non huic ſtudio ſeruit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deoſque quà licet, viſimus? cùm pateant nobis ſidera, & intereſse numinibus liceat, quid ita inutili deſidemus facundia: aut periculoſis atteritur armis manus? an meliùs alio pignore quàm futuri ſcientia, ingenia ſurrexerint? Qui verò in media ſe, vt prædicant, fatorum miſere pignora, natales inquirunt, & prima mediorum annorum habent initia, quò ierint motu ſidera, in quas diſcurrerint parteis: contrane Deus ſteterit: an placidus affulſerit ſol: an plenam lucem, an initia ſurgentis acceperint: an abdiderit in noctem obſcurum caput luna: Saturnus naſcentem, an ad bella Mars militem; an negotioſum in quæſtus Mercurius exceperit: an blanda annuerit naſcenti Venus, an ex humili in ſublime Iupiter tulerit: Exiſtimant tot circa vnum caput tumultuanteis Deos? Futura

nun-

nuntiant. Pleroſque dixere victuros: & nihil metuentes oppreſſit dies. aliis dedere finem propinquum: at illi ſuperfuere. Egentes inutilis animæ, felices naſcentibus annos ſpoponderunt: at fortuna in omnem properauit iniuriam. incertæ enim ſortis viuimus: vnicuique iſta pro ingenio finguntur, non ex ſcientiæ vi. Deerit aliquis toto orbe locus qui te victorem non viderit? Babylone cluditur, cui patuit Oceanus.

DIVISIO. In hac ſuaſoria nihil aliud tractaſse *Fuſcum* ſcio, quàm eaſdem, quas ſuprà retuli, quæſtiones, ad ſcientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectauit, præterire non poſsum. Declamitabat *Fuſcus Arellius* controuerſiam de illa, quæ poſteaquam ter mortuos pepererat, ſomniaſse ſe dixit, vt in luco pareret. Valde in vos contumelioſus fuero, ſi totam controuerſiam, quam ego intelligo me dicere, *Fuſcus* declamaret, & apertè, aut non agnoſcentis puerum, tractaret locum contra ſomnia, & deorum prouidentiam, & malè de magnitudine deorum dixiſset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret. ſummis clamoribus dixit illum Virgilij verſum:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.——

Auditor *Fuſci* quidam, cuius pudori parco, cùm hanc ſuaſoriam de Alexan-

dro ante Fuſcum diceret, putauit æquè bellè poni verſum eundem. dixit:

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.——

Fuſcus illi ait: Si hoc dixiſſes audiente Alexandro, ſcires apud Virgilium & illum verſum eſſe:

Capulo tenus abdidit enſem.

Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de *Fuſco*, quid fuerit, quare nemo videretur dixiſſe cultiùs, ingeram vobis Fuſcinas explicationes. Dicebat autem ſuaſorias libentiſſimè, & frequentiùs Græcas quàm Latinas. *Hybreas* in hac ſuaſoria dixit: *οἷον ἔσχηκε Βαβυλὼν μάντιν ὁ χύρωμα.* ideſt, Qualem habuit Babylon vatem pro munimento.

SVASORIA V.

Deliberant Athenienſes, an Trophæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur.

AREllii FVSCI. Pudet me victoriæ veſtræ: ſic fugatum creditis Xerxen, vt reuerti poſſit? tot cæſa millia nihil ex hac acie relictum minanti, niſi quod vix ſequi fugientem poſſit. totiens merſa claſſis. Quid Marathona, quid Salamina referam? Pudet dicere. dubitamus adhuc,

adhuc, an vicerimus. Xerxes veniet? At neſcio quomodo languet circa memoriam iacturæ animus, & diſturbata arma non repetit. Prior enim metus, futuri pignus eſſet. amiſſa, ne audeat, amiſſurum monent. Vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem ex præſenti metitur, ita aduerſis frangitur. Omnis eſt ſic animum dies, vbi ignominia ſpem premit, vbi nullam meminit aciem, niſi quæ fugerit. errat circa damna ſua, & quæ malè expertus eſt, vota deponit. Si venturus eſſet; non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta non ſoluitur. Non denuntiaret, ſi venturus eſſet: neque armaret nos nuntio, nec infligeret victricem Græciam, nec ſollicitaret arma felicia: magis ſuperueniret improuidis; nam & arma indenuntiata moueret. Quantumcumque Oriens valuit, primo in Græciam impetu effuſum eſt: hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat. extincta tot ante Xerxen millia, tot ſub ipſo iacent? nulli, niſi qui fugerunt, ſuperſunt. Quid dicam Salamina? Quid Cynægyron referam? & te Polyteles? & hoc agitur, an viceris? Hæc ego trophæa depoſui, hæc in totius Græciæ conſpectu ſtatui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miſerum, pugnante Xerxe trophæa poſui, fugiente tollam? Nunc Athenæ vincimur. non tantùm credetur rediiſſe, ſed viciſſe Xerxes. Non poteſt Xerxes, niſi per nos, tro-

phæa tollere. Credite mihi, difficile eſt attritas opes recolligere, & ſpes fractas nouare, & pœnitenda acie in melioris euentus fiduciam ſurgere. *Ceſtij Pij.* Inferam, inquit, bellum. alia mihi trophæa promittit. Poteſt maior venire quàm victus eſt? *Argentarij.* Non pudet vos? pluris trophæa veſtra Xerxes æſtimat, quàm vos.

DIVISIO. *Fuſcus* ſic diuiſit. Etiam ſi venturus eſt Xerxes, niſi tollimus, non ſunt trophæa tollenda. Confeſſio ſeruitutis eſt, iuſſa facere: ſi venerit, vincemus. hoc non eſt diu colligendum. de eo dico, vincemus quem vicimus. Sed nec veniet quidem. ſi venturus eſſet, nec denuntiaret. Fractus eſt & viribus & animo. *Ceſtius* & illud dicit, quod in prima parte tractauit, non licere Athenienſibus trophæa tollere: commune in illis ius totius Græciæ eſſe: communem victoriam, commune bellum fuiſſe. deinde nefas quidem eſſe: numquam factum, vt quiſquam conſecratis virtutis ſuæ operibus manus adferret. Iſta trophęa non ſunt Athenienſium: deorum ſunt. illorum bellum fuit. illos Xerxes vinculis, illos ſagittis perſequebatur. hæc omnia ad impiam & ſuperbam Xerxis militiam pertinent. Ecquid? ergo bellum habebimus? Habebimus. etſi Xerxen remouebis, inuenietur alius hoſtis. Numquam magna imperia otioſa. Omniũ bellorum proſperè ab Athenienſibus geſto-

rum,

rum,deinde non erit bellum. Xerxes enim non veniet. multo timidiores eſſe qui ſuperbiſſimi fuerint? Nouiſſimè, vt veniat, cum quibus veniet? reliquias victoriæ noſtræ colliget: illos adducet, quos priore bello quaſi inutiles reliquias nouit, ſi qui ex fuga conſecuti ſunt. Nullum habet militem,niſi aut faſtiditum, aut victum. *Argentarius* his duobus contentus fuit; aut non venturum Xerxen, aut non eſſe metuendum,ſi venerit. His ſolis inſtitit:& illud dixit quod excerptum eſt: Tollite,inquit,trophæa. Si viciſti, quid erubeſcis? ſi victus es, quid imperas? Locum mouit non vtiliter: iudicare quidem ſe, neque Xerxen,neque iam quemquam Perſarum auſurum in Græciam effundere: ſed eò magis ipſis trophæa tuenda. Si quis vmquam illinc venturus hoſtis eſſet, vt conſpectu trophæorum animi militum accẽderentur,hoſtium frangerentur. *Blandus* dixit: Repleat ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat. Apparere voluit poſteris quemadmodum venerit: appareat etiam quemadmodum redierit. *Triarius* omni dimiſſa diuiſione, tantùm exultauit quòd audierit Xerxem venire ad ſe,ipſis nouã victoriam, noua trophæa. *Silo Pompeius*, venuſto genere ſententiæ vſus eſt. Niſi tollitis, inquit, trophæa, ego veniam:hoc ait Xerxes: Niſi hæc trophęa tollitis, alia ponetis. Alteram partem ſolus *Gallio* declamauit, & hortatus eſt ad tollen-

tollenda trophæa: dixit, gloriæ nihil detrahi: manſuram enim memoriam victoriæ quæ perpetua eſſet: ipſa trophea & tempeſtatibus & ætate conſumi: bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro cõiugibus, pro liberis, pro re ſuperuacua, & nihil nocitura, ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum. Hic dixit, vtiq; venturum Xerxen, & deſcripſit aduerſus ipſos deos tumentem: deinde habere illum magnas vires: neque omnes illum copias in Græciam produxiſſe, nec omnes in Græcia perdidiſſe: timendam eſſe fortunæ varietatem: exhauſtas eſſe Græciæ vires, nec poſſe iam pati alterum bellum. illi eſſe immenſam multitudinẽ hominum. Hoc loco diſertiſſimam ſententiam dixit, quæ vel in oratione vel in hiſtoria ponitur: Diutiùs illi perire poſſunt, quàm nos vincere.

SVASORIA VI.

Deliberat Cicero, an Antonium deprecetur.

Q. HATERIVS. Sciant poſteri potuiſſe Antonio ſeruire Remp. non potuiſſe Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius, in hac cauſa etiam Ciceroni verba deficient. Crede mihi, cùm diligenter te cuſtodieris, faciet tamen Antonius

quòd Cicero tacere non poſſit. Si intelligis Cicero, non dicit, Roga vt viuas: ſed, Roga vt ſeruias. quemadmodum autem hunc ſenatum intrare poteris exhauſtum crudeliter, repletum turpiter? Intrare autem tu ſenatũ voles, in quo non Cn. Pompeium viſurus es, non M. Catonem, non Lucullos, nõ Hortenſium, non Lentulum atque Marcellũ: non tuos, inquam, Coſſ. Hirciũ & Panſam? Cicero, quid in alieno ſæculo tibi? Iam noſtra peracta ſunt. M. Cato ſolus maximũ viuendi moriendiq; exemplũ, mori maluit quàm rogare: nec erat Antonium rogaturus, & illas vſq; ad vltimum diem puras à ciuili sãguine manus, in ſe infeſtas, acerrimè armauit. Scipio cùm gladium poni iuſſus foret, dicitur abdidiſſe ſe. quærentibus qui in nauem tranſierant militibus imperatorem: *Imperator*, inquit, *benè ſe habet*. Victus vocem victoris emiſit. Vetat, inquit, Milo rogari, Iudices; vir clariſſimus, nunc & Antoniũ rogat. *Porcij Latronis*. Ergo loquitur imperator Cicero, vt non timeat Antonius: loquatur vmquam Antonius, vt Cicero timeat? Ciuilis ſanguinis Syllana ſitis in ciuitatem redit, & ad triumuiralem haſtam pro vectigalibus, ciuium Romanorum mortes locantur. Iniuſta bella albo Pharſalica, ac Mundenſis Mutinenſiſque ruina vincitur, conſularia capita auro rependuntur. Tuis verbis Cicero vtendum eſt: *O tempora, ò mores*! videbis ardentes

dentes crudelitate ſimul ac ſuperbia oculos: videbis illum non hominis, ſed belli ciuilis vultum: videbis illas fauces per quas Cn. Pompeij bona tranſierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem, videbis illum pro tribunali loco, quem magiſter equitum, cui ructare turpe erat, vomitu fœdauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis, & ore, cui ſe debet ſalus publica, humilia in adulationem verba ſubmittes? Pudeat Verrem quoque, quia proſcriptus fortiùs perit. *Cyri Marillij Eſernicij*. Occurrat tibi Cato tuus, cuius à te laudata mors eſt. Quicquam ergo tanti putas, vt vitam Antonio debeas? *Ceſtij Pij*. Si ad deſiderium populi reſpicis Cicero, quandoq; perieris, parùm vixiſti: ſi ad res geſtas, ſatis vixiſti: ſi ad iniurias fortunæ & præſentem Reipublicę ſtatum, nimiùm diu vixiſti: ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper victurus es. *Pompeij Silonis*. Scias licet, tibi non expedire, viuere, ſi Antonius permittit vt viuas. Tacebis ergo proſcribente Antonio, & Rempublicam laniante, & ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem, quàm viuum deſideret. *Triarij*. Quę Charybdis eſt tam vorax? Charybdin dixi; quæ ſi fuit, animal vnum fuit. Vix medius-fidius Oceanus tot res tamque diuerſas vno tempore abſorbere potuiſſet. Huic tu ſæuienti putas Ciceronem poſſe ſub-

duci?

duci? *Arellij Fuſci.* Ab armis ad arma diſcurritur: foris victores, domi trucidamur. dum in ſanguine inteſtinus hoſtis incubat, quis non hoc populi Romani ſtatu, Ciceronem vt viuat, cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, fruſtrà. Non te ignobilis tumulus abſcondet: idem virtutis tuæ qui finis eſt immortalium humanorum operum, cuſtos memoria quæ manſuri vita perpetua eſt, in omnia te ſæcula ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet quàm corpus fragilitatis caducę, morbis obnoxium, caſibus expoſitum, proſcriptionibus obiectum. Animus verò diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus vlla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurret. Et tamen ſi ad ætatem, annorumque numquam obſeruatum viris fortibus numerum reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es: nec potes videri non nimis vixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, & poſt Italicas Pharſalicaſque acies Romanum ſanguinem hauſit Ægyptus: quid indignamur in Ciceronem Antonio licere? Sic in Pompeium Alexandrino licuit. An non occiduntur, qui ad indignos confugiunt? *Cornelij Hiſpani.* Proſcriptus eſt ille, qui tuam ſententiam ſecutus eſt: tota tabula tuæ morti præluditur, alter fratrem proſcribi, alter auunculum patitur: quid habes ſpei?

Vt

Vt Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete, age, tot patrocinia, tot clientelas, & maximum beneficiorũ tuorum teipſum: iam intelliges Ciceronem in mortem cogi poſſe, in preces non poſſe. *Argentarij*. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia, & popina tributo gentium inſtruitur: ipſe vino & ſomno marcidus deficienteis oculos ad capita proſcriptorum leuat. Iam ad iſta non ſatis eſt dicere, O hominem nequam!

DIVISIO. Latro ſic hanc diuiſit omnem ſuaſoriam. Etiam ſi impetrares vitam ab Antonio, non eſt tanti rogare: deinde impetrare non potes. In priore illa parte poſuit: Turpe eſſe cuilibet Romano nedum Ciceroni vitam rogare. Hoc loco omnium, qui vltrò mortem apprehendiſſent, exempla poſuit: deinde inutilis illi ſua vita futura proponitur, morte grauior, detracta libertate. Hic omnem acerbitatem ſeruitutis futuræ deſcripſit: deinde non futurum fidei impetratæ beneficium. Hic cùm dixiſſet, Aliquid erit quod Antonium offendat, aut factum tuum, aut dictum, aut ſilentium, aut vultus: adiecit ſententiam: Haud enim placiturus es. *Albutius* aliter diuiſit. primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni, etiam ſi nemo proſcriberet. hæc inſectatio temporum fuit. deinde moriendum eſt: ille enim ſe ſua ſponte cõficeret, quia moriendum eſſet, etiam ſi mori noluiſſet:

graues

graues odiorum cauſas eſſe: maximam cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronem. Et ſolus ex declamatoribus tentauit dicere, non vnum illi eſſe Antonium infeſtum. Hoc loco dixit illam ſententiam: Si cui ex triumuiris non es inuiſus, grauis es. Et illa ſententia valde excepta eſt: Roga Cicero, exora vnum, vt tribus ſeruias. *Ceſtius* ſic diuiſit: Mori tibi vtile eſt, honeſtum eſt, neceſſe eſt, vt liber & illibatę dignitatis conſummes vitam. Hic illam ſententiam dixit audacem: Vt numereris cum Catone, qui ſeruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. *Marcellus* hunc ſenſum de Catone meliùs: Vſque eòne omnia cum fortuna populi Romani conuerſa ſunt, vt aliquis deliberet, vtrùm ſatius ſit viuere cum Antonio: an mori cum Catone? Sed ad diuiſionem *Ceſtij* reuertamur. Dixit vtile eſſe, ne etiam cruciatus corporis pateretur: non ſimplici illum modo periturum, ſi in Antonij manus incidiſſet. & in hac parte cùm deſcripſiſſet contumelias inſultantium Ciceroni, & verbera & tormenta, dixit illam multùm laudatam ſententiam: Tu mehercules, Cicero, cùm veneris ad Antonium, mortem rogabis. *Varius Geminus* ſic diuiſit: Hortarer te, ſi alterutrum vtique faciendum eſſet, aut moriendum, aut rogandum, vt morereris potiùs, quàm rogares. & omnia complexus eſt, quæ à ceteris dicta erant. ſed addidit & tertium; adhor-

adhortatus eſt illum ad fugam, illic eſſe M. Brutũ, illic C. Caſſium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam ſententiam, quam Caſſius Seuerus vnicè mirabatur: Quid deficiemus? & Reſpub. ſuos triumuiros habet. Deinde etiam quas petere poſſet regiones, percurrit: Siciliam dixit vindicatam eſſe ab illo, Ciliciam à Proconſule egregiè adminiſtratam, familiares ſtudijs eius & Achaiam & Aſiam, Deiotari regnum obligatum beneficijs, Ægyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiam. ſed maximè illum in Aſiam & Macedoniam hortatus eſt in Caſſij & in Bruti caſtra. Iam *Caſſius Seuerus* aiebat, alios declamaſſe, Varium Geminum viuum conſilium dediſſe.

Alteram partem pauci declamauerunt, nemo auſus eſt Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, benè de Ciceronis animo iudicauerunt. *Geminus Varius* declamauit alteram quoque partem, & ait: Spero me Ciceroni meo perſuaſurum, vt velit viuere, quòd grandia loquitur, & dicit: Mors nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti. non mouet me: idiotam petit. Ego bellè mores hominis noui: faciet, rogabit. nam quod ad ſeruitutem pertinet, non recuſabit: iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæſar ſubiecerunt. Veteranum mancipium videtis. & complura alia dixit ſcurrilia, vt illi mos erat. Diuiſit ſic, vt diceret, non

turpi-

turpiter rogaturum, non fruſtrà rogaturum. In priori parte illud poſuit, non eſſe turpe, ciuem victorem rogari à victo: hic quàm multi rogaſſent C. Cæſarem, hic & Ligarium. deinde ne iniquum eſſe quidem Ciceronem ſatisfacere, qui prior illum proſcripſiſſet, qui & iudicaſſet ab eo ſemper naſci ſatisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro vita illum, ſed pro Republica rogaturum: ſatis illum ſibi vixiſſe, Reip. parùm. In ſequenti parte dixit, exorari ſolere inimicos, ipſum exoratum à Vatinio, C. quoque Verri affuiſſe. faciliùs exorari Antonium poſſe, qui cùm tertius eſſet, ne quis tribus hanc tam ſpecioſam clementię occaſionem prętериret, fortaſſe iraſci Antonium, qui ne tanti quidem putaſſet illum quem rogaret. Fuga quàm periculoſa eſset, cùm deſcripſiſset, adiecit: Quocumque perueniſset, ſeruiendum illi eſse: ferendam aut Caſſij violentiam, aut Bruti ſuperbiam, aut Pompeij ſtultitiam. Quando in hanc ſuaſoriam incidimus, non alienum puto, indicare, quomodo quiſque ſe ex hiſtoricis aduerſus memoriam Ciceronis geſserit. Namque Cicero nec tam timidus fuerit, vt rogaret Antonium, nec tam ſtultus vt exorari poſse ſperaret, nemo dubitat, excepto Aſinio Pollione, qui infeſtiſſimus famæ Ciceronis permanſit, & is etiam occaſionem ſcholaſticis dedit. Solent enim ſcholaſtici declamatores ponere,

An promittente ſalutem Antonio, orationes ſuas comburat.

HISTORICORVM DE Cicerone Elogia; aliјs

SVASORIA VII.

HÆC ineptè ficta cuilibet videri poteſt. Pollio vult illam veram videri: ita enim dixit illa oratione, quam pro Lamia dedit. *Aſiniј Pollionis*. Itaq; numquam perficeret, nec mora fuit, quin eiuraret, ſuas eſſe, quas cupidiſſimè effuderat orationes in Antonium: multipliceſque numero, & accuratiùs ſcriptas illi contrarias edere, ac vel ipſe palam pro concione recitare, pollicebatur: ceteraque his alia ſordidiora multo: vt tibi facilè liqueret: hoc totum adeò falſum eſſe, vt ne ipſe quidem *Pollio* in hiſtoriis ſuis ponere auſus ſit. Huic certè actioni eius pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixiſse (nec enim mentiri ſub triumuirorum conſcientia ſuſtinebat) ſed poſteà compoſuiſse. Nolo autem vos iuuenes mei contriſtari, quòd à declamatoribus ad hiſtoricos tranſeo. ſatisfaciam vobis, & fortaſse efficiam, vt his ſententiis lectis ſolidis, & verum habentibus, recedatis æquiores. Hoc ſi tamen recta via conſequi non potero, decipere vos cogar,

gar, veluti ſalutarem pueris daturus potionem abſinthiati poculi. Liuius adeò detrectationis conſilium habuiſse Ciceronem non dicit, vt neget tempus habuiſſe. Ita enim ait. *Liuij*. M. Cicero ſub aduentum triumuirorum ceſserat vrbe, pro certo habens id quod erat, non magis Antonio eripi ſe, quàm Cæſari Caſſium & Brutum poſse: primò in Tuſculanum fugit, inde tranſuerſis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conſcenſurus proficiſcitur. Vnde aliquotiens in altum prouectum cùm modò venti aduerſi retuliſsent, modò ipſe iactationem nauis cæco voluente fluctu pati non poſset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit. regreſsuſque ad ſuperiorem villam, quæ paulò plus mille paſſibus à mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſæpe ſeruata. Satis conſtat, ſeruos fortiter fideliterque paratos fuiſse ad dimicandum, ipſum deponi lecticam, & quietos pati, quod ſors iniqua cogeret, iuſſiſse. Prominenti ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput præciſum eſt. Nec ſatis ſtolidæ crudelitati militum fuit. manus quoque ſcripſiſse in Antonium aliquid exprobrantes præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, iuſsuque eius inter duas manus in roſtris poſitum, vbi ille conſul, vbi ſæpe conſularis, vbi eo ipſo anno aduerſus Antonium, quanta nulla vmquam humana vox, cum admiratione elo-

eloquentiæ auditus fuerat, vix attollentes lacrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. *Baſſus Aufidius*, & ipſe nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter ſe morti non præbuerit tantum, ſed obtulerit. *Aufidij Baſſi.* Cicero paulùm remoto velo, poſtquam armatos vidit: Ego verò conſiſto, ait: accede veterane, & ſi hoc ſaltem potes rectè facere, incide ceruicem. Trementi deinde, dubitantique: Quid ſi ad me, inquit, primùm veniſſetis? *Cremutius Cordus* & ipſe ait. Ciceronem cùm cogitaſſet, vtrùmne Brutum, an Caſſium, an Sextum Pompeium peteret, omnia illi diſplicuiſſe, prẹter mortem. *Cremutij Cordi.* Quibus viſis lætus Antonius, cùm peractam proſcriptionem ſuam dixiſſet eſſe, quippe non ſatiatus modò cædendis ciuibus, ſed defectus quoque iuſſit pro roſtris exponi. Itaque quò ſæpiùs ille ingenti circumfuſus turba proceſſerat, quæ paulò antè coluerat pijs concionibus, quibus multorum capita ſeruauerat, tum per artus ſuos lætus aliter ac ſolitus erat, à ciuibus ſuis conſpectus eſt, prætendenti capiti, orique eius impenſa ſanie, breui antè princeps ſenatus Romanique nominis titulus, tum pretium interfectoris ſui. Præcipuè tamen ſoluit pectora omnium in lacrymas gemituſque viſa ad caput eius deligata manus dextera, diuinæ eloquentiæ miniſtra: ceterorumque cædes

priuatos

priuatos luctus excitauerunt,illa vna communem. *Brutidij Nigri.* Elapſus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur, ſed, vt vidit appropinquare notum ſibi militem, Popilium nomine, memor defenſum à ſe, lætiore vultu aſpexit. at ille, victoribus idipſum imputaturus, occupat facinus, caputque deciſum, nihil in vltimo fine vitæ facientis, quod alterutram in partem poſſet notari, Antonio portat, oblitus ſe paulò antè defenſum ab illo. Et hic voluit poſiti in roſtris capitis miſerabilem faciem deſcribere,ſed magnitudine rei obrutus eſt. Item *Brutidij Nigri*. Vt verò iuſſu Antonij inter duas manus poſitum in roſtris caput conſpectum eſt, quo totiens auditum erat loco, dato gemitu & fletu maximi viri inferię, nec vt ſolet, ita depoſiti in roſtris corporis concio audiuit, ſed ipſa narrauit. Nulla non pars fori aliquo actionis inclytæ ſignata veſtigio erat. Nemo non aliquod eius in ſe meritum fatebatur: hoc certè publicum beneficium palam erat,illam miſerrimi temporis ſeruitutem ac aleam delatam in Antonium. Quotiens magni alicuius mors ab hiſtoricis narrata eſt, totiens ferè conſummatio vitæ, & quaſi funebris laudatio redditur. hoc ſemel atq; iterum à Thucydide factũ,idem in pauciſſimis perſonis vſurpatum à Salluſtio, Liuius benigniùs omnibus magnis viris præſtitit. Sequentes hiſtorici multò

id effuſiùs fecerunt. Ciceroni hoc, vt Græco verbo vtar, ἐπιτάφιον Liuius reddit. T. *Liuij*. Vixit tres & ſexaginta annos, vt ſi vis adfuiſſet, ne immatura quidem mors videri poſſit: ingenium & operibus & præmiis operum felix: ipſe fortunæ diu proſperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio; ruina partium pro quibus ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti atque acerbo, omnium aduerſorum, nihil vt viro dignum erat, tulit, præter mortem, quæ verè æſtimanti minùs indigna videri potuit, quòd à victore inimico nil crudelius paſſurus erat, quàm quod eiuſdem fortunæ compos ipſe feciſſet. Si quis tamen virtutibus vitia penſarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes ſequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt eſt natura candidiſſimus omnium magnorum ingeniorum æſtimator T. Liuius; pleniſſimum teſtimonium Ciceroni reddidit. *Cordi Cremutij* non eſt operæ, deferre etiam redditam Ciceroni laudationem. Nihil enim in ipſa Cicerone dignum eſt: ac ne hoc quidem, quod pænè maximum eſt, tolerabile eſt. *Cremutij Cordi*. Priuatas enim ſimultates deponendas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam eius non ſolùm magnitudinem virtutum, ſed multitudinem quoque conſpiciendam. *Aufidij Baſſi*. Sic M. Cicero deceſſit, vir natus

tus

tus ad Reip. ſalutem : quæ diu defenſa & adminiſtrata, in ſenectute demum è manibus eius elabitur; non ipſius vitio læſa, quòd nihil in ſalute eius aliud illi, quàm ſi caruiſſet Antonio, placuit. Vixit ſexaginta & tres annos, ita vt ſemper aut peteret alterum, aut inuicem peteretur: nullamque rem rariùs, quàm diem illum quo nullius intereſſet ipſum mori vidit. *Pollio* quoque *Aſinius*, qui Verrem Ciceronis reum fortiſſimè morientem tradidit, Ciceronis mortem ſolus ex omnibus malignè narrat; teſtimonium tamen, quamuis inuitus, plenum ei reddit *Aſinij Pollionis*. Huius ergo viri tot tantiſque operibus manſuris in omne æuum, prædicare de ingenio atque induſtria ſuperuacuum eſt. Natura autem pariter atque fortuna obſecuta eſt. Ei quidem facies decora ad ſenectutem, proſperaque permanſit valetudo : tum pax diutina, cuius inſtructus erat artibus, contigit. namque à priſca ſeueritate iudicis exacti, maximorum noxiorum multitudo prouenit, quos obſtrictos patrocinio incolumes pleroſque habebat. Iam feliciſſima conſulatus ei ſors petendi & gerendi magna munera, deum conſilio, induſtriaque; vtinam moderatiùs ſecundas res, & fortiùs aduerſas ferre potuiſſet. namque vtræque cùm venerant ei, mutari eas non poſſe rebatur. Inde ſunt inuidiæ tempeſtates coortæ graues in eum, certiorque inimicis

aggrediendi fiducia: maiore enim ſimultates appetebat animo, quàm gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua maior pars vitæ atque ingenij ſtetit, ea iudicandum de homine eſt. Atque ego ne miſerandi quidem exitus eum fuiſſe iudicarem, niſi ipſe tam miſeram mortem putaſſet. Affirmare vobis poſſum, nihil eſſe in hiſtoriis eius, hoc, quem retuli, loco diſertius: vt mihi tunc non laudaſſe Ciceronem, ſed certaſſe cum Cicerone videatur. Nec hoc deterrendi cauſà dico, ne hiſtorias eius legere concupiſcatis: concupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſſimis viris meliùs Ciceronis mortem deplorauit, quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oraque magnanimum ſpirantia pœna virorum
In roſtris iacuere ſuis: ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia Conſulis acta,
Iurataque manus, deprenſaque fœdera noxæ,
Patriciumque nefas: eſt tunc & pœna Cethegi,
Deiectuſque redit votis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt? ſacris exacta quid artibus ætas?
Abſtulit vna dies ciuis decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.
Vnica ſollicitis quondam tutela ſaluſque,
Egregium ſemper patriæ caput; ille ſenatus
Vindex, ille fori, legum, rituſque, togæque.
Publica vox ciuis æternum obmutuit armis.

In-

Informes vultus ſparſamque cruore nefando
Caniciem ſacraſque manus, operumque miniſtras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta ſuperbis
Proculcauit ouans: nec lubrica fata, deoſque
Reſpexit. nullo luet hoc Antonius æuo.
Hac nec in Æmathio mitis victoria Perſe.
Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo,
Inque triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Adfuerant, noſtraq; cadens ferus Hannibal iras
Mēbra tamen Stygias tulit inuiolata ſub vmbras.

Non laudabo municipem noſtrum bono verſu, ex quo hic multo melior CORNELII SEVERI proceſſit:

Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

Sextilius Hena fuit homo ingenioſus magis quàm eruditus, inæqualis poeta, & penè quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poetas ait, pingue quiddam ſonantes atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Coruini, Pollionem Aſinium aduocauerat; & in principio hunc verſum non ſine aſſenſu recitauit:

Deflendus Cicero eſt, Latiæq; ſilentia linguæ,

Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait: Meſſala, tu quid tibi liberum ſit in domo tua, videris: ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus videor. Atq; ita conſurrexit, ne intereſſet recitationi eorum: quòd Corneliū, ſcio, cui non æquè diſplicuiſſe hunc verſum, quàm Pollioni, apparet: quòd meliorem quidem, ſed non diſſi-

milem illi & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, ſcio futurum, vt vos deſinatis eo loco legere, quo ego à ſcholaſticis receſſi. Ergo vt librum velitis vſque ad vmbilicum reuoluere, adijciam ſuaſoriam proximæ ſimilem.

SVASORIA VII.

Deliberat Cicero an ſcripta ſua comburat, promittente Antonio incolumitatem, ſi feciſſet.

Q. HATERIVS. Non feres Antonium: intolerabilis in malo ingenio felicitas eſt: nihilque cupientes magis accendit, quàm proſperæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Non feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum: tamen non tædet tantùm me vitæ meæ, ſed pudet: ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quòd illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait ſe tibi vt viuas: commentus, quemadmodum eripiat etiam quo vixeras. Crudelior eſt pactio Antonii, quàm proſcriptio. Ingenium erat, in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Commentus eſt Antonius, quemadmodum quod non poterat cum Cicerone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hor-

tarer te, Cicero, vt vitam magni æſtimares, ſi libertas ſuum in ciuitate haberet locum, ſi ſuum in libertate eloquentia, ſi non ciuium ceruicibus luderetur. nunc vt ſcias nihil melius eſſe quàm mori, vitam tibi Antonius promittit. Pendet nefariæ proſcriptionis tabula: tot prætorij, tot conſulares, tot equeſtris ordinis viri periere: nemo relinquitur, niſi qui ſeruire poſſit. Neſcio an hoc tempore viuere velis, Cicero: nemo eſt cum quo velis. Meritò, hercules, illo tempore vixiſti, quo Cæſar vltrò te rogauit, vt viueres ſine vlla pactione: quo tempore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinum ceciderat. *Ceſtij Pij*. Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius, ſaluis eloquentiæ monumentis, non poſſe Ciceronem mori. ad pactionem vocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi pauliſper eloquentiam: Ciceronem periturum rogo. Si te audiſſent Cæſar & Pompeius, neque iniſſent turpem ſocietatem, neque diremiſſent: ſi vti vnquam conſilio tuo voluiſſent, neque Pompeius Cæſarem, neque Cæſar Pompeium deſeruiſſet. Quid conſulatum ſalutarem vrbi, quid exilium conſulatu honeſtius, quid prouocatam inter initia adoleſcentiæ libertatem, tyrociniis tuis Syllanam potentiam, quid Antonium auulſum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignoſce Cicero, ſi diu iſta narrauero

O 4 for-

forſitan hæc die nouiſſimo audientur. *Si* occidetur Cicero, iacebit inter Pompeium patrem filiumque: & Afranium Petreiumque, Q. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc ſucceſſore generis. *Si* ſeruatur, viuet inter Ventidios & Canicios & Saxas. Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis iacere, an cum his viuere? Pro vno homine iactura publica paciſceris. Scio omne pretium iniquum eſſe, quod ille conſtituit: nemo tanti emit Ciceronis vitam, quanti vendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, Viues, ſed eruentur oculi tibi: viues, ſed debilitabuntur pedes: etiam ſi in alia damna corporis præſtares patientiam, excepiſſes tamen linguam. Vbi eſt ſacra illa vox tua: Mori enim naturæ finis eſt, non pœna? hoc tibi vni non liquet? At videris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potiùs libertati, & vnum crimen inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentiorem. P. *Aſprenatis*. Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe eloquentiam ſuam animaduertet? Quid autem tibi ſub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus reſtituatur Reipublicæ Senatus digniſſimus apud quem Cicero loqueretur? Multos victuros animi ſui contemptus oppreſſit: multos perituros parati ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit: & cauſſa illis viuendi fuit, fortiter mori. Permitte te populo Romano

no contra Antonium. Si ſcripta combuſſeris, Antonius paucos annos tibi promittit: at ſi non combuſſeris, populus Romanus omnes. *Pompeij Silonis*. Quale eſt vt perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem ſequamur Antonij? miſericordiam tu iſta vocas, ſupplicium ſummum ingenio Ciceronis? Credamus Antonio, Cicero, ſi benè illi pecunias crediderunt feneratores, ſi benè pacem Brutus & Caſſius. hominem & vitio naturę, & licentia temporum inſanientem, inter ſcenicos amores ciuili ſanguine luxuriantem: hominem, qui creditoribus ſuis oppignorauit Rempublicam, cuius gulæ duorum principum bona, Cæſaris & Pompeij, non potuerunt ſatisfacere. Tuis vtar Cicero verbis: Cara eſt cuiquam ſalus, quam aut dare, aut eripere poteſt Antonius? Non eſt tanti ſeruare Ciceronem, vt ſeruatum Antonio debeam. *Triarij*. Compulſus aliquando populus Romanus in eam neceſſitatem eſt, vt nihil haberet præter Iouem obſeſſum & Camillum exulem: nullum tamen fuit Camilli opus maius, quàm quòd indignum putauit viro, ſalutem pactioni debere. O grauem vitam, etiam ſi ſine pretio daretur. Antonius hoſtis à Republica iudicatus, nunc hoſtem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum malè Antonio collegam placuiſſe, alienæ ſemper dementiæ acceſſio, vtriuſque collegæ mancipium, noſter dominus. *Argen-*

tarij.Nihil Antonio credendum eſt.mentior: quid enim iſte non poteſt, qui occidere Ciceronem poteſt: qui ſeruare niſi crudeliùs quàm occidebat, non poteſt? Ignoſcentem tibi illum putas, qui ingenio tuo iraſcitur? ab hoc tu ſperas vitam, cui nondum verba tua exciderunt? Vt corpus, quod fragile & caducum eſt, ſeruetur,pereat ingenium, quod æternum eſt? Ego mirabar, ſi non ſupplicio crudelior eſſet Antonij venia. P. Scipionem à maioribus ſuis deſciſcentem generoſa mors in numerum Scipionum repoſuit. Mortem tibi remittit, vt id pereat, quod ſolum in te immortale eſt. Qualis eſt pactio? Aufertur Ciceroni ingenium ſine vita: promittuntur obliuione nominis tui pauci ſeruitutis anni. Non ille te viuere vult, ſed facere ingenij tui ſuperſtitem. Viue, vt Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem. Pati poteris, vt quod in te optimum habes, ante te efferas? Sine durare poſt te ingenium tuum, perpetuam Antonij proſcriptionem. *Aurelij Fuſci*. Quoad humanum genus incolume manſerit, quandiu vſus litteris, honor ſummæ eloquentiæ pretium erit: quandiu Reip. noſtræ aut fortuna ſteterit, aut memoria durauerit, admirabile poſteris vigebit ingenium, & vno proſcriptus ſæculo proſcribes Antonium omnibus. Crede mihi, viliſſima pars tui

eſt,

eſt, quæ tibi vel eripi, vel donari poteſt. Ille verus eſt Cicero, quem proſcribi Antonius non putat, niſi à Cicerone poſſe. Non ille tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si fidem deceperit Antonius, morieris; ſi præſtiterit, ſeruies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te, M. Tulli, per quatuor & ſexaginta annos pulchrè actos, per ſalutarem Reip. conſulatum, per æternam, ſi pateris, ingenij tui memoriam, per Rempubl. quæ, ne quid te putes carum relinquere, ante te periit, oro & obteſtor, ne moriaris confeſſus quòd nolueris mori.

Huius ſuaſoriæ alteram partem neminem ſcio declamaſſe: omnes pro libris Ciceronis ſolliciti fuerunt, nemo pro ipſo, cùm adeò illa pars non ſit mala, vt Cicero, ſi hæc conditio ei lata fuiſſet, deliberaturus non fuerit. Itaque hanc ſuaſoriam nemo declamauit efficaciùs quàm Silo Pompeius: non enim ad illa ſpecioſa ſe contulit, ad quæ *Ceſtius*: qui dixit hoc grauius eſſe ſupplicium quàm mortem, & ideò hoc Antonium eligere. breuem eſſe vitam homini, multò magis ſeni. ita memoriæ conſulendum, quæ magnis viris æternitatem promitteret. non qualibet mercede vitam redimendam: & has conditiones intolerabiles eſſe. omnia potiùs ſubeunda quàm monumenta ingenij ſui ipſum exurere. Iniuriam illum facturum populo Romano, cuius

O 6 lin-

linguàm in tantum extuliſſet, vt inſolentis Græciæ ſtudia tanto antecederet eloquentia, quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano. pœnitentiam illum acturum tam carè ſpiritus empti, cùm in ſeruitute ſeneſcendum fuiſſet. in hoc vnum eloquentia vtendum, vt laudaret Antonium. Malè cùm illi, ait, date vitam, eripi ingenium. *Silo Pompeius* ſic egit, vt diceret, Antonium non paciſci, ſed illudere: non eſſe illam conditionem, ſed contumeliam. combuſtis enim libris, nihilominus occiſurum. non eſſe tam ſtultum Antonium, vt putaret ad rem pertinere, libros à Cicerone cōburi; cuius ſcripta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod poſſet ipſe facere: niſi fortè non eſſet in ſcripta Ciceronis is, qui eſſet in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere, quàm vt ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus, ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non vitam cum conditione promittere, ſed mortem ſub infamia quęrere. Itaq; quod turpiter poſteà paſſurus eſſet, nunc illum fortiter debere pati. Et hæc ſuaſoria inſignita eſt. Dixit enim ſententiam cacozeliæ genere humillimo & ſordidiſſimo, quod detractu, aut adiectione ſyllabæ facit ſenſum. Proh facinus indignum! peribit ergo quod Cicero ſcripſit, manebit quod Antonius proſcripſit? Apud Ceſtium Prætorem declamabat

hanc

hanc ſuaſoriam *Surdinus*, ingenioſus adoleſcens, à quo Græcæ fabulæ eleganter in Latinum ſermonem conuerſæ ſunt. Solebat dulces ſententias dicere, frequentiùs tamen prædulces & infractas. In hac ſuaſoria cùm iuſiurandum bellis ſenſibus prioribus complexus eſſet, adiecit: Ita te legam. *Ceſtius*, homo naſutiſſimus, diſſimulauit exaudiſſe ſe, vt adoleſcentem ornatum quaſi imprudens obiurgaret: quid dixiſti? quid? ita te fruar. Erat autem *Ceſtius* nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infeſtus: quod illi non impunè ceſſit. Nam cùm M. Tull. filius Ciceronis Aſiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter vrbanitatem, cœnabat apud eum *Ceſtius*. M. Tullio & natura memoriam dempſerat: & ebrietas ſi quid ex ea ſupererat, ſubducebat. ſubinde interrogabat, Quis ille vocaretur qui in imo recumberet: & cùm ſæpe ſubiectum nomen *Ceſtij* excidiſſet, nouiſſimè ſeruus, vt aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino, quis ille eſſet qui in imo recumberet, ait: Hic eſt Ceſtius qui patrem tuum negabat litteras ſciſſe. afferri protinus flagra iuſſit, & Ciceroni, vt oportuit, de corio *Ceſtij* ſatisfecit. Erat autem etiam ibi Pietas, Niger, & Cotula. Hybreæ diſertiſſimi viri filio malè apud ſe cauſam agenti *α ἀτίμων πατέρων*, & cùm

in

in quadam poſtulatione Hybreas de paritate ſtultorum locum ad litteram, omnibus agnoſcentibus diceret: Age, inquit. non putas me ſcripta didiciſſe patris mei: *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra?* *Gargonius*, amabiliſſimus in hac ſuaſoria dixit duas res, quibus ſtultiores ne ipſe quidem vnquam dixerat. vnam in principio. nam cùm cœpiſſet ſcholaſticorum frequentiſſimo iam more à iureiurando, & dixiſſet multa: Ita quamprimùm tantum timeat, quantum poteſt, ita aut totus viuat Cicero: aut totus moriatur, vt ego quę hodie pro Ciceronis ingenio dixero, nulla pactione delebo. Alteram rem dixit, cùm exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petreius, mutuis vulneribus concurrerunt, & mortes fenerauerunt.

GRÆCA EXPLETA.

a alii. ἀτιμήτων πατέρων. Infamium parentum. *Alij* ἀγνωμόνων, dementium ſeu indoctorum.

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS CONTROVERSIARVM

LIBER PRIMVS.

Seneca Nouato, Senecæ, Melæ Filijs ſalutem.

EXIGITIS rem magis iucundam mihi, quàm facilem. Iubetis enim, quid de his declamatoribus ſentiam, qui in ætatem meam inciderunt, indicare, & ſi qua memoriæ meæ nondum elapſa ſunt, ab illis dicta colligere: vt quamuis notitiæ veſtræ ſubducti ſunt, tamen non credatis tantùm de illis, ſed etiam iudicetis. Eſt, fateor, iucundum mihi redire in antiqua ſtudia, melioreſque ad annos reſpicere, & vobis querentibus quòd tantæ opinionis viros audire non potueritis, detrahere ipſam temporum iniuriam. Sed cùm multa iam mihi ex me deſideranda ſenectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetauerit, neruorum firmitatem

tem fatigauerit: inter ea quæ retuli, memoria eſt, res ex omnibus partibus animi maximè delicata & fragilis: in quā primā ſenectus incurrit. Hanc aliquando in me floruiſſe, vt nō tantùm ad vſum ſufficeret; ſed in miraculum vſque procederet, non nego. Nam & duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, reddebam: & ab his qui ad audiendum præceptorem noſtrum conuenerant, ſingulos verſus à ſingulis datos, cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vſque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantùm, quæ vellem, velox erat mihi memoria: ſed etiam ad continenda, quæ acceperat. Nunc autem & ætate quaſſata, & longa deſidia, quæ iuuenilem quoque animum diſſoluit, eò perducta eſt, vt etiam ſi poſſit aliquid præſtare, tamen promittere non poſſit: & diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonæ fidei eſſe. Nunc quia iubetis, quid poſſit experiar; & illam cum cura ſcrutabor. Ex parte enim ſpero benè. Nam quæcunque apud illam aut puer, aut iuuenis depoſui, quaſi recentia & modò audita ſine cunctatione profert. At ſi qua illi intra proximos annos commiſi, ſic perdidit & amiſit, vt etiam ſi ſæpiùs ingerantur, totiens tanquam noua audiam. Itaque ex memoria, quantum vobis ſatis ſit, ſupereſt. Neque enim de his interrogatis, quos ipſi audiſtis: ſed de his, qui ad vos vſque non peruenerunt.

Fiat

Fiat quod vultis: mittatur ſenex in ſcholas. Illud neceſſe eſt impetrem, ne me quaſi certum aliquem ordinem velitis ſequi, in contrahendis quæ mihi occurrent. Neceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem, & paſſim quicquid obuenerit, apprehendam. Controuerſiarum ſententias fortè ponam pluribus locis in vna declamatione dictas. Non enim dum quæro aliquid inuenio: ſed ſæpè quod quærenti non comparuit, aliud agenti præſto eſt. Quædam verò quæ obuerſantia mihi, & iam ex aliqua parte ſe oſtendentia non poſſum occupare, eadem ſecuro & compoſito animo ſubitò emergunt. Aliquando etiam ſeriam rem agenti & occupato, ſententia diu fruſtrà quæſita intempeſtiuè moleſta eſt. Neceſſe eſt ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precariò paret. Facitis autem iuuenes mei, rem neceſſariam & vtilem, quòd non contenti exemplis ſæculi veſtri, prioris quoque vultis cognoſcere. Primùm, quia quò plura exempla inſpecta ſunt, plus eloquentia proficitur. Non eſt vnus, quamuis præcipuus ſit, imitandus: quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura eſt rei: Semper citra veritatem eſt ſimilitudo. Deinde vt poſſitis æſtimare, quantum quotidie ingenia decreſcant: & neſcio qua iniquitate naturæ, eloquentia ſe retrò tulerit: quicquid Romana facundia habet, quod inſo-

lenti

lenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem noſtris ſtudiis attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius deinde quotidie data res eſt: ſiue luxu temporum; nihil eſt enim tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria: ſiue cùm præmiũ pulcherrimæ rei cecidiſſet, translatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore quæſtuque vigentia: ſiue fato quodam, cuius maligna perpetuaque in omnibus rebus lex eſt, vt ad ſummum perducta, rurſus ad infimum, velociùs quidem quàm aſcenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis, nec in vllius honeſtæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac ſomno & languore turpior, malarum rerum induſtria, inuaſit animos. Cantandi, ſaltandiq; nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocẽ extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundiſſimis ſe excolere munditiis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt. Quis æqualium veſtrorum, quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, immò quis ſatis vir eſt? Emolliti, eneruesque, quòd nati ſunt inuiti manent: expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ. In hos nec Dei tantum mali permittant, vt cadat eloquentia: quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret. Erratis optimi iuuenes, niſi illam vo-

cem

cem non M. Catonis, ſed oraculi credi-
tis. Quid enim eſt oraculum? Nempe vo-
luntas diuina, hominis ore enuntiata. Et
quem tãdem antiſtitem ſanctiorem inue-
nire ſibi diuinitas potuit, quàm Catonẽ,
per quem humano generi non præcipe-
ret, ſed conuicium faceret? Ille ergo vir
quid ait? Orator eſt, Marce fili, vir bonus,
dicendi peritus. Ite nunc, & in iſtis vulſis
atque expolitis, & nuſquam niſi in libidi-
ne, viris, quærite oratorem. Meritò talia
habent exempla qualia ingenia. Quis eſt,
qui nunc memoriȩ ſtudeat? Quis qui non
dico magnis viribus, ſed ſuis placeat? Sen-
tentias à diſertiſſimis viris factas, facilè
in tanta hominũ deſidia pro ſuis dicunt:
& ſacerrimam eloquentiam, quia prȩſtare
non poſſunt, violare non deſinunt. Eò li-
bentiùs, quod exigitis, faciam. Et quȩcun-
que à celeberrimæ facundiæ viris dicta
teneo, ne ad quemquam priuatim perti-
neant, populo dedicabo. Ipſis quoque
multum præſtaturus videor, quibus obli-
uio imminet, niſi aliquid tradatur poſte-
ris, quo memoria eorum producatur. Fe-
rè enim aut nulli commentarij maximo-
rum declamatorum extant: aut, quod pe-
ius eſt, falſi. Itaque ne aut ignoti ſint, aut
aliter quàm debeant noti, ſumma cum fi-
de ſuum cuique reddam. Omnes autem
magni in eloquentia nominis videor au-
diſſe. Nec Ciceronem quidem ætas mihi
eripuerat, ſed bellorum ciuilium furor,
qui

qui tunc totum orbem peruagabatur; intra coloniam meam me continuit. Alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes prætextatos ait ſecum declamare ſolitos, potui illud ingenium, quod ſolum populus Romanus par imperio ſuo habuit, cognoſcere: & quod vulgo de alio dici ſolet, ſed de illo propriè debet, potui viuam vocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc Controuerſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas theſes vocabant. Hoc autē genus materiæ, quo nos exercemur, adeò nouum eſt, vt nomen quoque eius nouum ſit. Cōtrouerſias nos dicimus: Cicero cauſas vocabat. Hoc verò alterum nomen Græcum quidem eſt, ſed in Latinum ita translatū, vt pro Latino ſit. Scholaſtica controuerſia multò recentius eſt, ſicut ipſa declamatio. apud nullū auctorem antiquum, ante ipſum Ciceronem & Caluum, inueniri poteſt, qui declamationem diſtinguit. Ait enim, Declamare eſt, iam non mediocriter dicere. Benè alterū putat domeſticæ exercitationis eſſe, alterū veræ actionis. Modò nomen hoc prodiit. Nam & ſtudiū ipſum nuper celebrari cœpit. Ideò facile eſt mihi ab incunabilis noſſe rem poſt me natam. In aliis autem an beneficium vobis daturus ſim, neſcio: in vno accipio. Latronis enim Porcij, cariſſimi mihi ſodalis, memoriam ſæpiùs cogar retractare, & à prima pueritia vſq;

ad

ad vltimum eius diem perductã familiarem amicitiam cũ voluptate maxima repetam. Nihil illo viro grauius, nihil ſuauius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio ſuo imperauit. Nemo plus indulſit. In vtraque parte vehementi viro modus deerat; nec intermittere ſtudia ſciebat, nec repetere. Cùm ſe ad ſcribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies: & ſine interuallo grauiùs ſibi inſtabat: nec deſinebat, niſi defecerat. Rurſus cùm ſe dimiſerat, in omnes luſus & in omnes iocos ſe reſoluebat. Cùm verò ſe ſiluis montibuſque tradiderat, omnes illos agreſtes in ſiluis ac mõtibus natos, laboris patientia ac venandi ſollertia prouocabat: & in tantam ſic viuendi peruenerat cupiditatem, vt vix poſſet ad priorem conſuetudinem retrahi. At cùm ſibi manũ iniecerat, & ſe blãdiendo, vnde abduxerat, reuocarat, tantis viribus incumbebat in ſtudium, vt non tantùm nihil perdidiſſe, ſed multum acquiſiuiſſe deſidia videretur. Omnibus quidem prodeſt ſubinde animum relaxare. Excitatur enim otio vigor: & omnis triſtitia, quæ continuatione pertinacis ſtudii adducitur, feriarum hilaritate diſcutitur. Nulli tamen intermiſſio manifeſtiùs proderat. Quotiens ex interuallo dixerat, multò acriùs violentiuſque dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore: & tantum à ſe exprimebat, quantum concu-

pierat.

pierat. Neſciebat diſpenſare vires ſuas, ſed immoderati aduerſum ſe imperij fuit. Ideoque ſtudiũ eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaq; ſolebat & ipſe, cùm ſe aſſidua & nunquam intermiſſa contentione fregerat, ſentire ingenij laſſitudinem: quę non minor eſt quàm corporis, ſed occultior. Corpus illi erat & natura ſolidum & multa exercitatione duratum. Ideoque nunquam eum ardentis impetus animi deſeruit. Vox robuſta, ſed ſordida lucubrationibus, & negligentia, non natura, infuſcata; beneficio tamen laterum extollebatur: & quamuis inter initia parum attuliſſe virium videretur, ipſa actione accreſcebat. Nulla vnquam illi cura vocis exercendæ fuit. Illum fortem, agreſtem, & Hiſpanæ conſuetudinis morem non poterat dediſcere: vtcunque res tulerat, ita viuere: nil vocis cauſa facere: non illam per gradus paullatim ab imo vſque ad ſummum perducere, non rurſus à ſumma contentione paribus interuallis deſcendere, non ſudorem vnctione diſcutere, non latus ambulatione reparare. Sæpe cùm per totam lucubrauerat noctem, ab ipſo cibo ſtatim ad declamandum perueniebat. Iam verò cùm rem inimiciſſimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat. Poſt cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per ſomnum quietemque æqualiter digeri, ſed perturbata & diſſipata in caput

agebat.

agebat. Itaque & oculorum aciem contuderat, & colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, ſed plurimum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediſcendi cauſa relegebat. Edidicerat illa, cùm ſcripſerat, cùm id in illo magis mirabile videri poſſit, quod nec lentè & anxiè, ſed eodem pænè, quo dicebat, impetu ſcribebat. At illi qui ſcripta ſua torquent, qui de ſingulis verbis in conſilium veniunt, neceſſe eſt, quæ totiens animo ſuo admouerint, nouiſſimè affigant. At quorumcumque ſtilus eſt velox, tardior memoria eſt. In illo non tantùm naturalis memoriç felicitas erat, ſed ars ſumma, & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad cuſtodienda; adeò vt omnes declamationes ſuas quaſcumq; dixerat, teneret. Iam itaque ſuperuacuos ſibi fecerat codices. Aiebat ſe ſcribere in animo. Dicebat ita vt in nullo vnquã verbo eum memoria deceperit. Hiſtoriarum omnium ſumma notitia: iubebat aliquem nominari ducem, & ſtatim eius acta curſu reddebat. Adeò quæcunque in animum eius ſemel deſcenderant, in promptu erant. Video vos, iuuenes mei, plus iuſto ad hanc eius virtutem obſtupeſcere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operoſa poteſt tradi arte. Intra exiguum pauciſſimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id quod Cyneas fecit: qui miſſus à

Pyrrho

Pyrrho legatus ad Romanos, poſtero die nouus homo & ſenatum, & omnem vrbanam circumfuſam ſenatui plebem, nominibus ſuis perſalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poeta carmen nouum, ſuum eſſe dixit, & protinus memoria recitauit: cùm hoc ille cuius carmen erat, facere non poſſet. Aut quod fecit Hortenſius, qui à Siſenna prouocatus, in auctione perſedit diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine ſuo argentariis recognoſcentibus, ita vt in nullo falleretur, recenſuit. Cupitis ſtatim diſcere. Suſpendam cupiditatem veſtram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc vobis, in quo iam obligatus ſum, perſoluam. Plura fortaſſe videor de Latrone meo vobis, quàm audire deſideratis, expoſuiſſe. Ipſe quoque hoc præuideram futurum, vt à memoria eius, quotiẽs occaſio fuiſſet, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, ſed quotiens me inuitauerit memoria, libentiſſimè faciam, vt illum totum & vos cognoſcatis, & ego recognoſcam. Illud vnum non differam, falſam opinionẽ de illo in animis hominum conualuiſſe. Putant enim fortiter quidem, ſed parùm ſubtiliter eũ dixiſſe: cùm in illo ſi qua alia virtus fuit, etiam ſubtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animaduerto, ſemper fecit. Antequam dicere inciperet, ſedens, quæſtiones eius quam dicturus erat controuerſiæ

uerſiæ proponebat, quod ſummæ fiduciæ eſt. Ipſa enim actio multas latebras habet: nec facilè poteſt, ſi quo loco ſubtilitas defuerit, apparere: cùm orationis curſus iudicium audientis impediat, dicentis abſcondat. At vbi nuda proponuntur membra, ſi quid aut numero, aut ordine excidit, manifeſtum eſt. Quid ergo? Vnde hęc de illo fama? Nihil eſt iniquius his qui nuſquam putant eſſe ſubtilitatem, niſi vbi nihil eſt præter ſubtilitatem: & in illo cùm omnes oratoriæ virtutes eſſent, hoc fundamentum tot & tantis ſuperſtructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, ſed non eminebat. Et neſcio an maximum vitium ſubtilitatis ſit, nimis ſe oſtendere. Magis nocent inſidiæ, quæ latent. Vtiliſſima eſt diſſimulata ſubtilitas, quæ effectu apparet, habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quæſtiones controuerſiarum, ſicut ab illo propoſitæ ſunt. Nec his argumenta ſubtexam, ne & modũ excedam, & propoſitũ tam meum quàm veſtrum, cùm vos ſententias audire velitis, & quidquid ab illis abduxerit, moleſtum futurum ſit. Hoc quoque Latro meus faciebat, vt amaret ſententias. Cùm diſcipuli eſſemus apud Marillium rhetorem, hominem ſatis aridum, pauciſſima bellè, ſed non vulgato genere dicentem: cùm ille exilitatem orationis ſuę imputaret controuerſiæ, & diceret, Neceſſe eſt me per ſpinoſum locum ambulan-

tem ſuſpenſos pedes habere: aiebat Latro, Non mehercules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent. Et ſtatim ipſe dicebat ſententias, quæ interponi argumentis cummaximè declamantis Marullij poſſent. Solebat autem & hoc genere exercitationis vti, vt aliquo die nihil præter epicheremata ſcriberet, aliquo die nihil prçter enthymemata, aliquo die nihil præter has tranſlatitias, quas propriè ſententias dicimus, quæ nihil habent cum ipſa controuerſia implicitum, ſed ſatis aptè & aliò transferuntur: tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de ſæculo, de deliciis dicuntur. Hoc genus ſententiarum ſupellectilem vocabat. Solebat ſchemata quoq; per ſe quçcunque controuerſia reciperet, ſcribere. Et putant illum homines hac virtute caruiſſe: cùm ingenium quidem eius hac dote abundauerit, iudicium autem fuerit ſtrictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec vnquam recta via diſcedere: niſi cùm hoc aut neceſſitas coegiſſet, aut magna ſuaſiſſet vtilitas. Schemata negabat decoris cauſa inuenta, ſed ſubſidij: vt quod palam aures offenſurum eſſet, ſi palam diceretur, id obliquè & furtim ſurreperet. Summam quidem eſſe dementiam, detorquere orationem, cui rectam eſſe liceret. Sed iam non ſuſtineo vos morari. Scio quàm ſit odioſa Circenſibus pompa. Ab ea autem controuerſia incipiam, quam primam declamaſſe La-

tronem

tronem meum memini, admodum iuuenem, in Marillij ſchola, cùm iam cœpiſſet diem ducere.

CONTROVERSIA I.
Patruus abdicans.

Lex eſt. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Duo fratres inter ſe diſſidebant. alteri filius erat: patruus in egeſtatem incidit: patre vetante, adoleſcens illum aluit. ob hoc abdicatus, tacuit. adoptatus à patruo eſt. patruus accepta hæreditate, locuples factus eſt. egere cœpit pater. vetante patruo, aluit illum. abdicatur.*

PRO ADOLESCENTE. *Porcij Latronis.* Quid mihi obijcis? Puto luxuriam. Quicquid vnquam immodeſta largitione effudimus, id omne conſumebatur in alimentum duorum ſenum. Cùm vetaret me pater, aiebat: Ipſe mihi cùm egerem, alimenta non dabat. Eò iam perductus erat, vt omnem ſpem vltimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ecce oppreſſit increſcentem. quid acturus es? pluris tibi frater efferendus quàm alēdus eſt. Quis rogatus eſt? aut quis fratrem tam locuples frater alere non poteſt? Miſerrimus ſenex diuitias ſuas, & iam extremum blādimentum in ſtipem perdidit. Ipſe, inquit, me non aluit. Imitationem alienæ culpæ

innocentiam vocas? Nec eò quidem æſtimas, quanta iſta crudelitas ſit: quòd ſi quis fratrem non alit, nec à filio quidem alēdus eſt? Quid adoptionem iactas? Tunc ad te veni, cùm haberem diuitem patrem. Parciùs quæſo fratres. Iudices habemus deos. Scis tutò te facere. etiam ſi abdicaueris, alam. Fatendum eſt crimen meum, tardiùs miſertus ſum. Iterum do pœnas: egeo. Parentibus meis, cùm in cetera odium ſit, tantùm in meam notam conuenit. O felix ſpectaculum, ſi vos in gratiam poſſum reducere, faciam hoc, quod vultus quoque veſtri hortantur. Surgite patres, adeſte iudices. alter mihi ex parentibus ſeruatus, alter ſeruandus eſt. porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi medium pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidar. Ergo fame morientem videbo, per cuius cineres iuraturus ſum? Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſupra crepidinem Marium aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid porrò tam longè exempla repeto? tanquam modò non ſit qui illum vidit. Quid non timendum felicibus putas? quid deſperandum infelicibus? *Iunij Gallionis*. Ego indicabo, cur me abdices: tu indica, cur adoptaueris. Quędam accedunt noua. Et quidem noua. Illud non miror, quod miſericordia obijcitur. Illud miror, quod hic obijcit. Sic enim me geſſi, vt hoc crimine duos patres obligarem.

vterque

vterque me amat, vterque ali miſer deſiderat, vterque prohibet. Nec ſecum, nec mecum fortuna benè conuenit. Componite aliquando bonos quidem, ſed contumaces viros. Vter diſcordiæ cauſſam præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus eſt, vterque pater eſt. Tranſit ad iſtum fratris ſui & fortuna & animus. Miſericors ſum. Non mutaſſem patrem, ſi naturam mutare potuiſſem. *P. Aſpernatis.* Fortunæ eſt lex, præſtare quæ exegeris. Miſerere. Mutabilis eſt caſus: dederũt victis terga victores: & quos prouexerat fortuna deſtituit. Quid referam Marium, ſexto conſulatu Carthagine mendicantẽ, ſeptimo imperantem? Nec circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. *Othonis Iunij.* Pater timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quàm filium perdidit. *Arelij Fuſci.* Pater ecquid aperis mi penates tuos? Non ſum hoſpes grauis, vnum ſenem addúco. hoc tibi vitio pater placui. Venit ignotus ſenex, volo tranſire iacentem: per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium ſuum optat ſuperſtitem? Quid hoc eſſe dicam, quòd me tam periculosè abdicant? quòd totiens iſti fortunam mutant, quotiens ego patrem? Redite in gratiam. Inter funeſtas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Aut ſi tam pertinacia placẽt

 odia,

odia, parcite. Iactatus inter duos patres, vtriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus: poſitus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. *Ceſtij Pij.* Tali me operi præparaueram. volebam fratres in gratiam reducere. at niſi impetrauero vt boni fratres ſint, impetrabo ne mali patres ſint. Vterque me amauit, vterque pro me vota fecit: quantum eſt, dixero, vterque me aluit? Quæ cauſa fuerit diſcordiæ, neſcio. Timeo, ne iſte prior egere cœperit. Quid obijcis pater? Hoc tu obijcis? ſcio quendam in hac ciuitate propter iſtud crimen adoptatum. Frater me, inquit, alere noluit. Inueniſti quo poſſim me defendere. Poſſum liberos tollere, vt pr̨ę meis oculis narrem auum illorum fame periſſe? Non fefelli. qualis eſſem, ſciuiſti, & cùm adoptares. Bis abdicatus ſum, volo vtrumq; cauſam meam agere, neutrum pro me volo. adſit mihi alius. ſemper cauſa mea habebit aduocatum patruum, aut patrem. Alter alterum amet: vterque me amabit. Vis illum veras pœnas dare? ſentiat, quàm bono fratri iniuriam fecerit. *Pompeij Silonis.* De patre benè; quòd eum per ætatem noſſe non poſſum: ſed habet & ille beneficium meum. duos eius filios alui. Surge infelix ſenex. quid putatis illum flere? quòd eget? imò quòd abdicauit: quod alui. *Argentarij.*
Vides

Vides enim, liberalis in domo tua eſſe cœpi, ille propter me duxit vxorem, cùm fortaſſe iuuenem adoptare poſſet. Hæc abdicantis fuere verba: I ad illum, quem magis amas, quàm patrem. Non omnibus imperiis parendum eſt: nihil interim noui facio: ſcis me & priori patri non paruiſſe. Venit demiſſa barba, capilloq; deformi, non ſenectute, ſed fame membris trementibus, ſemeſa & tenui atque eliſa ieiunio voce, vt vix exaudiri poſſet, introrſùm conditos oculos vix alleuans. Alui, quomodo, quæritis? quomodo iſtum. *Cornelij Hiſpani.* Putate me hodie non abdicari, ſed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri. Hic quem vis adoptare, inimicum patris ſui inuito patre aluit: reliquit æquo animo beatam domum vt cũ mendico viueret. Noueris oportet hoc eius vitium. ad præſtandam calamitoſis miſericordiam cõtumax eſt. Habeo quod de hoc vitio queri poſſim: hoc enim patrem, hoc patruum perdidi. Quàm multi patres optant ſimilem filium! Bis abdicor. Homo eſt: non vis ali hominem? ciuis eſt: non vis ali ciuem? amicus eſt: non vis ali amicum? propinquus eſt: non vis ali propinquum? ſic peruenitur ad patrem. homo eſt, ciuis eſt, amicus eſt, propinquus eſt. Ergo non erit vitium porrexiſſe ſtipem, niſi dixero, pater eſt? *Vibij Calui.* Circuibo tecum, pater, aliena limina: oſtendam omnibus, & me, qui ali-

menta dedi, & te, qui negaſti. *Romani Hiſponis.* Scio pater, melius eſſe quod tu dicis: iſtud ego ſi poſſem, nunquam abdicatus eſſem. Fateor vitium meum: hoc quoque prior in me emendare voluit pater, nec potuit. Impuliſti me in fraudem. qui me abdicabat, aiebat, Non oportet fieri: tu dicebas: Oportet. tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta: defuerunt tibi? Quiſquis alimenta à mendico rogatus eſt, nihil amplius quàm iter ei monſtrat. Vade ad fratrem, i ad filium: iam quidem nobis eandem fortunam precantur. Crede mihi, ſacra populi digna eſt. *Albutij Sili.* Tollite veſtras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet: redite in gratiam, innocens ſum.

Pars altera, *Valli Syriaci.* Creſcere ex mea propoſuit inuidia, ſequemur ſenes, quò vocat ambitio iuuenilis; & concionem illi præbebimus. meliùs ſe poteſt iactare quàm defendere. Ecquid iuſtus metus meus eſt? ne heredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Inter cætera, quæ mihi cum inimico patior eſſe communia, & hoc eſt: infeliciſſimam & triſtiſſimam ambo egimus vitam, excepto vno, quòd alter alterum egentem vidimus, immo fecimus. Adijce iſtis verborum contumeliis, Ad cœlum manus ſuſtulit, faſſus ſe huius ſpectaculi debitorem: & tunc primùm fratri vitam precatus eſt.

Læti-

Lætitiam patrimonij patri, vt ex tantarum calamitatum ſtupore, nullam percepi, niſi quod iſti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet nobis Deos eſſe. Qui non aluit, eget: qui in domum ſuam fratrem non cepit, in publico manet. Æquauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna: niſi quòd hęc prior facere non poſſum. Adoptaui te, cùm abdicatus es. cùm abdicas, abdico. *Vibij Furij*. Cùm egerem, aiebam: Satis ſe vindicauit, quòd à diſpenſatore locupletis inimici conſors modò omnis fortunæ diurnum petam. *Marilij*. Ille autem audebit rogare, qui mori mallet, quàm verba ſua ſibi dici? Multis debeo miſericordiam: à multis tuli. quiſquis eſt qui me vllà calamitate ſimilem effinget, perinde habebo, ac ſi gradu cognationis attingat. Scio quàm acerbum ſit, ſupplicare exteris: ſcio quàm graue ſit, repelli à domeſticis: ſcio quàm graue ſit, quotidie & mortem optare, & vitam rogare. Etiam ſi tu non odiſti eum qui mihi fecit iniuriam: ego odi eum, qui fecit tibi.

Diuiſio. Diuiſio controuerſiarum antiqua ſimplex fuit: recens vtrùm ſubtilior, an tantùm operoſior, ipſi æſtimabitis: ego exponam quæ aut veteres inuenerunt, aut ſequentes aſtruxerunt. *Latro* alias quæſtiones fecit: diuiſit in ius & æquitatem, an abdicari poſſit, an debeat. ſic quærit, an neceſſe fuerit illi patrem alere,

& ob id abdicari non poſſit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæſtiones diuiſit: An abdicatus non deſinat eſſe filius: an is deſinat qui non tantùm abdicatus, ſed etiam ab auo adoptatus eſt, etiam ſi filius erat: an quiſquis patrem non alit, puniatur, tanquam æger, vinctus, captus: an aliquam filij lex excuſationem accipiat: an hoc accipere potuerit:an abdicari debeat. Per hoc quæſiuit, an etiam ſi ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen rectè fecerit qui aluit: deinde, an indignus fuerit qui aleretur. Noui declamatores Græcis auctoribus adiecerunt primam illam quæſtionem, An adoptatus abdicari poſſit. hac Ceſtius vſus eſt. adiecit quæſtionem Gallio alteram, An abdicari poſſit iam adoptatus, ob id vitium, quod antequam adoptaretur, notum fuit adoptanti. hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis eſt quàm quæſtio. *Gallio* quæſtionem primam Latronis duplicauit ſic: Licuit mihi alere,etiam te vetante: deinde non licuit non alere.In priori parte hoc vindicauit, non poſſe filium ob id abdicari, quòd eſſet ſuæ poteſtatis: nulli autem interdici miſericordiã. Quid ſi flere me vetes, cum vidi hominem calamitoſum? quid ſi vetes propter aliquod honeſtum factum periclitanti fauere? affectus noſtri in noſtra poteſtate non ſunt: quædam enim iura non ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ſunt. Quamuis filius

ſius familiæ ſim, licet mihi & ſtipem porrigere mendico,& humum cadaueri. Iniquum eſt, collapſis manum non porrigere: commune hoc ius generis humani eſt. nemo inuidioſum ius poſtulat, quod alteri profuturum eſt. *Latro* illud vehementer preſſit. Non feci ratione, affectu victus ſum: cùm vidiſſem patrem egentem, mens non conſtitit mihi: quid vetueris, neſcio. Hoc aiebant non eſſe tractandum tanquam quæſtionem: eſſe tamen potentius quàm vllam quæſtionem. *Fuſcus Arellius* pater hoc monuit in vltimo tanquã quæſtionem: Putaui te, quamuis vetares, nihilominus velle ali fratrem. Vultu vetabas, aut mihi ita videbaris. *Ceſtius* audaciùs: Non fuit contentus dicere, Putaui velle te: adiecit, Voluiſti, & hodie quoque vis: & ſua figura dixit omnia, propter quæ velle deberet. quare ergo abdicas? puto, indignaris præreptum tibi officium.

Color. *Latro* colore ſimplici pro adoleſcente, habere, non quod excuſet, ſed, quo glorietur. Non potui, inquit, ſuſtinere illud durum ſpectaculum. Offenſam mihi putas tantùm excidiſſe: mens excidit, non animus mihi conſtitit; non in miniſterium ſuſtinendi corporis ſuffecerunt pedes; oculi ſubita caligine obtorpuerunt. Alioquin ego ſi tunc meæ mentis fuiſſem, expectaſſem dum rogaret? *Fuſcus* illum colorem introduxit, quo frequenter vti ſolebat, religionis: Mouet,

inquit,me natura,mouet pietas, mouet & humanorum cauſa, & tam manifeſto approbata exemplo veritas. Stare ante oculos fortuna videbatur, & dicere talia: Hi ſunt,qui ſuos non alunt. *Albutius* hoc colore: Acceſſit, inquit, ad me pater; nec ſummiſſis verbis locutus eſt: non rogauit, ſed, quomodo agendum erat cum filio,alere me iuſſit. recitauit legem, quam ego ſemper ſcriptam etiam patruo putaui. Deinde dixit, Præſtiti non quantum patri præſtare debui, ſed quantum vetanti ſurripere potui. *Blandus* colore diuerſo. Venit ſubito deformis ſqualore, lacrymis. O graues fortuna vires tuæ! Ille diues modò ſuperbiùs rogauit alimenta, rogauit filium ſuum, rogauit abdicatum ſuum. Interrogas, quàm diu rogauerit? ne dij iſtud nefas patiantur, vt diu rogauerit: diutiùs tamen quàm tu. Quæritis, quid fecerit? quod ſolebat. *Silo Pompeius* hoc colore. Mouet, inquit, me, quòd nihil ſuo iure, nihil pro poteſtate, quòd tanquam patruus acceſſit: ego verò non expectaui verba, non preces: complexus ſum, & oſculatus patrem, dedi alimenta. hoc vnum crudeliter feci, quòd dixi fratrem dediſſe. Non alere, ſed exprobrare viſus ſum. *Triarius* hoc colore. Timui,inquit,ſi non aluiſſem, ne abdicarer à patre: ſciebam quomodo illi placuiſſem. *Argentarius* hoc colore: Acceſſit,inquit, ad me pater,obrutus ſordibus,tremens, deficientibus

tibus

tibus membris. rogauit alimenta. Interrogo vos, Iudices, quid facere oporteat? nam iſtum nõ interrogo. Scit quid facturus ſim. Nam patrem vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cùm vetuiſſet me alimenta præſtare, ſi qua eſt fides, non putaui illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, vt videar etiam prohibitus aluiſſe. *Marillius* nouo colore egit. Cecidit in pedes meos ſenex, ſqualidus barba capilloque. mouit, inquam, neſcio quis iſte miſericordiam meam. alleuaui, cùm ignorarem quis eſſet: vultis repellam, quòd pater eſt? *Ceſtius* hoc colore. Hæc mecum cogitaui: Patrem meum egentem video: frater nec miſeretur, nec præſtat alimenta: hoc eſt, inquam, noui vitij, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam meorum, has iam meas eſſe parteis. Hoc peccaui, quòd non vltrò ad patrem acceſſi. ſed aiebam, Nolo quicquam amplius præſtare, quàm illi præſtiti. Expectaui, donec patruus ad me veniret. & nunc expectabo. Venit ad me pater: quid debui facere? perducerem illum ad patruum? non feci, meritò iraſcitur. Potuit enim, ſi aluiſſet, leuare quidem fortunam fratris, ſed cauſam aggrauare. *Buteonis* colorem non approbat Latro: præſtitiſſe ſe dixit exiguum, tantùm quo ſpiritum poſſet producere, & dum deſcripſiſſet pallorem eius & maciem, adiecit, Apparet illum ab inimicis ali.

Hunc

Hunc colorem cùm improbaret Latro, hac ſententia vſus eſt: Non eſt, inquit, abdicato quidquam ex gloria ſui criminis detrahendum. *Hiſpanus* hunc colorem venuſtiùs: nam & miſerationi eius qui benigniſſimè alit, adiecit aliquid: & pietati ſuæ nihil detraxit. Quomodò, inquit, illum alo? Exiguos furtiuè cibos mitto: & ſi quid de menſa mea detrahere potui, famelico ſeni porrigo. Non credis, quia ſcis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quæ durior eſt, vltrò aiebat hunc ſequendum, vt grauiſſimarum iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyeſteo more aiebat, patrem non iraſci tantùm debere, ſed furere. Ipſe in declamatione vſus eſt ſummis clamoribus, illo verſu tragico: Cur fugis? fratrem ſcit ipſe. Hunc colorem ſecutus *Syriacus* Vallius durum ſenſum videbatur non durè poſuiſſe in narratione ſic. Infeliciſſimam ambo & triſtiſſimam egimus vitam, excepto quòd alter alterum egentem vidimus. Æquè efficaciter videbatur odium expreſſiſſe fraternum, hac ſententia: Vos Iudices audite, quàm valdè eguerim: fratrem rogaui. Hanc partem memini apud Cæſtium declamari ab Alfio Flauo, ad quem audiendum me fama perduxerat: qui cùm prætextatus eſſet, tantæ opinionis fuit, vt P. Romano puer eloquentia notus eſſet. Semper de illius ingenio Ceſtius & prædicauit, & timuit.

Aiebat

Aiebat tam immaturè magnū ingenium non eſſe vitale: ſed tanto concurſu hominum audiebatur, vt rarò poſt illum auderet Ceſtius dicere. Ipſe omnia mala faciebat ingenio ſuo: naturalis tamen illa vis eminebat: quæ poſt multos annos tametſi deſidia obruta, & carminibus eneruata, vigorem tamen ſuum tenuit. Semper autem eloquentiam eius commendabat aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenij, ætas: in iuuene, dsſidia. Hic cùm declamaret partem abdicantis, hanc ſummis dixit clamoribus ſententiam. *Alſii.* Quis es tu, qui de facto fratrum ſententiam feras? Ille tunc peccauit: tu nunc peccas. ad te arbitrum odia noſtra non mittimus: iudices habemus deos. Et illam ſententiam: Audiuimus fratrum fabuloſa certamina, & incredibilia, niſi nos fuiſſemus: impias epulas, deteſtabili parricidio fuluum diem. Hoc vno modo iſte frater à fratre ali meruit. Quàm innocenter me contra parricidium vindico? filium illi ſuum reddo. *Ceſtius* hunc colorem tam ſtrictum non probauit, ſed dixit temperandum eſſe: & ipſe hoc colore vſus eſt, quem ſtatim à principio induxit. Miratur aliquis, quòd cùm duo grauiſſimam acceperimus iniuriam, ego & filius, ego ſolus iraſcor? non eſt quod quiſquam miretur. iam filio ſatisfactum eſt. Debuiſti me rogare, vt ipſe præſtarem: debuiſti illum

litim ad me perducere: debuiſti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex noſtra captare diſcordia. Fortaſſe ego cùm egerem, fratrem rogaſſem, ſi tu non fuiſſes. fortaſſe ille me rogaſſet, ſi tu non fuiſſes. poterat nobis conuenire, ſi non fuerit in medio, quem potius miſeri contumaces rogent. *Hermagoras* in hac controuerſia tranſiit à procemio in narrationem eleganter, rariſſimo quidem genere, vt in eadem re tranſitus eſſet, ſententia eſſet, ſchema eſſet. ſed vt Latroni placebat, ſchema quod vulneret, non quod titubet. Ex altera parte tranſit à procemio in narrationem *Gallio*, & ipſe per ſententiam ſic: Quidni filium mihi nolim cum iſto communem eſſe, cum quo vtinam communem nec patrem habuiſſem? *Diocles Caryſtius* illum ſenſum à Latinis iactatum dixit breuiſſimè, rariſſimo genere, quòd ſententia verbis conſumatur. nec enim paucioribus poteſt. *Euctemon* leuis declamator, ſed dulcis, dixit nouè & amabiliter illum æquè ab omnibus vexatum ſenſum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

CONTROVERSIA II.

Sacerdos proſtituta.

Lex Sacerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit.

Thema. *Quædam virgo à piratis capta venijt: empta à lenone, & proſtituta eſt.*

Venien-

Veniëtes ad ſe exorabat ſtipem. militem qui ad ſe venerat, cùm exorare non poſſet, colluctantem & vim inferentem occidit. accuſata, & abſoluta, remiſſa ad ſuos eſt: petit ſacerdotium. Contradicitur.

CONTRA PVELLAM. *Porcij Latronis*. Sacerdos noſtra adhuc in lupanari viueret, niſi hominem occidiſſet. Inter barbaros quid paſſa ſit, neſcio: quid pati potuerit, ſcio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Abſint ex hoc foro lenones, abſint meretrices: ne quid parùm ſanctum occurrat, dum ſacerdos legitur. ſi nihil aliud, certè oſculatus eſt te, quiſquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium: militem occidi. At hercules lenonem non occidiſti. Deducta es in lupanar, accepiſti locum, pretium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt: hactenus in te inquiri poteſt. Ceterùm neſcio quid cellulam & obſcænum lectulum voces. De pudicitia ſacerdotis hic quæritur. Nemo, inquit, mihi virginitatem eripuit, ſed omnes quaſi erepturi venerunt: ſed omnes quaſi eripuiſſent, receſſerunt. Quo mihi ſacerdotem, cuius precaria eſt caſtitas? cùm ex illo lupanari cruenta fugeres, ſi qua tibi occurriſſet. Si mater tua proſtitiſſet, tibi noceret: propter te liberis tuis ſacerdotium non daretur. *Fuluij Sparſi*. Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec

ſcire poſſumus. *Cornelij Hiſpani*. Occidiſti hominem. quid reſpondes? vim afferebat mihi. Puto, ſacerdoti pro libertate vota facienda ſunt: captiuæ mandabitis? Pro pudicitia vota facienda ſunt: proſtitutæ mandabitis? Pro militibus vota facienda ſunt: iſti mandabitis? Id enim decrat, vt templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar eiecit. *Marillij*. Vt ſciamus illam apud lenonem fuiſſe, blanda eſt: vt ſciamus apud piratas, cruenta eſt. Nemo, inquit, me attigit. domi lenonis rationes captura conueniet. Age, ſi quis venit pertinax? age, ſi quis hoc ipſum concupiuit quod virgo eras? age, ſi quis, ne negare poſſes, ferrum appulit? *P. Vinitij*. Eam ſacerdotem facite, quæ aut honeſtè maneat, quod ſemper fuit, aut pœnam ſentiat, ſi eſſe deſierit. Cuius audaciæ es puella? etiam ſi nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini ſubiecta vniuſcuiuſque conſcientia eſt, aliter noſtræ æſtimationi. Nos tantùm quæ feceras palam, vidimus; illi, etiam quæ ſecreta ſunt. Indignam ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Procedente hac lictor ſubmouere iubebitur? huic prætor via cedet? ſummum imperium conſules cedent tibi? Quæcunque meretrix proſtrata fuit, fugiet? Fas ſacerdoti non eſſet, ancillam tibi ſimilem habere: fieri te ſacerdotem, fas erit? Nam quod ad ſortem pertinet,

ne

ne reliquæ virgines contaminarentur, hæc ſegregata eſt. Caſtam te putas, quia inuiſa meretrix es. Nuda in littore ſtetit ad faſtidium emptoris: omnes partes corporis & inſpectæ & contrectatæ ſunt. Vultis actionis exitum audire? Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. Eò deducta es, vbi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti quàm mori. Quæ ſtipem rogaſti, ſacerdotium rogas? Fortuna, inquit, hoc me coegit pati: miſereri debent omnes mei. Et ego miſereor tui, puella. ſed non facimus miſerandas ſacerdotes. non eſt apud nos maximus honor, vltimorum malorum ſolatium. *Mentonis*. Honorem habitum auribus maieſtatique velim veſtræ, quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare lupanar, lenonem, meretricios quæſtus, homicidium. Quis credat? Inter hæc ſacerdos quæritur. At mehercules futuræ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis veſtræ ſumma notitia eſt, quòd proſtitit: ſumma virtus, quòd occidit: ſumma felicitas, quòd abſoluta eſt. Non poteſt in ea ſperari ſacerdos, in qua ſperari meretrix poteſt. Aliis oculis virginem leno æſtimat, aliis pontifex. *Blandi*. Virgo ſum, inquit, interroga, ſi dubitas, archipiratam: interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit. Non refello dum ſcias clauſa eſſe teſtibus tuis templa. In auctione nemo voluit liceri, vt

enotuit,

enotuit, ſeruiſſe piratis? non videbatur iſte virginis vultus, iſta conſtantia, & ne armatum quidem timens audacia. *Arellij Fuſci Patris*. Ne metuas puella, pudica es: ſed ſic te viro lauda, non templo. Meretrix vocata es, in communi loco ſtetiſti, ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus, venientes recepiſti. Cetera, etiamſi in communi loco eſſem; tamen potiùs tacerem. *Pompeii Silonis*. Excipitur meretricum oſculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis confringitur. Auertite aures petituræ ſacerdotium, dum reliqua narro, nihil ad vos deferam dubium: nihil audietis, niſi quod vicina ciuitas vidit. Tu ſacerdos? quid ſi tantùm capta? quid ſi tantùm proſtituta? quid ſi tantùm homicida? quid ſi tantùm rea fuiſſes? *Romani Hiſponis*. Numquid hoc negas, colluctatam te tamen cum viro? quem in illa volutatione neceſſe eſt priùs ſuper te fuiſſe. Adiiciebat *Zeno*, meritò occiſum militem. Plus auſum, quàm in proſtitutam licebat. Exoraſti populum. Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum, quem non poteras occidere? *Argentarij*. Armatum, inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius, quem neſcio, an ſerò occiderit? *Ceſtij Pij Narratio*. Ita domi cuſtodita eſt, vt rapi poſſet: ita curæ fuit ſuis, vt rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, vt lenoni venderetur:

tur: ſic emit leno, vt proſtituerit: ſic venientes deprecata eſt, vt ferro opus eſset. Coniectum in vrnam nomen eius non exiit, ſed eiectum eſt. tempus erat nos ſortiri, vrna purgata eſt. Stetiſti puella in lupanari: vt nemo te violauerit, locus ipſe violauit. Stetiſti cum meretricibus, ſtetiſti ſic ornata, vt populo placere poſſes, ea veſte quam leno dederat. Nomen tuum pependit in fronte: pretia ſtupri accepiſti. & manus, quæ diis datura erat ſacra, capturas tulit. cùm deprecareris intrantis amplexus, vt omnia alia impetraris, oſculo rogaſti. Ancillæ ex lupanaribus ſacerdoti non emuntur: coram ſacerdote obſcœnis homines abſtinent. Non ſine cauſa ſacerdoti lictor apparet, occurrenti tibi meretricem ſubmouiſſet. Non eſt credibile, temperaſse à libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefaſque luſus eſt, ſimul terras & maria latrocinanteis, quibus in aliena impetus per arma eſt: iam ipſa fronte crudeles, & humano ſanguine aſſuetos, præferentes ante ſe vincula, & catenas, grauia captis onera. A ſtupris remouere potuiſti, quibus inter tot tanto maiora ſcelera, virginem ſtuprare, innocentia eſt? Sed lupanar excipit omnes: ſordida, iniurioſaque turba huc influit, nec quiſquam eò vt iudicet, venit. At omnes fauere fabulis tuis, at omnibus perſuaſum eſt. Nemo in tanta euntium re-

deuntiumq́ue turba inuentus eſt, qui fortunæ tuæ vellet illudere? Ergo tu cùm tam innocens quàm dicis, iſta paſſa es, credis deos eſſe?nihil, inquit, paſſa sũ. hoc ſatis eſt nupturæ, ſacerdoti parum. Vbi adhuc fuiſti?diſcede, ignota es: diſcede, nimium nota es. *P. Aſprenatis*. Contradico, non inimicitijs cuiuſquam impulſus. Quod enim odium, quæ inimicitiæ cuiuſquam eſſe poſſunt, quam nemo ciuium ſuorum norat antequam proſtitit? Mouet me reſpectus omnium virginum, de quibus hodie grauis fertur ſententia, ſi in ciuitate nulla inueniri poteſt, neque meretrice caſtior, neque homicida purior. Piratæ te inuiolatam ſeruauerunt? à ſacerdote ſe non abſtinuiſſet pirata, leno, mango. De ſacerdotis pudicitia his ſponſoribus credendum eſt? Iacuiſti in piratæ myoparone: contrectata es alicuius oſculo, alicuius amplexu. An meliùs pirata ſeruauit, quàm pater? Conuerſata es diutiùs inter humano ſanguine delibutos: inde eſt profectò quòd potes hominem occidere. Proclama ingenuã eſſe te. quid expectas cùm in lupanar veneris, iam tibi omnia templa præcluſa ſunt. Conſeruatum oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuarum iocos iactatur, modò in puerilem, modò in muliebrem habitum compoſita. Iſtinc ne patri quidem redimenda es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur. Non legerem te

ſacer-

ſacerdotem, etiam ſi ſacerdoti ſeruiſſes: Virginem eſſe ſacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis? hæc enim teſtium ſumma eſt. Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat ſacerdos, ſi te è lupanari redemiſſet. Conuenit omnis libidinoſorum turba, & concurrit ad meretricem nouam. Illud certè fateberis, pudicitia tua precaria eſt. Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrij & omnes ante militem inermes. Ego illam dico proſtitiſſe: illa ſe dicit etiam mendicaſſe. Pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifici debeo. *Iunij Gallionis*. Ambitioſa lex eſt, ad ſacerdotium notæ non ſanctitatis tantùm, ſed fèlicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus, in vitam. Vide tu, quemadmodum tam moroſæ legi ſatisfacias. Capta es à piratis: inter ſeruos, inter homicidas, in illis myoparonis anguſtijs ſpatiata es. Vidérimus quid in te audere potuerit feritas hoſtium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, Iudices, cùm hanc feritatem barbarorum audiatis, fauetis illi, vt quamprimùm mutet ſeruitutem. Sic iſtam ſeruauerunt piratæ, quemadmodum qui lenoni eſſent vendituri. Stare in illo ordine, ex eadem veſci menſa, in eo loco viuere, in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum, videas. Aliquis fortaſſe inuentus eſt, quem hoc ipſum ir-
ritaret,

ritaret, quod rogabas. Ipſe autem leno pepercit? Ignoramus iſtos, quibus vel hoc in eiuſmodi quæſtu præcipuè placet, quod illibatã virginitatem decerpunt. Seruauit te leno, quam proſtiturus erat in libidinem populi? ita eſt. Sic leno tanquam non caſtam è caſtis. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat, an meretrix eſſet, audiat quàm blanda ſit. Hæſiſti in complexu: oſculo pacta es, vt feliciſſima fueris: pro pudicitia impudicè rogaſti. Quid faciam mulieri in crimina ſua deſilienti? Cùm dico, Vim paſſa es: Occidi, inquit, cùm dico, Hominem occidiſti: Inferebat, inquit, vim. Sacerdos noſtra ſtuprum homicidio, homicidium ſtupro defendit.

DIVISIO. *Latro* in has quæſtiones diuiſit: An per legem ſacerdos fieri non poſſit: & ſi lex illi non obſtat, tamen ſacerdotio indigna ſit. An lege prohibeatur, in hæc duo diuiſit: An caſta ſit, an pura ſit. An caſta ſit, in hæc diuiſit: Vtrùm caſtitas tantùm ad virginitatem referatur, an ad omnium turpium obſcœnarũque rerum æſtimationem. Puta enim virginem quidem eſſe te, ſed contrectatam oculis omnium, etiam ſi citra ſtuprum, cum viris volutatam. Es caſta talis qualis videri poteſt, cui lex nocere vult matrem quoque inceſtam. Si ad virginitatem tantùm refertur caſtitas: An hæc virgo ſit: Aiebat *Apollodorus* quidem placere, ſi fixa eſſet, hæreat & tuta: ſed hic non repugna-

re controuerſiam huic ſuſpicioni. Non enim potitur adhuc virgine:& multa ſunt propter quod credibile ſit non eſſe. Illud adijciebat: Denique etiam ſi non effecero, vt credant iudices non eſſe virginem: conſequar tamen, vt non putent dignam ſacerdotio, de qua dubitari poteſt, an virgo ſit. An pura ſit,in hæc diuiſit. An etiam ſi merito occidit hominem, pura tamen non ſit homicidio coinquinata: deinde, An merito occiderit hominem innocentem, vti corpore proſtituto volentem. Abſoluta eſt.oſtēdit nō puram ſe eſſe,ſed tutam. An idonea ſit, in tractationes quas quiſque vult diuiſit: An idonea ſit tam infelix vt caperetur, vt veniret lenoni potiſſimum, vt proſtitueretur, occidere hominem cogeretur, vt cauſſam diceret. *Ceſtius* etiam altiùs petit, & obiicit, quòd tam vilis ſuis fuiſſet, vt non redimeretur. *Silo Pompeius* dum præceptum ſequitur, quo iubemur, vt quotiens poſſumus de omnibus legis verbis controuerſiam faciamus, illam quæſtionem mouit, *Caſta è Caſtis*: Lex, inquit, *è Caſtis* cùm dicit, hoc non tantùm ad parentes refert, ſed ad omnes quibuſcum verſata eſt virgo. Non enim adijcit, *è Caſtis Parentibus*: ſed, *è Caſtis*, vult illos à quibus virgo venit caſtos eſſe. Intelligo, inquit, ſub hoc verbo multa. Caſtis cùm dicit penatibus, tu ex inceſtis venis; intelligo caſtis diſciplinis, tu ex obſcœniſſimis venis. quid

enim didiciſti? & quæcumque hoc loco dici poterant. Idem & in illa parte fecit, *Pura è Puris. Hiſp. Romanus* accuſatoris vſus pugnacitate, negauit puram eſſe, non ad eam hoc referens, ſed ad corpus: tractauit impuram eſſe quæ oſculum impuris dederit, quæ cibum cum impuris ceperit. *Albutius* figuram diuiſit in controuerſiam. Dixit enim: Putemus tres ſacerdotium petere: vnam quæ capta eſt: alteram quæ proſtituta: tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego: & ſic cauſam contra ſingulas egit. *Fuſcus Arellius* ſic diuiſit. Probabo indignam ſacerdotio: primùm etiam ſi pudica ſit: deinde, quia neſcimus an pudica ſit: nouiſſimè, quòd non ſit pudica.

Color. Fuſcus pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt Dij immortales in hac puella vires ſuas oſtendere, vt appareret, quàm nulla vis humana diuinis reſiſteret: magis putauerunt miraculo eſſe in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in accuſata innocentiam. *Latro* dixit: Aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. *Marillius* cùm deſcripſiſſet dignationem puellæ magnam fuiſſe altiùs quiddam ſuperbiuſque vultu ipſo præferentem, hanc adiecit ſententiam, quam ſolebat mirari Latro, immo (vt ipſe aiebat) exoſculari: Narrate ſanè omnes tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à ſacerdote diſceſſerint. *Albutius*

tius dixit: Neſcio quis fero & violento animo venit, ipſis credo diis illum impellentibus vt futuræ ſacerdotis non violaret caſtitatem, ſed videret: prædixit illi, abſtineret à ſacro corpore manum. Non eſt quòd audeas lædere pudicitiam, quam homines ſeruant, dij expectant. Cruente & in perniciem cruente tuam, hæc, inquit, arma, quæ neſcis tenere pro pudicitia, & raptum gladium in pectus piratæ ſui torſit. Hoc factum eius ne lateret, eiſdem diis immortalibus fuit curæ. Accuſator eius inuentus eſt, qui iudici eius in foro teſtimonium redderet. Nemo credebat occiſum virum à fœmina, iuuenem à puella, armatum ab inermi: maiora videbantur, quàm vt poſſent credi ſine deorum immortalium auxilio geſta. *Ceſtius* timuit ſe in narrationem demittere, ſed illam tranſcucurrit: hoc dixit, in ſacerdote futura maximè debere æſtimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem. quàm pudica ſit, miles oſtendit: quàm innocens, iudex: quàm felix, reditus. Etiam habemus quandam prærogatiuam ſacerdoti ab ipſo numine datam, licet iſti obijciant illi fuiſſe captiuam, lenoni poſteà ſeruiſſe, cauſam nouiſſimè dixiſſe: inter tot pericula non ſeruaſſent illam dij, niſi ſibi. *Argentarius* illud in narratione dixit. Accuſator in hoc maximè premebat ream, aiebat occiſum eſſe intra verba, antequam vim afferret. *Silo*

Pompeius hac figura narrauit: Eam vobis ſacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſit fortuna. Poteſt aliquid ſeruitus cogere: ſeruiuit & barbaris & piratis: inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corrumpere prolapſi in vitia ſæculi praua conſuetudo: etiam matronarum notum in libidine magiſterium. licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. fuit in loco turpi, probroſè leno illam proſtituit: populus adorauit: nemo non plus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum poteſt ad rectum quoque pudici animi propoſitum: hoſtis gladio non ſuccumbet: immo, ſi opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: iam præſtitit. Adoleſcentem miſericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accuſaret cædis. abſoluta eſt. ne qua vobis poſſet eſſe dubitatio, quę ventura erat ad ſacerdotium, an pura eſſet, an integra: iam iudicatum eſt. *Triarius* dixit: Negat ſe puella feciſſe. Negat illum ſuis manibus cecidiſſe. Altior, inquit, humana viſa eſt circa me ſpecies eminere, & puellares lacertos ſupra virile robur attollere. quicunque eſtis dij immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluiſtis emergere, non ingratæ puellæ opem tuliſtis. Vobis

bis pudicitiam dedicat, quibus debet. *Alterius* partis color nihil habet difficultatis. Apparet quas propoſui. dicendum eſt in puellam vehementer, non ſordidè, nec obſcœnè. Sordidè *Baſilius*; qui dixit: Extra portam iſtam virginem. &, Oſtende iſtam æruginoſam manum. *Vibius Rufus*, qui dixit: Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obſcœnè. quemadmodum *Murrhedius* rhetor qui dixit: Vnde ſcimus, an conuenientibus pro virginitate, alio libidinis genere deciderit? Hoc genus ſenſus memini quendam prætorium dicere, cùm declamaret controuerſiam de illa quæ egit cum viro malæ tractationis, quòd virgo eſſet, & damnauit: poſteà petiit ſacerdotium. Nouimus, inquit, iſtam maritorum abſtinentiam, qui etiam ſi primam virginibus timidis remiſere noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantùm diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus, qui nullius vnquam impunitam ſtultitiam tranſire paſſus eſt. ſtatim Ouidianum illud,

Dum timet alterius vulnus inepta loci.

& ille excidit, nec vltrà dixit. Hoc autem vitium aiebat Scaurus è Græcis declamatoribus tractum, qui nihil non & permiſerint ſibi, & penetrauerint. *Hybreas* inquit, cùm diceret controuerſiam de illo qui tribada deprehenderat & oc-

ciderat, deſcribere cœpit mariti affe-ctum, in quo non deberet exigi inhoneſta inquiſitio *a* ἐγὼ δ᾽ ΕΖΗΣΟΠΗΣ ἈΤΙΩΤΕΡΟΝ τὸν ἄνδρα. γεγένηται, ὃ προσέῤῥαπθαι. *Grandaus Aſianus* æquè declamator cùm diceret in eadem controuerſia: Num ideò occidi adulteros non paterentur, dixit: *b* εἶδε. φιλάῤῥενα μοιχὸν ἔλαβον. In hac controuerſia de ſacerdote, non minùs obſcœnè dixit Murrhedius. Fortaſſe dum repellit libidinem, manibus excepit. Longè recedendum ab omni obſcœnitate & verborum & ſenſuum. quędam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere, quàm verecundiæ dicere. *Vibius Rufus* videbatur quotidianis verbis vſus non malè dixiſſe; Iſta ſacerdos quantum mihi abſtulit!

GRÆCA EXPLETA.

a Locus non explicabilis. forte. ἐδυσώπησα πρότερον.

b Nouit. virorum amantem adulterum accepi.

CONTROVERSIA III.

Inceſta de ſaxo.

Lex. Inceſta de ſaxo deijciatur. Thema. *Inceſti damnata, antequam deijceretur de ſaxo, inuocauit Veſtam. vixit deiecta. repetitur ad pœnam.*

CON-

CONTRA INCESTAM. *Latronis*. Hoc expectatis, vt capite demiſſo verecundia, ſe ipſa antequam impelleretur, deiecerit? id enim deerat, vt modeſtior eſſet in ſaxo, quàm in ſacro fuerat. conſtitit, & circumlatis in frequentiam oculis, ſanctiſſimum numen quaſi parùm violaſſet inter altaria, cœpit in ipſo quo vindicabatur violare ſupplicio. Hoc alterum damnatæ inceſtum fuit. Damnata eſt, quia inceſta erat: deiecta eſt, quia damnata erat: repetenda eſt, quia & inceſta & damnata & deiecta eſt. Dubitari poteſt, quin vſque eò deijcienda ſit, donec efficiatur propter quod deiecta eſt? Patrocinium ſuum vocat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer, niſi vt nec bis quidem deiecta pereas? Veniet ad colendum Romani imperij pignus, etiamſi non ſtupro, at certè carnificis manu inceſta. Inuocaui, inquit, deos. ſtatuta in illo ſaxo deos nominaſti: & miraris, ſi iterum te deijci volunt? ſi nihil aliud, in loco inceſtarum ſtetiſti. *Ceſtij Pij* Narratio. Quid agam? exponam quando ſtuprum commiſerit? cum quo? quibus conſciis? Iſta quia probaui damnata eſt. quid poſteà acceſſit, quòd illam virginem faceret? quòd iacuit in carcere? quòd ducta eſt ad ſaxum? quòd inde proiecta? ait ſe innocentem, quia perire non potuit. Ita lex de ſacerdotum iure in iudicio quæri voluit, de iudicibus, in ſup-

plicio? ampliatur à iudicibus in pœnam. poſtulat, vt, cùm contra pœnam cauſa tuta non fuerit, contra cauſam tuta pœna ſit. Non putas legem cauiſſe vt perires: quæ cauit, quemadmodum perires? Exoremus te mulier vt iterum abſoluaris. Aut tu ſacerdotium violaſti, aut dij ſacerdotem. Malè de diis exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrunt. lata eſt ſententia: pronunciatum eſt: damnata es. Interrogo te hoc loco mulier: reſponde mihi. Sũt dij? *Arellij Fuſci* patris. Iterum experiamur: Quid times propitios deos? Erat, inquit, præruptus locus, & immenſæ altitudinis. Dicebam tibi, Inceſtam lex mori voluit. ſtat moles abſciſſa, in profundum, frequentibus exaſperata ſaxis, quæ aut elidant corpus, aut de integro grauiùs impellant: inhorrent ſcopulis enaſcentibus latera & immenſæ altitudinis triſtis aſpectus; electus potiſſimum locus, ne damnati ſæpiùs deijciantur. *Fuluij Sparſi.* A ſuperis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt. *Iunij Baſſi.* Nihil putabam amplius adijci poſſe audaciæ iſtius, quàm quod in illa cruce Veſtam nominauerat. ab ipſo enim ſupplicio in templum vſque reuoluta, quicquid ſecundum deos ſanctiſſimum eſt, contactu ſuo polluit: quam à ſaxo nuſquam reuerti fas eſt, niſi ad ſaxum. Quanto minus quàm in templum reſiluit? huc potiùs venit, vbi damnatur, quàm illò vbi

abſoluitur. *Albutij Sili.* Si quis adhuc dubitabat de deiecta, veniat; & ſibi ipſi credat. Hæc impudentia virginis eſt: in vrbe tam beata cùm tot ſuperent virgines, cùm tot principum filiæ ſint, poſtulat, vt præteritis his propemodum ab inferis eruatis ſacerdotem. Quare ergo ſi inceſta ſum, viuo? neſcio: hoc vnum ſcio, nec fieri quod non poteſt, nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit, nefas eſt, vt id ſaxum abſoluat, quod tantùm damnatos accipit. *Argentarij Narratio*. Penè Iudices narrare cœpi, qualis eſſet rea. ſed quid efficiam, cùm illam inceſtam probauero? nempe vt de ſaxo deijcienda videatur. iam viſa eſt. Non imitabor iſtius impudentiam, vt repetendo iudicium, quod factum eſt improbaſſe videar. quod exigebatur, probaui: quod iudicaſtis, exequar. *Cornelij Hiſpani.* Deos deaſque inuoco, quos priore iudicio non fruſtrà inuocaui, inceſta quàm tardiſſimè pereat. Inuocaui, inquit, numina. Quid inuocas mulier? Si innocens es, dij non ſunt. Videte quantum ſacerdos peccauerit, quæ nec abſolui potuit, nec mori. Aut tu ſacerdotium violaſti, aut nos ſacerdotem. Erras ſi ſatis ad ſacerdotium putas, perire non poſſe. *Romani Hiſponis.* Ab Tarpeia ad Veſtam, cuius vittam carnifex rupit. à templo ad ſaxum, à ſaxo ad templum. hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & vota diſcurſus eſt.

inter ſuperos inferoſque iactata, in nouam pœnam reuixiſti. *Pompeij Silonis Narratio.* Quod ad rerum expoſitionem pertinet, Iudices, non committam vt deorum immortalium vltionem morer. inceſta ſaxo deijciatur. lege damnata eſt: habetis iudicium. deiecta eſt: habetis exemplum. *Vibij Galli* narratio, breuis expoſitio rerum eſt. Aduerſariam inceſti poſtulaui, accuſaui, damnaui, carnifici tradidi: permittis iam abeam? Accuſator recede, eamus ad abſolutionē tuam. ita dij damnatam abſoluere maluere, quàm ſacerdotem? Serò innocentiam damnata concupiſti, vitam deiecta.

Altera Pars. Silli Sparſi. Damnata deiecta eſt: abſoluta deſcendit. *Arellij Fuſci Patris.* Putares puellam demitti, non cadere. *Ceſtij Pij.* Nullam habebat gratiam; in templo dixerat, itaq; tantùm deos inuocabat. Lex ſacerdotem non vſque ad ſaxum differret, niſi expectaret deorum ſententiam. *Cornelius Hiſpanus* deſcripſit altitudinem montis, etiam ſecurè deſpicientibus horrendam; & adiecit: Carnifex quoq; recedens impellit. nihil fecit tamquam rea, contumax eſt innocentia, turpe putabat ſacerdos rogari, niſi deos. *Marillij.* Mirandum eſt, ſi oppreſſa eſt virgo ſine gratia? Cuius enim genibus ſubmiſit manus? quem deprecata eſt, quæ tardè rogauit etiam deos?

Diuiſio. Latro in has quæſtiones diuiſit,

Vtrùm

Vtrùm lex de inceſta tantùm ſit, quæ deijciatur nec pereat: An etiam damnata, ſi innocens poſt damnationem apparuit, deijci non debeat: An hæc innocens ſit: An hæc deorum adiutorio ſeruata ſit. *Ceſtius* & illa ſubiunxit huic vltimę quęſtioni: An dij immortales humanarum rerum curam agant. Et ſi agunt, An ſingulorum agant; ſi ſingulorum agant, An huius egerint. Improbabat Albutius, quòd hæc non tanquam particulas incurrentes in quæſtionem tractaſſet, ſed tanquam problemata φιλοσοφέμενα. *Fuſcus Arellius* pater ſic diuiſit: Vtrùm inceſtæ pœna ſit deijci, an perire: vtrùm prouidentia deorum, an caſu ſeruata ſit. Si voluntate deorum ſeruata ſit, an in hoc vt crudeliùs periret.

Color. Hic color ferè ſententiis quas propoſui, permixtus eſt. Quid tamen Ceſtius ſenſerit, indicabo. Contra ſacerdotem qui dixerunt, videri deos, infeſtos illi, in hoc eam ſeruaſſe, vt diutiùs torqueretur, aiebat Ceſtius, malle ſe caſu videri factum, quàm deorum voluntate: nam ſi ſemel illos interuenire huic rei fateremur, manifeſtius erit in pęna ſeruatam eſſe ſacerdotem, quàm in pœnam actam: quæ non probabat ille. *Triarij.* Remiſſam tibi pœnam putas? ampliata eſt & ipſa, inquit, ampliatio, quæ apud iudices fieri ſolet: & verbum in ſententia poſitum, nō eſt damnantis, ſed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipſam controuerſiam Varus

Quintilius, tunc Germanici gener, vt prætextatus, cùm deſcripſiſſet circumſtantem turbam dolentem, quòd tam citò oculis pœna ſubduceretur, dixit: Exaudierunt dij immortales populi vota. Inceſtam, ne citò præceps ſupplicium tranſcurreret, reuocauerunt. Ceſtius multa contumeliosè dixit in ipſam ſententiam. Sic, inquit, quomodo quadrigas, reuocauerunt: nam & antè poſuiſti ſimilitudinem, quia & hæc de carcere exierat. Cùm multa dixiſſet, nouiſſimè adiecit rem, quam omnes improbauimus. Iſta negligentia pater tuus exercitum perdidit, filium obiurgabat, patri maledixit. *Paſtor Aretius* hanc controuerſiam apud Ceſtium iam Senator dixit, & hunc colorem optimum putauit: Sic veneficiis corpus induruit, vt ſaxa reuerberaret. Multùm Ceſtius hanc corripuit, & dixit, Hoc eſt, quare ego auditores meos inuitem ad alios audiendos ire: hoc malè mihi facit ille, qui aut athleta aut pyctes eſt. Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controuerſia, duriùs ſaxo: & in Baſſum Iulium multa, qui dixerat, Virgo de ſub ſaxo. Othonem Iunium patrem memini colorem inſulſum inducere. quod minùs ferendum eſt, quòd libros colorum edidit. Fortaſſe, inquit, pœnæ ſe præparauit: & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit. *Silo Pompeius* hunc colorem tentauit. Præſtatur, inquit, quædam damnatis ſacerdotibus

tibus verecundia. erubuimus quicquam ex damnatæ veſte detrahere. *Hiſpanus* dixit: Ita putaueras vna te pœna poſſe defungi, cùm in ſaxo deos nominaſſes? *Triarius* indignantium voces deſcripſit, & dicentium: Quia non potes, non vis mori. *Marillius* dixit: Conſtituta in ſaxo inuocauit deos. publica indignatio exorta eſt. audet iſta nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet iam quod illos roget, niſi bonam mortem? *Diocles Caryſtius* dixit: *a* τάλαινα καὶ τὸ δεύτερον (ait.) *Puton* ait: *b* ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσῃς ἐφ' ᾧ βέβλησαι.

GRÆCA EXPLETA.

a Miſera etiam ſecundo.

b Semper hoſtem putaueris per quem deiecta fuiſti.

CONTROVERSIA IV.

Vir fortis ſine manibus.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit. *Altera.* Liceat adulterium in matre & filio vindicare. *Thema: Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum vxore, ex qua filium adoleſcentem habebat: imperauit filio vt occideret. Non occidit: adulter effugit: abdicat filium.*

CON.

CONTRA FILIVM. *Porcij Latronis*. Adulteros meos tantùm excitaui. me miſerum, quam diu iacuerunt poſtquam deprehenderam? Ego te non abdicem, quem poſſem occidere? O acerbam mihi virtutis meæ recordationem! O triſtem victoriæ memoriam! Ille onuſtus modò hoſtilibus ſpoliis vir militaris, adulteris meis tantùm maledixi: ſolus ego ex omnibus maritis, nec dimiſi adulteros, nec occidi. Quid ridetis? inquam, quòd non habeo manus? voco filium. Tu viri fortis filius, qui ſtringere ferrum non potes? ne truncus quidem capi potui, niſi domi. vtcunque tamen potui, obluctatus ſum, & truncum corpus oppoſui. Exierunt adulteri, tantùm meo ſanguine cruenti. *Cornelij Hiſpani*. O dignum, cui aut pudica contingat vxor, aut impudica, dum armatus eſt. Te reſpublica inuoco, quæ manus meas poſſides: quis non putet aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? *Ceſtij Pii*. Conceptus eſt iſte: ex quo, ſciemus, cùm adulteros deprehendero. Nunquam putaui futurum ſalua republica, vt vir fortis ſentiret ſe manus perdidiſſe. *Marillij*. Adulteros meos vſque ad limen proſecutus ſum. cucurri miſer ad ferrum, quaſi manus haberem. *Triarij*. Deciderũt arma cum manibus: tunc primùm ſenſi me manus perdidiſſe. Dij boni, & has manus aliquis deriſit? *Aſprenatis*. Arceſſitus vt occideret adulte-

adulteros, venit vt dimitteret. Ita ego manus etiam pro adulteris perdidi. ſteti deprehenſus ab adulteris meis. Patris deſertor, matris leno, quem puto iam creditis non eſſe filium viri fortis, tertius in cubiculo deriſor ſtetit. *Fuluij Sparſi*. In bello meas, in domo etiam filij manus perdidi. Proceſſit in bellum hic vnus omnium adoleſcentis filij vicarius: in acie vicit, domi captus eſt: portat inter ſpolia viri fortes voluntates adulteros. Adoleſcens, venit tempus militiæ tuæ: indignare ſi deceptus es. Tam fruſtrà ad filium, quàm ad gladium cucurrit. ridebant adulteri truncas viri fortis manus, circa ſua arma labentis. *Argentarij*. Antè patriæ quàm patri negauit manus. Libenter cauſam eius ſuſcepi. quis enim illum non vindicet? quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riſerunt, cùm deberent mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros ſpectat. *Iulij Baſſi*. Non eſt quòd putetis puniri illum: ad ſuos dimittitur, inquam, ad matrem ſuam; neſcio an & ad patrem. Meruit hereditatem illius, quem occidere parricidium putauit. Nulli vnquam plus debuiſtis viro forti; vſque eò pro vobis pugnauit, vt pro ſe non poſſet. Adoleſcens, quos dimiſiſti, ſequere.

Pars altera. *Vibii Galli*. Matrem, inquit, non occidiſti. quem minùs hoc crimine perdere debui quàm patrem? Pa-

rit occidere iuſſit: lex vetat: non comparaſsē patri legem, niſi cùm illa lex fuiſſet. alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. *Arellij Fuſci* Patris. O miſera pietas! Inter quæ parentum vota conſtitiſti? Non ſemper ſcelera noſtri iuris ſunt. atroces quoque animos miſericors natura debilitat.

Diuiſio. *Latro* hac vſus eſt diuiſione; An licuerit filio: An vindicare oportuerit: An ſi licuit, & oportuit, ignoſcendum ſit illi, ſi non potuit, indulgentia repugnante. An licuerit, in illa diuiſit: An tunc liceat adulterium filio vindicare, cùm maritus non eſt: An tunc liceat, vbi maritus in eo loco eſt, quaſi omnino non eſſet. An oportuerit, tractationis quidem eſt, quam vt quiſque vult variat. Latro tamen ſic ordinauit. Oportuit, etiam ſi pater non iuberet, occidere adulteram, viri fortis vxorem. Oportuit, iubente patrē etiam ſi ipſe poſſet occidere. Oportuit eum & iuberet, & ipſe non poſſet. Noui declamatores illam quæſtionem tentauerunt ex verbo legis natam, *Adulterum cum Adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit*: An nemo poſſit occidere, niſi qui deprehenderit. Tentauerunt & illam, An non poſſit abdicari filius, ob id quod illi facere ſalua lege non licuit.

Color. Color pro adoleſcente vnus ab omnibus qui declamauerunt introductus

eſt:

eſt: Non potui occidere: ex illa Ciceronis ſententia tractus, quam in ſimili controuerſia dixit, cùm abdicaretur is qui adulteram matrem occidendam acceperat, & dimiſerat terrore. *Latro* deſcripſit ſtuporem totius corporis, in tanto inopinati flagitij ſpectaculo: & dixit: Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia. ſed cùm oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium torpionem deſcripſiſſet, adiecit: Antequam ad me redeo, exierunt. *Gorgias* inepto colore, ſed dulci **. *Pammenes* ex bonis declamatoribus dixit **. *Gorgias* egregiè dixit **. *Pammenes* dixit **. *Fuſcus Arellius* dixit: Maius erat ſcelus quod imperabas, quàm quod deprehenderas. *Albutius* non narrauit, ſed hoc colore egit ab initio vſque ad finem. Ego me defendere debeo: ſi quid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excuſabo. Si quid exegeris maius viribus meis, dicam: Ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater nauigationem recuſanti, ſi non ferat mare: ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamuis pater ipſe militaris ſit. Non poſſum occidere. Agedum ipſam legem recita: Liceat & marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, niſi quòd putat aliquos eſſe qui non poſſint? Et in deſcriptione dixit: Cùm me vocauit pater, hoc, inquam, putauit ſupplicium futurum morte grauius, ſi adulteram filio oſtenderet. Et illud dixit:

Exie-

Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem. *Silo Pompeius* hoc colore narrauit. Non putaui mihi licere. *Blandus* hoc colore. Vtrinque filii nomen audio: pater rem petit iuſtiorem, mater faciliorem. Et illud poſt deſcriptionem adiecit. Fatebor vobis, parricidium coram patre facere non potui. *Ceſtius* hoc colore egit. Proſiluit inquit protinus mater, & amplexu ſuo manus meas alligauit. Ago confuſioni meæ gratias, quòd nihil in illo cubiculo vidi, niſi patrem & matrem. Pater rogabat, vt occiderem: mater, vt viueret. Pater, ne nocens impunita eſset: mater, vt ego innocens eſsem. Pater recitabat legem de adulteris: mater de parricidis. Et vltimam ſententiam dixit: Occidere matrem ſi turpe eſt noluiſse, non potui. *Argentarius* dixit: Non eſt quòd me ex hoc habitu æſtimetis, quod manus habeo: tunc non habui. Et illud dixit: Dat pœnas tibi: perdidit virum, perdidit filium, ægrotanti non aſſidebo, egentem non alam, omnia mihi libera ſunt, iam vitam illi non debeo.

Ex altera parte multa sũt pulcherrimè dicta: ſed neſcio an Græcis noſtri ceſsuri ſint. In hac controuerſia dixit *Amas*: Habet aliquid corrupti hæc ſententia. *Latro* dixit: Quantum ego tunc queſtus ſum cum fortuna mea, quòd non & oculos perdidiſsem. *Silo Pompeius* dixit: Fili, aut oculos erue, aut manus commoda.

Omnes

Omnes aliquid belli dixerunt, illo loco quo deprehēſi ſunt adulteri dimiſſi. *Latro* dixit: Adulteros meos tantùm excitaui. *Fuſcus Arellius* dixit innuiſſe nunc iæ. frigidiùs dixit contrariam illi ſententiam: Adulteros interuentu meo ne excitaui quidem. *Vibius Rufus* dixit: Adulteri marito non aſſurrexerunt. *Pompeius* dixit: Adoleſcens, denique adulteros excita: poſtquam tu veniſti, ſecuriùs iacent. *Latro* dixit: Erratis, qui me putatis manus non habere. filium vocaui: vt intrauit, ab adultero ſalutatus eſt. *Fuſcus* dixit: Fili, tuam fidem oſtende, te integro, manus me non perdidiſſe. controuerſiam mihi de te facit adulter, veni, vtrius filius ſis, indica. *Punitius* & pulchrè dixit, & nouè ſumpſit ab omnibus benè dicta. Irrupi in cubiculum adulterorũ: quid mentiar miſer? aperto cubiculo expectabant adulteri. *Ceſtius* dixit: Vocaui filium. riſit adulter, tanquam qui diceret: Meus eſt. *Vibius Rufus* dixit: Adulter matris exit, & commodo ſuo. *Hybreas* hunc ſenſum optimè dixit. *Dionyſius*, filius eius Dionyſij, qui Ciceronis filium docuit; elegans magis Declamator, quàm vehemēs, hunc ſenſum & vehementer dixit, & eleganter. *Vibius Rufus* dixit: Quàm otioſi, quàm ſecuri adulteri tranſierunt præter oculos meos, præter filij manus? *Latro* cùm exeuntes adulteros deſcripſiſſet, adiecit: Adoleſcens, parentes tuos ſequere,

Nicetes

Nicetes illam ſententiam pulcherrimam, qua neſcio an noſtros anteceſſerit, ſed illum Albutium, qui Græcis præeminet, cùm pugnantem in acie ſe deſcripſiſſet, dixit: Me miſerum, quas manus adulter effugit: & illud Albutij: Non potui, inquit, matrem occidere. quo excuſatior ſis, adijce, & patrem. *Albutius* ſic narrauit, vt tanquam filio ſciente factum eſſet adulterium, ſuſpectum patri, quaſi conſcium matri ſuæ fecerit. *P. Aſprenas* dixit: Exiit nouiſſimè maritus, & dedit adulteris locum. Idem dixit: Matrem occidere non potes. adulterum certè occide. An & iſte pater eſt? dixerat Nicetes. *Murrhedius* dum hanc ſententiam imitari vult, ſtultiſſimam dixit: Reliqui in acie pugnaces manus.

CONTROVERSIA V.

Raptor duarum.

Lex. Rapta Raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Vna nocte quidam duas rapuit: altera mortem optat, altera nuptias.*

CONTRA RAPTOREM. *Porcij Latronis*. Iam ſe parabat in tertiam, niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus, ſtupro defenditur. Cum altera litigat rapta, alte-

alteram aduocat. Vindicate patres, vindicate fratres, vindicate mariti, fortior diſciplinæ publicæ ſeueritas ſurgat, iam binæ rapiuntur. *Mentonis*. Poſtera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris ſpes ſuas deplorantis: cùm interim ex alia domo alia vociferatio oritur, alius tumultus. coit populus, velut publico metu exterritus, & vix credens duos tantùm raptores fuiſſe, cùm interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem vna nocte vnius virginis iniuria non fatigauerat. *Ceſtij Pij*. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Quantùm ſuſpicor, ne rapta quidem es quæris argumentum? non iraſceris. quomodo iſtud fit? duabus iniuriam fecit: vna queritur. Miſericors ſum,inquit. Gaude, habes qui te vindicet. Vide qualem habitura ſis virum: non eſt vna contentus. *Argentarius* eundem ſenſum dixit, hoc adiecto: Non eſt vna contentus, ne vna quidem nocte. *Pompeij Silonis*. At quàm benè mimum egit, quomodo raptam ſe queſta eſt, qua vociferatione, quàm perbenè illi optionem ceſſimus. *Triarij*. Perieras raptor, ni bis perire metuiſſes.*Iunij Gallionis*.Sumatur de illo ſupplicium, conſtituatur in conſpectu publicè: cædatur diu: toto die pereat, qui tota nocte peccauit. Subitò faſtidioſus raptor occurrit, & ait: Iam nec nuptias volo. Stulta deciperis. dicam ſuus? quid dixerim tibi?idem enim dixi & huic;

dum

dum te peto, in illam incidi. *Arellij Fuſci* patris. Retro amnes fluant, & ſol cõtrariò curſu orbem reuocet: confugiat ſacrilegus ad aras, raptorem rapta vindicat.

Ex altera parte. Pompeij Silonis. Poſtero die cùm illi narratus eſſet nocturnus error, dum putat ſe in vnam incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus, hãc priùs deprecatus eſt: exorauit propter hoc puto iſta magis raptori iraſcitur. Altera ex puellis raptorem mori vult, altera ſeruari reum: alter iudex damnat, alter abſoluit: inter diſpares ſententias mitior vincat. Dicam quod ſentio: magis iraſceretur, ſi vnam tantùm rapuiſſet. diceret, Ergo ego ſola digna viſa ſum, cui iniuriam faceret? *Argentarij*. Referat nunc Virginiam, referat Lucretiam: plures tamen Sabinæ ſunt: Ex tribunis potentior eſt qui intercedit: non eſt inuidioſa poteſtas, quæ miſericordia vincit. Quid ceſſas puella? pro marito roga. Hæc ſententia deridebatur à Ceſtio, quaſi improba.

DIVISIO. In hac controuerſia de prima quæſtione nulli cum altero conuenit. *Latro* primam fecit quæſtionem: Non poſſe raptorem, qui ab rapta mori iuſſus eſſet, ſeruari. Si legatus, inquit, exire debet; peribit: ſi militare debet, peribit: ſi legem dicere debet, peribit: ſi raptam ducere debet, æquè peribit. Si is ante te rapuiſſet, & nuptias optaſſet; interpo-

terpoſito deinde tempore, antequam nuberet, hanc vitiaſſet: negares illum debere mori, rapta iubente? Atqui nihil intereſt: niſi quòd dignior eſt raptor morte; cuius inter duos raptus ne vna quidem nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertium diem rapuiſſet aliam, negares illum mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quòd honeſtiùs tunc maritum defenderes, quàm nunc raptorem defendis. Alteram fecit; An rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, quàm ne ſua lege pereat: contra alienam legem nullum ius habeat. Optaſti nuptias: non occidetur tanquam raptor tuus. at idem ſi eadem nocte qua te rapuit, ſtationem deſeruit, fuſte ferietur. ſi ſacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? ergo ego non nubam? Tu raptori præſtas, vt illum ipſa non occidas: non potes pręſtare, ne quis occidat. Quomodo ſacrilegus, quamuis à te ſeruatus, periret, ſic alterius puellæ raptor à te ſeruatus peribit. Si rapuiſſet te: deinde deprehenſus in adulterio adſeruaretur in tormentum diutiùs pereundi: tu interim educta nuptias optaſſes (datur enim optio & in abſentem) vetares illum occidi à marito? Quid intereſt, qua lege pereat, niſi quòd modeſtiùs alienam legem interpellares quàm tuam? Tertiam fecit: cùm quod vtraque optat, fieri non poſſit, an ea eligenda ſit optio, qua vltio ad

vtram-

vtramque perueniat. Atqui mortem optat mea optio, & te vindicat: tua me non vindicat. nec hoc tibi mea optio præſtat, quod mihi, occiſo raptore inuideam.. Illa reſpondet: Optio tua me non vindicat? Vindictam tu meam putas, non fieri quod volo, fieri quod nolo? etiam mihi contumelioſum erit, te dignam videri in cuius honorem occidatur: me indignam in cuius honorem ſeruetur. Iſto modo & mea te vindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit vitiatori: alteram paſſurus eſt: non eris inulta. iam raptor non erit impunitus: habebit pœnam, indotatam vxorem. Reſpondet eodem modo. Morietur: ſed non mihi. Seruabitur, ſed tibi. Quartam fecit quæſtionem: Si non poteſt vtriuſque rata eſſe optio, vtra dignior ſit. Vltimam non quæſtionem, ſed tractationem: Nullum non raptorem impunitum futurum: ſi hæc via impunitatis monſtretur, vt qui plures rapuiſſet tutior eſſet. Neminem non inuenturum aliquam humilem, quæ ſe in optionem commodaret. *Fuſcus Arellius* primam quæſtionem hanc fecit: Qui duas rapuit, perire vtrique debet. Lex, inquit, quæ dicit, *Rapta Raptoris aut mortem optet, aut nuptias:* de eis loquitur, qui ſingulas rapuerunt. non putauit quẽquam futurum, qui vna nocte duas raperet. Non quæro, quid optetis. quod ſeueriſſimè optare poteſtis, occupo. neceſſe eſt raptorem mori. Quare? vtrique raptæ

ptæ

tæ debet vltio contingere. Vtramque enim non potes ducere, vtrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors eſt. Putate enim vtramq; nuptias optaſſe? quid futurum eſt? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuiſſe quàm duas: quid fiet? vna nubet? Nuptię ad vnam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, vtrique debet mori, quare? dicam. Quod vult, eligat. Aut nuptias optabunt; aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optauerint, non poterit fieri quod vtraque voluerit. Vno modo poterit fieri quod vtraque volet, ſi vtraque mortem optauerit. Ergo fiat id; quo vno duæ vindicari poſſunt. Hic tractauit: Ne exemplo quidem vtile eſt, non vtrique perire eum qui duas rapuerit, ne hunc morem pernicioſiſſimum introduci ciuitati, vt aliquis propter hoc non pereat, quia perire ſæpiùs meruit. Reliquam partem controuerſiæ Fuſcus in hæc diuiſit: Vtra optio honeſtior ſit, vtra iuſtior, vtra vtilior. *Ceſtius* hanc partem controuerſię ſic diuiſit: Vtra puella dignior ſit, quæ valeat: vtra optione raptor dignior ſit. Ceſtius & coniecturalem quæſtionem tentauit; An hæc cum raptore colluſerit, & in hoc rapta ſit, vt huic opponeretur. *Latro* aiebat, non quicquid ſpargi poſſit ſuſpicioſè, de eo etiam dicendum. Colorem hunc eſſe, non quæſtionem: eam quæſtio-

nem eſſe, quæ impleri argumentis poſſit. *Ceſtius* aiebat, & eam impleri poſſe argumentis. Hunc ſenſum à Latinis iactatum *Nicetes* dixit: *a* ἐσοιπὶ τὴν δίτην νὺξ ἔχανεν. *Glycon* dixit. *Diocles Caryſtius* dixit, Hunc ſenſum *Vibius Rufus* ſubtiliter dixit: Volo tibi malam gratiam cum ſponſo tuo facere. habet amicam. In hac controuerſia dixit *Albutius*, Ambulat in maſculos. adeò nullum ſine amatore vitium eſt, vt hoc quidam diſertum putauerint. ego tamen magis miror, hoc Albutiū potuiſſe dicere, quàm aliquos potuiſſe laudare. Ex Latinis dixit *Triarius*: Gratulor vobis virgines, quòd citiùs illuxit. *Argentarius* dixit, Quæritis quid iſti finem rapiendi fecerit? dies.

GRÆCA EXPLETA.

a Ad tertiam nox inhiauit.

CONTROVERSIA VI.

Archipiratæ filia.

Thema. Captus à piratis ſcripſit patri de redemptione. non redimebatur. Archipiratæ filia iurare eum coegit, vt duceret ſe vxorem, ſi dimiſſus eſſet. iurauit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Rediit ad patrē, duxit illam. orba incidit: pater imperat, vt archipiratæ filiā dimittat, & orbā ducat: nolentē abdicat.

CON-

CONTRA FILIVM. *Porcij Latronis.* Pro dij boni, & hæc puella hoſpitio patris excepta eſt! Prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ ſpei vxor, bonæ ſpei nurus, quæ amare poteſt captiuum, odiſſe vel patrem. Captus, inquit, in tenebris iacebam. Narra obſecro ſoceri tui beneficia. Poſſum, Iudices, eſſe ſecurus? filius meus ait ſe vxori parricidium debere. *Ceſtij Pij.* Quis interfuit nuptiis tuis? pater? denique puellæ pater?

Ex altera parte Silij Baſſi. Hodie captiuus eſſem, niſi hæc archipiratæ filia fuiſſet. Vt dixi, Patrem habeo: inter bonos captiuos ſepoſitus ſum. Archipiratæ filia vocatur, puto ex aliqua nata captiua: certè animum eius natura à patre abduxerat: miſericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium: nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promiſi nuptias & quaſi aliquam ſacram teſtationem, tuum nomen inſerui. Eo loco me non deſeruit, in quem venire etiam patres timuerunt. Arctiùs nos fortuna alligauit, quàm vt orba poſſit diuellere. Vidiſſes tectum pannis corpus, omnia membra vinculis preſſa, maciem, retractos introrſus oculos, obtritas catenis & inutiles manus. talem quis amare niſi miſericors poſſet? Decepi te puella, alia pollicitus ſum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam: hic catenatus, egens, ſqualidus quid poſſum? pater meus, ſocer

 tuus

tuus (hoc enim iampridem te vocabat) ſocer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternaſque flagitiis obruerunt imagines. quidam ignobiles nati fecere poſteris genus. in illis non ſeruaſſe quod acceperant, maximum dedecus: in his quod nemo dederat feciſſe, laudabile. Si poſſent homines ſibi ſortem facere naſcendi, nemo eſſet humilis, nemo egens, vnuſquiſque fęlicem domum inuaderet. Sed quandiu non ſumus, natura nos regit, & in quemcunque vult caſum nos mittit. Hinc ſumus æſtimandi, cùm ſumus noſtri. Quis fuit Marius, ſi illum in ſuis inſpexerimus maioribus? humilis. In tot conſulatibus nihil habet clariùs quàm ſe auctorem. Pompeium ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum dixiſſet. Seruium regem tulit Roma: in cuius virtutibus humilitate nominis nihil eſt clarius. Quid tibi videntur illi ab aratro citati, qui paupertate ſua beatam fecere rempublicam: Quemcunque volueris reuolue nobilem: ad humilitatem peruenies. Quid recenſeo ſingulos, cùm hanc vrbem poſſim tibi oſtendere? Nudi ſtetere colles. Inter hæc tam effuſa mœnia, nihil eſt humili caſa nobilius. faſtigiatis ſupra tectis auro puro fulgens prælucet Capitolium. Potes objurgare Romanos, quòd cùm humilitatem ſuam obſcurare poſſint, oſtendunt. Sed hæc non putant magna,

gna, niſi apparuerit ex paruis ſurrexiſſe. Miſereri illius oportet, quia orba eſt. iſta tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis ſuæ tutorem fortiſſimum. Omnes vxores diuites ſeruitutem exigunt. Crede mihi, volet in ſuis regnare diuitiis: & tamen æquum eſt eam poſſidere domum, quam meam agnouerit. Si cœperimus eſſe magis liberi, ſi paullo ſpecioſior animo eius effulſerit domus, ſi parùm blandè fecerimus, relinquit: & tunc eſt tormentum, carere diuitiis, cùm illas iam ſenſeris. Vides quid inter duas vxores interſit. iſta ſi nos reliquerit, repetet ſuos: hæc quod dedit, dimiſſa non auferet. Multi duxère ſine dotibus vxores: quidam dictas non accepere dotes: quidam emptis contenti fuere mancipiis: & cùm poſſent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent maluerunt, quàm ſuam vendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur? ſi volet ire, quæret ſenex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona, an ſatis magno ſe poſſit addicere. Aliquis captare orbos ſenes vult, & ſuas ſpes in alienas mortes diffundere? excutiat teſtamenta, ſcrutetur cenſus. Vbi vero quæret vxorem, videat an nuptias ſuas amet, an nihil pluris faciat marito, an miſericors ſit, an fortis ſit, an poſſit, ſi quid viro inciderit mali,

vnà tolerare. Si his bonis fuerit inſtructa, dotata eſt. Non poſſumus vnà felices eſſe: quod ſolemus, vnà infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat. nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, ſola. Tu ibis? quò, infelix? Quas petitura regiones? Eſt enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras. *Ceſtij Pij.* Solent qui coguntur à patribus vt vxores ducant, illa dicere: Non ſumus etiam nunc apti nuptijs. Ego contrà, refugio vxorem quia vxorius ſum. *Arellij Fuſci* patris. Inſolens malum eſt, beata vxor. Cùm immenſum pondus auri orba attulerit, cùm pecunia arcas noſtras onerauerit, quid aliud quàm beatè ſeruiemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium: pater, vtra magis diues eſt? Locuples eſt, pater, quam mihi concilias. O ſi ſcires, quàm diues hæc fuiſſet. Orba, inquit, eſt. & hæc orba eſt. Inter duas orbas ea mihi curanda eſt magis, quam orbam ego feci.

Diuiſio. In hac controuerſia nihil litium fuiſſe ferè omnes conſentiunt. *Latro* primam quæſtionem fecit: An pater propter matrimonium, filium abdicare poſſit, cùm liberum cuique huius rei arbitrium ſit. *Gallio* ſubiecit huic: Etiam ſi poteſt imperare filio, vt vxorem ducat, an ei qui iam habet? *Latro* ſecundam fecit: Si ius eſt patri, etiam propter matrimonium

abdi-

abdicandi. An liberum huic fuerit, non parere cùm iuraſſet. Hoc in hæc diuiſit: An nemo iureiurando teneatur, quo per neceſſitatem adactus eſt: An expleuerit iuſiurandum, ducendo illam vxorem: An etiam ſi non expleuit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra iuſiurandum fecit: hunc autem cogi à patre ſuper iuſiurandum facit: An poſſit parere patri. An debeat. Hic de meritis puellæ & moribus.

Color. Colore hoc vſus eſt *Latro* pro patre: Puellam non miſericordia motam, ſed libidine: & ideò non eſſe beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit: Etiam ſi beneficium dediſſet, non eſſe ſic referendam gratiam. deinde beneficium eſſe quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. *Hiſpo Romanus* alio colore dixit; Illam non amore adoleſcentis, ſed odio patris ſui ſecutam eſſe. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. *Buteo* longè accerſito colore vſus eſt; voluit eam nubere non inuito patre, ſed ſecretò ſuadente, palam diſſimulante totum hoc geſtum. ratione illa honeſtam conditionem nuptiarum inuentam, cùm alio nullo modo poſſet. neque enim aliter illos effugere potuiſſe, niſi patiente patre. Sed aiebat *Latro*, non eſſe tanti, detrahere illi commendationem ſoluti adoleſcentis, vt detraheretur inuidia relicti patris. *Fuſcus Arellius* egregiè de-

clamauit: Non enim propter nuptias orbæ dimitti illam, ſed quamuis orba non eſſet,eijci iuſſit. non aliam ſibi magis placere,ſed illam diſplicere dixit:& hoc quod *Latro* tranſcurrerat, preſſit. Timere ſe puellam temerariam,inter piratas natam, inter piratas educatam, impiam in patrē. *Gallio* illud quod omnes ſcholaſtici tranſierunt, dixit: Timere ſe,ne hæc ſpeculatrix eſſet, & piratis omnes occaſiones indicaret: aut certè ne videretur nolle ſe ſuſpectum eſſe reipublicæ illi iuraſſe ? timuit, ne à puella videretur improbè iuſiurandum exegiſſe. Ne quid liberi ſibi eſſet,adiecit, iuraſſe per patrem. *Triarius* dum ſententiam puerilem captat, ineptè dixit,Iuraſſe & ſe per orbam. Aiebat enim *Ceſtius*, valdè hanc fieri orbam, etiam ſi iuraſſet.*Latro* aiebat quoque iuſiurandum ineptum eſſe: nihil enim minùs conuenire, quàm aliquem per patrem iurare, patrem relicturę.Omnes honeſtam matrem puellæ dederunt: omnes dixerunt eam miſericordia motam, non amore. Solus *Pollio* iudicio feciſſe vult eam: etiam à miſericordia diſceſſiſſe: dixit enim illam non potuiſſe cum piratis viuere. Vt primùm honeſtam occaſionem inuenerit diſcedendi,diſceſſiſſe.*Q.Haterius* à parte patris pulcherrimam imaginem mouit. Cœpit enim ſubito quo ſolebat curſu orationis feruere, quaſi exaudiret aliquem tumultum, vaſtari omnia ac rapi, combu-

ri incendiis villas, fugas agreſtium: & cùm omnia impleſſet terrore, adiecit: Quid exhorruiſti adoleſcens? ſocer tuus venit. *Glyconis* valdè leuis & Græca ſententia eſt. Tolerabilem dixit illam rem, cùm iuriſiurandi vim deſcriberet: hoc eſſe quòd fœdera ſanciret, quo aſtringeretur exercitus. *a* ὅρκος ἐςὶ πεῖσμα (alias πρῆſμα) καὶ παρα πειράταις νημερτὲς μένον. *Artemon* circa eundem ſenſum verſatus eſt à parte adoleſcentis. cùm dixiſſet relictum patrem, adiecit: *b* λοιδόρει νῦν τὴν ἀρχιπειράτην, τὸν μιαιφόνον, τὸν ΠΡΟΣΕΛΟΝ, πρόσθες, εἰ θέλεις, καὶ τὸν ἐπίορκον.

GRÆCA EXPLETA.

a Iuſiurandum eſt firmamentum, etiam apud piratas verum manens.

b Conuitiare nunc archipiratæ ſanguinario....adde ſi liber etiam periuro.

CONTROVERSIA VII.

Tyrannicida à piratis dimiſſus.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur.

Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit: alterum in adulterio deprehenſum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam ſcripſit, ſi præcidiſſent manus, duplam pecu-*

niam ſe daturum: piratæ illum dimiſerunt: patrem egentem non alit.

PRO TYRANNICIDA. *Porcij Latronis*. Da mihi epiſtolam eſurientis iſtius. Manus, inquit, præcidantur. in quam partem corporis durius ſæuitia incurrat? cetera membra mea ſunt, manus publicę ſunt. Talem me dimittite, qualem à piratis recepiſtis. Non habeo quod de fortuna queri poſſim, eum qui manus meas confìgit. Si præcideritis, inquit, manus: Si iraſceris: ſcribe potius, Si occideritis. Tyrannicida, exitum tyranni rogo. Non timeo, ne manus quas piratæ ſoluerunt, iudices alligent. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra marique priuatim mala publiceque congeſſit, tyrannum, adulterum, piratas, nihil expertus ſum durius quàm patrē. Tyrannus cùm timeret manus meas, non præcidit. iniuria matrimonij nihil abſtulit corpori. piratæ, quaſi beneficio meo uiuerent, gratis miſerti ſunt. Vnum hoſtem inexorabilem habui quòd felici re, quòd ſubito inimico, non ante tyrannidem nauigaui. Genui, inquit, educaui. nempe iſtud beneficium & tyranno pręſtitiſti, & adultero. Has manus ſi per te redimere non potes, rem publicam appella. Adulter cum manibus ſepultus, tyrannus cum manibus proiectus eſt. Magnis ſceleribus iura naturæ intereunt. non magis tu pater, quàm illi fratres. Audite

dite nouam captiui vicem. Tutus ſum, ſi pater meus nihil habet. Quicquid habes, pro redemptione filij mitte: non eſt quod timeas: non deerunt tibi alimenta, cùm dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas? quærite nunc quomodo tyranni fiant. *Ceſtij Pij*. Cedo mihi epiſtolas patris. quæris vnde habeam, cùm mihi nullas miſeris? Duplam dabo pecuniam: apparet; pro vnico filio rogat: Duplam pecuniam dabo: vnam ſummam pro filio, alteram pro tyrannicida. *Si* manus præcideritis, hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Non habui pecuniam; ſed rogare illos potes, & audacter roga; in miſericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum; age, parum eſt, ſi dixero; non redemiſti. Alere non poſſum: perdidi manus. non credis? epiſtolam lege. Duplam pecuniam dabas, auaris dabas, piratis dabas, ſic excuſabant piratæ, ipſas mihi cùm præciderent manus: Pater iuſſit, aiebant. magnum facinus eſt, ſed magno licet. Egens ſum, inquit. mentiris. Cedo mihi patris mei cenſum. Quid ergo alis patrem? dimiſſus fortaſſe promittam: cùm rogaueris, nihil paciſcor. Etiamnum manus meas petis? nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentum: dic, Ego rogare pro adultero ſoleo. Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus meis timui. *Cornelij Hiſpani*. Quid me rogarit pater, neſcio: publica vindicta

cruentum gladium priuato tyranno impreſſi. Captum me piratę nihil aliud quàm alligauerunt. *Q. Pius.* Duplam pecuniam dabo. Polliceris, inquam. petitur vnde tantas patrimonij vires habeas. etiamnum, tanquam de tyranni arca loqueris. Corrupit frater vxorem meam quam nec tyrannus violauerat. Vt pretium piratæ conſtituerunt: Gauiſus ſum, inquam; locuples pater poterat dare, etiam ſi duplam popoſciſſent. Remiſerunt me reip. cum manibus, patri cum epiſtolis. *Pompeij Silonis.* Pactus ſum de redemptione. ſcripſi patri. quicunque pro tyrannicida veſtro pependiſtis; certum habeo, ſolliciti optatis; vt hæ litteræ ad patrem perueniant. Egeo, inquit. ſic ſubito? Quod ex toto emi non debet, duplo emit. *Arellij Fuſci* patris. Cauſam meam tenui apud eos, qui nihil debebant manibus meis. Tunc primùm egere queritur iſte, cùm manus meas vidit. Quid mirum, ſi non putauerunt turpe piratæ, accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas: ſi ſanctè vixi & innocenter, effice vt iſte manus meas, qui odit, deſideret. Tardè mihi epiſtola ſolui videbatur. Hoc prorſus ad fabulas, repleto ſceleribus noſtro ſæculo, deerat, vt narraretur aliquis ſolutus à piratis, & alligatus à patre. *Blandus.* Hic qui vnde viuat non habet, quàm carè tyrannicidæ veſtro ſe mancipat? quid agis pirata filij, piratarum magiſter, eius crudeli-

delitatis emptor, cuius nec pirata venditor eſt? *Romani Hiſponis*. Pater piratis ſalutem. Hanc eripis filio. Duplam dabo. Quid neceſſe eſt? potui vilius ſolui. Vt præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ: & cùm dimitterent, dixerunt: I, dic patri tuo, non omnia piratas vendere. *Mentonis*. Adhuc, Iudices, tanquam pro manibus meis egi. verum eſt confitendum, vobis remiſſæ ſunt. Exhibeo reſpublica piratarum depoſitum tibi. manus hæ tuæ ſaluæ ad te perlatæ ſunt. Fac quod voles. illud vnum rogo, ſi peccauerunt, cuilibet tu vinciendas trade. ſi iſti tradis, ſic alligabit quomodo voluit. præcidet. *Allegij Flauij*. Adhuc qualem optem patrem, neſcio. diuitem? debilitat. egentem? alligat. neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, vt manus præcidatis. Filium minùs crudelem habuiſti. *Marillij*. Vt allata eſt epiſtola, cœperuntque eam piratæ ſoluere, vt recitata dupla in epiſtola pecunia eſt: Hic eſt, inquam, pater, quem vobis laudaueram. *Triarij*. Vbi eſt patrimonium tuum illud, quo tyrannos inſtruis, quo adulteros facis? vbi eſt? certè in me nil impendiſti.

Pars altera. *Silij Baſſi*. Infelix futura eſt etiam victoria mea. ſi non tenuero cauſam, fame moriar: ſi tenuero, hoc tantùm conſequar, ne fame moriar. Duxi vxorem nimium fœcundam? peperit mi-

hi tria neſcio quæ prodigia, varijs generibus inter ſe & me furentia: vnum qui poſſet patriam opprimere, alium qui fratrem violare, alium qui patrem. Teſtor, Iudices, omnes ciues meos. vnà ſeruiuimus, nemo tyrannidem me vno ſenſit magis. Argumentum habeo maximum, quòd viuo. Non pepercißetis mihi, ſi putaßetis me patrem tyranni. Dum inter ſe pugnant, vicit reſpub. Reliqui duo, quia non poterant in nos, inter ſe tyrannidem exercuerunt. Habebat iſte neſcio quam vxorem, quam in arce cognouerat. Si alligare te poſſem, proficiſcentem alligaſſem. Non opus eſt tibi magna impenſa ad ſuſtinendum patrem. tu mecum alimenta partire. nolo me tam benè alas, quàm ego te alui: nolo ignoſcas mihi quicquid paſſus es, quicquid timuiſti patrem. poſce flagella, ſcinde rugas, vltores ſubiice ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantùm in contumeliam ſuam ſpirat, quia extingui non poteſt, exure. ſi parum eſt, fac quod ais ne piratas quidem feciſſe, manus præcide. exhibeo tibi. hæ ſunt illæ, quæ quidlibet ſcribunt. Vbi eſt gladius tuus? ſtringe. tyranno licuit vulnere mori: adulter vno ictu breuiter confectus eſt: pater te pro beneficio ſimilem ſortem rogo. ne tu quidem apud piratas famem timuiſti. neminem tyrannus ſic torſit. *Porcij Latronis*. Fili, nihil amplius

quàm

quàm famem deprecor: ſi tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, vt aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat vtriuſque fortuna illo tempore. tu alligatus eras, ego ſenectute immobilis, & vincto ſimillimus: tu in ſollicitudine, ego in omnium meorum ſolitudine: tu lucem non videbas, ego etiam modicam. hoc vnum inter nos intereſt, quòd tu etiam à piratis cibum accepiſti. *Blandi*. Deprecabar non pro adultero, ſed pro domo: ne fratrem occideret; tyrannicidium inquinaret, patrem reſpergeret. roganti mihi, & has interponenti manus pænè præcidit. Hæc ſententia deridebatur à Latrone, tanquam puerilis. Hoc & pro iſto eſt, vt aliquem ex ſuis reliquiſſe videatur, quem non occiderit. *Vibij Ruſi*. Hæ nempe ſcripſerunt epiſtolam manus. præbeo. præcide, & ale. *Pompeij Silonis*. *Liberi parentes alant, aut vinciantur*. ad te legem meam transfero, licet alliges, & alas.

DIVISIO. Ferè hac vſi ſunt diuiſione: An lex cauſam nec patris nec filii æſtimet, ſed hominis: Pater an filio alendus ſit. Dixit legem hanc pro malis patribus ſcriptam eſſe; bonos etiam ſine lege ali. An omnes alendi ſint. An hic alendus ſit. Hanc quæſtionem *Latro* in hæc diuiſit. An alendus ſit, qui filium à piratis non redemit. hoc loco quærit, An potuiſſet redimere, An voluiſſet deinde,

An alendus ſit, ſi etiam præcidi filii manus voluerit. nouiſſimè. An præcidi voluerit. *Hiſpo Romanus* ſeparatim quaſi iuris quæſtionem fecit, An qui non redemit filium, non poſſit ab eo alimenta petere. Sed hoc vtraque quæſtio continet, vt aiebat Gallio,& prior in qua quæritur: An omnis pater alendus ſit: dicitur enim: Quid ſi quis filium excæcauerit? quid ſi quis non redemerit? Et cùm ad alteram quæſtionem ventum eſt, in qua quæritur, An hic pater alendus ſit: nihil aliud dici poteſt, quare non alatur, quàm quòd non redemit, quàm quòd duplam promiſit, vt manus præciderentur. Græcorum improbam quæſtionem ſatis erit in eiuſmodi controuerſiis ſemel aut iterum annotaſſe, An in tyrannicidam vti pater hac lege poſſit. quaſi enim ſacras & publicas manus eſſe: in quas ne piratæ quidem licere quicquam putant. Noſtri hoc genus quæſtionis ſummouerunt. *Silo Pompeius* non eis tantùm vſus eſt quibus ceteri, cùm dicerent hunc patrem non debere ali, quòd non redimiſſet filium, & quòd præcidi manus filio voluiſſet: ſed à priuatis cauſis tranſit ad publicam cauſam. dixit enim, non debere ali hominem perniciosum Reip. qui tyrannium filium habuiſſet, qui deſideraſſet amiſſum, quod non vindicaſſet. Sed negauit vllam aliam cauſam illi eſſe perſequendi tyrannicidam, niſi libertatem

publi-

publicam: & deſcripſit mores hominis impij, cruenti: qui quia per liberos non poſſet, per piratas tyrannidem exerceret: vt liberiùs diceret, latrocinium filio dedit. & illud in hac parte laudatum eſt à Silone declamante. Cœperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus fauentibus, illum fame necandum: & cùm diu preſſiſſet, illum tyranni patrem eſſe, adiecit: Aude poſtulare vt illud tibi proſit, quòd tyrannicidæ pater es. *Blandus* hunc ſenſum, cùm poſtero die declamaret, in ironiam vertit: & cùm obieciſſet, quòd tyranni pater eſſet, adiecit: Nolite illum auerſari. habet quod opponat. & adulteri pater eſt.

Color. Colorem pro patre alius alium introduxit. *Fuſcus* iratum ſe illi confeſſus eſt fuiſſe; quòd fratrem in conſpectu patris occidiſſet: & huic loco vehementer inſtitit, cùm nemo hoc tyrannus, nemo pirata feciſſet. Iratus, inquit, ob hoc ipſum fui, quòd hoc ſcelere etiam tyrannicidium inquinaueras. apparet te morbo quodam aduerſus tuos furere: & ſeruauit hunc actionis tenorem. Iratus fui, hodieque paciſcor, nec queror: nec ſe demiſit in preces, aut rogauit, ſed iure patrio vſus eſt. Illud ad excuſandam epiſtolæ crudelitatem adiiciebat: Scripſi piratis, non eo animo vt manus tibi præciderentur, ſed vt exprobrarem tibi cruentas in conſpectu patris fraterno ſanguine

manus;

manus : tutò autem ſcribebam. ſciebam enim piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent, quam non mittebam. Quamobrem neque præciderunt: & ſi ſperaſſent, vtique præcidiſſent. Sed apparuit illas epiſtolas iraſcentis eſſe, non promittentis. In vltimo deſcripſit, quàm miſer futurus eſſet, alimenta accipiens illis manibus, quas paulò antè ſpectauerit fratrem occidentes: & adiecit, quod aiebat præceptore ſuo dicente, ſumma cum admiratione exceptum, illud Homeri Priamo aptum: *ἃ καὶ κύσε χεῖρας δεινὰς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας*. *Silo Pompeius* & ipſe iram faſſus eſt. aiebat enim non habiturum fidem, ſi ſe negaſſet iratum fuiſſe: ſed iræ cauſam non dixit. *Q. Fuſcus* trãſeundas aiebat eas offenſas, quibus ille gloriaretur. hanc cauſam poſuit, quòd relictus eſſet ab vnico filio; quòd inuito ſe nauigaſſet: cùm videret ſenem orbum iam pænè egẽtem, iam tum illum fugiſſe, ne aleret: & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epilogo filium. Et *Sparſum* hoc colore declamaſſe memini, hominem inter ſcholaſticos ſanum, inter ſanos ſcholaſticum. *Ceſtius* alio colore vſus eſt. dixit enim, non iram illam patris fuiſſe, ſed calliditatem: Non habebam, inquit, vnde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam auara ciuitate, in qua ne filii quidem patres alunt? vſus ſum conſilio, ſciebam piratas non crude-

les.

les eſſe, ſed auaros. volui efficere vt deſperarent illum redimi, & propter hoc ſuperuacuum & cum impenſa futurum dimitterent. An prudenter cogitauerim, neſcio. feliciter certè cogitaui. poſt epiſtolas illas quas accuſat, dimiſsus eſt. *Latro* ſe totum ab iſtis remouit coloribus, & aduocauit vires ſuas tanto totius actionis impetu, vt attonitos homines tenuerit. hoc enim colore vſus eſt: Neſcio quid ſcripſerim: olim iam mihi excuſſa mens eſt, ex quo vidi filium vnum in arce, alterum in adulterio, tertium in parricidio. ex quo reſperſus ſum ſanguine morientis filii, ex quo relictus ſum ſolus, ſenex, orbus, egens, odi meos. Hic color illius viribus approbandus eſt. Quanto enim opus eſt, vt aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat? *Albutius* omnes colores miſcuit: & vt hoc liberum eſſet, patronum patri dedit, nec voluit narrare. Ad propoſitionem cœpit. Alimenta pater à filio petit. Deinde cùm ad defendendum venit, quòd ſcripſit duplam ſe daturum, ſi manus præcidiſsent, primùm Latroniano colore vſus eſt. Hoc, inquit, reſpondeo; neſcit quid fecerit, in inſaniam malis actus eſt. Hic philoſophicum locum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerterentur, deinde anthypophoram ſumpſit. Mentiris. Ille verò iratus fuit. Cogis, inquit, me dicere, iratum tibi meritò fuiſse.

Executus eſt omnia. hoc illi inter cetera obiecit, quòd occupans fratrem ſuum ignoraſſet aut diſſimulaſſet: ait tyrannicidio quoque eius commendationem facere. deinde ad illum colorem redit Ceſtianum: Sed illum puto conſilio feciſſe quæ fecit. quid ergo? quid iſte tandem dicit quare ſcripſiſſet? nihil dixit, flet; mori vult, ſed non fame. In hac declamatione hanc *Albutius* ſententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes: Panem cani das, patri nõ das. *Glycõ* egregiè dixit: *b ἐλεήσατε αὐτὸν ὅς κινδυνεύει πατέρα θρέψαι.* *Gorgonius* fuit Buteonis auditor, poſteà ſcholæ quoque ſucceſſor, vocis obtuſæ, ſed pugnaciſſimæ, cui Baro ſcurra rem venuſtiſſimam dixit: Centum raucorum vocem habes. Hic putauit varium colorem ſe excogitaſſe pro patre. Ego, inquit, dictaui; *Duplam dabo, ſi manus non praecideritis.* Librario vna ſyllaba excidit, *Non*: & ſcripſit, *ſi praecideritis.* Digna res, quæ voce illa diceretur. *Artemon dixit: c ὦ φιλότεκνε πάτερ, καὶ σοί τι....* *Andreas* dixit: *d ἄξεινον σκάφος. καὶ τίς τῶν ἀντίον ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι;* *Niceres* dixit: *e διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόπτητε τὰς χεῖρας. ἐζήτουν οἱ πειράται, μή τις τυραννήσας, μή τις μοιχεύσας.*

GRÆCA EXPLETA.

a — Atque oſcula fixit

Saŋ-

Sanguineis manibus natorum cæde cruentis.

b Misereat vos eius qui ob alimentum patri datum periclitatur.

c Pater filij amans, & tibi aliquid....

d Inhoſpitalis ſcapha. & quis aduerſariorum in ipſa ſcapha pater eſt?

e Dupla dabo, ſi manus ſecabitis. Quærebant piratæ, num quis tyrannidem exercuerit, num quis fornicatus ſit.

CONTROVERSIA VIII.

Ter fortis.

Lex. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. Thema. *Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet: nolentem abdicat.*

CONTRA TER FORTEM. *Porcij Latronis*. Miſerrimus pater iam non viderem filium, niſi abdicarem. fortis plus quàm aut legi aut patri ſat eſt. Tertiò mihi non redditus, ſed relatus eſt. quod patriæ ſupereſt, patri vindico. fugit me filius, & quidem ad hoſtem. Quouſque pauidus præliorum nuntios expectabo? fili, mihi vacationem peto. *Ceſtij Pij*. Abdico filium, vt habeam. non minus vacatio mea Reipub. profuit, quàm militia. duxi vxorem. Sic deſcendit in narrationem. Tertiò: audiui velut denuntiantis deos. Faciat adoleſcens iam felicitatis ſuæ finem,

nem. Ego à diis vacationem in vnam pugnam petij. Accidat, inquam, quicquid timeo, ſi illum ampliùs in aciem dimiſero. Cum diis pactus ſum, Non timeo, inquit. Hoc eſt cur timeam. Obijcitur mihi, quòd me filius oderit. *Arellij Fuſci* Patris. O me filio pugnante iam laſsum. Magna omnia ſunt. Nihil hoc putas, quòd viri fortis pater timet? Miſerum me. iam hoſti nimis notus ſum, iam pro te neſcio quid etiam lex timet. Miraris, ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt? Nunquid luxuriam, inquit, obiicis? ego verò te etiam morari poſco inter voluptates. Quouſq; in duro caſtrorum iacebis cubiculo? quouſque ſomnum claſſico rumpes? quouſq; cruentus viues? ſimus hilares: trium victoriarum vota ſoluenda ſunt. Tot acies ſuſtinuiſti, tot vulnera: poſsum cum Repub. queri. ſerò dimitteris. Subinde audio te dicentem, Malo gloriam quàm vitam. Hoc ergo me exanimat, quòd mori tibi tam facile eſt. Denique vno quieſce bello. *Pompeij Silonis*. Cauſa abdicandi eſt, ne ſine filio viuam: quem tamdiu non viderē, niſi abdicarem. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. *Romani Hiſponis*. Quid fatigatæ felicitati moleſtus es? quid expectas, donec caſtris eijciaris? *Mētonis*. Erubeſcit Reſp. tā cicatricoſo milite vti. Non oportet tātam virtutem ſine ſucceſsore cōcedere, ducenda vxor eſt. ſed iam nunc te admoneo, ne vnum tollas. *Cornelij*

Hiſpa-

Hiſpani. Non antè te retinere cœpi, quàm dimiſit Reſpubl. Nullum iam tibi vulnus, niſi per cicatricem imprimi poteſt. adhuc diutiùs fuiſti cum hoſte quàm apud patrem. Domi tantùm ſanatus es. *Iulij Othonis Patris*. Optimus virtutis finis eſt, antequam deficias, deſinere.

Ex altera parte. *** Ter fortiter pugnantem abdicas, certè abdicatis pugnare licet. *Albutij Sili*: Quis hic ſubitus inſonuit tumultus? nunquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima acie laboraui. pudet me; ter victi militant. *P. Aſprenatis*. Quouſque, inquit, periclitaberis? Benè habet, Iudices: pater me putat dignum eſſe qui ſaluus ſim. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Prætorio licet pretexta toga vti feſtis, aut ſolemnibus diebus: nunquid neceſſe eſt? Quicquid aut præmij aut honoris nomine datur, in vtramque partem ſumi liceat: alioquin deſinit præmium eſſe, cui neceſſitas iungitur. Pareo tibi pater: qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis vulnera oſculabatis. Ad hæc noua & diuerſa imperia ſubitò me circumagi putas poſſe? non ita eſt. Ille in nos dominatur affectus, qui animum primus intrauit. Luxuria, auaritia, deſidia, iniuſtitia, timor, non dediſcuntur, & quotidie hæc omnia aut caſtigantur, aut puniuntur: in tantum etiam vitiorum tenaces

naces ſumus. Crede mihi pater; non ſum mei iuris, cùm ille prœlij clamor exortus eſt: inuadere hoſtis libet, obſtantis cuneos gladiis diducere: hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hoſtium ſpoliis adornauit: huic ſupplicationes illas debeo. propter hoc me etiam cùm abdicas, diligis. non animus, non lingua conſtat: in alieno opere deprehenſus ſum: toga ipſa humeris non cedit. Ad obſidendum hoſtem, ad occupandum caſtris locum, ad intercipiendos hoſtium commeatus ire iuſſeris. otium imperas animo non otioſo. Quotieſcumque tumultus aliquis exortus eſt, in me ciuium diriguntur oculi, meas ſpectant manus: & adhuc (verum dicendum) nihil patria debet mihi: nunquam pugnaui, niſi coactus. Credìſne, quicquid refero tibi? ſcimus quem vitæ curſum agamus: eadem pericula nos vbique circumſtant, & totidem viæ ad mortem ſunt. Interdum continuatus labor firmiores facit: ſæpe quos labor roborauerat, deſidia conſumpſit. *Marillij*. Sine me aliquod meritum in patriam conferre: adhuc militia mea legis munus eſt. Pugnabo & abdicatus: nec verebor: ne vilis ſit opera mea patriæ. Athenienſes abdicato vicerunt duce. Quantum inter illum & me intereſt? ille abdicationem virtute deleuit, ego merui.

DIVISIO. Prima quæſtio illa ab omni-

omnibus facta eſt vulgaris: An filius ob id, quod ſui iuris ſit; abdicari poſſit. deinde, An debeat. Hæc tota tractationis eſt. Græci illam quæſtionem primam ſolent tentare quam Romanæ aures non ferunt; An vir fortis abdicari poſſit. Non video autem quid allaturi ſint, quare non poſſit. nam quod & vir fortis eſt, & totiens fortiter egit, non plus iuris illi adfert, ſed plus commendationis.

Color. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerunt: voluerunt enim videri inuiſum filio patrem: itaque malle illum cum hoſtibus viuere, quam cum patre, pænè omnes: eſſe adoleſcentem inſatiabilem gloriæ: ſed propter ipſum patri & moderandum & continēdum. Quidam ex toto ad patris indulgētiam refugerunt, & non diſputauerunt hoc modo, quo Silo Pompeius diſputauit, qui ſic diuiſit, vt diceret: Etiam ſi patrem non haberes, deſinere debebas. quia patrem habes, deſinere debes, quia pater vetat. Facit illo modo quo Gallio, qui ſic diuiſit hanc partem: Hoc impero Reip. cauſa, tua cauſa, mea cauſa. Sequentia duo videtis quemadmodum potuerit implere. Illud, Reipubl. cauſa imperare, ſic tractauit: Primùm vt pluribus iuuenibus pateat ad virtutem aditus; non debere omnium occaſionem fortiter faciendi ab vno occupari: Deinde expedire Reipubl. non videri tantùm ex vno pendere: futu-

rum vt & animi hoſtium creſcerent, & ſuorum frangerentur, ſi caſu ter fortis occidiſſet: Ad vltimum, vtile eſſe Reipublicæ, ter fortem ſeruari, vt ſit qui oſtendatur iuuentuti: iam illum magis poſſe ornamentum eſſe quàm præſidium. Illum ſenſum veterem, Iam pro viro forti neſcio quid etiam lex timet, hoc loco *Gallus* poſuit. hoc quoque inquit: Ter viro forti aut diffidit, aut conſulit. Nec illam quidem ſecuti ſunt tractationem, qua vſus eſt *Blandus*, qui dixit: Militia tibi ſuperuacua eſt, inuidioſa eſt, periculoſa eſt. Superuacua eſt: quia non cogeris, immo verecunde vetaris. Gloriæ cauſa aliquis militat: conſecutus es gloriam. vacationis cauſa: conſecutus es præmium. Tria domi præmia ſunt. Et ſic tranſijt, vt diceret, inuidioſum eſſe, vnum hominem totiens optare omnes honores intercipere. Quàm periculoſa res eſſet inuidia, quàm magnos viros oppreſſiſſet. Hic exempla. Periculoſam eſſe militiam, eodem loco collegit. Illud vnum adiecit de lege, Non poſſe illum iam fortiter facere, quia omnes illum hoſtes peterent: & adiecit: Ideò lex ter fortem dimiſit. ſcit illum iam obſeruari ab hoſte. His ergo omiſſis, illi qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt: Non poſſum pati. non poſſum deſiderium tui ſuſtinere. Hoc loco *Æſchines* ex bonis declamatoribus cùm diceret; Non me glo-

ria

ria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda virtus; Confitebor, inquit, affectus patris, quos vt quiſque volet, interpretetur. *a οὕτως ἂν καὶ ἄτιμον ἐφίλει.* Videbatur hic, dū indulgentiam exprimit, non ſeruaſſe dignitatē patris. Placebat autem Latroni, potiùs ratione retineri patrem, quàm affectu: cùm in ratione habeat aliquem locum & affectus. *Aſprenas* colorem ſecutus eſt longè alium: dixit enim ſe non negare Reipublicę viri fortis operas, ſed ad neceſſarios vſus reſeruare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc & veteranos vocari ad arma. Et illa ſententia eius hoc loco valde laudata eſt: Nunc illi militent quibus neceſſe eſt: tu militabis, ſi erit neceſſe. Sic veniſſe populum Romanum ad Scipionem Æmilianum, cùm maius bellum Numantinum apparuiſſet, quàm quod alij duces ſuſtinere poſſent. Magnum interuallum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium, cùm piratæ maria clauſiſſent. Magna præſidia non eſſe conſumenda. Hoc loco *Aſprenas* de lege dixit & ipſe ſententiam. Videlicet ad hos caſus lex ter fortem ſepoſuit. A parte filij colorem induxerunt quidam, vt illum cupidum gloriæ & bellicoſum facerent. *Nicetes* quidem hoc vſus eſt verbo: *ὁ παραστήσωμέν αὐτόν τοῖς δικασταῖς ἀρειμάνιον.* & hic egit, vt quereretur quòd ceſſarent manus ſuæ, quòd inermes eſſent.

Latroni non placebat hic color : malebat adoleſcentem iudicio, quàm morbo militare. Hoc eſt, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus ſuis glomerarium, ſanguinarium, quem nec pater poſſit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti ſunt cum patre tanquam *Mento:* qui dixit ſemel tantùm ſe militare velle, vt aliquid videretur Reip. ſupra legem præſtitiſſe. Quidam perpetuam denuntiauerunt militiam; quamdiu vires fuiſſent, non defuturum Reipub. virum fortem. Non probabat hunc colorem *Latro*. Negabat patri abſcindendam ſpem filij in perpetuum. *Vibius Rufus* hoc colore egit quo Mento: ſed illud adiecit, peruenire ad ſe voces inuidorum illas: Numquid ampliùs pugnauit, quàm quod neceſſe illi fuit? Quidam hoc compoſitum & ſimulatum inter nos putauerunt, vt ego militare vellem, tu vetares. *Latro* vehementer egit à parte patris, & adiecit: Abdicato non permittam exire, iniiciam manus, tenebo. nouiſſimè ante limen exeuntis cadauer hoc ſternam. vt ad hoſtem peruenias, patrem calca. Putabat Plancus, ſummus declamator, Latronis hunc ſenſum, à Latrone fortiùs dictum, à Lesbocle Græco teneriùs, qui dixit ſic: *ς κείσομαι ὡς τεῖχος. τὸν τάφρον ὑπέρβηθι, καὶ πατέρα.* *Fuſcus Arellius* religioſè patrem induxit ominibus territũ: aiebat præceptorem ſuum in hac controuerſia deſcribentem

tem pericula futuri prœlij, Homeri verſus ob hoc edidiſſe: *d* Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος. *Glycon* dixit: *e* οὐκέτι ἐν ᾧ θανάτῳ, καταφρονῶ τούτου. πατρὶ οὐ μή. *Diocles Caryſtius* dixit: *f* ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις ἀριστείαν. ἂν δ' ἀποτύχῃς, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις. *Glycon* dixit: *g* οὐκ ἔστιν ἓν ἱκανὸν εἰς τὸν ὑποκείμενον ΤΟΣ προπεμπτικόν. *Æſchines*, non ille orator, tunc enim non declamandi ſtudium erat, ſed hic ex declamatoribus dixit nobis cùm denuntiaret filio periculum, & præſagijs tangi ſe diceret: *h* ἔστι πατήρ οὐ ἔστι, οὐ τύχη μαντικώτατον; *Diocles Caryſtius* dixit ſententiam, quę non in declamatione tantùm poſſet placere, ſed etiam in ſolidiore aliquo ſcripti genere, cùm de fortunæ varietate locum diceret: *i* μία γὰρ ἔστι πρὸς τύχην ἀσφάλεια τὸ μὴ τοσαυτάκις αὐτὴν πειράσαι. *Dorion* dixit rem paullo quidē elatiorem, quàm preſſa & ciuilis oratio recipit, ſed qua egregiè attonitos patris affectus exprimeret: *k* τί σε ποιοῦμαι τέκνον ἦν ἄσμονα ποιοίην; ἀλλ' εἰ μὲν φθαίην, φοβοῦμαι μὴ τι οὐ παράταξις, μή τι οὐ πόλεμος. μή τοῦτο ἀρκεῖ; φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκομένης τί, τέκνον ἐρυθριᾷς.

GRÆCA EXPLETA.

a Adeo inglorium diligebant.

b Siſtamus illum iudicibus belli ardore inſanum.

c Iacebo vt murus: foſſam trāſi, & patrē.

d Te generoſe tuus perdet furor.

e non amplius....

f Si nactus eris, vnam appones fortitudinem. Sin minùs, tres amittes res præclarè geſtas.

g Parùm idoneum eſt ad præſentem rem.... comitatiuum.

h Eſt pater, eſt maxime: nònne fortuna eſt res, quæ maximè futura præſagit?

i Vna eſt enim ad fortunam ſecuritas, non toties eam experiri.

k Quid te faciam fili vt libentia tibi faciam? ſed ſi quidem præuertam, timeo, ne quid non acies, ne quid non bellum. ne hoc quidem ſufficit; metuo orbi terrarum. quid fili erubeſcis?

LIBER SECVNDVS.

Seneca Melæ Filio ſalutem.

CVM repeterem quos vnquam benè declamantes audiſſem, occurrit mihi inter alios Fabianus Philoſophus: qui adoleſcens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ poſteà in diſputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuſcum: cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, vt ſimilitudinem eius effugeret, quàm impenderat, vt exprimeret. Erat explicatio Fuſci Arellij, ſplendida quidem, ſed opero-

operoſa & implicita: cultus nimis exquiſitus: compoſitio verborum mollior, quàm vt illam tam ſanctis fortibuſque præceptis præparans ſe animus pati poſſet. Summa inæqualitas orationis, quæ modò ex illis erat, modò nimia licentia vaga & effuſa: principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In deſcriptionibus extra legem omnibus verbis, dummodo niterent, permiſſa libertas. Nihil acre, nihil ſolidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis laſciua quàm læta. Ab hac citò ſe Fabianus ſeparauit: & luxuriam quidem cùm voluit abiecit: obſcuritatem non potuit euadere. hæc illum vſque in philoſophiam proſecuta eſt. Sæpe minus, quàm audienti ſatis eſt, eloquitur: & in ſumma eius ac ſimpliciſſima facultate dicendi, antiquorum tamen vitiorum remanent veſtigia. Quædam tam ſubitò deſinunt, vt non breuia ſint, ſed abrupta. Dicebat autem Fabianus ferè dulces ſententias: & quotiens incidebat aliqua materia, quæ conuicium ſæculi reciperet, inſpirabat magno magis quàm acri animo. Deerat illi oratorium robur, & ille pugnatorius mucro: ſplendor verò velut voluntarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remiſſus; vocis nulla contentio, nulla corporis aſſeueratio, cùm verba velut iniuſſa fluerent. Iam videlicet compoſi-

tus & pacatus animus, cùm veros compreſſiſſet affectus, & iram doloremque procul expuliſſet, parùm benè imitari poterat, quæ effugerat. *Suaſorijs* aptior erat: locorum habitus, fluminumque decurſus, & vrbium ſitus, moreſque populorum, nemo deſcripſit abundantiùs. Nunquam inopia verbi ſubſtitit, ſed velociſſimo curſu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eò libentiùs, Mela, fili cariſſime, refero, quia video animum tuum à ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni ambitu auerſum, hoc vnum concupiſcentem nihil concupiſcere, vt eloquentiæ tantùm ſtudeas. facilis ab hac in omnes artes decurſus eſt. Inſtruit etiam, quos non ſibi exercet. Nec eſt quòd inſidias putes tibi fieri, quaſi id agam, vt te benè cedentis ſtudij labor teneat. Ego verò non ſum bonæ mentis impedimentum: perge quò inclinat animus: & paterno contentus ordine, ſubduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi maius ingenium quàm fratribus tuis, omnium bonorum artium capaciſſimum: eſt & hoc ipſum melioris ingenij pignus, non corrumpi bonitate eius, vt illo malè vtaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitioſæ curæ ſunt, foroque ſe & honoribus parant, in quibus ipſa quæ ſperantur, timenda ſunt: ego quoque aliquando, eius proceſſus auidus, & hortator, laudatorque vel periculo-

ſæ, dum honeſtæ modo, induſtriæ, duobus filiis nauigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi in illa quæ tota mente agitas, declamandi exercitatio, ſicut Fabiano profuit: qui vt aliquando, cum Sextium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, vt putares illum illi ſtudio parari, non per illud alteri præparari. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum intra libertinos præceptores pulcherrimæ diſciplinæ continebantur: & minimè probabili more, turpe erat docere quod honeſtum erat diſcere. Nam primus omnium Latinus rhetor Romæ fuit, puero Cicerone, Plotius. Apud Blandum diutiùs quàm apud Fuſcum Arellium ſtuduit: ſed cùm iam transfugiſſet, eo tempore quo eloquentiæ ſtudebat, non eloquentiæ cauſa. Scio futurum, vt auditis eius ſententijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat: & ego tanto minorem natu quàm ipſe erat, audiebam quotiens inciderat, non quotiens volueram. In hunc ergo libellum quæcunque ab illo dicta teneo, conferam.

CONTROVERSIA IX.

Adoptandus poſt tres abdicatos.

Thema. *Diues tres filios abdicauit. petit à paupere vnicum filium in adoptionem. pauper dare vult, nolentem ire, abdicat. Contradicitur.*

PRO ADOPTANDO. *Portij Latronis*. Hanccine meam eſſe fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Iſta videlicet domus adoleſcentem me non capit, quę te ſenem fecit. quietiora tempora pauperes habuimus: bella ciuilia aurato Capitolio geſſimus. Diuitias putas aurum & argentum, ludibria fortunæ, quæ inter iocum ipſis dominis veniunt? Denuntio tibi diues, etiam ſi venero, dabo operam, quod in tua domo facillimum eſt, vt abdicer. Etiam ſi multa contra expectationem accidunt, nunquam tamen futurum putaui, vt aut pater meus liberos odiſſet, aut diues concupiſceret. Non deſidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas eſt, & omnis fortunæ blandientis ſpecioſus cum periculo nitor: & ſine cauſa ſæpe fluit, & ſine ratione deſtituit. Vidi ego magni exercitus ducem ſine comite fugientem: vidi ambitioſa turba clientum limina deſerta, ſub domino rectore venalia. Nam quid ex ſum-

ſummis opibus ad egeſtatem deuolutos loquar? Multa tibi ſuccurrent exempla, etiam ſi in vna domo quæras. *Rufi Vibij*. Habendos eſſe liberos is quoq; iudicat, qui non libentiſſimè habet. Ego illos in friuola inuitaui noſtra. qui illis meam promiſi domum, ſuam eripiam? Quid faciam? Si paruero, abdicabor; ſi non paruero, abdicabor. Patrem amo. hæc eſt contumacia mea. Diues filium non habet: me dabis? ſi diues, reduxerit ſuos: me recipies? ita non adoptari, ſed commodari recuſo. *Ceſtij Pij*. Accipe vitæ meæ teſtem. quid magni æſtimas diuitem, cui placere difficile eſt? Vultis ſcire, quare patrem non relinquam, qui genuit me, qui educauit, qui abdicauit? diu dubitaui, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. hoc pater verus. Quid ab eo qui adoptabit, ſperare poſſum? *Narratio Ceſtij Pij*. Diues ſuſtulit vnum filium, non fuit contentus. quid enim erat diuiti vnus? tres ſuſtulit, poterat vnum in adoptionem dare. abdicauit vnum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti ſupereſſe putatis? quartum abdicat. *Arellij Fuſci patris*. Quiſquis es auarus pecuniæ cuſtos immenſæ, cùm multa quæſieris, poterìſne omnibus frui? Filium quæris. ecce turba iuuenum ſine patre. impera quiduis. non negabo: militabo, dummodo vbicumque fuero, tuus ſim. Ita nos pauperes ſumus, qui habemus quod diuites rogent? vnde talem

patrem? non iraſceris, niſi vt ames? quid porrò iſta matrimonia, in quæ malè ſani ruitis? gaudia dominorũ, an onera ſunt? Mille, cùm ventum inter vices ſuas, exempla referebas, & inter illa ponebas & diuitis domum. Meritò abdicaſti, an immeritò? Si immeritò abdicaſti, odi patrem tot eijcientem innocentes: ſi meritò, odi domum tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupletis non agendum agam. quæ apud nos frugalitas eſt, apud illos humilitas eſt. Petis iterum potiùs filios quàm recipis. Colit etiamnum in Capitolio caſam victor omnium gentium populus, cuius tantam felicitatem nemo miratur. Meritò potens eſt: nemo ab eius origine eſt, quem non reliquerit. Pater, egredientem te, certè domum redeuntem comitabor, nec niſi in limine deſeram:ero in publico filius. Amo æquè paupertatem ac patrem. vtrique adſueui. Non poſſum agere in domo diuitis filium. Si carum tibi ſeruum venderes, quęreres quis emptor eſſet. Non mehercule habeo,quo tibi irato ſatisfaciam. Interim pluris omni patrimonio puto hoc ſomnium. quod ſic me amittere curas, ſatis amare non poſſum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis eius benè de abdicatione? Ego in domum veſtram intrabo, tanquam ego vos eiecerim? ego ornamenta veſtra occupabo? Tum illic ſi quid commiſere, me nec meus recipiet pater. Quid

eſt

eſt quod aut negandum mihi, aut excuſandum ſit? Non inſaniſſimum diſpendiorum malum, non erubeſcendos amores, neque luxuriantem habitum, neque potatus obijcis filio. hæc ſi non potes, aliqua ſaltem ex commentarijs amici tui deſcribe: madentem vnguentis heſternis, conuulneratum libidinibus, incedentem, vt fœminis placeat, fœmina mollius, & cetera quæ morbi, non iudicij ſunt. Abdicatio loquax eſt. Quàm te paupertas amo, ſi beneficio tuo innocens ſum! Accuſatorem non habeo. me miſerum, etiam laudatorem habeo, & eum cui non omnes placent; hoc enim malo dicere, quàm omnes non placent. Non tibi per multos liberos fulta domus eſt, neque turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres eſt: quamquam nec ſic quidem debuiſti dare, cùm deos cum votis patris vidiſſes certantes, & tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt, & habemus exemplum, poſſe aliquem tres filios perdere. Ille Crœſus inter reges opulentiſſimus, ad tormenta poſt tergum vinctis manibus ductus eſt. Tu Craſſe, poſt eueſtigata illa fugitiuorum arma vrbis Romanæ ditiſſimus, qui nunc apud Parthos eges ſepulchro quoque. Dicta prȩtereà illa corrumpentium non fero. quoties enim inter diuitias ſuas exemplo iſtam poſueritis domum, meliores perdentem diuitiis ſuis liberos?

beros? hoc ſcio noſtros fuiſſe maiores: hoc illum Ælium Tuberonem, cuius paupertas virtus fuit: hoc Fabricium, Samnitium non accipientem munera: hoc ceteros patres noſtros, quos apud aratra ipſa, mirantes decora ſua, circumſtetere lictores. Surgite, ſurgite iuuenes: meum rogando patrem, veſtrum rogare diſcite. *Blandi*. Tres genuit: quattuor abdicat. Abdico, inquit. apparet vnde venias. *Galli Vibij*. Si quis me audit, abdicari iam putat adoptatum. quare? ne auferam patri filium, filijs patrem: nec tam vicino exemplo emendaris. Qui abdicauit ſuos, quærit alienos. nulla certa felicitas eſt. Paulò antè ego diuitis filiis inuidebam: modò illi mihi. laudat me pater, cùm abdicer: laudo ego patrem, cùm abdicer. hæc vna inter nos diſputatio eſt: iſte me dignum putat beato patre, ego meo. *Fabiani Papirij*. Ecce inſtructi exercitus, ſæpe ciuium cognatorumque conferturi manus, conſtiterunt, & colles equis vtrinque complentur, & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus conſternitur, illatorum multitudine cadauerum, vel ſpoliantium. Si quęſierit aliquis, quæ cauſa hominem aduerſus hominem in facinus coegit? nam neque feris inter ſe bella ſunt: nec ſi forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque diuino genus. Quæ tanta vos fert ira, cùm vna ſtirps, idemque

que ſanguis ſitis: vel quæ furiæ in mutuum ſanguinem egere? Quod tantum malum humano generi vel ſorte vel fato inuectũ? an vt conuiuia poculis exſtruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lacunaria ſua potiùs quàm lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis ſeruitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtiferæ iſtę diuitiæ expetuntur, ſi ne in hoc quidem vt liberis relinquantur? quid tãdem eſt quod in vitio corruperint? Primum ſi inde incipere velis, ædes ipſæ, quas in tantum exſtruxere, domus ad vſum & munimentum paratæ, ſint nunc periculo, non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tantæque viarum anguſtiæ: vt neque aduerſus ignem præſidium, neque ex ruinis vllum vllam in partem effugium ſit. Ad delicias dementis luxuriæ lapis omnis eruitur, cęduntur que gentium ſiluæ: æris ferrique vſus, iam auri quoque, in extruendis & decorandis domibus. nempe vt anxij interdiu, & nocte ruinam ignemque metuant, qui tectis iniectus eſt fortuitus. Hinc & vicina vrbium excidia ſunt: quippe non defendis vni, ſed in communi periculo apprehendam: hoſteſque aliena & in ſua damna validiora cæduntur alia, ipſaque cùm maximè flagrant, ſpolium ex alienis ruinis ferunt. In hos ergo

exitus

exitus varius ille ſecatur lapis, vt tenui fronte parietem tegat, quam vinctis ſeuerè in hoc pauimentum leuatum & infuſum tectis aurum. O paupertas quàm ignotum bonum es! Quin etiam montes ſiluæque in domibus marcidis & vmbra fumoque viridibus. [* *Quid faciam? Si paruero, abdicabor: patrem amo; hæc eſt contumacia mea.*] vt maria amneſque mutētur, vix poſſum credere quemquam vidiſſe ſiluas patenteſque campos, quos rapidus amnis ex præcipiti, vel cùm in plana infuſus eſt, placidus interfluit: non maria vnquam ex colle vidiſſe lata aut hiberna, cùm ventis penitus agitata ſunt. Quis enim tam paruis oblectare animum in vita poſſit, ſi vera cognouerit? Videlicet quæ inſtantibus tangi comprehendique manibus aut ſinu poſſunt. An magna non capit? exiguum eſt & hoc, litoribus quoque moles inuehuntur, congeſtiſque in altum terris exaggerant ſinus: aliis foſſis inducunt mare: adeò nullis gaudere veris ſciunt, ſed aduerſus naturam alieno loco, aut terra, aut mari mutata ægris oblectamenta ſunt, vt imbres faſtidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidem, niſi alieni placent. *Hiſpani Cornelij*. Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appetit. *Vibij Rufi*. Diues filium non habet: me dabis? diues reduxerit ſuos: me recipies? ita non adopta-

ri, ſed commodari recuſo. Quid mihi obijcitur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat: Diuitem, inquit, te eſſe volo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat diuitum incommoda: aiebat multos diuites accuſatos: ego certè memini abdicatos. Abdico, non eſt patris mei verbum. *Triarij.* Quare abdicas? nunquid dies noctesque impendo turpibus conuiuijs? plurimum viuo in lupanari? ſi neſcis quæ crimina obijciantur, ab amico diſce. Si omnes mali ſunt, quid iſto patre miſerius: ſi boni, quid cruentius? *Romani Hiſponis.* In hanc ego domum ibo, in qua totiens aut inſanitur à patre aut totiens peccatur in patrem? cùm prodiero repentè diues, dicent omnes: Quis eſt iſte, quem magna fortuna non decet? hæc eſt diuitis quarta abdicatio. *Silonis Pompeij.* Quantumcunque eſt, mihi ſatis eſt? vnicus ſum, fortiter fortunam meam feram. Hoc nunc mihi primùm accidit: dictus ſum diuitis filius, & iam abdicor. Quid videri me velis, neſcio: innocentem? ſed abdicor: nocentem? ſed adoptor. Vtcunque tamen abdicatio tolerabilior eſt; vnum abdicat, adoptio tres. Non poteſt mihi dici quod ceteris abdicatis: In tua poteſtate fuit; ſi paruiſſes patri, non perdidiſſes patrem: etiam ſi non abdicares, perditurus fui.

PARS

PARS ALTERA. *Porcij Latronis.* Si neſcirem quid mali eſſet pauperies, nunc intelligerem, cùm abdicationem filius meus non timet. Fabriciorum imagines Metellis patuerunt. Æmiliorum & Scipionum familias adoptio miſcuit: etiam abolita ſæculis nomina per ſucceſſores nouos fulgent. Sic illa patriciorum nobilitas ab fundamentis vrbis, vſque in hæc tempora conſtitit. Adoptio fortunæ remedium eſt. Non ignoro ego, quorum inopia per otium in angulis diuitiarum conuictos ſtrepit, accuſatioque conſequitur, neque quieſcere ſinit. Sed nulla materia in rebus humanis virtutes clariùs oſtendit cenſu. Senatorium gradum cenſus aſcendit: cenſus equitem Romanum à plebe diſcernit: cenſus in caſtris ordinem promouet, cenſu Iudex in foro legitur. Non perſuadeo tibi? I ergo ad illos quos mauis ſequi quàm reducere. *Fuſci Arellij Patris.* Faciliùs poſſum paupertatem laudare, quàm ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Ariſtidem? Tunc paupertas erat ſæculi. Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanios? Pompæ iſta exempla. Fictilibus fuerunt dij faciles. tibi non noueris diuitias eſſe paupertatem. Quid vos liberis veſtris optatis? ego meo imperium.

DIVISIO. Non puto vos quærere, quomodo hæc controuerſia diuiſa ſit, cùm

cùm habeat negotij nihil. *Fuſcus* tamen ſic diuiſit: Dico mihi licuiſſe adoptare: dico mihi licuiſſe recuſare adoptionem: dico etiam vt licuerit, rectè tamen recuſaſſe: & quod iure ſit, verum eſt, & quod ſine iure quoque rationem habeat, rectè fit. Cùm de iure diceret, dixit: Sub arbitrio, inquit, patris ſum: & hoc ſubijcior patri, quia pius ſum: in hoc ſine dubio, vt pius ſim, & ad manum argumentum eſt. nempe abdicanti reſpondeo. quid ita? quia reſpondeo, ſcilicet id ago ne deſinam illius eſſe. quid ago, cùm reſpondeo emancipanti? quid enim ad amittendum patrem intereſt, vtrùm eijciar, an transferar? Si non licet recuſare, cur potiùs abdicas me quàm tradis? Cùm de officio diceret, in hæc diuiſit: Dico non fuiſſe dandum ſine magna cauſſa filium in adoptionem: dico multò magis à te: dico minimè illi. *Silo Pompeius* ſic diuiſit: cœpit euertere, & exploſa quæſtione: In omnia patri pareo, dum ſit: etiam ſi in omnia, ibi non parendum, quo efficitur ne pater ſit. Deinde quærit, an inuitus filius dari in adoptionem poſſit: ſi non poteſt à nobis abdicari, quod arbitrij ſui eſt: an poſſit, non cùm contra voluntatem patris eſt, ſed cùm malè arbitrio ſuo vtitur. hic ſubiecit, an hic benè vſus ſit. De officij parte tractauit, & ita diuiſit: Turpem eſſe adoptionem, inutilem eſſe, periculoſam eſſe.

Cùm

Cùm diceret turpem, dixit aliena bona inuadere, & trium filiorum ſub ſe ſortem eſſe, & liberis ſpem reconciliationis paternæ eripere, quàm inhumanum eſſet. Cùm inutilem diceret, dixit patri inutilem eſſe, adoptanti inutilem eſſe. Cùm patri inutilem diceret, tractauit quàm graue eſſet, vnico carere filio, quem alius concupiſceret: & cùm diceret diuitem eſſe, quodque qui tot haberet ſolatia, filium quæreret dixit: Tibi non erit facile adoptare. Inutilem eſſe diuiti cùm diceret, ſic tractauit: Futurum vt ad ſuos rediret, ſi non adoptaſſet. Hoc loco bellè videbatur dixiſſe; Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat ſe ſolitudinem pati poſſe. Cùm inutilem ſibi eſſe diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus eſt: dixit ſe poſſe diuitijs corrumpi, quibus corrumpi poſſit exercitus. Cùm in diuitias inueheretur, dixit: Aiunt multa vitia diuites habere iſtos, & hoc grauiſſimum, quòd ſuos non amant. Nec eſſe quòd quiſquam ſe ſatis putet firmum ad repellenda vitia, contactu ipſo nocentia tranſeunti bono. Nec peccare diſcam? Ecce tu quàm citò abdicare didiciſti. Dixit futurum, vt diuiti diſpliceret propiùs inſpectus, ipſum amorem paupertatis ab illis faſtidiri: dixit futurum, vt abdicaretur, ſi adoptatus placuerit; ego nec meo placeo: adiecit pericu-

loſam

loſam ſibi futuram adoptionem in domo, ſuos dominos deſiderante, & tota familia expellere inſitiuum hæredem cupiente. *Latro* vltimam quæſtionem poſuit, quam ferè ſolebat: Etiam ſi non rectè fecit, quod adoptari à diuite noluit: an tamen bono id aduerſus patrem animo fecerit; an ignoſcendum ſit. deinde an bono aduerſus patrem animo fecerit. In hac quæſtione bona pars adoleſcentis eſt, patrem amantis, & opibus præferentis. *Latro* tamen negabat patrem daturum manus, bono aduerſus ſe animo factum, ſed conſenſum filiorum aduerſus patres dicturum tacitum, neſcio quem. *Brocco* quidam non malè re vſus, qui dixerat adoleſcentem videri ſibi habere capitalia quædam vitia; malè de ſe exiſtimare eum qui ire ad Iudicem diſtrictum innocens nollet. *Argentarius* omnes priores tranſiens partes, ſtatim ad hoc venit, debueritne patri parere, an non debuerit; & in figuram contulit declamationem, Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere, vt in adoptionem diuitis daretur. Quam bonam, inquit, cauſam pater habebit? Dicit hic, deinde tranſit. Sic cùm declamaſset eam controuerſiam, quæ vſitata non erat: Si ille filius malam cauſam haberet, ego bonam habeo: contulit ſuam cauſam cum illo

Color. De colore magis quæſitum eſt,

eſt, an adoleſcens debeat aliquid in diuitem dicere. quid enim faciet? diceret in eum qui tantùm res habet, & in amicum paternum? non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui ſibi abſtinentiam conuiciorum imperauerant, non benè præſtiterunt. aliqua ſententiæ dulcedo ſurrepſit. Aridi declamatores fideliùs quos propoſuerunt colores, tuentur: nihil enim eos ſollicitat, nullum ſchema, nulla dulcedo ſententiæ ſubrepit. ſic quæ malam faciem habent, ſæpiùs pudicæ ſunt: non animus illis deeſt, ſed corruptor. *Fabianus Philoſophus* hoc colore vſus eſt, vt diceret: Etiam ſi ſubſtinerem, at tradi diuiti nollem. & in diuitias dixit, non in diuitem: illas eſſe quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnaſſent, quæ malos patres, malos filios facerent. *Gallus Vibius* fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quàm poſtea inſaniæ. Hinc accidiſſe vni ſcio, vt in inſaniam non caſu incideret, ſed iudicio perueniret. nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorem putat, quod ſimulabat, ad verum redegit. Hic controuerſiam poſtero die quàm erat à Fabiano dicta, declamauit. Solebat autem ſic ad iocos peruenire, vt amorem deſcriberet, pœnè cantantis modo, vt diceret, Amorem deſcribere volo: tanquam, Bacchari volo. Deinde deſcribebat, & totiens cœpturus repetebat: Amorem deſcribere volo. In hac con-

controuerſia planè quod voluit, conſecutus eſt, vt diuitias nobis in odium adduceret. Sæpè enim ingeſſit: Diuitias deſcribere volo: & multa minùs facundè & corruptiùs quàm Fabianus, ſed dulciùs. hoc vnum occurrit, in quo puſillum ineſt inſaniæ: Non me delectant ignoti domino ſeruorum greges, nec ſonantia laxi ruris ergaſtula; patrem gratis amo. *Fuſcus Arellius* & hunc colorem dixit: Ominibus offendor. cùm primùm de adoptione iſta cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati: & audio in iſta domo tres fuiſſe filios. Neceſſe eſt timeam infelicem liberis domum. & alias cauſas dixit. licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget. ſed nunc refero, cui rei quiſque maximè inſtiterit. *Latro* illo colore vſus eſt, ſodalem ſe tribus diuitis filiis fuiſſe: ſemper, inquit, illos colui, immo adhuc colo. cùm abdicati eſſent, ego illis ſuaſi vt tacerent, & patrem cedendo mitigarent. dixi, Cùm primùm tempeſtiuum putabitis, patrem veſtrum rogabit meus. Ecce admonent me aptiſſimum eſſe tempus. Verum eſt. non poteſt pater inuenire reconciliationis aptius tempus. diues filios quærit. *Ceſtius* illo colore: Quos abdicatione non potuit terrere, putat ſe caſtigaturum adoptione. Non ille tuum filium concupiſcit, ſuos corrigit: dum illos correctos putauerit, me ſtatim abdicabit. Non faciet?

ciet? Atqui neminem adhuc habuit, in quo hoc aut faciliùs aut iuſtiùs faceret. *Fabianus* hoc colore, vt dixit egit Nolo diues eſse. *Rufus Vibius* hoc: neſcio diues eſse. Hæc in hoc loco cùm diceret, excepta ſunt: Non eſt quòd putes, omnibus diuitias conuenire. nihil eſt inſolentius nouitio diuite. Sed & illud dixit: Alius animosè loquitur vt ex contemptu diuitiarum gloriam petat. ego non dico, Diues eſse nolo: ſed neſcio. *Albutius* & ipſe diuitias inſecutus eſt, & dixit pulchram de Fabricio ſententiam. Munera, inquit, regia reſpuit, cum auro dominium timet accipere, & illum locum egregiè tractauit; Omnes cibos habebo ſuſpectos, omnes potiones, trium pædagogia, ex illis occidere me volet, quiſquis frugaliſſimus fuerit. Non venenum pauperes timent, non heredem: adhuc nec abdicationem timebamus. *Silo Pompeius* illo colore egit: Nemo illi placere poteſt. Ne in hoc quidam aliquem retinuit, vt non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu ſperare poſsent. Et cùm multa dixiſset in diuitem, dixit: Non eſt quod mireris ſi te oderunt, quos abdicaſti. Colorem apertè, paratius aliquid cur hic deſiderat? Quidam dixerunt patrem cupidũ diuitiarum, quod inuidioſum eſt, in hoc vſum: quidam ita, Diuitias filio dare vult, vt filiis eripiat. Itaque *Latro* optimo colore vſus

vſus eſt. In hoc, inquit, te in adoptionem volo dare, vt faciliùs per te abdicati reconcilientur. *Ceſtius*. Timeo, inquit, ne abdicet. vellem timeres. *Albutius* hoc colore vſus eſt: Summam ſibi amicitiam cum diuite fuiſſe: dixiſſe illum ſibi dubitanti, an filium tolleret: Tolle, inquit, in meum patrimonium: ego iſtum fratrem liberorum iudicabo. Itaque cùm & tertium abdicaret dixit: Niſi mihi illudis, vnicum etiamnum filium habeo. venit ad me, & ait: Redde quem educaſti mihi: ſi emendati fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis: ſi perſeuerauerint, habebo pro illis. Tentaſti ſtatim illum reducere in gratiam cum filiis. intempeſtiuum erat. Tentaui, quotiens ſubtrahendum eum reſpondit: non tanquam poſſit diuiti deeſſe filius. *Solo* dixit: Amicos, inquit, abdicat. vſus ſum. quid ergo? mauis inimicũ adoptet? ſi intraueris domum, videbis, an aliqui animum patris à filiis auertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentiſſimè recipiam. Sic de me diues meruit, vt illi darem filium paratiſſimè commodato. *Blandus* hoc colore egit, vt diceret, Diuitem inexorabilem eſse liberis: omnia ſe fecisſe vt illum placaret: videre ſe magnas cauſas & graues. Itaque certam futuram adoptionem. *Otho Iunius* pater ſolebat difficiles controuerſias belle dicere, eas in quibus

inter ſilentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos bellè Gallio noſter Antiphontis libros vocabat: tantum in illis ſomniorum eſt. & hoc vitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. Illi enim colores * probant qui non poſſunt coargui, non vt omnia aſſeuerent: vt non eſſet aliquo homine offenſus. Sed ridiculum eſt affectanti, quod falſum probari non poſſit. Non multum intereſt in cauſa ſua, falſum aliquis teſtem deprehenderit, an ſeruum: alteri enim credi non debet, alteri non ſolet. *Otho* tamen *Iunius* benè dicebat has controuerſias, quæ ſuſpicioſè dicendæ erant. Item memini optimè dicere illum pro iuuene adulterii reo, in quem *Syriacus Vallius* homo diſertus ad calumniam iurauerat. Erat genus iudiciale. Specioſum iuuenem dominus ſuus deprehendiſſe cum vxore in cubiculo ſuo teſtatus eſt, & ob id vxorem ſuam dimiſit. hoc nomine, ſeruũ pro adultero poſtulatum, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat pręiudicium, tuebatur. opus erat aliquo colore, cùm in cubiculo viſa eſſet cum ſeruo à marito. *Otho Iunius* nullam rem certam poſuit, ſed tantùm circumuentam à viro mulierem egregiè tractauit: cuius actio quàm vtilis fuiſſet, ſtatim apparuit, *Nigro Brutidio* dicente, qui hoc colore vſus eſt: Accerſitum à domino ſeruum, qui inter

ſe medius & dominam, cum domina rem haberet: illam non eſse paſsam: maritum indignatum, proſiluiſse quaſi in corruptorem. Vſus eſt colore. dixit enim arceſſitum vt dominicę libidini * paparium faceret. *Syriacus* cùm ſecunda actione hunc colorem vrgeret, diſertè multa dixit: inter quæ & hoc: Adulterum accuſator in cubiculum vſque perduxit, patronus in lectum, & pęnè cauſam abſtulit. Et illud cum Syriaco vafrè & facit, & bellè reſpondet. cùm prima actione diceret, non poſuit cauſam, ſed argumentatus eſt: dixit probaturum ſe deprehenſam in cubiculo cum ſeruo. *Niger Brutidius* cùm ageret, obiecit Syriaco, quòd cauſam non poſuiſset, & inſtitit aſſiduè, quare non appareret, quomodo ſeruus ſolicitatus eſset, quomodo perductus in cubiculum. cùm reſponderet Syriacus, ait: Primùm non apud eundem præceptorem ſtuduimus. Tu Apollodorum habuiſti, cui ſemper narrare placet: ego Theodorum, cui non ſemper. deinde ſi quæris Niger, quare ego non narrauerim: vt tu iſta narrares. Tunc & contra Maximum Stertinium, quo premebatur, cùm comes eius fuiſset, dixit, Per annos duodecim in officio fui: Dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc conſuetudo veſtra. Iniuriam vocatis, finem ſeruitutis. Tamdiu vobis cordi ſumus, quamdiu vſui. Hæc à Syriaco dicta, magna exceptis clamoribus, cùm

 occur-

occurrerent mihi, præterire non potui. Ad Othonem redeo, à quo longiùs aberraui. Solebat hos colores adhibere, qui ſilentium & ſignificationem deſiderant. Benè itaque & hanc controuerſiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus, & reconciliationis cauſa faceret. Hoc non detegebat, ſed omnibus ſententiis vtebatur ad hoc tendentibus: tanquam, Non poſſum, inquit, pati ſine patre me: an ſine te putas pati poſſe quemquam, aut patrem putas pati ſine liberis poſſe? Et illud: Credite mihi, impium nihil de liberis duo patres cogitant. Et illud: Recipiat, inquit, ſuos; non poſſum ſine te pati. hoc fortaſſe illi placebit, quod ad tuum patrem reuerti voles. Et illud: Non amas abdicatos? domum illorum occupa. ama, ſerua. Dixit & illud: Libenter, inquit, pauper ſum & ego. Dicit aliquis: Quare ergo in adoptionem diuitis filium recipi volo? Et excuſationem ſi dixero, filij mei cauſa facio: honeſtius autem nunc facio, quàm ſi filium ei facerem. Et illud: Hoc aut meum conſilium eſt, aut illius, aut commune, conſentiatis licet duo ſenes. Iungit & illud, Temerariam adoleſcentiam, & incautam contumaciam: fortaſſe iam ſuperuacua eſſet adoptio, ſi non repugnaſſet. Et illud: Non recipio, omnia licet facias: non ero pater orbo diuite. Et illud in vltimo: Scis me non inuitum eſſe pauperem; ego te

genui,

genui, ego diuitias docui contemnere. ſequere auctoritatem meam. nihil turpiter ſuadeo, nihil ſordidè concupiſco; crede fidei meæ. hoc fieri expedit, quod, inquit, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totam bene dixit controuerſiam, ſed hoc genere, vt putares illo dicente dicendum ſic eſſe: deinde mirarere, quid illi ſuſpicioſa actione opus fuiſſet, cùm apertè liceret. Benè de hoc vitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. *Glycon Scyridion* ex altera parte ſatis dulcem dixit ſententiam: *a* ὅτι ὡμονόησα, πονηρεύῃ, ὁμολογῶν οἷ ἐφίσανται. *Artemon* dixit: *b* οὐ σύ γε εἶ πατὴρ τῶν βεβαίων κτημάτων. Πλουτοῦσιν, οἷς πλούσιοι προπάτορες ἀπαντῶνσιν. *Hermagoras* dixit: *c* περιελευσόμεθα τέσσαρες ἑνὸς ἀποῤῥήτου.

GRÆCA EXPLETA.

a Quia conſenſi, agis malignè, confitens qualia aggrediantur.

b Non tu es pater ſtabilium poſſeſſionum. diuites ſunt, quibus maiores diuites obueniunt.

c Circumluſtrabimus quatuor vnius arcanum.

CONTROVERSIA X.

Iuſiurandum mariti & vxoris.

Thema. *Vir & vxor iurauerunt, vt ſi quid alteri obtigiſſet, alter moreretur. Vir peregre profectus miſit nuncium ad vxorem, qui diceret deceſſiſſe ſe. Vxor ſe præcipitauit. recreata, iubetur à patre relinquere virum. non vult. abdicatur.*

PORCII LATRONIS. Dij immortales, qua debetis prouidentia humanum genus regitis: effeciſtis vt illud non periculum eſſet amantis, ſed experimentum. *Ceſtij Pij.* Antequam iuraremus, diu inter nos hæc tacita lex erat. Si abdicata fuerim, non viuam. Huic pater non credit. nec eſt nouum: nec vir illi credidit. Quæris quod iuſiurandum fuerit? Ita patri placeam. *Fuſci Arellij* patris. Iam vxor non nauigabo, non peregrinabor. fides tua me timidum fecit. Mentitus, inquit, hic eſt; ſolemne eſt amantibus. ideò non niſi iurantibus credimus. Hos diuidere vult ſocer, quos ne mors quidem diuidet. Moriar, inquit, habeo & cauſam, & exemplum. Quædam ardentibus ſe maritorum rogis miſcuerunt: quædam vicaria maritorum ſalutem anima redemerunt. quàm magna gloria breui ſollicitudine penſata eſt! O te felicem,

vxor:

vxor: inter has viua numeraris. *Marilij.* Aſſiduæ contentiones erant: ego magis amo, immo ego ſine te viuere non poſſum, immo ego ſine te. qui ſolet eſſe exitus certantium. iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, vt viui non diduceremur, cùm illud quoque caueremus, ne morte diuideremur. reſpexiſtis nos dij. nunquam vos violauimus. *Hiſponis Romani.* Difficile eſt, Iudices, eorum ſecretorum cauſas reddere, quæ amantibus etiam ſine ratione iucunda ſunt. nec eſt quod putetis de abdicatione hodie tantùm illius agi: de ſpiritu agitur. Scitis quemadmodum ſuos amet. non magis ſine patre viuere poteſt, quàm ſine viro. *Iunij Gallionis.* Socer (ſic enim te appellabo quamdiu vixero) quid ſibi volunt altiores huius gemitus, & fortiora inter lacrymas ſuſpiria? neſcio quid videris fortius puella promittere. non ſum tanti, vt bis pro me pericliteris. *Argentarij.* Nocet illi indulgentia ſuorum. in duo pericula mulier incidit: quorum neutrum eſſet experta, ſi aut minus amaret virum, aut minùs amaret patrem. *Alfii Flaui* Nec eſt quod putetis, illi facilius iſtius eſſe deſiderium; & patrem amat, tanquam iurauerit.

Pars altera. P. Aſprenatis. Nempe ſi quid acciderit viro, peritura eſt: &, ſi benè filiam meam noui, peritura eſt ſi quid genero meo acciderit. Filia mea moritu-

ra eſc:adijciam quod ſit indignum, ſi quid filiæ meæ acciderit, vir eius victurus eſt. Vide qua te lege conſtrinxeris: ſi parueris, viues. *Blandi.* O conditionem æquam, alteri vitam debet, alteri deuouit. *Papirij Fabiani.* Non poſſum, inquit, relinquere virum. Quidquam non poteſt quæ mori poteſt? pænè dum falſæ mortis nuntium miſit, verę recipit? Vir dum nimis amat vxorem, pænè cauſa periculi fuit: vxor dum nimis amat virum, pænè cauſa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum, amore mutuo laborantem. Moriar, inquit: hoc patri minaris, viro promittis. Potes ſine viro pati: peregrinationem eius tuliſti. facilius potes carere eo qui ſpiritum debet, quàm eo qui impendit?

DIVISIO. Et hæc controuerſia non erat in diuinatione. nam prætęr illam quæſtionem, An pater abdicare poſſet propter matrimonium, reliqua, cùm ad æquitatem pertineant, tractationis ſunt. Primam tamen coniecturalem quæſtionem *Latro* fecit: propoſuit illam, An etiam ſi non malo aduerſus vxorem animo maritus fuit, fecit tamen, vt tam temerarius & inconſultus relinquendus ſit. deinde, An etiam malo aduerſus vxorem animo fecerit. *Fuſcus Arellius* iuris quæſtiones ſubiecit, Non poſſe illam diſcedere à viro: nam & hoc iureiurando illam obligauit: hunc enim animum fuiſ-

ſe ſine dubio iurantinm, vt viui non diducerentur, cùm illud quoque cauerint, ne morte diuiderentur. *Latroni* contrarium videbatur, onerari iuriſiurandi inuidiam, cùm extenuari deberet: & illud iuſiurandum contra fortunam videtur, hoc etiam contra patrem. *Ceſtius* contra fecit, & toto dixit iureiurando illam liberatam: illo caſu ſolutos ipſos vinculo religionis: & ideò non futurum periculum vxoris, ſi quid accidiſſet viro. *Silo Pompeius* contrà dixit, illam teneri iureiurando, & adiecit; Et ſi repudio diducta fuerit, non tamen ſolui fœderis pactionem: & ideò inquit, Honeſtum mortis titulum vindico: ne ſi quid acciderit, aut ego pro aliena vxore moriar, aut illa pro alieno viro.

Color. Hiſpo Romanus hoc colore vſus eſt, Iuſiurandum iocoſum fuiſſe; ſicut multa quotidie iurarent amantes, & ipſum iuraſſe: idque oblitum ſe an iuraſſet, miſiſſe nuntium, vt experiretur affectus vxoris, non vt perimeret. vxorem intellexiſſe falſum nuntium eſſe, & ex eo ſe loco præcipitaſſe, ex quo præcipitata perire non poſſet: Vt quomodo ego illam, inquit, falſo nuntio terrueram, ſic illa me falſo periculo terreret. *Marillius* præceptor noſter licenter verbo vſus eſt, ſatis ſenſum exprimente, cùm diceret vxorem intellexiſſe mariti mendacium: & ipſa aduerſum temerarios mariti iocos

reluſit. Hanc controuerſiam memini me videre *Naſonem* declamare apud rhetorem Arellium Fuſcum, cuius auditor fuit. Nam Latronis admirator erat, cùm diuerſum ſequeretur dicendi genus. habebat enim ille conſtans & decens & amabile ingenium. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat videri, quàm ſolutum carmen. Adeò autem ſtudioſè Latronem audiuit, vt multas eius ſententias in verſus ſuos tranſtulerit. In armorum iudicio dixerat *Latro*: Mittamus arma in hoſtes, & petamus. *Naſo* dixit:

Arma viri fortis medios mittantur in hoſtes,

Inde iubete peti.——

& alium ex ſuaſoria ſenſum, quem à Latrone mutuatus eſt. memini Latronem in præfatione quadam dicere, quòd ſcholaſtici quaſi carmen didicerant, Non vides, vti immota fax torpeat, & exagitata reddat ignes? mollit viros otium, ferrum ſitu carpitur & rubiginem ducit; deſidia dedocet. *Naſo* dixit:

Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas:

Et rurſus, nullo concutiente, mori.

Tunc autem cùm ſtuderet, habebatur bonus declamator. Hanc certè controuerſiam ante Arellium Fuſcum declamauit, vt mihi videbatur longè ingenioſius: excepto eo, quòd ſine certo ordine per locos diſcurreret. Hæc illo dicente

excepta

excepta memini. Quicquid laboris eſt, in hoc eſt, vt vxori virum, & viro vxorem diligere concedas. Neceſſe eſt deinde, iurare permittas, ſi amare permiſeris. Quod habuiſſe nos iuſiurandum putas? Tu nobis religioſum nomen fuiſti. Si mentiremur, illa ſibi iratum patrem inuocauit, ego ſocerum. Parce pater, parce ſocer: non peierauimus. Ecce obiurgator noſter, quàm effrænato amore fertur! quanquam eſſe * filiam preceris: charum quidem, quod illum ab indulgentia ſua auocet. Dij boni, quomodo hic amauit vxorem? amat filiam, & abdicat! dolet periclitatam eſſe, & ab eo abducit, ſine quo negat ſe poſſe viuere: queritur periculum eius, qua pæne caruit hic qui amare cautè iubet. Faciliùs in amore finem impetres quàm modum. tum hos ponis terminos, vt nihil faciant, niſi conſideratè; nihil promittant, niſi vt ius facturi; omnia verba ratione & fide ponderent. Senes ſic amant. Pauca noſti, pater, crimina: & litigauimus aliquando, & cecidimus: & fortaſſe, quod non putas, peierauimus. Quid ad patres pertinet, quod amantes iurent? Si vis credere, nec ad deos pertinet. Non eſt quod tibi placeas vxor tanquam prima peccaueris. periit aliqua cum viro, periit aliqua pro viro: illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Fer, ſocer, felicitatem tuam. magnum tibi

quàm parno conſtat exemplum! in reliquum diligentiores facti ſumus: errorem noſtrum confitemur; exciderat iurantibus, eſſe tertium qui magis amaret: ſic, dij, fit ſemper. Perſeuera, ſocer, recipe filiam: ego qui peccaui, pœna dignus ſum, quare vxore necata, ſocero cauſa ſim orbitatis? Diſcedam è ciuitate, fugiam, exulabo: vtcunque potero, deſiderium miſera & crudeli patientia perferam. Morerer, ſi ſolus moriturus eſſem. Declamabat autem Naſo rarò controuerſias, ſed non niſi ethicas: libentiùs dicebat ſuaſorias. moleſta illi erat omnis argumentatio: verbis minimè licenter vſus eſt, niſi in carminibus, in quibus non ignorauit vitia ſua, ſed amauit. Manifeſtum poteſt eſſe, quod rogatus aliquando ab amicis ſuis, vt tolleret tres verſus, inuicem petiit, vt ipſe tres exciperet, in quos nihil illis liceret. æqua lex viſa eſt. ſcripſerunt illi quos tolli vellent ſecretò, hic quos tutos eſſe vellet. in vtriſque codicillis iidem verſus erant: ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit.

Semibouemque virum, ſemiuirumque bouem.

Secundum:

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum.

Ex quo apparet, ſummi ingenij viro iudicium non defuiſſe ad compeſcendam licentiam carminum ſuorum, ſed animum.

Aiebat

Aiebat interim, decentiorem faciem eſſe, in qua aliquis næuus eſſet.

CONTROVERSIA XI.

Raptor patrem ſuum non exorans.

Lex. Raptor niſi ſuum & raptæ patrem intra trigeſimum diem exorauerit, pereat. Thema. Raptor raptę patrem exorauit: ſuum non exorat: accuſatur dementiæ.

CONTRA RAPTOREM. *Porcij Latronis.* Moriar, inquit, moriar hodie: ego virum non fleo. Quid contremiſcis ſenectus? quid lingua trepidas? quid oculi obſtupuiſtis? nondum eſt trigeſimus dies. Vitam rogas? dedi, & perdidiſti. Mori, inquis, filium vis. ego te mori volo? immo furor tuus, illa cæca & temeraria cupiditas: & inter hæc pater illius, qui nimis citò exoratus eſt. Quare tam citò ſenex ille remiſit iniuriã? Ne triſtiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. timeo ne verum ſit quod audio; ne nouo inauditoq; more de nuptijs puellæ exoratus ſit. *Ceſtij Pij.* Quo meliùs de re iudicare poſſitis, narrabo me iuuenem. habui patrem ſanæ mentis: nec tam ſeuerum ſcilicet, vt crudelis eſſet, nec tam indulgentem, vt incautus. Duxi vxorem, quam pater iuſſerat:

rat: & tamen nuptiarum mearum me pœnitet. Fili: nonnè ſæpe excandui, ſæpe reconciliatus ſum, ſæpe quod negaueram dedi? Ipſe diſpenſaſti triginta dies: vt haberet primos ſocer, medios reus, nouiſſimos pater. Ne omnia vitia eius à prima adoleſcentia repetam, virginem rapuit, patrem accuſat. Hæc intra triginta dies. Putas me accuſatori promiſſurum, quod filio negaui? Impetraui, inquit, ab illo: alij aiunt illum à te, mediis me diebus accuſas. Rapuiſti virginem, cùm tam libenter viueres? *Arellij Fuſci Patris*. Moriar, inquit, etiamnum minaris: nondum rogas. Quid, inquit, rogabo? iam laſſus es, nec vllum adhuc rogaſti. Non poſſum, inquit, exorare tam diu? Nouo more obijcit dementiæ conſtantiam. Quid? ergo tu poteris videre morientem filium? fortaſſe non potero: & ideò iraſcor, dum licet. *Pompeij Silonis*. Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ eſt, nimium indulgenter nutritus eſt: omnia ſibi putat licere: nec ille vnquam me rogauit. Ignouit, inquit. Ita alius ante me rogatus eſt? Non noſti conditionem legis tuæ: in hac qui pares ſententias habent, pereunt. ipſe ad alienam ſe miſit, lex illum miſit ad meam. *Raptor niſi & ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat*. Vis ſcire, lex vtrũ maluerit? non exoratus iraſcitur. ex duobus patribus eum raptor accuſat, qui legem ſequi-

quitur. *Arellij Fuſci*. Miraris me dubitare. ipſa lex inter mortem & nuptias dubia eſt. Quid me intempeſtiuæ proditis lacrymæ? Nondum erat tempus flendi. Non eſt quòd quicquam tibi promiſiſſe lacrymas putes. fleo, quòd neceſſe mihi eſt ſpectare filium morientem. Quid facturus ſim, adhuc neſcio; vtique tu ante triceſimum diem neſcies. Exorabis, inquis, patrem. Quid ergo mihi moleſtus es, ſi hoc tibi ſatis eſt? O Dij, effregit fores? & identidem leges inuocantem coegit pati ſtuprum, niſi tam facilè puellam exorauit, quàm patrem. Mortem vita meruit, accuſatione deprecatur. Conſumuntur interim dies. Vter noſtrum conſumit? Rogo, inquit. Non eſt tuum me rogare. Nunc ego rogare debueram, qui periclitor. *Papirij Fabiani*. Demens ſum, vides: turpiter viuo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos non numero: ad iudicem vocatus, non adſum. Ergo moriar, inquit. hoc ſi reo dicis, non curo: ſi iudici, videbo: ſi dementi, non intelligo. Demens, inquit, es. & huic aliquis ignoſcere poteſt, qui ſic rogat? Vos mei iudices eſtis. iſte habet ſuum iudicem. nec poteſt inexorabilem queri, quem nondum expertus eſt. *Iunij Gallionis*. Rogo, inquit. Num ſic? ſi volebas rogare, admouiſſes propinquos, amicos, maiorum imagines, lacrymas, repetitos altè gemitus. Teſtor Deos, ſic rogaturus

fui puellæ patrem. Cùm, inquit, multum in ſupplicijs habitum ſubmiſeris, cùm dixeris: Pœnitet quòd rapui, quòd te priorem non rogaui: cùm dixeris te dementem fuiſſe, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miſerum, quàm pænè promiſi? anime dura. heri fortior eras: & multum habeo quod deliberem. diuerſi me affectus diſtringunt. inter reum & patrem diſtrahor. Hinc iniuria eſt, hinc natura. Quid properas? nemo tibi præter me rogandus eſt. Ergo, inquit, miſereberis? nihil promitto ante triceſimum diem. Miſerum me, quòd tantùm triginta diebus iraſci poſſum. longiore tempore opus erat. Audi à demente exempla huic crimini. Denis viceniſque annis inter bella iuuentus conſenuit: nos triginta dies ferre non poſſumus: Deliberabo; lex nihil vult temere fieri. Magna res eſt, inquit: delibera, cogita, tempus accipe. effregiſti domum ciuis, vt dicis, etiam miſericordis. Morere. nō eſt hoc nocenti graue. Ego nihil peccaui: propter te mori cupio. ratio à me exigitur alienæ culpæ, non meæ poteſtatis. Quid ergo facturus es? non pronunciabo ante ſupremum. Quid ſic miraris, ſi illum citiùs exoraſti? facilius eſt iniuriam donare, quàm crimen. Agedum in medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum: non putaſti mecum deliberandum? Vnde autem ſcis, quem

quem filium habeam? ego certè adhuc neſcio, qualem filiam habeas: Nullum tempus vni verbo anguſtum eſt. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt: & tibi vacat accuſare? *Vibij Ruſi.* Quis vnquam præter me ignoſcere iuſſus eſt? iam, inquit, tempus anguſtum eſt. ita non putas me ſubducere quantum ſuperſit? Iam, inquit, tempus anguſtum eſt. Anguſtum erat, ſi duos rogare deberes. Anguſtum tempus eſt, exclamat: neſcio quid rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuiſti: non dico quià dignior ſum, qui priùs roger: quia pater tuus: id quod minimum eſt, propiùs habito. Huc videlicet illa pars legis pertinebat, vt ſuum patrem exoret. Patrem natus ſic aliquis exorat, ſic deprecatur? Apparet nunc te primum rogare. Demens ſum: immo ſi vis argumentum, dabo tibi, filius meus moriturus eſt. nondum teſtamentum mutaui. *Cornelij Hiſpani.* Multi me affectus diducunt: neceſſe eſt de alijs querar, de alijs erubeſcam, de aliis timeam, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouiſſet, ſi ſic rogatus eſſet.

Pars altera. Arellij Fuſci Patris. Me miſerũ, pater. irę tuę detractũ eſt nihil, & tẽpori multum. infelicior ſum, quàm ſi neutrum exoraſſem. Mortem timeo, poſtquã mihi homines gratulati sũt. Quid tibi, optime ſocer, pro iſta miſericordia tua, qua mihi

mihi & patri meo pepercisti, precer, niſi ſuperſtitem filiam? *Papirij Fabiani*. Non poſſum diſſimulare, pater, quod illũ exoraui; tuum beneficium eſt. certè cùm exoratus eſt, hoc dixit: Aliud quidẽ ſuadebat dolor meus: ſed quid faciam? patris tui miſereor. Miſerere pater: ſcis quàm breuis ſit aduocatio mea. Miſereor, inquit; vis verũ dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miſer ab hoc patre veniens timerem patrem? *Ceſtij Pij*. Timeo mortem, nec iam habeo cui pareàm. *Marillij*. Si tibi tam pertinax aduerſum me odium eſt, audacter quid ſis facturus, pronuncia. dic exorari te non poſſe; quid me incerta mortis expectatione ſuſpendis? ſolicitus inter ſomnos quoque velut admotam ceruicibus meis ſecurim expaueſco. ſi non impetro vt viuam, hoc certè impetrem, ne diu moriar. Non eſt quòd putetis legem in numero dierum anguſtam fuiſſe. lex illius, diũ moriar. Reſponde, pater: ſi ſeruaturus es filium, iam tempus fuit. Si occiſurus, iam tempus eſt: non poſſum ſuſtinere vltra hæc tormenta, diebus paucis & in me mihi aliud licet. *Blandi*. Ita parùm contigit tibi, quod ſolus periclitanti filio non rogas?

DIVISIO. *Latro* ſic diuiſit. An intra triceſimum diem raptor agere poſſit: ſicut non poteſt qui in cuſtodia eſt, qui in carcere eſt. Si cum alio poteſt, An cum patre poſſit, cui vitæ mortiſque arbitrium

trium datum eſt. cùm illi accuſare eum liberum eſt, quem mortiferum eſt non exoraſſe, etiam ſi cum patre poteſt agere, An ob id poſſit, cuius faciendi poteſtatem lex patri dedit. Iſta enim ratione nihil licet, ſi aut exorari, aut accuſari ei neceſſe eſt. Deinde ſi poſſit agere, An debeat. Iraſcendi cauſam tractauit, quòd alium priùs rogauit, quòd me non rogauit, quòd etiam accuſat. Si non exorauit filius, dementia eſt. tantam dementiam ferre non poſſum, cùm adhuc an exoretur, incertum ſit. Hic paterno affectu tractauit ſpem faciendi. non probabat Fuſcum, qui paulò apertiùs agebat: * eſt controuerſiam promittere. poteſt nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus. *Fabianus* eam quæſtionem fecit, & in ea multùm moratus eſt: dementiæ non poſſe agi, niſi cum eo qui morbo fureret: in hoc enim latam eſſe legem, vt pater à filio ſanari deberet, nõ vt regi. *Latro* eleganter dicebat quaſdã eſſe quæſtiones, quæ deberent inter res iudicatas referri: tanquam, An quicquid optauerit vir fortis, aut tyrannicida, accipere debeat: quaſi iam pronuntiatum ſit non debere. Nemo quęſtionem hanc iam tractat, ſicut ne illam quidem, An quicquid pater imperat, faciendum ſit. Inter has putabat & hanc eſſe, An pater ob dementiam quæ morbo fieret, tantùm accuſari à filio debeat. Aiebat enim manife-

nifeſtius eſſe de lege & officio patris quæri, & fingi quaſdam controuerſias, in quibus pater furioſus probari non poſſit, nec abſolui tamen propter nimiam impietatem, libidinem fœdam. Quid ergo, aiebat, nunquam vtar hac quæſtione? vtar. ſed cum aliis deficiar. *Pollio Aſinius* dicebat, hoc Latronem videri tanquam forenſem facere, vt ineptas quęſtiones circũcideret. in nulla magis illum re ſcholaſticũ deprehendi. Remittit, inquit, eam quæſtionem, quæ ſemper pro patribus valẽtiſſima eſt. Ego ſemper ſcio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater ſit, aut impius; ſed quia furioſus; hoc autem in foro eſſe curatorem petere, quod in ſchola dementię agere. *Gallio* & ſuperiore vſus eſt quæſtione, & illam adiecit: An agi cum patre dementiæ poſſit, ob id quod facturus eſſet, non ob id quod fecerit. neminem iniuriarum accuſari, quod iniuriam facturus ſit: non adulterij, quòd adulterium commiſſurus ſit: ne dementiæ quidem, quòd demens facturus ſit aliquid. Tu verò, inquit, mecũ agis, non quòd non exoraſti, ſed quòd exoraturus non es? puta enim me hodie exorari. ergo demens videor, qui vno me verbo ſanare poſſum? Lex triginta dies dedit: quia iudicauit aliquem duriorem futurum. Etiam ſi demens eſt qui non exoratur à filio, num qui etiam vigeſimo? ergo nõ potes hoc nomine damnare me, quòd

quòd exoratus non ſim: etiamnum enim exorari poſſum. Itaque ſi quis veſtrum agere mecum hoc crimen non poteſt, vt ſi quem ad triginta dies exorare poſſim, poſt triginta quæri non poteſt, aut crimen non habeo, aut accuſatorem. *Silo Pompeius* fecit quæſtionem, qua *Gallio* vſus eſt, nihil acturum adoleſcentem, etiã ſi damnauerit patrem. nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam ſalutis viam dedit raptori, quàm ſi exorauerit patrem. *Latro* hæc omnia quaſi membra in aliquam quæſtionem incurrentia tractabat, non vt quęſtionem: quanquam hoc ipſum in aliam aiebat quæſtionem incurrere, in qua quęritur, An raptor poſſit accuſare patrẽ intra triceſimum diem. Nam cùm dico, non potes accuſare eum, in cuius arbitrio poſitum eſt, moriaris, an viuas: non magis quàm magiſtratum in ius vocare, quàm de iudicibus tuis ferre ſententiam, non magis quàm miles in imperatorem ſuum animaduertere, adiicio, Non potes accuſare. nihil enim tibi proderit. etiam ſi damnaueris, morieris. Lex enim, ſi nõ exoraueris, perire te vult. non exoras autem, etiam ſi damnas. Quare hoc non quæſtionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, vt exoret patrem, qui non habet quem exoret. puta enim patrem alicuius eſſe tam palam furioſum, vt nihil intelligat: hunc exorari à filio

non

non vult. Atqui eodem loco eſt manifeſtus. *Clemens Iuſtus* parùm hoc putabat valens eſſe, tãquam quęſtionem: ſatis valens, tanquam argumentum: & illam alteram ſatis valentem quæſtionem, nõ poſſe cum patre agi eo nomine, quòd nõ peccauerit: ſed tractaturus iſte iniquitatem tractationis ponebat, cùm diceret: Agere mecum dementiæ, etſi iam poteſt, nunquid enim peccaui? non ſum exoratus, nondum tempus tranſiit, etiamnum exorari poſſum. quàm iniquum eſt nondum eſſe me nocentem, eſſe iam reum!

Color. Omnes infamauerũt raptę patrẽ, quaſi cũ raptore colludentem. *Gallio* dixit: Ingenuus virginem rapuit, ſi tamen rapuit. *Silo Pompeius* eandem ſuſpicionem in omniã contulit. Exorauit, inquit, raptæ patrem. Ita tu, cùm tam exorabilem patrem haberes, rapuiſti? *Hiſpanus* dixit: Omnia citò facta ſunt: iſte citò rapuit, ille citò ignouit. niſi demens ſum, eſt aliud ſuſpicandum. *Argentarius* dixit: Rapta eſt, & ſtatim exorata: immo neſcio an exorata, deinde rapta. ſpero te innocentiorem fuiſſe quàm vis videri. Tu exoraſſe te dicis. Ego te exoratum puto: dic quid tibi cum ſocero conuenit? *Rufus Vibius* dixit: Dic mihi, quid tibi conuenerit, quando tibi nuptias promiſerit. nec victum te hercules fateberis, cùm dies venerit. *Aſprenas* dixit: Iam, inquit, non multum reliquum eſt ex triginta diebus:

ſi ex

ſi ex illo dies numerarem, cùm primùm exoraſti. aiunt iam triginta dies præteriſſe. *Latro* dixit; Id quod inter ſententias ſcriptum eſt adoriar: dic ergo verum. *Ceſtius* hac figura declamauit, vt rogaret patrem, tanquam exoratus eſſet raptæ pater: deinde ad hanc ſententiam tranſit: Numquid peiorem cauſam habeo, ſi apud alterum iudicem? *Lucius* eadem figura clamauit. & *Hiſpo Romanus*: ſed tranſit molliùs; Scio quid reſponderi mihi poſſit: Facile eſt domeſtico iudici ſatisfacere. Videro te, cùm ad raptæ patrem veneris. In hac controuerſia *Triarius* dixerat: Non ſcies an exores, niſi vltimus dies venerit: & tunc, quoad lucebit, perſeuerabo. Deinde cum ſcholaſticorum ſummo fragore: Et tu quiſquis es carnifex, cùm ſtrictam ſuſtuleris ſecurim, antequam ferias, patrem reſpice. Bellè deridebat hoc *Aſinius Pollio*. Filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde reſpiciat ad patrem, & dicat: *Agon?* quod fieri ſolet victimis. Sed ioco quoque remoto, aiebat rem veriſſimam, non poſſe carnificem venire, niſi eo tempore quo iam pater exorari non poſſet. *Ceſtius* ex altera parte hoc colore vſus eſt: quia priorem rogaſſet raptæ patrem. Suſpenſum eſſe volui, ſtatim illum ſecurum eſſe nolui. De me queritur, quòd illum potiùs cogitare de patrimonio filij, quàm de periculo volui. *Latro* hoc colore vſus eſt: Scitis

peri-

periclitantes alieno arbitrio agere. illi qui circà erant ſodales, qui occurrerant amici paterni, aiebant: Eamus ſtatim ad raptæ patrem. in huiuſmodi caſu illi rogantur: nam raptoris patres rogant. *Silo Pompeius* diuerſum colorem huic ſecutus eſt. Non erit, inquit, duritia patris mei: item amici ſuaſerunt, ad raptæ patrem iremus, ne nocerent apud illum quòd tardè ſuum exoret patrem. *Hiſpo Romanus* bello dociſmo vſus eſt. Vultis, inquit, amici, eamús ad raptæ patrem? occurremus. ille domi eſt. *Fuſcus Arellius* dixit: Ille prior rogatus eſt, qui magis timebatur. *Triarius* à parte adoleſcentis dixit: Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc ſenſum non imprudenter *Silo Pompeius* improbabat. aiebat enim non poſſe mutari ſemel latam ſententiam. Quidam voluerunt videri, citò exoratum raptæ patrem: quidam tardè. *Fuſcus Arellius* dixit: Magnam partem legis conſumpſi: nec de mora queror: raptæ pater rogabatur. *Ceſtius* non probabat, & hac ſententia vſus eſt, cùm hunc colorem arguendum putaret: Vult videri rogatum diu raptæ patrem, effecit vt videatur eum diu non rogaſſe; malo autem videri hoc patrem tardè exorari, quàm tardè rogari. *Hermagoras* ſolebat interdum diu ſchemata proſequi, interdum breuiter & fortiùs attingere: ſicut in ſententia fecit, cùm ſuſpicionem face-
re

re vellet, inter raptæ patrem & raptorem colluſionis: *a* πέπεισαι φησιν, ὁ τῆς φθαρείσης πατὴρ ὅδεω, ταχέως μονονοὺ πρὸ τῆς φθορᾶς. *Artemon* dixit: *b* λέγε, σε τίς πρὸς πατέρα τῆς ἐφθαρμένης.. Αντίφωνα κεῖται, σ' ἐποπτεύει καὶ σιωπᾶς ἀεὶ. * *Glycon* dixit: *c* Μαλα ἀπορῶ. σε μέσον ΕΡΗΣΡΥΕΗΣ ἔτι ἔφθην, ὦ ΚΡ. πότερον ἀπώθω μέριμναν, ἣ πρὶν ὦσα τὸν ἔλεον; Hunc ſenſum commodiùs dixit *Lepidus*, Neronis præceptor: Miſer eris, niſi etiam vltimo die egomet iam tui miſereor. *Diocles Caryſtius* à parte patris ethicos dixit: *d* ἐβόων ἀςοὶ, ἐβόων ἁλιεῖς. τίς ἄρ' ἥρπασέ σε; εἰς τί παρεγένου, εἰς τί παρεγίνετο, καὶ ταῦτα ἢ τοι ἱςὰς ἐνέδρας, ἢ τι ὅμοιον.

GRÆCA EXPLETA.

a Perſuaſus eſt, ait, hic corruptæ pater: quàm citò tantùm non ante corruptionem!

b Dic, te quis...... ad corruptæ patrem. Pars aduerſaria conſtituta eſt; te contuetur; tu aute m aſſiduè ſiles.

c Valde animi pendeo, te medium...... adhuc aſſecutus ſum, o Cr. vtrùm repello anxiam curam, cuius anteà repuli commiſerationem?

d Inclamabant Ciues, inclamabant piſcatores, quiſnam te rapuit? ad quid acceſſiſti? ad quid acceſſit? & hæc ſiue ponens inſidias, ſiue ſimile quid.

CONTROVERSIA XII.

Nepos ex meretrice ſuſceptus.

Thema. *Abdicauit quidam filium. abdicatus ſe contulit ad meretricem: ex ea ſuſtulit filium. æger ad patrem miſit, cùm veniſſet, commendauit ei filium ſuum, & deceſſit. adoptauit puerum. ab altero filio accuſatur dementiæ.*

PRO PATRE. *Porcij Latronis.* * Qualem vidi! ipſa fungebatur officiis, ſedula circa lectum ægrotantis in omnia diſcurrebat miniſteria, non impulſis tantum, ſed laniatis capillis. Vbi eſt, inquam, meretrix? Venit ad me ſedulò, qui diceret: Filius antequam moritur, rogat venias. Non expectaui, dum iſte permitteret. amens cucurri. Cetera quemadmodum narrem neſcio: ſteterim, an ſederim, quid loquutus ſim, quid audierim, neſcio: hoc vnum ſcio, iacuiſſe me inter duos filios: accede huc puer, depoſitum, crimen meum: non habeo miſer, cui te moriturus commendem. *Ceſtij Pij.* Recepi in ſinum nepotem. Vultis & hunc abdicem? duos filios tuli. huic numero iam aſſueui. Patrem accuſat, fratrem infamat, infantem perſequitur. Rogo vos. non ſatius eſt meretricem amare, quàm neminem?

Noui

Noui generis dementia arguitur; ſanus etiam ſi non agnoſcerem meos. Tradidit infantem, & expirauit: non habui cui redderem. Offerebam me propinquis, expectabam vt aliquis pro abdicato rogaret, nemo audebat propinquorum fratre ceſſante. illa videlicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cùm frater non audeat? Meretricis, inquit, filium recepiſti: nempe eius quæ meum receperat. Fateor me aliquando inſanum fuiſſe. Neſcio quis eſſet abdicatus: meliorem extuli. *Papirij Fabiani*. Quàm nihil in domo illa meretricia fœdi vidi! aſſidebat mulier triſti vultu affecta, ægro ſimillima ipſa, dimiſſis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater locutus eſt? in ſinu meo & filium & animum depoſuit. domum pertuli. dementiam vocat, quòd infantem non abdicaui. Quid facerem? negarem aliquid filio, cùm ille rogaret pro filio? ignoſco tibi, quod tam durus es. ægrum fratrem non vidiſti. Ille magni ſucceſſor modo patrimonij natus in lectulo precario moriebatur. Non ſeruorum turba circunſtabat, non amicorum: inter infantem & mulierculam, deficientis adoleſcentis ſpiritus in aduentum meum ſuſtinebatur. Vt intraui, cadentes iam oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. Pater, inquit, quòd adhuc nihil deprecatus ſum, non contumacia feci, fratri man-

daueram. Indico tibi crimina mea: exſpirantem coheredem tuum ad vitam volui reuocari. Vt ſaluus eſſet, rogaui deos; &, licèt dementiam voces, ſi vixiſſet, recepiſſem. *Arelij Fuſci* Patris. Securior eram, quoniam putaueram illi omnia præſtare fratrem, cùm ſubitò nuntiatum eſt, in vltimis eſſe filium: nec hoc à fratre. ò me miſerum, quòd ſolum nepotem recepi! *Albutij Sili.* Vt vidit vxorem, vidit & fratrem, circumſpiciebat & patrem. *Iulij Baſſi.* Tibi debeo mulier; quod habuit filius meus in qua domo ægrotaret. Pudet dicere: vt nepotem agnoſcerem rogatus ſum. Non poteſt vno crimine dementia intelligi. Nemo ſine vitio eſt, in Catone moderatio, in Cicerone conſtantia deſideratur. ad ſummam, tres fuimus. omnes peccauimus: ego, quòd abdicaui, frater, quòd tacuit: tu, quòd pro fratre non rogaſti. Non ſum vno herede contentus; duos habere volui: & quò magis concupiſcam, habui. Miſit ad me affectus æger. non ibo? mihi crede, aliter à diis de coherede. Cogitate & quis roget, & quem roget. videbitis negare non poſſe, niſi qui accuſare poſſit & patrem.

Altera pars. Porcij Latronis. Quem honeſtiùs ſubiecit meretrix quàm peperit. Pater iſtius incertus eſt. benè cum ipſo ageretur, ſi & mater. *Fuſci Arelij* patris. Errat, ſi quis ſit qui me putet pecunia moueri: primùm aſſueui coheredem habere,

bere,deinde olim iam cum puero iſto paterna diuiſi, quia mulieri ille frater donauit plus quàm pro ſua parte. *Romani Hiſponis*. Incidit in meretricem, inter omnia mala, fœcundam. Veræ inimicæ. Noſcis quibus antè in cubiculum riualis venit,quàm maritus.*Argentarij*. Cùm abdicaret, aiebat: Hoc ſcilicet exſpectabo, donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier,neſcio an aduerſus patrem iniurioſior ſis, quòd abſtuliſti illi heredem, an quòd dediſti. *Albutij Sili*. Sine veniant illuc amici, ſine propinqui: nunc erubeſcunt in domum meretricis accedere. Mulier quæ ſine præfatione honeſtè nominari non potes, cedo iſtum puerum nulli agnoſcendum: ſed mater aſſerat. Seueriſſimus pater abdicauit etiam, quem ſciebat ſuum. Erat in domo puer,qui omnes vocabat patres. Adoptauit eius filium, propter quem etiam ſuum eiecerat. *Ceſtij Pij*. Nullum genus iudicum recuſo. ſi ſeueri erunt, nocebit iſti, quòd receperit meretricis filium: ſi clementes, quòd abdicauit ſuum. Clamauit pater:In domum ergo meam meretrix veniet, aut (quod turpiùs eſt) filius ad illam ibit? Miſit in domum noſtram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit, niſi aut abdicatus, aut abdicandus?

DIVISIO. *Latro* ſic diuiſit. An pater ob illam adoptionem accuſari poſſit, an ob hoc debeat. omnes infamauerunt

 adole-

adoleſcentem, quaſi illius criminationibus factum ſit, vt frater abdicaretur. Et ideo ſententia laudatur *Fabiani*: Nihil tecum locutus ſum. Cùm hoc vnum puero noceat, quòd ex meretrice natus eſt, omnes operam dederunt, vt quantum in controuerſia licebat, huic vitio mederetur, efficerentq́; ne quid in illa videretur meretricis fuiſſe, niſi nomen. *Marillius* decenter hoc dixit, ſimul obijciens fratri impietatem. Nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit: ſcires,ſi mecum fuiſſes. *Albutius* ethicos, vt multi putant, dixit: certè laudatus eſt, cùm diceret, Exeuntem perſecutus eſt. non probabat hanc *Meſſalla* ſententiam:Non habebit,inquit, fiduciam, ſi mauult videri recepiſſe puerum quàm abduxiſſe: & ea ratione eum adoptaſſe, non quia debuerit, ſed quia ſecutus eſt. Fuit autem Meſſalla exactiſſimi ingenij in omnis quidem ſtudiorum partis, Latini vtique ſermonis obſeruator diligentiſſimus. Idem itaque cùm audiſſet Latronem declamantem, dixit: ſua lingua diſertus eſt. Ingenium illi conceſſit, ſermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Meſſallę orationem diſertiſſimam recitauit, *quam ſuaſoriam Theodoto declamauit per triduum. quæ dixerit, ſuo loco reddam, cum ad Suaſorias venero.

Color. A parte adoleſcentis non vnus omnibus color placuit. Quidam perſo-

nam

nam eius qualem acceperant, introduxerunt duram & aſperam. Ex quibus fuit & *Hiſpo Romanus*. *Iunius* vnum aiebat efficiendum, vt non durus videretur, ſed ſeuerus. In hac parte dixit nobilem illam ſententiam, quam Fabius Maximus circumferebat: Venit aſſiduè in domum meretrix; non recedit: paulum abeſt, quin nouerca ſit. *Ceſtius* bella figura egit: Dementia, inquit, res eſt ſanitati contraria. Non quæram extra exempla ſani hominis, & quod pater me rogat, ipſum ſibi comparabo. Fuit aliquando ſanus: tunc quid faciebat? Oderat luxuriam: vt caſtigaret, nũc iam ſeuerus. ſenem putabitis ſanum, ſi vobis in lupanari oſtendero? Sic declamauit, vt fratri parem daret accuſatorem, & illum argueret ſibiipſi comparandum. *Latro* fratri pepercit; puerum preſſit, & dixit fratris filium non eſſe, & ne fratrem quidem hoc fieri voluiſſe. illa verba ab ægro impetrata. *Fabianus* ex omnibus iſtis colorem ſecutus eſt optimum, qui aiebat, dicere Meſſallam nõ tantum bonam partem adoleſcentis fieri, ſed etiam honeſtam. obiecit patri, quòd fratrem abdicaſſet, non ſchemate, ſed certo. Nihil, inquit, peccauerat, amat meretricem. ſolet fieri. adoleſcens eſt. expecta. emendabitur, ducet vxorem, quare tunc non egiſti dementiæ? Expectabat pœnitentiam tuam, aiebat, iam reſipiet. Hoc per tranſitum obijcere cœpit, quòd non recepiſſet, quòd vi-

 diſſet

diſſet in lupanari habitantem. Abdicaſti, inquit,vt emendares, non vt vitia augeres in dies. nullum illius vitium ætatis eſt. amor eſt. recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad vltimum obiecit illi, quod ægrum non ſuſtuliſſet. Poteſt, inquit, conualeſcere, ſi viderit penates ſuos. mitiùs certe morietur in paterno ſolo ſuo. Quare,inquit, tu apud fratrem non fuiſti?& ego queror. Ille cùm ad te mitteret, putauit ſe ad duos mittere. Vtinam tecum fuiſſem, pater: rediſſes illinc cum filio, ſed tuo. De adoptione nouiſſimè quæſtus eſt & hac figura. Abſtuliſti mihi fratrem,cum quo natus ſum,cum quo educatus ſum, vt dares iſtum. Indignor hanc fratri meo contumeliam,vt huius vocetur pater. Sed vt aliquid iocer, *Fabianus Maximus* nobiliſſimus vir fuit, qui primus foro Romano hunc vomicum morbum, quo nunc laborat,intulit: de quo Seuerus Caſſius, antequam ab illo reus ageretur, dixerat: Quaſi diſertus es, quaſi formoſus es, quaſi diues es. vnum tantum es:non quaſi,alapam.* Hanc controuerſiam cùm declamaret Maximus, dixit;Quaſi tricolum tale,qualia ſunt quę baſilicam infeſtant. Dicebat autem, à patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accuſatur ter in vltimis annis nepos, in primis abdicatur: nullus autem, * Hæc ſubinde refero, quòd æquè vitandarum rerum exempla ponen-

ponenda ſunt, quàm ſequendarum. In hac controuerſia *Latro* contrariam rem controuerſiæ dixit, ſed ſibi. Declamabat illam, Cęſare Auguſto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes ſuos Cæſar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis videbatur. Erat Agrippa inter eos qui non nati ſunt nobiles, ſed facti. Cùm diceret partem adoleſcentis Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit: Nam iſti adoptione nobilitati fuerunt. hæc & alia in hanc ſententiam. Mæcenas innuit patri, faſcina recuſare. finire iam quidam declamationem putabant. hanc malignam rem [Mæcenas] eſſe: effeciſſe enim nobilem, non vt audiret quę dicta erant à Cęſare, ſed vt notaret. Tanta autem ſub diuo Auguſto libertas fuit, vt præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, qui ignobilitatem exprobrarent. Vipſanius Agrippa fuerat. Vipſanij nomen quaſi argumentum paternæ humilitatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur. cùm defenderet reum, fuit accuſator qui diceret M. Agrippam, & quod medium eſt, volebat Vipſanium intelligi. Fuit qui diceret: Concurrite, Agrippa malum habebis, reſponde diis: Ea in parte vtique mihi videtur admiratione dignus diuus Auguſtus, ſub quo tantum licuit. Sed horum non poſſum miſereri, qui tanti putant caput potiùs quàm dictum perdere. Latro dignus fuit miſeratione, qui ne excuſare quidem er-

rorem ſuum potuit. Nihil eſt autem crudelius quàm ſic offendere, vt magis ſis offenſurus, ſi ſatisfeceris.

CONTROVERSIA XIII.

Torta à tyranno pro marito.

Thema. *Torta à tyranno vxor, nunquid de tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare, poſteà maritus eius tyrannum occidit. illam ſterilitatis nomine dimiſit, intra quinquennium non parientem. Agit illa ingrati.*

PRO VXORE. *Porcij Latronis.* Si cum liberis torta eſt, & incaſtè: Eſcende, inquit, occide tyrannum. niſi occideris, indicabo. Subiniecta manu ſatelles: Quid moraris? inquit. iam expoſita tormenta ſunt. Benè eſt, inquit, mulier. ad ſtuprum vocor. Inſtabat quotidie viro vxor, exigebat tyrannicidium. Tempus eſt; Eſcende. Si nihil aliud, vt liberos habeas. niſi tyrannicidę paritura non ſum. Miraris, ſi eo tempore matrona dicere potuit, Eſcende, occide tyrannum?comes ſequerer, niſi me inutilem dimiſiſſet tyrannus: Eſcende. ego iam feci tyrannicidium meum. Eas nuptias tyrannicidium diducit, quas non diduxit tyrannus. *Ceſtij Pij.* Subitò infelices nuptias oppreſſit tyrannus. Trahe-

bantur

bantur matronę, rapiebantur virgines: nihil tutum erat: nulli feliciores tunc videbantur quàm qui liberos non habebant. Quædam itaque eliſere conceptos: quædam fœcunditatem ſuam moratæ ſunt. Quod ad hanc pertinet, agit ſuæ fortunæ gratias, quòd illo tempore nihil peperit. Tyrãnus ſuſpicatus eſt, iſtum neſcio quid de tyrannicidio cogitare: ſiue iſti aliquid excidit, ſiue magna conſilia nõ benè vultus tegit. Vtiq; de vxoris garrulitate queri non potes, cùm ſcias, quemadmodum taceat. Miſit itaque ſatellites: Attrectate, inquit, vxorem, &, adiecit, ſi quos filios habet. Veniunt in domum crudeliſſimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. iactatur miſera inter ſatellitum manus, & toto itinere non ducitur, ſed trahitur. Iſti de tyrannicidio: audacter iam conſilium indicemus. Iam enim puto licet. Nupſit iſti propter liberos: ſed infelices nuptias citò tyrannus oppreſſit. hoc publicum diuortium fuit. Rapitur in arcẽ mulier, inter ſatellitum manus vexatur atq; diſtrahitur. Hanc aliquis etiam ſi non torqueatur, non parere miretur: impoſita in eculeum, ſæpiùs abſentem virum reſpexit, quàm pręſentem tyrannũ. Quàm multas matres audiui illo tempore: Quidnam volui, quæ peperi? *Arelij Fuſci* Patris. Explicatur totus tyrannicæ crudelitatis aduerſus infelicem fœminam apparatus, & illa inſtrumenta virorum quoque animos

ipſo viſu frangentia, ad excutiendam muliebri pectori conſtantiam proponuntur; inſtat tam denuntiationibus, quàm tormentis tyrannus,& minando torquet. Tacet. Videt intentum tyranni vultum, videt oculos minaces, & tacet; plus tibi præſtare non potuit,ſi de te liberos ſuſtuliſſet. Cæduntur flagellis artus, verberibus corpus abrumpitur, exprimiturq́; ipſis vitalibus. Tacet. An ſit tibi iſta datura liberos neſcio. tyrannicidium dedit. Ita eſt, mulier, non vis parere, delicata es,cruciatus puerperæ times. Fremebat indignatione captę ciuitatis maritus, & conſilio ſuo, & vxoris adiutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maximè vacat? vbi cuſtodiæ ceſſant? vbi natura loci minore munimento virtutem ſubmouet? Sic vir & vxor mentem exercebant: miraris ſi tranſit quinquennium inter vxorem tortam, & virum occupatum? ſęuiebat etiamnum tyrannus: torquebantur in conſpectu virorum vxores: pœnitebat matres fœcunditatis ſuæ. *Hiſpo Romanus* inquit: Deſiderabas liberos, vt ſint quibus relinquas patrimonium. Ingrate, ita tu hac ſalua heredem non habes? nullum tormenti genus omiſit, omnia membra laniata, omnes partes conuulſæ ſunt, ſciſſum corpus flagellis, exuſtum,conuulſum tormentis. ignoſcetis puto mulierculæ, ſi dixero:Feſſa eſt.*Hiſponis Cornelij*.Contabatur ille: nec vllis adhortationibus in

tyrannicidiū poterat impelli. prorſus cùm vxorem vidiſſet, poſſes timēri ignoſcere. Aſſiduè tormenta variantur: accenduntur extincti ignes: tortor vocatur, ſub quo mariti vxorem prodiderāt. paciſci me tecum putas. Vt taceam, donas quinquenniū? Quid tyrannicidio gloriaris? tanquā non facilius ſit occidere tyrannum, quàm ſuſtinere? Duplici beneficio vxori ſuæ obligatus: & quòd non eſt occiſus, & quòd occidit. Faſtidit ſterilem, qui fecit. *Iunij Gallionis*. Inſtabat tyrannus. Torque. Illa pars etiam poteſt ſubiici in ignes. in illa parte iā exaruit cruor: ſeca, verbera, oculos lācina, faciam ne viro placeat. *Papirii Fabiani*. Deſcribam nunc ego cruciatus, & miſeram corporis patientiam inter tyrannica tormenta ſæuientia: extincti ſanguine refouebantur ignes: hæc deſinebat torqueri aliquando, vt ſæpiùs poſſet. Exquiſita verbera, laminæ, equuleus, quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid & noua adiecerat. quid amplius dicā? tyrannus torquebat, & cùm de tyrannicidio quęreret. O nos felices, quòd nullis aucta puerperijs fuit. acuit hāc. fecit tyrannicidium ſilentio, certè tyrannicidam. Conuulſis laceratiſq; membris, nec adhuc ſufficientibus, non dimiſſa eſt ex arce, ſed proiecta. Quid eſt quòd vxorem dimiſeris? nūquid premit cenſum onere, ſumptibus, & vt ſæculi mos eſt, in deterius luxu fluēte? mulicbris ambitio certamine mu-

tuo vſq; in publica dãna priuatim inſanit? Nunquid gemmas & ex alieno littore petitos lapillos, & aurum veſtemq; nihil in matrona tectura concupiuit? Si talis eſſet, facile illam corrupiſſet tyrãnus. Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad propoſitũ, nec ad certum diem fœcunditas, ſui iuris rerũ natura eſt, nec ad leges humanas componitur: modò properat, modò vota præcurrit, modò lenta eſt & demoratur. Expecta modò, pariet. Quid dicis? nõ poteſt fieri. quare? quia torta eſt. Imputat tibi quòd publicata eſt. imputat tibi quòd torta eſt. imputat tibi quòd ſterilis eſt. *Iulij Baſſi.* Aiebat tyrãnus: Vre, cęde ventrem. *Argentarij.* Cæde ventrem, ne tyrãnicidas pariat. *Triarij.* Non ex formula naturæ reſpondet, neque ad præſcriptum caſus obſequitur. ſemper expectari fortuna mauult, quàm regi. Aliubi offenditur improuiſa ſegetum maturitas, aliubi ſeram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicauit vxori meæ, ne * votis in gratiam. Aiebat tyrannus: Indica. nulla tua culpa eſt. Cæditur: tacet. vtrum putas mirandum eſſe, tuum tyrannicidium, an huius ſilentium? Expectaſſe aliqua per longum tempus maritum dicitur. quanta laus eſt ſeruaſſe, cùm expectaſſe tanta ſit? Alia deſiderio viri attonita, in ardentem rogum ſe miſiſſe. hæc non cum

viro

viro arſiſſet, quæ pro viro arſit? alia pro incolumitate mariti vicaria morte decidit. Cedo hanc, nec in tormentis oppreſſam. morte amplius pro viro præſtitiſſet, ſi quid amplius elegiſſet tyrannus. *Marcelli*. Si tamen peccaſſet in partu, ignoſci ei poſſet. Nupſerat enim iſti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidiſti, tyranno. ille torſit & dimiſit ad virum. *Albutij Sili*. Vicerat ſæuitiam patientia: deerat iam ſanguis, ſuperabat fides. aliquando proiecta eſt. differebatur diſtortis manibus, emotis articulis. nondum in ſua membra artus redierant. Talem vxorem tortor dimiſit ad partum. Ingratus vocabatur, quòd in præmio nullam vxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habe: iniicere debuit manum, & ipſum inter res ſuas trahere. nihil amplius patri debes quam vxori. mihi crede, maius fuit tyrannicidium pati, quàm facere.

Pars altera. Argentarij. Ego torta ſum. Merito obijceres, niſi te vindicaſſem. *Fuluij Sparſi*. Vobiſcum, Iudices, loquor. **

DIVISIO. Controuerſia hæc reum facere primum, ſi materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi: aut accepi quidem, ſed non potui reddere, aut iſta nouiſſima non facere. Non quiſquis non reddidit beneficium, ingrati tenetur: animus æſtimandus eſt non reddentis. *Pollio Aſinius* aiebat nunquam tentandas eſſe

quæ-

quæſtiones: primam manifeſtò obtinere poſſe, qua negamus nos beneficium accepiſſe. Perit tota cauſa, niſi in hoc vicit. Apparet enim ingratum eſſe, qui ne fatetur quidem ſe accepiſſe beneficium. *Gallio* noſter putat quotiens poſſit, hoc auferendum aduerſario: quotiens non poſſit, concupiſcendum: quotiens ne hoc quidem poſſit, tranſeundum, quaſi donemus, & poſſimus quidem facere controuerſiam, ſed nolimus. Idem Attico Vipſanio Apollodori diſcipulo placuit. Hoc illi amplius. Quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus, controuerſiam facere, hoc modo faciamus, non eſſe tam magnum, quàm ille dicat: ſicut in criminibus facimus, quotiens negare nō poſſumus, eſſe quidem crimen illud fatemur, ſed leniore pœna dignū, quā accuſator arguat. *Latro* in hac controuerſia non dubitabat facere primam quęſtionem, an beneficium dederit. hoc in hæc diuiſit: Etiam ſi ſciſti de tyrannicidio viri, nec indicaſti, non eſt beneficium ſcelus non facere. deinde ne ſciſti quidem, non enim tibi indicaui, nec tam magnum conſilium, virilibus quoque animis graue, commiſi muliebri garrulitati: quæ id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Etiam ſi dedit beneficium, an receperit: Occidi tyrannum, libertatem mihi, tibi vltionem reddidi pleniſſimā: perſecutus ſum nefarium hoſtem, illic occidi vbi torſerat.

Dices me reip. cauſa feciſſe. & tu reip. cauſa tacuiſti. Tutus ſit, quod lege fecerit. Deinde vltima æquitatis tractatio. An quod fecit, facere debuerit. Hoc diuiſit in hæc duo: An iam certam ſterilitatem vxoris bonæ ferre debeat: an ne ſterilis quidem pro certo ſit. Noui declamatores Poſmos * * cum Appollodoro, qui reus veneficij fuit, & à Pollione Aſinio defenſus, damnatus Maſſiliæ docuit, & hanc quæſtionem fecerunt in hanc controuerſiam, An inter viros & vxores data beneficia, ingrati lege teneantur. Non eſt beneficium, ſed officium, facere quod debeas: vt ſi filius patri ſe dicat beneficium dare. Hanc quęſtionem fecit & Gallio noſter. *Blandus* in vltima parte cõtrouerſiæ, qua de Republica diſputatur, quæſtionem fecit, An quinquennium numerarari debeat excepta tyrannide. illud tempus nõ debere imputari quaſi ſterili, quo matres etiam editos partus abominatæ ſunt. illud tempus imputatur feminis in Rep. quando pariunt, non plus tyranno. Huic ſubiecit, An etiam ſi & alijs imputari tempus tyrannidis ſolet, huic non debeat. *Latro* ex ſuo * more has non quęſtiones putabat, ſed membra illius vltimæ partis, ex æquitatis quæſtione pendentia. An ſterilis quidem, altius repeti: an non quæcunque quinquennio non peperit, ſterilis eſt. Quid enim ſi vir alicuius abfuerit toto pæne quinquennio in

pere-

peregrinatione?viro imputabitur. Quid ſi vir ægrotauerit? quid ſi maritus euiratus inutilis in concubitu vxoris ſuæ iacuiſſet, imputaturus fuit? quinquennio quæritis, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo non cum parentibus ſuis quærebatur, quòd natus eſſet. Hęc, quòd torta eſt: hæc, quòd maritus occupatus tyrannicidio non vacauit in vxoris voluptates. *Buteo*, aridus quidem declamator, ſed prudens diuiſor controuerſiarum, contra Latronem ſentiebat, *Blando* accedebat. Aliud enim eſſe aiebat, quæ intra quinquennium non potuit, non vtique ſterilis eſt: aliud, quæ intra quinquennium non peperit, non ſtatim dimitti poteſt ſterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione iuris: illic, de ſpe fœcunditatis. Sed *Blandum* quoque arguebat. aiebat enim ſic fuiſſe quærendum, An tyrannidis tempus excipi deberet: deinde, etiam ſi non in aliis, an inter has gradus eſt. Sed ipſe ſic hanc in partes quęſtionem diuidebat, An quæcunque quinquennio non peperit, tanquam ſterilis dimitti poſſit. Poſſet enim accidere, quod Athenienſibus in bello accidit, vt liberi & coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabitur hoc tempus fœminis, quo viros deſtituunt, non quo non habent. Sic tyrannus non vetuiſſet iſtam parere quin interemiſſet. Et cùm hoc vehementer impleuiſſet, & probaſſet, non

omnes

omnes poſse dimitti, ſi quinquennio non peperiſsent, tunc illò tranſiit. An hæc poſset. & hic etiamnum non hoc quærebat, an deberet dimitti, ſed an poſset. Et hoc contra Latronem dicebat: Quomodo iſtam quæſtionem putas in æquitatis tractationem cadere, cùm quid liceat quæratur, non quid oporteat? hæc enim, an hæc poſſit, per illum non poſset, quia tyrannidem non ceperat. Aliquod tempus impune à legibus miſeriæ faciunt. Non dico quia torta eſt, ſed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem, reſeruo. Sed non peperit quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitaſti. *Paſſienus* vir eloquentiſſimus & temporis ſui primus orator, hanc ſubtilitatem actionis non probabat in Latrone, ſed aſsentiri dicebat, ideò quæſtiones tractandas per ſe eſse, ſi hæc mulier iuſti repudij ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitimè, ſed an ingratè dimiſsa ſit. itaque in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ iuris ſunt. Nam cùm quæritur; An potuerit hæc dimitti, etiam ſi licuit; apparet, quòd vtique non oportuit, ſi ne licuit quidem. *Albutius* decẽtiſſimè fecit. ſolebat enim ferè in aliquas figuras declamationem deſcribere, & priùs egit iniuſti repudij, deinde ingrati: in quibus putat eſse, an vllum beneficium viro contulerit, à quo tanquam iniquè dimiſsa. Hic omnes quæſtiones ad ſterili-

tatem

tatem & æſtimationem quinquennij pertinentes liberè tractauit, deinde tranſijt in ingrati accuſationem.

Color. *Ceſtius* pro viro introduxit colorem. Quo tempore vxor torta eſt, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: poſteà cogitaui, & hæc ipſa cogitandi cauſa fuit vxoris vltio. Vtrumque ſecutum eſt, vt illa marito inſolentiam imputare non poſset, maritus illi tyrannicidium poſset. *Latro* dixit: Si iam tum de tyrannicidio cogitaſsem, vxori non indicaſsem. *Fabianus* philoſophus colorem magis bono viro conuenientem introduxit, quàm oratori callido. Dixit enim, & cogitaſse tyrannicidium, & vxori indicaſſe: & illam tum quidem feciſse, quòd probam fœminam facere oportuit: nunc peccare, quod putet beneficium eſse, rectè facere. Hic color illi & illa parte profuiſſet: Si beneficium putas te dediſse quòd tyrannicidium non prodidiſti: Ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi. repudium ex tuo, quo vis liberorum cupiditatem, quo ſemper vti tanquam vir eius debuiſset, poſteà magis tanquam tyrannicida. *L. Vinicius*, Vinicij frater, Fabiani colorem valde probabat, & aiebat, onerari vxorem vno modo poſse, ſi nihil vnquam ſecretum ab illa maritus habuiſſet. Si dixerit, inquit, poſt tormenta ſe de tyranicidio cogitaſse, tum tyrannicidiũ vxori melius deberi meruit, ſi torta tyrã-

nici-

nicidã fecit, quàm ſi tacuiſset. Apparet, & aliquid de tyrannicidio cogitatũ, de quo tyrannus vſque eò ſuſpicatus eſt, vt torqueret. Dixerit, cogitaſse quidem ſe de tyrannicidio ante tormenta, ſed vxori non indicaſse: augebit vxoris beneficium. Liberiùs enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi commiſsum non erat. Potuit enim vxor, etiam non iudicante marito, tam magni conſilii molitionem deprehendere. At ſi hunc colorem Fabiani ſequor, mutam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitaui, honeſtior ſum vetus tyrannicida: & non priuatis, ſed publicis malis ad vltionem impulſus. Si cùm cogitarem, non celaui vxorem: faciliùs perſuadebo, me malum hodie maritum non eſse, cui ſemper tam deditus fui. Ad vltimum hoc conſequar, ſi quod audierat tacuit, non beneficium eſt, ſed fides. Hic eſt *L. Vinicius*, quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi præſtitura erat, prima intentio animi dabat: ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, vt ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus: Vnus Vinicius ingenium in numerato habet. *Hiſpo Romanus* malignè & accuſatoriè: Nihil, inquit, ego iſti narrauerã: iſta, vt erat neceſſe, aliquid ex vultu, aliquid ex nocturnis vigiliis

ſuſpi-

ſuſpicata eſt. vnde emanauerit ſermo, ſcietis. Videtis quò veniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad ſeruum. ſed ad iſtam, quæ nihil negotij habuiſſet, ſi tacuiſſet. Tua enim cauſſa tacuiſti: ſciebas te perituram, ſi confeſſa eſſes tyrannicidium. *Hybreas* dixit. *

CONTROVERSIA XIV.

Pater & filius luxurioſi.

Thema. *Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. accuſatur à filio dementia. Contradicitur.*

PRO PATRE. *Porcij Latronis.* Vtriuſque tamen comparetur luxuria. Tu conſumis patrimonium patris tui: ego accuſatoris mei. nauiga, milita, peregrinare, quære adoleſcens, vtere ſenex. Accuſator meus inter ſe contrarios affectus habet: cupit reum damnari, crimen abſolui. *Ceſtij Pij.* Poteſt nobis conuenire. ſimiles ſumus. puta te patrem: dic quid me velis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor, an tu me? rogo vos. ego prior cœpi: tu poſterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu ſenex, inquit, hoc dicis: Luxuria tua ſeriùs cœpit, citiùs definet. *Arellij Fuſci* Patris. Sed tu,

inquit,

inquit, ſenex es. vnde ſcis te non futurum luxurioſum ſenem? Omnia à te vitia: quòd vnguento coma madet, tuum eſt: quòd laxior vſque in pedes tunica demittitur,tuum eſt. Quid eſt quod aliud à te ſenes diſcant: quid porrò? domus noſtra luxurioſos duos non capit? indulgentiùs te abdicare non potui. Ecquid mihi licet ſeniles annos meliore vita reficere? hoc nouiſſimum meum meritum eſt: ſed quod tibi proximè imputo, pro te etiam luxurioſus factus ſum. *Fabianus*. Noli pecuniam concupiſcere. quid tibi dicam? Hæc eſt quæ auget diſcordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat: hæc eſt quæ ſenes corrumpit. Quidam ſummum bonum dixerunt voluptatem, & omnia ad corpus retulerunt. nihil eſt mihi opus præcipientibus. exemplum habeo. propoſui quicquid tu feceris, facere. nauigabo, ſi nauigaris: militabo, ſi militaris. dic hodie quid putes melius. Sed illud excipio, ne obijcias, quod elegeris. *Blandi*. Obijcit luxuriam propriam, & hoc dicit adoleſcens: Frugaliter vixi quamdiu frugi patrem habui. ante me deſiſte, ante me cœperas. *Blandi.* Senex luxuriaris. reſpondeo tibi, Adoleſcens nauigaui. Ego iam, inquit, deſij, tu nondum. Non miror, ſi deſiſti, prior cœperas. *Mentonis*. Quod gaudium acce-

piſti,

piſti, verè luxurior. *Pompeij Silonis.* Si modò emendatus eſt filius meus (ſolet enim etiam luxuria ſimulari) ſuo quiſque ordine reus ſit. Vis me ducere vxorem. ſi nouercam haberes: iam abdicatus eſſes. *Vibij Galli*. Conuiuæ certè tui dicunt: Bibamus, moriendum eſt. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quàm mihi. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te nou videbas. Alliga me, dum te cuſtodias. *P. Aſprenatis*. Quia nihil proficiebam obiurgando, volui illi vitam ſuam oſtendere. *Iunij Othonis*. Malam cauſam haberem, ſi aliũm accuſatorem haberem. Malam cauſam haberem, ſi te filium non haberem.

Altera pars. *Iunij Gallionis*. A laudibus patris incipiam. Hic adoleſcens temperatiſſimus, & lubricum tempus ſine infamia tranſiit: duxit vxorem, filium ſuſtulit, ad ætatem perduxit. iam ſenex factus eſt: niſi quod ſibi bonum videt, luxuria vſque eò ſe proiecit, vt accuſetur. Senex amens, ſenex ebrius, circumdatus ſertis, delibutus vnguentis, & in præteritos annos ſe retrò agens, & validus in voluptatibus quaſi iuuenis exultans, nonnè portentum eſt? Luxurioſus adoleſcens peccat: ſenex luxurioſus inſanit. ætates exhauriunt, vitia laſciuiunt. *Papirij Fabiani*. Nauem in portu mergis. alter ſolito tempore labitur, alter inſolito: alter alieno, alter ſuo; alter annos ſequi-

ſequitur, alter ſenectuti repugnat. Non eſt luxuria tua. patrem videre velimus. Non ſimulas iſta, ſed facis: nec amantem imaginaris, ſed amas: nec potantem adumbras, ſed bibis: nec te doces diſſipare bona, ſed diſſipas. Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc ipſe de prœlio fugit, vt benè pugnaret exercitus? quis vt ambitum comprimeret, ipſe honores mercatus eſt? quis vt ſeditionem leniret, turbauit rempublicam? Non coercet vitia, qui prouocat.

DIVISIO. *Latro* ſic diuiſit: An ob hoc accuſari pater poſſit. Hic illam vocalem quæſtionem poſuit, quam ſolebat faſtidire Seleucius, minimè ſolere patri obijci luxuriam, non magis quàm auaritiam, quàm iracundiam. Non vitia patris accuſari ſolere, ſed morbum: & ſi poſſit aliquid præter dementiam obijci patri, luxuria non poſſit: Alioquin filiis, inquit, abdicare permittis. hic de ſuo conſumit, An ſi ob hoc pater accuſari poteſt à filio, hæc vltionum exprobratio. Si ebrietatem obijcere patri ſolet ebrius: ſi petulantiam, iniuriæ damnatus; etiam ſi ob hoc accuſari poteſt, etiam ſi à tali filio. An ſi ad caſtigandum filium hoc conſilio vſus eſt, damnandus ſit. Ait enim adoleſcens: Quolibet alio genere debuiſti me obiurgare. quid ſi adulterium vindicare vellet committendo? Turpe eſt ſic caſtigare vitia, vt imiteris. Deinde an con-

ſilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius: aut, inquit, quare, ſi cœpiſti ſic emendare filium. cùm emendaueris, non deſinis? *Ceſtius Pater*. patris aiebat ſimulationem luxuriæ ſignificandam magis quàm profitendam: Ita, inquit, adparebit illum ſimulaſſe, ſi etiamnum ſimulat. ſi deſinit ſimulare, oſtendit iam ſibi nihil prodeſſe ea conſilia, quaſi filius emendatus ſit. emendatum autem eſſe non conceſſit, & aſſiduè dixit, nihil magis ſequi interuallum hoc luxuria, etiam verè intermiſſa vitia, vehementiùs ſurgere. *Latro* apertè putabat ſimulationem confitendam. Incipio, inquit; non tantùm honeſtum ſenem, ſed prudentem defendere: ſi quod vitium videri poterat, efficio conſilium, quare potiùs ſignificet, quàm dicat frugi eſſe. *Blandus* hac figura declamat filium, & pro abdicato reſpondit. *Ceſtius* aiebat, adoleſcentis partem diligentiùs colorandam: facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipſi remiſſum ſit. Itaque ſic narrauit, vt ſuam quoque luxuriam imputaret patri. non ſeueram fuiſſe diſciplinam, non benè inſtitutæ domus legem, quæ poſſet adoleſcentis mores formare, & à vitiis ætatis abducere: Quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Vnguento cani madent, & comeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parùm

ſanus

ſanus videtur. Meritò in adoleſcentibus non omnem luxuriam vindicant: citò deſinunt. Cùm haberem luxuriæ iſtius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit? Ætas. Illa quæ faciebam, imputabat, me non diſcere. * Hunc ſenſum ipſe *Ceſtius* ſano genere dixit. Flauium Alſium auditorem ſuum, qui eãdem rem laſciuius dixerat, obiurgauit. *Flauius* hoc modo dixit, cùm deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe, & odio ſibi vitium factum. Hoc fuit, inquit, quare deſinerem. Sentiebam, inquit, me ſenem fieri. *Ceſtius* hoc aiebat dulcius quidem, ſed corrupit & vnam ſententiam. Incredibile eſt, inquit, cùm iuuenis ſit, ſenſiſſe ſe ſenem fieri: & noluiſſe videri tam diu luxuriatum, donec ſentiret ſe ſenem fieri. *Fuſcus Arellius* dixit: Non accuſaturus patrem, ſed me defenſurus ſum, ne aliena luxuriet mea laudatio. Conſilio luxuriantem filium iſtum emẽdo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit: ſubito furore collapſam patri mentem, meretricem dependentem collo ſenis, & paraſitorum circumfuſam regi turbam, ſic cum riualibus rixari, & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putaui initio & ego conſilium eſſe, non morbum. deſinet luxuriari: deſinet, inquam, ſi propter me cœpit. Permanet in iuuenilibus vitiis: hoc turpiùs luxurioſus, quo diutiùs. Quid faciam? ſi ſuo mó-

re emendare patrem volo: luxuriandum eſt. *Silo Pompeius* patronum adoleſcenti dedit: quod non putabat in accuſatoris perſona Latro faciendum, vt aliquis per patronum accuſaret patrem. *Rufus Vibius.* Feſtiuum ſenem, qui in honorem filij ſui adoleſcentis ebrius fit. In narratione hoc vſus eſt colore, ſolutum patrem, iam mentem eius labantem laudare cœpiſſe luxuriam. dicerem eſſe felicius: ſi his qui ſibi amare permitterent, neceſſarium, tantum habere, quantum acceperant: obiurgarent, interim quaſi non commemorent. Ruſticum, inquit, iuuenem! præmatura ſeueritas non eſt frugalitas, ſed triſtitia. Quid tu ſenex facies? non creditis hæc illum dixiſſe, qui dum vitia etiam obiurgare vult, luxuriatur? *Argentarius* hoc colore declamauit: Duo luxuriantur vna in domo: alter iuuenis, alter ſenex: alter filius, alter pater: vterque licenti cultu per publicum incedit. Alter vobis ait: Hoc conceſſum ætati. Vtor, & iuuenili lege fungor: id facio, quod pater meus fecit, cùm iuuenis eſſet. negabit? bona ergo ætate cœpit ſimul primum hoc tirocinium adoleſcentiæ, quaſi debitum ac ſollenne perſoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qualem cauſam habeant, videritis. Faciant etiam ſi non quod oportet fieri, at quod ſolet. Alter ait: Scio me nonum ciuitatis miraculum, incedere lu-

xurioſum ſenem: ſed hoc caſtigandi genus commouere viſum. Vt emendaret filium, ipſe peccare cœpit. at ſi auus viueret; nemo in domo luxurioſus non eſſet, tres luxurioſi fuiſſetis.

A parte Patris. Glycon Syricon dixit: *a* εἰ τὴν ἀρχὴν δαπανῶ, σὺ δ' οὐκ ἐρᾶς πάνυ; *Agrotas Maſilienſis* longè liuidiorem ſententiam dixit, quàm ceteri Græci declamatores, qui in hac controuerſia tanquam riuales rogati ſunt. Dicebat autem Agrotas inculta, vt ſcires illum inter Grecos non fuiſſe, ſententiis fortibus, vt ſcires illum inter Romanos fuiſſe. Sententia quę laudatur hęc fuit: *b* ἐπὶ τῆς ἀσωτίας τούτῳ διαφωνοῦμεν. σὺ μὲν δαπανᾷς ἡδόμενος, ἐγὼ καὶ δωρούμενος. *Damos Scõbrus*: *c* οὗτε μὲν υ ἦν ἐνδέοντι ἀνασωτεύη. *Diocles Cariſtius*: *d* αἱ δ' ἔξω ῥυεῖται σάρκες εἰς μηδὲν μεταβάλλονται. *Hermagoras* raras ſententias dicebat, ſed argutas, & quę auditorẽ diligentẽ penitus afficerent, ſecurũ & negligentem tranſcurrerent. In hac controuerſia dixit: *e* ὦ τύχης δεινῆς ταῦτα ἐπιτάττοντες ἀλλήλοις ἐποιοῦμεν. *Barbarus* dixit vulgarẽ ſenſũ ſatis vulgariter: *f* Γνώσῃ, τέκνον, ὅτι νοῦς ἂν πάθῃ τι, ἀναφύει. Elegantius hoc compoſuit *Hiſpo Romanus*. Placet vobis frugalitas mea, quòd patrimonium ſeruo, quòd acquiſiui, vxorem maturè duxi, ſemper dilexi, quod ad omnem me tutum fabulam præſtiti. Illud affirmo, nihil tota vita fruga-

lius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrimè *Syriacus Vallius* dixit: Fili, quando vis, deſinamus.

GRÆCA EXPLETA.

a Num principatum decoquo, tu verò à re amata quieſcis?

b In luxuria ſic diſcrepamus: tu quidem voluptuando ſumptus facis, ego verò largiendo.

c State quidem, ſi fortè tempeſtiuè luxuriari deſinit.

d Quæ verò foras fluunt carnes, in nihilum rediguntur.

e O grauis fortuna! hæc nobis mutuò imperantes, agebamus.

f Noſcas, fili, mentem perturbationibus renaſci.

CONTROVERSIA XV.

Peregrinus negotiator.

Thema. *Quidam cùm haberet formoſam vxorem peregrè profectus eſt. in viciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit. ter illam appellauit de ſtupro, adiecit preces, negauit illa. deceſſit mercator: teſtamento omnibus bonis heredem eam reliquit, & adiecit eclogion, Quia pudicam comperi. adit hereditatem: redit maritus, accuſat adulterij ex ſuſpicione.*

CON-

CONTRA VXOREM. *Porcij Latronis.* Quanquam eò prolapſi mores iam ſunt, vt nemo ad ſuſpicanda adulteria nimium credulus videri poſſit, tamen ego adeò longè ab eo vitio ſemper fui, vt etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium ſtuporem arguat, quòd tam ſeram querelam detuli. Non accuſo adulteram, niſi diuitem factam: ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum eſt. cùm ego tamdiu peregrinatus ſim, nullum periculum terra marique fugerim, plus iſta intra vnam viciniam, quàm ego toto mari, quæſiuit. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſſum, confitendum habeo, hac me cauſa abfuiſſe vt in acceſſione patrimonij peregrinando cum vxore certarem. Illud, Iudices, mihi tormentum eſt, quòd notata iudicio veſtro, vt multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantum damnatæ perdendum eſt. Tantum in iſtam diues amator effudit, vt poſt pœnam quoque expediat fuiſſe adulteram. Quæ præceperim vxori proficiſcens, ſcio: cetera quemadmodum adoleſcens formoſus, diues, ignotus, in viciniam formoſæ, & in abſentia viri nimium liberæ mulieris commigrauerit, quemadmodum aſſidua ſocietate quotidianæ per diem noctemque libidinis exhauſtis viribus perierit, interrogate rumorem. Vos

interrogo, Iudices, quid officij mei fuerit. Poteram ego ſaluo pudore meo nihil de hereditate ſuſpicari, in qua etiamnum a uctorab vxore dictus ſum? Veni nihil aliud quàm vt fortunam meam querar. nam cauſam meliùs vos noſtis. Tempus eſt, Iudices, de vxore & marito credi, mulierem tam formoſam amari potuiſſe. Pudica forte ſic amari, ne ſollicitaretur, potuit. Neque eſt quòd dicat: Non in meo iſtud arbitrio poſitum. Erratis vos Iudices, ſi non maritum ad ſollicitandam matronam putatis irritamentum; ſpem corrumpendi quamuis facilem, quamuis amabilem ſexum. Si tantum in formoſa ſperari poteſt, quantum placere poteſt, omnes formoſę in ſe vniuerſos populos conuerterent. Matrona quæ ſe aduerſus ſollicitantes auiam volet, prodeat in tantum ornata, ne immunda ſit: habeat comites eius ætatis, qui impudicos, ſi nihil aliud, verecundia annorum remoueant: ferat iacentes in terram oculos: aduerſus officioſum ſalutatorem inhumana potiùs quàm inuerecunda ſit: etiam in neceſſariam reſalutandi vicem multo rubore confuſa longè antè impudicitiam neget ore, quàm verbo. in hac ſeruandæ integritatis cuſtodia nulla libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium compoſita, paulo obſcœniùs quàm poſita veſte nudæ, exquiſito in omnes facetias ſermone, tantum non vltrò

blandientes, vt quiſquis viderit, non metuat accedere. Deinde miramini, ſi cum tot argumentis pudicitiam proſcripſerit, cultu, inceſſu, facie, aliquis repertus eſt, qui incurreret, & reti adulteræ ſe non ſubduceret. Internuntium, puto ſollicitantis ſe, arripi & denudari iuſſit, flagella & verbera, & omne genus cruciatus popoſcit, in plagas deterrimi mancipij vix imbecillitatem muliebris manus continuit. Nemo ſic negantem iterum rogat. Quotiens quòd non vna peregrinareris queſta es? apud quem indignata es? Abundè in argumentum pudicitiæ profuturum putas, ſi ſtuprum tantum negaueris, quod plerumque etiam impudiciſſima ſpe vberioris præmij de induſtria ſimulat. Quando de iniuria tua viro ſcripſiſti, & ne in occaſionem ſimilis iniuriæ ſolitudo tua pateret, maturiorem reditum rogaſti? & quanto decentius contumeliam penetralium meorum vxoris epiſtola, quàm teſtamento ſollicitatoris cognoſcerem! Miſerrimus omnis ſæculi maritus, ſic contempta abſentia mea, etiam nunc iniuriam meam neſcirem: ſi qui fecerat, tacere voluiſſet. Totiens ſollicitantem in iſtam faciem qua placere poteras, conuertiſti. Non omne ornamentum, veluti cauſam talis iniuriæ execrata es? Quod proximum eſt à promittente, rogata ſtuprum, tacet. Inſpicite adulteri cenſum ex eo impunè, ſi

quod adulteris edidit, ſi eſt aliquid quod non erit. Quid ſingillatim omnia percenſeo? quicquid ego non emi in mundo tibi miſer, vt maritus, cum omni cenſu meo inter munera adulteri lateo. *Sola mihi heres eſto*. Quid ita? habes, inquit. ſcripſit cauſas. quia cùm ſemel appellaſſem, cùm iterum, cùm tertiò, non corrupi. O vos nimium felices, & aureo, quod aiunt, ſæculo natos, ſi etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ ſola heres eſto: quia corrumpi non potuit, quia tot ſollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam cuſtodiuit. Tace paulißper nomen auctoris: nunquid non teſtamentum viri credetur? nullam eſſe in vxore ſuſpicatur infamiam inter mutuum eius amorem: aut certè ita creditum. iam moriturus tabellas occupare. ſi vultis cum muneribus meis imponere, eclogium ex teſtamento adulteri petendum eſt. *Sola heres eſto*: quamuis aliena, quamuis ignota: tantùm quia pudica, quia incorrupta eſt. Quid? iſti tam cenſorio adultero non mater eſt? non ſoror? non propinqua? aut nulla earum pudica eſt? Idcirco ſcilicet cùm tantis diuitiis peregrinas vrbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat. Illic vbi natus eſt, nulla pudica erat. at illic vbi negotiatus, quia nulla non proſtituta erat, vacuo teſtamento pudica heres per errorem quæ-

ſita

ſita eſt. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus ſum, qui pudicam libentiſſimè crederem. Adeone iam ad omnem patientiam ſæculi mos abiit, vt aduerſus querimoniam viri vxor alieno teſte defendatur? At hercules aduerſus externorum quidem opiniones ſpecioſiſſimum patrocinium erat: *Ego viro placeo.* At ego, ſi hunc morem inſcribendi recipitis, in conſpectu veſtro ita ſcribam: *Vxor mea heres eſto: quòd peregrinante me adamata eſt, quòd heres ab adoleſcente alieno ac libidinoſo relicta eſt, quòd tam infamem hereditatem adijt.* A duobus vos teſtamentis in conſilium mitto. vtrum ſecuturi eſtis: quod ab adultero abſoluitur, an quod damnatur à viro? Magnus pudicitiæ fructus eſt, pudicam credi: & aduerſus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenij, eſt veluti ſolum ac firmamentum in nullam incidiſſe fabulam. nouos fortaſſe, non in omnium æſtimationem occurrere. & horrenda multa, deinde ac varia daturus experimenta. fœmina quæ damnum pudicitiæ * qui vis eſt, atque curandus eſt eſſe ac videri pudicam.

Cetera deſunt. Quæ ſequuntur, ſumpta ſunt ex Epitome.

Muliebrium vitiorum fundamentum

auaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulteri, poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo veſtis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, vt adultera tenui veſte perſpicua ſit, & nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinuſque agnouerit. Fruſtrà æſtimabo eſſe indicia, ſi tantùm qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantùm vnus, & peregrinus. Cui plus laudator quàm accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audiui pudicam, niſi in adulteri eclogio. Deijce in terram oculos, & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quiſque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipſum eclogium corruptoris animo ſcripſit. *Quia pudicam*, inquit, *comperi.* quod nulli præter me contingit. *Pars altera.* Formoſa eſt. hoc natura peccauit. Sine viro fuit. hoc maritus peccauit. Appellata eſt: hoc alius peccauit. Negauit: hoc pudicè. Heres relicta eſt: hoc feliciter. Hereditatem adiit: hoc conſultò fecit.

LI.

LIBER TERTIVS.

Seneca Filiis.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio: non vltra vos differam, quamuis non audierim frequenter, cùm per totum annum quinquies ſexièſve populo diceret, ad ſecretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ ſuæ pœnitebat. Alius erat cùm turbæ ſe committebat: alius, cùm paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens, & ſi quando illum produxerat calor, exſurgere audebat. Illa tempeſtiua in declamationibus eius philoſophia ſine modo tũc, & ſine fine euagabatur: raro totam controuerſiam implebat. Non poſſes dicere diuiſionem eſſe, non poſſes declamationem: tanquam declamationi multum deerat, tanquam diuiſioni multũ ſupererat. Cũ populo diceret, omnes vires ſuas aduocabat, & ideò non deſinebat. Sæpè declamante illo ter buccinauit, dum cupit in omni controuerſia dicere, nec quidquid debet dici, ſed quicquid poteſt. Argumenta enim argumẽtis colligebat: & quaſi nihil eſſet ſatis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat. Erat & illud in argumentatione vitium, quòd quæſtionem non tanquam partem contro-

trouerſiæ, ſed tãquam controuerſiam implebat. Omnis quæſtio ſuam probationem habebat, ſuam excuſationem, ſuos exceſſus, ſuas indignationes, epilogum quoque ſuum. Ita vnam controuerſiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur? omnis queſtio per numeros ſuos implenda non eſt? Eſt quidem, ſed tanquam acceſſio, non tanquam ſumma. Nullum habile membrum eſt, ſi corpori par eſt. Splendor orationis, quantus neſcio an in vllo alio fuerit. Non lexis magna, ſed phraſis. Dicebat enim citato & effuſo curſu, ſed præparato. Extemporalis illi facultas, vt affirmabant qui propius norant, non deerat, ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sententiæ, quas optime Pollio Aſinius albas vocabat, ſimplices, apertæ, nihil occultum, nihil inſperatum afferentes, ſed vocales & ſplendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregiè, præparabat ſuſpicioſè. Nihil eſt autem tam mimicum, quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe neſcio quid mali. Ideoque moderatio eſt adhibenda, vt illa ſit præparatio, non confeſſio. Locum beatè implebat. Non poſſes de inopia ſermonis Latini queri, cùm illum audires: tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi in quantum voluerat, explicandi vis. Itaque ipſe dicere ſolebat, cùm vellet oſtendere, non hæſita-

hæſitare ſe in electione verborum. Cùm rem animus occupauit, verba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat. Splendidiſſimus erat. idem res dicebat omnium ſordidiſſimas. *acetum*, & *puleium*, & *laternas, philerotem, ſpongias*: nihil putabat eſſe, quod dici in declamatione non poſſet. Erat autem illa cauſa: timebat, ne ſcholaſticus videretur. Dum alterum vitium deuitabat, incidebat in alterum: nec videbat, nimium orationis ſplendorem his admixtis ſordibus, non defendi, ſed inquinari: & hoc æquè omnium eſt, vt vitia ſua excuſare malint, quàm effugere. Albutius enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quærebat, ſed quomodo non videretur. Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu. Hæc ſordida verba ad patrocinium aliorum afferebat. Hoc illi accidit inconſtantia iudicij. Quem proximè dicentem commodè audierat, imitari volebat. Memini omnibus illum rebus omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto iuniorem quàm ipſe erat, cum codicibus ſedere. Memini admiratione Hermagoræ ſtupentem, ad imitationem eius ardeſcere. nulla fiducia ingenij ſui, & ideò aſſidua mutatio. Itaq; dum genera dicendi transfert, & modò exilis eſſe vult, nudiſq; rebus hærere, modò horridus, & volens potiùs quàm cultus, modò breuis & concinnus, modò nimis ſe attollit, modò

nimis

nimis deprimit, ingenio ſuo illuſit, & longè deteriùs ſenex dixit. Nihil enim ad profectum ætas ei proderat, cùm ſemper ſtudium eius eſſet nouum. Idiotiſmus eſt inter oratorias virtutes, res quæ rarò procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadam. Hac virtute variè vſus eſt. Sæpè illi benè ceſſit, ſæpè decidit: nec tamen mirum eſt, ſi difficulter apprehenditur vitio tam vicina virtus. Hoc nemo præſtitit vnquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcentulus cùm declamaret aptè, & conuenienter, & decenter, hoc genere vtebatur. Quod eò magis mirabar, quia tenera ętas, refugit omne, non tantum quod ſordidum, ſed & quod ſordido ſimile eſt. Rarò Albutio reſpondebat fortuna, ſemper opinio: quamuis pœnituiſſet, adire libebat. Triſtis, ſollicitus declamator, & qui de dictione ſua timeret, etiam cùm dixiſſet. Vſque eò nullum tempus ſecurum erat. hæc illum ſollicitudo fugauit è foro, & tantùm vnius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali, cùm diceretur iuriſiurandi conditio aliquando facta ab aduerſario, induxit eiuſmodì figuram, qua illi omnia crimina regeret. Placet, inquit, tibi rem iureiurando tranſigi? iura, ſed ego iuſiurandum dabo. Iura per patris cineres, qui inconditi ſunt. Iura per patris memoriam. Et executus eſt locum, quo perfecto,

ſurre-

ſurrexi. L. Aruntius ex diuerſo ait: Accipimus conditionem: iurabit: Clamabat Albutius: Non detuli conditionem, ſchema dixi. Aruntius inſtabat. Centumuiri rebus iam vltimis ſe parabant. Albutius clamabat: iſta ratione ſchemata de rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat: Tollantur, poterimus ſine illis viuere. Summa rei hæc fuit. Centumuiri dixerunt, dare ipſos ſecundum aduerſarium Albutij, ſi iuraret ille. Iurauit. Albutius non tulit hanc contumeliam, ſed iratus calumniam ſibi impoſuit: numquam enim amplius in ſoro dixit, homo ſummæ probitatis, qui nec facere iniuriam, nec pati ſciret. Et ſolebat dicere: Quid habeo quare in foro dicam, quum plures me domi audiãt, quàm quenquam in foro? Cùm volo, dico, quandiu volo, aſſum vtri volo. Et quamuis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod ſchemata ſine periculo dicebantur. nec tamen in ſcholis effugere contumelias poterat Ceſtij, mordaciſſimi hominis. Cùm in quadam controuerſia dixiſſet Albutius; Quare calix ſi cecidit, frangitur: ſpongia ſi cecidit, non frangitur? aiebat Ceſtius: Ite ad illum cras: declamabit vobis, quare turdi volent, cucurbitę non volent. Cùm dixiſſet Albutius in illo, qui fratrem parricidij damnatum exarmata naue dimiſit, Impoſuit fratrem in culeum ligneum:
Ceſtius

Ceſtius eandem dicturus, ſic expoſuit controuerſiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum, nouerca accuſante, cùm accepiſſet ad ſupplicium, impoſuit in culeum ligneum, vt perueniret neſcio quò terrarum. Ingens riſus omnium ſecutus eſt. Sed nec ipſi benè ceſſit declamatio. paucas enim res benè dixit. ſed cùm à ſcolaſticis non laudaretur: Nemo, inquit, imponit hos in culeum ligneum, vt perueniant neſcio quò terrarũ, vbi calices franguntur ſi ceciderint, ſpongiæ non franguntur. Video quid velitis: ſententias potiùs audire, quàm iocos. fiat. Audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

CONTROVERSIA XVI.

Ab archipirata filio dimiſſus.

Thema. *Mortua quidam vxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adoleſcentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum: ille exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt. Poſteà pater peregrè profectus, captus eſt ab eo: & remiſſus in patriam, abdicat illum.*

CONTRA PATREM. *Albutij Silij.* De fratre nec iudicare audeo, nec loqui.

loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, quòd patrem ſeruare potuit mori iuſſus. Tanta tempeſtate confuſus, neque æſtimare quicquam, neque deſpicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquente, quàm quæ videris ipſe noſſe. indicabo. ſolutum mihi fratrem tradideris, an alligatum, neſcio. quantum ad meum ſtuporem attinet, etiam fugere potuit. nec ſatis memineram, tale miniſterium mihi pater an nouerca mandaſſet. miniſterium an pœnam eſſe voluiſſet. vindictam parricidij, an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes? non poſſum pater. Non ignoſcis, an non credis? ego contendo nec te quidem poſſe. Si quis tibi dixiſſet tyrannus: Veni, tuis manibus filium inſue: in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus vti? potes audire incluſi filij gemitum? Si potes: timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes: quid frater in fratrem non poſſit, patrem teſtem dedi. Quid accuſas, quòd impunitatem fratri dederim? in quo facto conſilium meum victum eſt? à me frater vt viueret, non impetrauit: vt fugeret, non impetrauit. Nihil aliud impetrauit, quàm vt aliter, quàm in culeo moreretur. Cauſam malam habeo, vt inter fratres. Vbi ſpes? in gubernaculo nulla eſt. in remigio? ne hoc quidem. in comite? nemo repertus eſt naufragij comes. in velo? in arte? omnia pænè inſtrumenta circumciſa

ſunt.

ſunt. Adminiculũ in ſpe nullum eſt. patri ſum excuſandus, an fratri? de filio tuo hoc reſpõdeo, quandiu in patrio ſolo morari licet. ciuis eſt proiectus in mare, quicquid poſt exilium vel facit vel patitur, ab omni fœdere vitæ communis abſtractus, pœnarum eius pars non eſt, nequitię opus eſt. ſed alijs quærẽtibus, teipſum teſtẽ dabo, non eſſe piratã. Ego illi terræ, ego lucis conſpectum, ego etiam mortis humanę facultatẽ abſtuli. Fortuna ipſa, quæ miſera eius eſt: nihil tamẽ illi præter mare reliquit. Moriendum eſt mihi. pater iuſſit. neque ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet nõ facere quod iuſſus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ neceſſarium ſuſcipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte: volo mori, ſed pura manu tua: hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam [licuiſſe mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori.] *Aſinij Pollionis*. Æquas mihi præbete aures, dabo vobis etiam damnatum abſoluendum, Viuit, inquit, frater non credo: ſeruauit, inquit, me. feciſti vt crederem. Hæc eſt ſumma rerum geſtarum. In ea domo, in qua tam facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum iſta tabula? ſemel mori volo. *Q. Haterij*. Emicabant denſis vndique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempeſtates abſcon-

abſconderant diem, imbres vndique, & omnia procellis ſæuientia. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat ſubitis tempeſtatibus mare, iuſtis quoque nauigijs horrendum. Fateor, fateor dixi, fratrem tibi, ſi innocens eſt, fortunæ commendo, fragmentũ infelix & iam nauigaturis omen: quòd ſi quis gubernator vidiſſet, iter ſuum diſtuliſſet. Naufragus è littore emittitur. *Marcelli Eſernini.* Habes, inquam, frater, ſi innocens es, nauigium: ſi nocens, culeum. non potui facere parricidium, & quàm facilè erramus homines, factum putaui. deliberabam, an parerem patri. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies inuenire, etiam locum à naufragijs nauigium. *Argentarij.* Quod iuſſeras, factum eſt: periit frater. Viuit, inquit, & me dimiſit. Bono argumento probatur viuere. Vtraſque ad cœlum manus ſuſtulit. Si nihil vnquam impiè cogitaui, ſi patrem meum etiam damnatus diligo, Dij immortales rerum iudices adeſte. ſi aliter ſentiret, infelicia ſibi imprecatus eſt maria: ſic nauem ſuam rexit. *Blandi.* Iacebat in littore nauigium: quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subitò mihi ferrum non ſentienti cum animo pariter excidit; torpent manus, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis,

intel-

intellexi quàm difficile eſſet, parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicis, fortuna ſuccurras, ita mihi contingat aut honeſtè viuere, aut mori: ita ex domo noſtra ego ſim vltimus reus, vt iſte iurabat, meliorem ſe nouercam habuiſſe, quàm fratrem. *Cornelij Hiſpani*. Fateor, volui occidere: ſed tunc intellexi, quàm difficile eſſet parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui: ne nunc quidem poſſum. Pater noſter nauigauit ſereno die, tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? nauigauit damnatus feliciùs, quàm qui damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit: habebo patronum, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio carus pater, etiam poſt ſupplicium. Vtrùm vobis videtur, innocentiam apud piratas didiciſſe, an ne apud piratas quidem perdidiſſe? *Arellij Fuſci Patris*. Potuit patrem occidere: & quem teſtem timebat abdicatus à patre? Quò me conferam? in mare? non poſſum: iratos habeo piratas. Cùm traditus eſt mihi frater, imperatumque vt ſumerem ſupplicium, ſi qua eſt fides, tentari me putaui, an poſſem parricidium facere. *Porcij Latronis*. Perieras, pater, niſi in parricidam incidiſſes. *Triarij*. In naufragio nauigabat: parum eſt quòd non occidit patrem, imò etiam integra naui dimiſit

patrem

patrem * reſolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Inſue me culeo: certè ſentiam maria, non ea videbo. Sciſſa quoque vela fecerant ſinus, & armatas claſſes naufraga præceſſerat ratis: ſcires nauigare qui ſeruaturus eſſet patrem. Et iam pirata dicitur: iterum falſo crimine malè audit. *Ceſtij Pij.* Erat nauigium, immò fuerat: ſed adhuc crudelis & pertinax nouerca, poſt omnia deuicta nihilominus ſæuit. maria iam quieſcunt, prædones iam miſerentur, irati iam parcunt. Ibamus prçter ſepulcrum matris, ille mortem timens, ego ſcelus: expecta, vide an fortuna nobis obijciat ſcelus. Iacebat nauigium peruetus, & attritum ſalo, vix vnius capax animæ. Veni ad vos, victoriam pulchram petiturus, vt probem me parricidam. Non occidiſti, inquit, fratrem nouerca. audiui iucundiſſimam vocem: fateor me parricidam, occidi fratrem: tutus ſum, pater, ſi hoc probetur? impoſui in exarmatam nauem: non eſt occidere? Nouercæ quidem nunquam ſatis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt: & hæc eſt conditio miſerrima humani generis, quod naſcimur vno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, venenum, naufragium, mille aliæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc occidere vocatur, ſed diutiùs. Si quis nunc ſtat

in turba, & hoc dicit: Huic quiſquam parcat, qui fratrem ſuum occidit, & occidiſſe ſe probat? Componis in domo par, vt alter ſcelere ſit parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in nauem frater: qualem nauem? ſcitis, nihil eſſe periculoſius, quàm etiam inſtructa nauigia: parua materia ſe iungit fato. Quid ſi verò nō rudentibus committitur illa anima, non velis, non gubernaculo defenditur? Exarmata nauis, & vtroque patens latere, imponitur miſer in naufragium: nauigio per ſe peſſum ituro, pondus inſuitur. Ecce nauem diuinitas armat. ſubitò viſa ſunt vela, ſubitò nauis cœpit & regere ſe, & attollere. Magnùm eſt præſidium in periculis innocentia. Sæuū mare inuoluitur, procellæ ſpumante impetu latera nauigij vrgent, pulſatur vndique nauis periculis; innocentia tamen tuta eſt. O maria iuſtiora iudiciis, ò mitiores procellæ patre, quam eieciſtis animam! Nec hoc tantùm diuinitus geſtum eſt, quòd peruenit tutus in portum; excipitur claſſe prædonum. Habeat pater mētem nauigandi. capietur iudex, vt illum pæniteat ſententiæ ſuæ. Damnare me nouerca parricidij potuit: parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognoſce innocentiam meam in mari, quam domi noluiſti. Complexu, oſculis proſecutus eſt: ſic patrem parricida dimiſit. *Iunij Gallionis*. Multa non agnoſco: frater domi

mi damnatus eſt, ego in publico: illi obiectum eſt quòd parricidium fecerit, mihi quòd non fecerim. ille negabat: mihi nouo patrocinio vtendum eſt. Fratrem occidi: in ea domo in qua parricida damnatur, hæc innocentia eſt. Video vos inuitos audire hoc genus defenſionis: malo itaque me vobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus: eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris natura pectoris ſum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium: animus meus durior eſt, illius clementior: apud piratas quoque inuenitur, qui non poſſit occidere: putas me dicturum, ne alius occideret? Si mater noſtra viueret, puto illi tradidiſſet. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum vobis videtur per manus patris punire filium voluiſſe, an ablegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo, ne, cum cœpero narrare quod fecerim, dicatis: Certè negabis te poſſe hominem occidere. *Muſæ*. Traditus eſt frater puniendus mihi potiſſimùm. quo iſtud propoſito pater feceris, apud pleroſque diſputationem habet. Ego, ſi quid mitiùs illo tempore voluit fieri, non intellexi. Impoſui multum recuſantem, & inſui culeo poſtulantem. Obijcis mihi molliorem animum, alius

mitior eſt plus quàm debet, alius ſeuerior eſt quàm neceſſe eſt: mediis alius affecti-bus inter vtrumque poſitus, totus in ſua poteſtate eſt. Quidam & accuſare & damnare poſſunt, & occidere: quidam tam mites ſunt, vt non poſſint in caput ne teſtimonium quidem dicere. Non poſſum hominem occidere: hoc vitium & apud piratas inuenitur. Alij viuere ſine reipublicæ adminiſtratione non poſſunt: aliis in priuato latere, & extra omnem inuidiam ſeceſſiſſe præcipua tranquillitas eſt: aliis non poteſt perſuaderi, vt matrimonio obligentur: aliis, vt careant: ſunt qui caſtra timeant, ſunt qui cicatricibus ſuis gaudeant. In tanta morum varietate, videte quantulum ſit quód excuſem. non ambitioni, non inertiæ veniam peto: miſericors ſum, non poſſum occidere hominem. Gratulare pater naturæ meæ. nunquam eiuſmodi filius parricidium faciet. Hoc vitium à te traxiſſe videor. Non putatis miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere: dextera ſimul ac mente languit: pro bone Iupiter, Mithridatem quàm non dubium parricidam! *Pompeij Silonis*. Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. dimiſi in portum naufragum. Vis pater ſcire, accuſator nocentior ſit, an reus? Conijce in alteram nauem nouercam: illa faciat votum, pre-

cetur,

cetur, ſi neminem innocentem accuſauit, ſi priuignum immerentem non oppreſſit: in eos piratas incidat, qui neſciant captos dimittere.

Pars altera. Muſa. Parricida meus in mari regnat. *Sepullij Baſſi.* Nega tu parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. *Gabij Sabini.* Facinus indignum, parricida damnatus poſt pœnam, potuit dicere patri ſuo, Morere.

Diuiſio. *Latro* in has quæſtiones diuiſit: An licuerit illi quod iubebat pater, facere. Non licet, inquit, patrem necare. Ille damnatus erat. non enim iudicio publico ceciderat. ignoſce, ſi diligentior ſum, cùm videam hominem tam facilè damnari. Timeo ne quis me parricidij poſtulet. facile eſt ſi dicenda ſit domi cauſa. etiam nocens abſolutionem ſperare potero. in foro quid reſpondebo? Occidi fratrem. Parricidam me quoque vocant, quod non affui reo. Si licuit, an debuerit. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt. naturæ iura ſacra ſunt etiam apud piratas. Quid de me iudicaturus es, ſi fecero? puto difficulter poſteà in me parricidium credes. Etiam ſi debuit parere patri, an ignoſcendum ſit illi, ſi non potuit. Fatebor, inquit, quod fortè offenſurum eſt aures; patri parere volui, fratrem occidere non potui. Obortæ ſunt ſubitò tenebræ, diriguit animus, ſublapſum eſt intercepto ſpiritu corpus. non poſſum

fratrem occidere. Pone hoc loco piratam. non poterit. Quidam occidere hominem tantùm non poſſunt. Quorundam aduerſus hoſtes deficit manus. Fratris quoque beneficium non eſt tam magnum, pater, quàm putas. Non ille te noluit occidere, ſed non potuit. Nouiſſimas illas partes fecit: Quamuis non occiderit, ſi tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicit enim pater, Si non poteras, negaſſes, & miſiſſes ad me, non poſſe te. Hoc loco Latro dixit rem valde laudatam. Dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita tu neſciebas? putaſti me poſſe occidere? Quid ergo ſic loquebaris, tanquam vnum parricidij condemnaſſes? Deinde an puniuerit fratrem. Hæc deſcriptio ſupplicij, quod dixit grauius etiam culeo fuiſſe: & adiecit, hoc die illum pœnas dare inter barbaros incluſum, per quos neceſſe eſt illi patre populari * capere. Sed ne per illos quidem neceſſe eſt parricidium facere. Hac diuiſione vſi ſunt, quibus placuit & illius cauſam defendere: inter quos & *Geminus Varius* fuit, qui aiebat adoleſcentem optimam cauſam habere, ſi non occidit fratrem etiam nocentem; meliorem tamen, ſi non occidit innocentem. Partitam autem materiam facit erga has quæſtiones Geminus, & quibus idem placuit: An abdicari non debeat, etiam ſi nocentem fratrem non occidit. hic dixit, Non licuit, non debui,

debui, non potui. An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cùm cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, Tam ſerò defendis? Non potui citiùs. Hodie primùm res in forum delata eſt. Nouiſſimè, an etiam nocentem ſatis punierit.

Color. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt, vtrùmne aliquid deberet dici in nouercam, an nihil. *P. Aſprenas* & *Albutius*, & præter oratores magna bonorum rhetorum manus in hanc partem tranſierunt, vt in nouercam inueherentur. Fuerunt & illi qui non quidem palam dicerent, ſed per ſuſpiciones & figuras: quam rem non probabat *Paſſienus*, & aiebat, minùs verecundum eſſe, aut tolerabile, infamare nouercam, quàm accuſare. Quidam principia tantùm habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem, in malum colorem incidere, quàm tranſire. *Latro* illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem vſus eſt: Non potui occidere, & cùm deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit: Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen. hic parricidium non poteſt facere. *Ceſtius* colore alio vſus eſt. Tranſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulcrum. inuo-

care cœpit manes eius. motus ſum. Et pueriliſenſu colorem tranſcurrit: Quid facerem? inquit: occidere pater iubebat, mater vetabat. Et eum colorem dixit: Hæc mecum cogitaui. Non eſt imperatum, vt manu occiderem, non vt laqueo, non vt mari: eligere ſupplicij genus liberum eſt. *Fuſcus Arellius* hoc colore vſus eſt: Tentari me à patre putaui: Vno, inquit, ſupplicio alterum filium puniri, alterum experiri vult. *Albutius* in argumentis plura poſuit, & omnes ferè colores contrectauit. In narratione hoc colore vſus eſt, & dixit: Hoc vnum mihi præſta beneficium: ſine me tanquam parricidam mori. *Argentarius*, Non tanquam frater eſſem: ſed huius conſilij inuentor, dixit: Cogitaui quid facerem. Tandem inueni, quomodo parricidium vindicarem ſine parricidio. *Paſſienus* hoc colore vſus eſt: Non putaui patrem vtique velle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumenta præparaſſe, quòd domi cognouerat, quòd inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit. age ſi parcere] voluiſſet, cui tradidiſſet? *Pollio Aſinius* dixit in nouercam. itaque illo colore vſus eſt: Cogitaui mecũ quid liceret, quid oporteret. ſi tantum, inquam, nefas commiſſum eſt, nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſcelus. Triumuiris opus eſt, comitio, carnifice. Tanti ſceleris, non magis priuatum poteſt eſſe ſupplicium, quàm iudi-

iudicium. *Marcellus* dixit ita: Si iſte parricidium fecit, ideò & ego faciam? & illam quam ſupra ſententiam retuli: Habes, inquam, frater. *Varius Geminus* & ipſe dixit: Nolui occidere. Egregiè, inquam, nouerca inter priuignos diuiſit odium, aliter alium aggreſſa eſt. alteri parricidiũ obijcit, alteri mandat. & hac illum figura defendit in narratione. Interrogaui fratrem. Apud quem prætorẽ cauſam dixiſti? apud nullum, inquit. Quis accuſator fuit? nemo. Quis teſtis? immo qui teſtes? Vni enim etiam de minore ſcelere non creditur: Nemo, inquit. Quis de te pronuntiauit? nemo. Quid porrò? inquit. Ego ſi reus fuiſſem, ad te non miſiſſem? *Sepullius Baſſus* hoc colore vſus eſt: Non habui parricidæ inſtrumenta, non culeum, non ſerpentes: parricidam tamen in maria proieci. *Hiſpanus* duro colore vſus eſt: Hoc, inquit, ſupplicium tanquam grauius elegi. Quid iſte, inquam, inſuetur, & ſtatim omnem ſenſum ſupplicij effugiet? immò ſollicitus pendeat, & quod ne inſuti quidem parricidæ patiuntur, ipſe pœnam ſuam ſpectet: nihil ſperet, timeat omnia, peiùs debet quàm ceteri parricidæ mori. à patre damnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationem vſus eſt, vt diceret, hoc ſe tãquam grauius elegiſſe. Diſplicebat color hic prudẽtibus. Quam enim ſpem habeat abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit? *Haterius* hoc colore vſus eſt: Diu mecum

diſputaui. parricida eſt, quem non teſtis probauit, non iudex coarguit? quid ergo? innocens, quem condemnat pater? Inueni ęquè pœnam ſimillimam reo, merſam, non tamen ex toto perditam ratem, quæ vel punire fratrem poſſet, vel abſoluere. *Triarius* & ipſe, quaſi ſententiam de fratre ferre voluiſſet, egit, & dixit. Tandem ad cœlum manibus leuatis: Quicquid eſt, inquam, quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid eſt quod ex ſublimi res ſpectat humanas, inuoco. damnatus alto committitur. Dij iudicate poſt patrem. Hæc ſententia dicebatur ex Græco tranſlata, ſed Græca corruptior eſt: *ἀ Ποσειδῶν, ἀμετρήτον δέσποτα βυθῶν, τὴν ἀερίων καρτωσάμενε βασιλείαν, ἀνάγεται πατροκτόνος. μετὰ πατέρα δίκασον*. A parte Patris, quod ab archipirata dimiſſus eſt, ſic *Ceſtius*. Pęnam, inquit, putauit mihi hanc eſſe morte grauiorem, & ſic poſuit in narratione: Rogabam vt occideret, non impetraui. *Varius Geminus* ait: In hoc me dimiſit, non quia volebat ſaluum eſſe, ſed ad patrocinium ſuum: vt quia non nunc occiderat, videretur nec ante voluiſſe. *Latro* dixit: Quis porrò vno me miſerior eſt, qui vitam parricidæ debeo? *Diocles Caryſtius* elegantem ſenſum in prooemio poſuit pro adoleſcente, cum diceret cauſas ſe abdicationis non inuenire, luxuriæ ſe occaſionem non habuiſſe, parricidium ſibi non

obijci,

obijci, & contra reos ſe minimè laborare: Fortaſſe, inquit, queritur, quod captum nō redemerit. adiecit: *b* οὐκ ἔσχε καιρὸν πάιζειν. Et cùm tractaret in vltima parte, debere patrem noſſe vitia liberorum, & ferre; vtique in vnico, adiecit: *c* Πεπείρασαι, πάτερ, ὅτι * (κανὼν) καιρὸν πρὸς νυνεχῆ υἱὸς ἐστιν εὔχρηστος. *Artemon* in deſcriptione tempeſtatis laudatus eſt, & bellè acceſſit ad eam. *d* Νηὶ εὐπλοήσαντι ἀναγωγὴ. ἄκουσον. Et cum de ipſo nauigio diceret, pulchrè cœpit: *e* Σκάφος ἐρημον ἀνδρὸς τύχης. Et vltimū deſcriptionis ſuæ ſententiam propoſuit: *f* Ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων ἀργὸν. Et ad partem narrationis eleganter tranſit: *g* ἀτηζαι νῦν, πάτερ, πᾶς νηπου, ſupple, στόλος, ἀπέδυζεν, ὅπως ἀπὸ δὲ δύο εἷς. *Glycon* dixit. *

Soleo dicere vobis, Ceſtium Latinorum verborum inopia hominem Græcum laboraſſe, ſenſibus abundaſſe. Itaque quotiens lætius aliquid deſcribere auſus eſt, totiens ſubſtitit: vtique cùm ſe ad imitationem magni alicuius ingenij direxerat, ſicut in hac controuerſia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditum ſibi deſcriberet, placuit ſibi in hac explicatione vna & infelici: Nox erat concubia, & omnia, Iudices, canentia ſideribus muta erant. *Montanus Iulius*, qui comis fuit, quique egregius poeta, aiebat illum imitari voluiſſe *Virgilij* deſcriptionem: (*nes*, *Nox erat, & terras animalia feſſa per om*-

Alituum, pecudumque genus ſopor altus habebat.

At Virgilij imitationem benè ceſſiſſe, qui illos optimos verſus *Varronis* expreſſiſſet in melius:

Deſierant latrare canes, vrbeſque ſilebant.

Omnia noctis erant placida compoſta quiete.

Solebat *Ouidius* de his verſibus dicere, potuiſſe fieri longè meliores, ſi ſecundi verſus vltima pars abſcinderetur, & ſic deſineret:

Omnia noctis erant.

Varro quem voluit ſenſum, optimè explicuit. Ouidius in illius verſu ſuum ſenſum inuenit: aliud enim intercifus verſus ſignificaturus eſt, aliud totus ſignificat.

GRÆCA EXPLETA.

a Neptune, immenſi domine profundi, adepte regnum ætherium, adducit parricida. poſt patrem iudica.

b Non habuerat iocandi occaſionem.

c Expertus es, pater, quòd norma ad res ingenioſas filius eſt vtilis ac frugi.

d Naualis claſſis benè nauigantis eductio, attende.

e Nauis deſerta non reducis eſt fortunæ.

f Naufragus è portu ſoluebam.

g Exige nunc pater, vt emerſerit, quomodo è duobus vnus.

CON-

CONTROVERSIA XVII.

Popilius Ciceronis interfector.

Lex. *De moribus ſit actio.* Thema. *Popilium parricidij reum Cicero defendit: abſolutus eſt. proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit. accuſatur de moribus.*

CONTRA POPILIVM. *Baſſi Sepullij.* Si accuſaſſet Cicero Popiliũ, viueret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto iam creditis occiſum ab iſto patrem. vt vno ictu pereat: tantum dabo. pro Cicerone ſic liceat paciſci. *Gabij Sabini.* Quod vnum potuimus, effecimus, vt veniret tempus, quo Popilius Ciceronem deſideraret. Popili, potes, inquit, Ciceronem occidere? Pro te vel patrem. *Porcij Latronis.* Prorſus occiſurus Ciceronem, debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iuſſit. Non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manum: effecit vt minimum in illo eſſet crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum. feliciſſimè licet cedat actio, id ſolum efficiemus, vt qui occidit Ciceronem, tantùm erubeſcat. Pro dij boni, oc-

ciſum Ciceronem, malos mores voco. *Albutij Sili*. Cæde ceruices tanti viri, & humero tenus reciſum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam. Hoc vnum tamen feliciter feciſti, quòd antè occidis patrem, quàm Ciceronem. Faciliùs Cicero pro parricidio iudices mouit, quàm pro ſe clientem. Ad vos hoc patroni exemplum pertinet. nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Vbicunque eſtis, Iudices, qui in iſtum reum ſederatis, ecquid pœnitet abſoluiſſe? *Argentarius*. Impius eſt, ingratus eſt: audeo dicere, parricida. Senſit qui defenderat. Reſpice forum: hic ſub Cicerone ſediſti. reſpice roſtra: hic ſupra Ciceronem ſtetiſti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus eſt. abſcidit ceruices loquentis; hæc eſt abſoluti clientis poſt longum tempus ſalutatio. Parce iam quæſo, Popili. Nihil tibi niſi occidendum Ciceronem mandauit Antonius. Duo fecit parricidia: quorum alterum audiſtis, alterum vidiſtis. *Ceſtij Pij*. Si dixero, Adoleſcentia turpis eſt, infamis pueritia eſt: reſpondebit, Iam iſta Cicero defendit. Non pudet Popili? accuſator tuus viuit. quid tam communem, quàm ſpiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? Parricida ſic etiam tu periſſes. *Fuluij Sparſi*. Non crediditſet facturum Popilium Antonius, niſi in mentem illi veniſſet,

niſſet, illum & parricidium feciſſe. Facinus indignum: à me defenditur Cicero, cùm Popilium Cicero defenderit. *Mentonis.* Non magis quiſquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popilium, quàm nemo Popilium præter Ciceronem defendere. parricidam quem viuus negauit Cicero, occiſus oſtendit. Fortunam Ciceronis! Antonius illum proſcripſit, qui accuſatus eſt: Popilius occidit, qui defenſus eſt. Si damnatus eſſes, carnifex te culeo totum inſuiſſet. Video quid reſpondeat. Non credet Antonius occiſum Ciceronem à Popilio, niſi ei ſignum attulerit. *Triarij.* Præſta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præſtiterunt. Proſcriptum tranſi. Ne à mortuo quidem manus abſtinet, lacerat occiſum. Popili, hoc parricidium tertium tuum eſt. *Pompeij Silonis.* Nunquid magis exonerare te poſſum? præſta Ciceroni quod Antonius. *Cornelij Hiſpani.* Dic Antonio: Ego iſtud ſcelus facere poſſum, & patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis, poſtquam ad illum Popilius miſsus eſt. *Arellij Fuſci Patris.* Potuiſti Ciceronem occidere? at quàm benè perſuaſerat nobis Cicero, parricidium te facere non poſse! Occidiſti tu Ciceronem loquentem? Numquid, inquit, & aliquis ex tuis venerat index, an nemo Ciceroni timendus eſt, qui cum Popilio venit? *Q. Haterij.* Qui modò Italiæ humeris

meris relatus eſt, nunc ſic à Popilio refertur: propoſito in roſtris capite Ciceronis, cùm vnius metu omnia tenerentur, gemitus tamen populi liber fuit. *Iulij Baſſi*, Proſcriptus, inquit, erat Cicero. pater certè tuus proſcriptus non fuit. *Blandi.* Dij manes, Popilij ſenis occiſi, & inultæ patris vmbræ Cicero te perſequuntur, vt quem negaſti, parricidam ſentias. *Capitonis.* Deduxi ad vos reum omnium, quos terra ſuſtinet, nocentiſſimum, ingratum, impium, percuſſorem, bis parricidam: nec tamen timeo. Patroni viderint. nemo à Popilio quidem, niſi poſt beneficium occiditur. Nec damnationem tamen iſtius deſpero. non enim à Cicerone nunc defenditur. Timeo ne cauſæ non ſatisfaciam. maior cauſa eſt, occiſum à Popilio Ciceronem queri, quàm fuit aliquando probare non occiſum patrem. Ciceronem quiſquam potuit occidere, qui audiuit? Minturnenſis palus exulem Marium non hauſit. Cimber etiam in carcere vidit imperantem, prætor iter à conſpectu exulis flexit. Qui in crepidine viderat Marium, in ſella figurauit. Non poſſumus de Popilio queri: eodem loco patronum habuit, quo patrem. Pompeius terrarum mariſque domitor, Hortenſij ſe clientem libenter confeſſus eſt. Hortenſius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Romulus, horum mœnium conditor, & ſacratus

cœlo

cœlo parens, non tantam vrbem fecit, quantam Cicero ſeruauit. Metellus in Veſtæ æde extinxit incendium: Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Perſe Paulus, Spartaco Craſſus, Sertorio & Mithridate Pompeius. nemo hoſtis Catilina propiùs acceſſit. Fert appenſum conto caput, & defluēte ſanguine hunc ipſum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. *Buteonis*. Quantæ fuit eloquentiæ! probauit ab eo non occiſum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicero. *Marillij*. Si inimicus eſſem patronis, optarem vt reus abſolueretur. Turpe iudicium, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi potuit etiam Popilius.

DIVISIO. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis: ſed hi quoque non parricidij reum à Cicerone defenſum, ſed in priuato iudicio. Declamatoribus placuit, parricidam reum fuiſſe. Sic autem eum accuſant, tanquam defendi non poſſet: cùm adeò poſſit abſolui, vt ne accuſari quidem potuerit. *Latroni* non placebat illum ſic accuſari, quomodo quidam accuſauerunt: Obijcio tibi quòd occidiſti hominem, quòd ciuem, quòd ſenatorem, quòd conſularem, quòd Ciceronem, quòd patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari indignationem, ſed fatigari. ſtatim illò veniendum eſt, ad quod pro-

properat auditor. Nam in reliquis adeò bonam cauſam habet Popilius, vt detracto eo quòd patronum occidit, nihil negotij habiturus ſit. Patrocinium eius eſt ciuilis belli neceſſitas. Itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos poteſt tutiùs euadere. Licuit enim in bello & ciuem & ſenatorem & conſularem occidere: nec in hoc crimen eſt, quod Ciceronem, ſed quòd patronum. *Latro* accuſauit illum de moribus: primùm quòd ſic vixiſſet, vt cauſam parricidij diceret: deinde, quòd patronum ſuum occidiſſet. Et fecit has quæſtiones. An poſſet eo nomine accuſari, quo abſolutus eſt. Si quis, inquit, hodie volet me parricidij poſtulare, non poterit. Quomodo crimen, quod obiici non poteſt, puniri poteſt? An in bello ciuili acta obiici non poſſint. Honeſtè dixit, cùm hunc locum tractaret *Varius Geminus*. Si illa, inquit, tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, ſed de Reipublicæ moribus. Si poteſt, quod ciuili bello actum eſt, obiici, an hæc obiici debeant. Hanc quæſtionem in illa diuiſit: An etiam ſi neceſſe ei fuit facere, non ſit tamen ignoſcendum, ad quædam enim nulla debet neceſſitas compellere. Hoc loco *Latro* dixit ſummis clamoribus: Ita tu Popili, ſi Antonius iuſſiſſet, patrem tuum occideres? Deinde, an non fuerit ei neceſſe: Potuiſti excuſare te, potuiſti præmittere aliquem ad Cicero-

nem, vt ſciret & fugeret. Neceſſe certè non fuit, manum caputque præcidere mortuo.

Color. Colorem pro Popilio *Latro* ſimplicem habuit, neceſſitate coactum feciſſe. & hoc loco illam ſententiam dixit: Miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? *Albutius* dixit. in pœnam Ciceronis electum amiciſſimum Ciceronis, quaſi exprobraturus per hoc illi ſuam fortunam eſſet. Moleſtiùs, inquit, feret, ſe à Popilio occidi, quàm occidi. *Marcellus Eſerninus* eundem colorem aliter induxit: Cogitabat, inquit, Antonius ſecum: Quod Ciceroni excogitabo ſupplicium? Occidi iuſſero? olim iam aduerſus hunc metum emuniuit animũ. Scit mortem nec immaturam eſſe conſulari, nec miſerã ſapienti: fiat aliquid noui quod non expectat, quod non timet: non indignabitur ceruicem hoſti porrigere, indignabitur clienti. Popilium aliquis vocet, vt ſciat quãtum illi defenſi rei profuerint. *Silo Pompeius* hoc colore vſus eſt. Offendebatur, inquit, proſcriptione, & quædam liberiùs loquebatur. non miror. Ciceronis cliens eſt: tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non ſuæ infirmitatis ſententiam: Vterque, inquit, ſed diuerſo genere punitus eſt. Ciceronis proſcriptio fuit, occidi: mea, occidere. *Marillius* præceptor noſter ſic narrauit: Iuſſit, inquit, imperator,

tor, iuſſit victor, iuſſit qui proſcribebat: ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat Reſpublica; *Blandus*. Hoc inquit, loco, volui me excuſare. dixi, Cicero me defendit. reſpondit, Scio. me accuſauit. I ergo, vt ſcias plus ſibi Antonij accuſationem nocuiſſe, quàm Popilii defenſionem profuiſſe. *Buteo* hoc colore: Vocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens, amicus. Excogitaui quomodo Cicero ſua periret manu. *Ceſtius* hoc colore: Duriſſima, inquit, mihi militia in Antonij caſtris fuit ob hoc ipſum, quòd Ciceronis eram cliens, difficillimę mihi expeditiones dabãtur. Tunc quoque vocatus ſum quaſi ad pęnam. I, inquit, occide Ciceronem: Nec credam, inquit, niſi attuleris caput. magiſque admiratus eſt potentiam ſuam: quòd Ciceronem Popilio non licebat non occidere. *Fuſcus Arellius* hoc colore vſus eſt: Antonij ſe partes ſecutum, vt ſi quid poſſet, Ciceroni prodeſſet: facta proſcriptione ad genua ſe Antonii procidiſſe, deprecatum pro Cicerone: offenſum Antonium, eo magis dixiſſe: Occide, quem mori non vis. Hic color diſplicebat Paſſieno, quia ad teſtem ducit. nam ſi hoc fecit Popilius, non tantùm quod defendat habet, ſed habet quod glorietur. *Hiſpo Romanus* vehementi colore vſus eſt, & duro. Patronum enim Popilio dedit. & dixit, aliter ſe cauſam acturum Popilii, aliter Antonii: pro Popi-

lio.

lio dicturum, Occidere nolui, coactus ſum: pro Antonio dicturum, Occidi Ciceronem oportuit: & dixit locum, aliter non potuiſſe pacari Remp. quam ſi ille turbator otii è Repub. ſublatus eſſet. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus eſt; Quid ille, inquit, cùm Antonium hoſtem iudicaret, & omnes Antonii milites, non intelligebat ſe & Popilium proſcripſiſſe? Hic color prima facie aſperior eſt, ſed ab illo egregiè tractatus eſt. *Varius* quidem minùs dixit: Cùm imperaſſet mihi Antonius, paſſus ſum, ne aliquis P. Clodii mitteretur, qui contumeliis afficeret, antequam occideret, & viuum laniaret. *Argentarius* dixit: Vocatus veni; poſt proſcriptionem Antonius terribilior erat factus etiam ſuis. Iuſſus ſum Ciceronem occidere: quid facerem? Non parere vno modo poteram, ſi me occidiſſem: hoc nec Cicero poterat. A parte accuſatoris illo loco, quo Popilius venit, nemo non aliquid noui voluit dicere, *Latro* ait: Præcluſerat fores, nemo ad proſcriptum recipiebatur. Popilius vt venit, admiſſus eſt. *Ceſtius* dixit: vt renuntiatum eſt Ciceroni, ait: Popilio ſemper vaco. *Hiſpanus Cornelius* fecit etiam querentem Ciceronem: Popili, tàm ſerò? *Albutius* dixit: Quid eſt, Popili? ecquid tuto lateo: nunquid mutandus eſt locus? Ineptè *Auidienus Paulus*, qui induxit Ciceronem, tum maximè orationem pro Popilio legen-

tem.

tem. Et *Murrhedius* non eſt paſſus hanc controuerſiam tranſire, ſine aliqua ſtuporis ſui nota. Deſcripſit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium. dixit Popilio: Quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

CONTROVERSIA XVIII.

Ter abdicatus venenum terens.

Thema. *Ter abdicatus, ter abſolutus deprehenſus eſt à patre in ſecreta domus parte medicamentum terens. interrogatus quid eſſet? dixit venenum:* & *velle ſe mori, & effudit. accuſatur parricidij.*

PRO FILIO. CESTII PII. Dic quid commiſerim. certè nec ſecreta te fallunt. dimittam te: intelligetis cui parauerim. dic quid ante cõmiſerim: niſi fortè contentus es reo obijcere parricidium, parricidę nihil. *Argentarij.* Volo mori, quia reus fui. quid ergo? reus viuet, quia ſordidatus aſſidebit pater? Reuertar ad venenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi ſemel paſſa eſt. *Albutij Sili.* Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, ſi quem alium iuuet. Vt interuenit pater, in has cogi-

cogitationes abij: Ergo quiſquam tam infelix fuit? ergo quiſquam me magis odit, quàm ego? miſereri mei cœpit. *Varij Gemini.* Ter,inquit,abdicatus es. Videris mihi pater obijcere, quòd tandiu viuam, quod venio, quod pro me loquor. Nolite mirari: tam iucundum eſt innocentibus mori, quàm miſeris defendi. *Cornelij Hiſpani*. Scio quoſdam periclitanteis illa iactare. Nunc primùm cauſam dico. hoc ego dicere non poſſum: Iterum reus fui: nec dubito, quin vobis in odium venerim, cùm ipſe me oderim. *Porcij Latronis*. Ter cauſam dixit: acceſſit ad hæc ſupplicia mea venenum: hoc ſi tibi ſatis non eſt, viuam.

Altera pars. Albutij Sili. Teſtor deos immortales, hoc me tribus iã cauiſſe abdicationibus,ne in domo mea venenũ deprehenderem. Parricidij reus viuit, qui abdicatus mori voluit. In quã anguſto domus meæ fortuna poſita eſt? aut patri pereundum eſt, aut filio. Quid habes, quare me mori velis? Viuunt orbi, viuunt naufragi, viuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cùm ſe mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, quod apparet, etiam in ſuam mortem paratiſſimum. *Cornelij Hiſpani.* Nolite mirari,ſi debitas vires dolori meo non exhibuero: tribus iudicijs experti eſtis patres accuſare non poſſe. *Vibij Ruſi.* Cùm tantum eſt quod fateris, quantum eſt quod negas?

gas?

gas? Tu venenum quæſiſti, tu venenum emiſti, tu venenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. rectè vitam odiſſes, ſi iam tibi parricidium obieciſſem. Vis ſcire quid peccaueris? indica quis tibi vendiderit. dicetur illi: Tu venenum vendebas cuiquam? tu ter abdicato vendebas? ſine dubio ſciebas cui daturus eſſet. Ita hoc ego iudicio filii mortem moror. Si me cum iſto includitis, moriar: vt vobis hanc faciam inuidiam, quam iſte mihi facere voluit. *Varii Gemini*. Quæritis, filius meus venenum cui parauerit? non bibit. *Pompeij Silonis*. Mihi, inquit, paraui. & hoc eſt patri parare. Abſolutus mori vult: reus viuit. *Muſæ*. Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere, quàm parricida? habuit, inquit, Demoſthenes venenum, & vixit. Id eſt, ego tibi pater, quod Demoſtheni Philippus. *Porcii Latronis*. Cùm abdicarem, ſi quid obieceram, aiebat, Nunquid deprehendiſti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitatis: quod negat, parricidium eſt, quod confitetur, venenum. Mori, inquit, volo viuo patre: & hoc parricidium eſt. Miſer æquè timui ne biberet venenum, quàm ne daret. *Arellij Fuſci Patris*. Mihi, inquit, paraui venenum, ne quis dubitet an alium poſſit occidere. *Iunii Othonis Patris*. Reus eſt parricidii, qui mauult mori, quàm

quàm patrem videre . quomodo vultis, magis probem vobis illum noluiſſe? non vult mori. Mori, inquit, volui. quare? quia ter viciſti . Si mihi creditis, parricidium facere voluit : ſi iſti, à me parricidium fieri voluit. Qualis eſt reus, cuius hoc vnum patrocinium eſt, indignum ſe vita fuiſſe? Dico tam inuiſum tibi patrem fuiſſe, vt occidere volueris: tam inuiſum ipſe confiteris, vt mori volueris.

DIVISIO. Non puto vos exigere diuiſionem, cùm coniecturalis ſit controuerſia . habet tamen diſſimilem ceteris coniecturam, & duplicem. non quomodo ſolet aut inter duos reos, cùm alterum coarguimus: aut inter duo crimina, cùm alterum probamus, vt id alterius fiat probatio : tanquam cùm dicimus adulteram fuiſſe, vt credatur etiam propter hoc venefica . In vno homine coniectura duplex eſt. quærimus enim, vtrùm venenum in ſuam mortem, an in patris parauerit.

Color. Si hic color diſplicet pro adoleſcente, quo dixit Latro, vt nihil mutaret, ſed diceret: Mori volui tædio abdicationis ; & infelicitatis aſſiduæ, cùm in hoc tantùm ſordes ponerem, vt cum maiore tormento poſitas reſumerem, & abſolutio mihi vni, non finis eſſet periculi, ſed initium: incipit præter coniecturam & illa prima vulgaris in eiuſmodi controuerſijs & pertrita quæſtio incur-

currere, an venenum habere in mortem ſuam liceat. *Albutius* illo colore pro adoleſcente dixit, non fuiſſe venenum. Cùm putarem, inquit, odio eſſe patri meo, volui experiri affectũ eius, quomodo mentionem mortis meæ ferret. itaque palam, & ita vt interueniret pater, tenui. *Fuſcus Arellius* eodem colore vſus eſt. ſed aliter: Non dixit, Experiri patrem volui, ſed, Vt miſerabilem me patri facerem. *Murrhedius* pro cetero ſtupore ſuo dixit: medicamentum ſe paraſſe ad ſomnum: quia aſſiduæ ſollicitudines, vigiliarum ſibi facerent conſuetudinem. Vſus colore eſt, & Publianam ſententiam dixit: Abdicationes, inquit, ſuas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos, cùm loqueretur de hoc genere ſententiarum, quo iam infecta erant adoleſcentulorum omnium ingenia, queri de *Publio*, quaſi iam ille hanc inſaniam introduxiſſet. *Caſſius Seuerus*, ſummus Publii amator, aiebat, non illius hoc vitium eſſe, ſed illorum, qui illum ex parte, quà tranſire deberent, imitarentur. mitterent ea, quæ apud eum meliùs eſſent dicta: quàm apud quenquam comicum, tragicumque, aut Romanum, aut Græcum: vt illum verſum, quo aiebat vnum verſum inueniri non poſſe meliorem.

Tam deeſt auaro quod habet, quàm quod non habet.

&

& illud de eadem re dictum:

Deſunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia. & illos verſus qui huic quoque ter abdicato poſſent conuenire:

O vita miſero longa, felici breuis!

Et plurimos deinceps verſus referebat Publij diſertiſſimos. Deinde auctorem huius vitij, quod ex captione vnius verbi plura ſignificantis naſcitur, aiebat *Pomponium* Attellanarum ſcriptorem fuiſſe, à quo primùm ad Laberium tranſiſſe hoc ſtudium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad virtutum ſtudia tranſtuliſſet. Nam vt tranſeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in ſermone dixit, & nota vt non referam à *Laberio* dicta, cùm Mimi eius, quicquid modo tolerabile habent, tale habeant: id quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis ſuis. Mimum produxit, deinde equeſtri illum ordini redditum iuſſit ire ſeſſum in equeſtria: omnes ita ſe coarctauerunt, vt venientem non reciperent, multoſque tunc in ſenatum legerat Cæſar, & vt repleret exhauſtum bello ciuili ordinem, & vt his qui benè de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in vtramque rem iocatus, miſit ad Laberium tranſeuntem: Recepiſſem te, niſi anguſtè ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit: Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quia Cicero malè audiebat tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæſari, ſed vtriuſque adulator. Vterque

elegantiſſimè: ſed neuter in hoc genere ſeruat modum. Ab his huius ſtudij diffuſa eſt in plures imitatio. Sed vt ad controuerſiam redeam, *Caſſius Seuerus* aiebat, placere ſibi illum colorem: Mori volui. Et quaſdam dixit inter diſputandum ſententias: Tertiò, inquit, cùm abdicaret, aiebam: Nihil tanti eſt. infelicem hanc animam, quam totiens exagitat pater & infeſtat, ſemel recipiat. Sed illud rurſus dicebat: Mihi ſerua iſtum animum. facies quod voles abſolutus. Quare ergo nunc non moreris? dicet aliquis. Primum, non ſemper idem miſeris libet: nonnunquam iuuat cum fortuna ſua concurrere, illam fatigare. Deinde verum vis, quare non moriar interim? quia puto te velle. *Otho Iunius* ineptam ſententiam videbatur dixiſſe: Non multum intereſt mea. aut enim me, aut filium meum voluit occidere.

CONTROVERSIA XIX.

Mater cæca filium retinens.

Lex. *Liberi parentes alant, aut vinciantur.* Thema. *Quidam cùm haberet vxorem, & ex ea filium, peregrè profectus, & à piratis captus, ſcripſit de redemptione epiſtolas vxori & filio. Vxor flendo oculos perdidit. filium euntem ad redemptionem*

ptionem patris alimenta poſcit. non remanentem, alligari vult.

PROMATRE. *Ceſtij Pij*. Non eſt quòd mulieris affectum lege æſtimetis,quia minatur: omnia fecit, ne filius alligetur. Nauigaturus reliquit vxori filium: nec adhuc cæca erat. *Albutij Sili*. Deducite filium. itaque tene, complectere. audeo dicere, hoc par ne piratæ quidem diuiderent. ſi vellet filium alligare, pateretur ire quò properat. Ergo tu adoleſcens, matri tuæ nec decem menſium quidem alimenta reddes? ſi paſcere non vis matrem, expecta ſaltem vt efferas. *Triarij*. Legem attulit, qua catenas minetur, cauſam qua timet. *Marcelli Eſernini*. Si perſeueras, me quoque ad piratas trahe: impetrabo ab illis alimenta, & virum meum. *Fuluij Sparſi*. Mater ſi non paſcitur, moritura eſt. Pater etiamſi non redimitur, paſcitur tamen. *Iulij Baſſi*. Patri tuo ſuperſunt & oculi & alimenta.

Pars altera. Ceſtij Pij. Matrem meam imitari volo. amare me docuit. Vnis vinculis duos alligat. Si matris exemplo pius eſſe voluero, etiam oculos patri debeo. *Arellij Fuſci Patris*. Deſertorem tuum apud patrem inuenies. *Varij Gemini*. Qualis fortuna eſt, cui victo mater catenas denuntiat, victori eundum eſt ad piratas? Omnia licèt patri præſtem, meliorem tamen habuit vxorem.

Quàm multi me putant, quia nolim ad patrem redimendum ire, cum matre colludere? *Fuluij Sparſi.* Matri nihil timeo, ſi eam apud vos relinquo: patri quid timeo, ſi eum apud piratas relinquo? *Buteonis.* Oculos certè eruam mihi, ne plus marito præſtiterit vxor.

DIVISIO. *Latro* hanc controuerſiam, quaſi eſſet tota officij, declamauit. nullas quæſtiones iuris inſeruit, ſed comparauit inter ſe incommoda patris & matris: & tanquam quæreret, dixit: Vtrum ad redimendum potiùs captum patrem filius ire deberet, an ad alendam cæcam matrem ſubſiſtere. Et ſic eam diuiſit, vt diceret: Hoc quod pater deſiderat, vtile eſt patri. Nouiſſimè tractauit, ne patri quidem vtile. vtique ſi ſciat matrem in hac eſſe fortuna, non paſſurum. In epilogis vehemens fuit. *Apollonius* Græcus & *Buteo* fatuam quæſtionem mouerunt primam: An lex quæ de alendis parentibus lata eſt, ad patris tantùm nomen pertineat. Illi ſuũt omnia priuilegia data; & ipſam pœnam non alentium eſſe ſignum non muliebris poteſtatis. Res eſt ineptior quàm vt coarguenda ſit: itaque tranſeo. Illud vnum, quod dicebat *Pollio Aſinius*, referam. Nunquam tentari debere in cauſa verecunda improbam quæſtionem. *Hiſpo Romanus* illam mouit quæſtionem, An lex de alendis parentibus non pertineret ad matres. Vt viuis parentibus, filius, inquit,

familiæ

familiæ nulli poterit ſeruire niſi patri, omni alia ſeruitute liber eſt. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregrè, quem nauigare iubeat: primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. *Albutius* non iuris fecit illam quæſtionem, ſed ęquitatis: ita tamen, vt iuri adiungeret, & matris priùs eſſe, quàm patris officium. *Silo Pompeius* illam fecit quæſtionem: An quotiens duobus communis eſſet poteſtas, eius tota fieret, qui præſens eſſet. Puta, inquit, [te] ſeruum eſſe communem; huic domino ſeruies, qui præſens eſt: puta fundum eſſe communem; is fructus percipiet, qui præſens eſt. Illam quæſtionem huic duram ſubiecit: An nunc pater nullum ius in filium habeat. Quomodo, inquit, ciuis iura habeat, qui liberi hominis non habet? pater habet nullam in te poteſtatem: mater in totius legis poſſeſſione eſt. Eſt iam non commune illi ius in te, ſed proprium. *Varius Geminus* ſic diuiſit: An non ſemper filius cogi poſſit, vt matrem alat. Deinde, An nunc cogendus non ſit. Non ſemper, inquit, filius cogitur. Tranſeo illos qui non poſſunt, ægrotos & inutiles. Aliquis ad propellendum hoſtem proficiſcitur; in cuius vnius militia poſita eſt ſalus publica: hunc retinebit mater? putà legatum, de ſumma Reipublicæ, putà fœderis: huic mater vincula inijciet? Per partes comparando vtrumque officium: Ille, inquit,

peregrè eſt, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter ciues: ille alligatus, tu ſoluta es. at tu cæca es: ille hoc infelicior quòd videt. Quid enim videt? catenas ſuas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculoſum eſt. Quàm multi nihil pro patribus periculoſum putauerunt, niſi domi manere & flere? *Latro* dixit, pro matre ſubmiſsè & leniter agendum. non enim vindictam, inquit, ſed miſericordiam quærit: & cum eo adoleſcente conſiſtit, in quo ita exigit pietatem, vt impediat. Aiebat itaque verbis horridioribus abſtinendum, quotiens talis materia incidiſſet. ipſam orationem ad habitum eius, quem mouere volumus ad affectus, molliendam. in epilogis nos quoque vocem de induſtria infringere, & vultum deijcere, & dare operam, ne diſſimilis ſit orationi orator: compoſitionem quoque illis minorem conuenire. *Caluus*, qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de principatu eloquentiæ habuit; vſque eò violentus accuſator & concitatus fuit, vt in media actione eius ſurgeret Vatinius reus, & exclamaret: Rogo vos Iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideò me damnari oportet? Idem poſteà cùm videret, à clientibus Catonis rei ſui Pollionem Aſinium circumuentum in * forecæ, (ſorite,) imponi ſe ſupra cippum iuſſit: (erat enim paruulus ſtatura, pro-

pter quod etiam Catullus in hendecaſyllabis vocat illum *Salaputium diſertum*) & iurauit ſi quam iniuriam Cato Pollioni Aſinio accuſatori ſuo feciſſet, ſe in eum iuraturum Calumniam: nec vnquam poſteà Pollio à Catone aduocatiſque eius aut re, aut verbo violatus eſt. Solebat præterea excedere ſubſellia ſua, & impetu elatus vſque in aduerſariorum partes tranſcurrere. Et carmina quoque eius, quamuis ioca ſint, plena ſunt ingentis animi. Dicit de Pompeio:

Faſciola qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle virum?

Compoſitio quoque eius in actionibus ad exemplum Demoſthenis riget: nihil in illa placidum, nihil lene eſt, omnia & citata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Meſſio tunc tertio cauſam dicente habuit, non tantùm leniter componit, ſed cùm dicit: Credite mihi, non eſt turpe miſereri: & omnia in illo epilogo ferè non tantùm emollitæ compoſitionis ſunt, ſed infractæ. In hac controuerſia Publianam ſententiam dedit *Vetus* quidam rhetor, ſtaturæ puſillæ, in quem *Euctemon* homo venuſtiſſimi ingenij Græcè dixit: Antequam te viderem, neſcio rhetor an ſoratos eſſes. Fuit autem *Ceſtij* ſententia: Captus eſt, inquit, pater; ſi te capti mouent, &

hæc capta eſt, & quaſi non intellexiſſemus, ait: Neſcitis dici captos luminibus? & illud dixit: Mittes tamen epiſtolam infructuoſam. odiſſe illam debes. hæc eſt quæ matrem tuam excæcauit. & illam falſiſſimam, in quam multi incidunt. Propter hoc ipſum, inquit, magis flebilis eſt, quòd non poteſt flere. Et iterùm inquit: Lacrymæ matri deſunt, cauſæ ſuperſunt: tanquam cæci flere non ſoleant. Memini *Criſpum* quemdam antiquum rhetorem, in illa controuerſia viri fortis qui tertium filium retinet, cùm alter filius in tyrannicidio perdidiſſet oculos, alter in acie manus: Exſurgite nunc viua cadauera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo? alter quos roget, non videt: alter quos roget, non habet. Multis compoſitio bellè ſonantis ſententiæ impoſuit. Itaq; memini *Latronem Porcium*, vt exprobraret hanc audiendi ſcholaſticis negligentiam, maximè quia *Triarius* compoſitione verborum bellè cadentium multos ſcholaſticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controuerſia, cùm magna quaſi fluerent & concitata, ſic locum concluſiſſe: Inter ſepulcra monumenta ſunt. Et cùm ſcholaſtici magno clamore laudarent, inuectus eſt in eos vt debuit: & hoc effecit, vt in reliquum etiam quæ benedicta erant, tardiùs laudarent, dum inſidias vererentur. *Glycon* dixit: a Παράδει, μῆτερ, ἴθιλα-

βε

βοῦ τέκνου, ταλαίπωρος, ὁρᾷς; βαίνει σοι· ἐκράτησε σ᾽ εἰ μέ, φησιν, οὐ τρέφεις ἐπίμεινον, ἵνα θύῃς. *Hybreas* in hac controuerſia dixit: *b* Τέκνον, κἂν μεφεύγῃς, καταινύξομαι σ᾽ ἐπαιτοῦσα. Nec quibuſdam corruptum videbatur: *Romanus* tamen.*

GRÆCA EXPLETA.

a Appone mater: vade, recipe filium miſer vides? accedit ad te, vicit te, ſi me, inquit, non alis, expecta vt ſacrifices.

b Fili, quamuis me fugias, dolebo, te obiurgans.

CONTROVERSIA XX.

Quinquennis teſtis in procuratorem.

Thema. *Mortua quidam vxore ex qua filium habebat, duxit aliam: ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo ſpecioſum. Cùm frequenter eſſent iurgia nouercæ & priuigni, iuſſit eum ſemigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familiæ. Quodam tempore pater familiæ in cubiculo occiſus inuentus eſt, vxor vulnerata, communis paries perfoſſus: puer iubetur percuſſorem cognoſcere, ille pro-*

curatorem digito denotauit, accuſat filius procuratorem cædis, ille filium parricidij.

ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audiui clamorem, ſi qua eſt fides, deprehenſos à patre adulteros putaui. Quis ferret te voluntarium teſtem in forum venientem, etiam ſi venires dictura pro filio? miſerrime puer, quamuis periclitor, plus tamen pro te timeo. nimium fraternis inſiſtis veſtigiis: itaque iam tibi cum matre non conuenit. Quamdiu mater vixit, pater me fuit procuratore contentus. Non facile fit parricidium. Vis ſcire quantum natura poſſit? etiam infans pro patre loquitur. *Triarij*. Viuo patre adultera, moriente conſcia, mortuo teſtis. Aliquis vno teſte contentus eſt? dabo puerum. aliquis vno teſte non contentus eſt? dabo populum. Obijcit priuigno parricidium, filio mendacium. Intrat procurator, quà ſolebat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit: dic audacter: eundem nominas, quem populus. Nox placet ſceleri: prorſus adulteri tempus. Habui patrem tam bonum, vt cùm vxorem habere vellet, tamen me nouercam habere noluerit. Quò mihi lumen? tantum admiſſuro nefas optanda nox eſt. Quid, inquit, antè peccaui? diſſimile eſt. memento enim de homicida quæri. poteſt tirocinium eſſe homicidium, parrici-

dium

dium non poteſt. Lumen attuliſti vt diſcerneres, erat illic quam leuiter vulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium. ſic ego nouercam vulneraſſem. Frater, quæro an videris procuratorem proxima nocte, nihil de prioribus quæro. *Vibij Galli*. Ego taceam de adulterio, quod perſequitur etiam populus? ego taceam de parricidio, quod perſequitur etiam puer? Teſtor vos Iudices, ſaluum patrem reliqui. O magnam in contrarium ſæculi noſtri peruerſitatem! inuentus eſt qui patrem poſſet occidere, & nouercam non poſſet. Etiam ſi quis occidere patrem non poteſt, nouercam poteſt. *Sepullij Baſſi*. Dum perfodio parietem, aliquis ſentiet. Cuius vis leuiſſimum ſomnum: pueri, an ſenis, an mediæ ætatis? Pueri? frater ſentiet. ſenis? pater. mediæ ætatis? nouerca. Quærerem quàm ſordida domo natus eſſet, ſi vllam habuiſſet: nunc inquiſitionem noſtram humilitate effugit. Non miror ſi neſcis quàm difficile ſit patrem occidere, cùm incertum habeas patrem. *Albutij Sili*. Quæro à te mulier, an filio tuo credendum putes. Liceat mihi nutrire puerum: ne cum matre illi, ne cum tutore queat conuenire. Tres in cubiculo ſunt. patrem occidis; puerum contemnis, adulteram non times. Singuli ſe ſerui libertique offerebant: puer ſtabat ante omnes: percuſſor latebat poſt adulteram. Quid antè peccaui? cuius vxo-

rem corrupi? quod ſi feciſſem, hominem occidere poſſem: patrem non poſſem. Bonos habeo teſtes. timet hunc in aliena poteſtate. Aſpice corpus patris quàm grauis plaga, quàm altè adactus eſt gladius; ſic ego nouercam percuſſiſſem. *Ceſtij Pij*. Adulterum te eſſe, non vnum teſtem dabo, non corruptum. dabo multos: dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percuſſi, quàm debui nouercam: nouercam ne ſic quidem, quemadmodum patrem. *Iulij Baſſi*. Tibi fuit neceſſarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas: mihi ſuperuacuum erat, ne inſtrumento parricidij, detegerem parricidium. Si rerum natura pateretur, obliuiſcendum mihi erat patris: dum occiderem. Maiore licentia, quæ non videmus agimus: & quamuis non minor ſit atrocitas facinoris, formido minor eſt. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus eſt, cui parcam non habeo. Non poſſum gloriari vltione patris: frater illam meus occupauit. *Blandi*. Quàm difficile eſt filio, patrem vulnerare; quàm facile priuigno, nouercam occidere! *Varij Gemini*. Patrem, inquit, occidiſti. Teſtor vos & Iudices, nihil leuiter hæ manus faciunt: vtrùm non habui poteſtatem? atqui vulnerata es. hui? nolui te occidere? atqui vulnerata es? leuiter vulnerata es. quàm diligenter ſeruata es! Tu teſtimonium dic, & oſtende non vulnus,

ſed

ſed argumentum. percuſsor ille quàm timuit, ne occideret! *Porcij Latronis*. Quare lumẽ affero? fortius parricidium faciã ſi nõ videro patrem. Occidere aliquis patrẽ, antequã nouercam, poteſt: nouercam, ne poſt patrem quidem poteſt? *Triarii*. Aliquis parricidio putas manus ſeruat, & inde incipit quò peruenire difficile eſt?

DIVISIO. Has controuerſias, quæ & accuſationem habent, non eodem ordine omnes declamauerunt. quidam fuerunt, qui antè defenderent quàm accuſarent: ex quibus *Latro* fuit. *Fuſcus Arellius*. Debet, inquit, reus in epilogum deſinere. optimè autem epilogum contexit defenſioni: & homines magis defendenti quàm accuſanti fauent. Vltima ſit pars, quæ iudicem fauentem poſſit admittere. Quidam permiſcuerunt accuſationem ac defenſionem, vt per comparationem duorum reorum irent, & crimen ſimul repulîſsent, ſtatim transferrent: ex quibus fuit *Ceſtius*. Hoc non ſemper expedit. vtique qui imbecilliorem partem habent, non eſt vtile, cominus congredi: faciliùs latent quæ non comparantur. In hac controuerſia duo vel tres rei. nouerca enim procuratori coniungitur. Itaque à filij parte vtique aiebat priùs accuſandum: quia vnum debebat crimen defendere, duo obijcere, & adulterij & cœdis. ſi qua ſunt ex vtraque parte difficilia, non colorem, ſed argumentationem deſiderant.

Itaque

Itaque ne modum excedam, præteribo. Circa vulnus nouercæ quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas. immo multi ineptas. Priùs illa quæ bellè dicta ſunt, referam. *Fuſcus*. Vt diſtricta leui vulnere eſt cutis! non credas factum manu priuigni, credas amatoris. *Paſſienus* ait: Tam leuiter te vulnerauit dextera illa, cui nec paries obſtitit, nec pater? *Varius Geminus* dixit: Da ferrum teſti meo: fortius feriet. *Ceſtius* dixit, cùm deſcripſiſſet quàm leue vulnus eſſet; Noccueras, inquit, mihi, ſi amicæ tuæ nocere potuiſſes. *Niger Brutidius* quotidiano verbo ſatis ſignificanter vſus eſt. Riualem, inquit, occidit: amicam ſauciauit. *Hiſpo Romanus* eiuſdem generis rem dixit, Oſtende nouerca, oſtende id quod amator tuus vellicauit. *Baſſus Sepullius* dixit: Maritum occidit, adulteram ſtrinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes *Muſa* veſter: qui cùm vulnus nouercæ deſcripſiſſet, adiecit: At Hercules pater meus tanquam paries perfoſſus eſt. *Murrhedius* patrocinium putat eſſe, quòd cauſæ ſuæ ſanguinem miſit. *Nepos Licinius* ait: Non eſt iſtud vulnus, ſed ludentis adulteri morſus: *Senianus* ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit. Non vulnerauit, inquit, nouercam, ſed viri ſui ſanguine aſperſit, cùm illic vulnerata ponatur. *Vinitius*, exactiſſimi vir ingenij, qui nec dicere res

ineptas,

ineptas, nec ferre poterat, ſolebat hanc ſententiam Seniani deridere, & ſimilem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. *Senianus* in hac eadem controuerſia dixerat. Nihil puero eſt teſte certius, vtique quinquenni. Nam & ad eos peruenit annos, vt intelligat: & nondum ad eos, quibus fingat. Et hæc definitio, inquit, ridicula eſt, nihil eſſe puero teſte certius, vtiq; quinquenni: puta nec ſi quadrimus puer, teſtis eſt, nec ſi ſex annorũ. Illud venuſtiſſimè adijciebat: Putes, inquit, aliquid agi. omnia in hac ſententia circumſpecti hominis ſunt, finitio, exceptio. Nihil eſt autem inamabilius, quàm diligens ſtultitia. *Montani Votieni* ſententiam huic aiebat eſſe ſimilem, & deridebat. Acre omninò & experrectum eſt animal, canis vtique catenarius paratus. Erat autem non æquus ipſi Montano. accuſauerat illum apud Cæſarem à colonia Narbonenſi rogatus. at Montanus adeò toto animo ſcholaſticus erat, vt eodem die quo accuſatus à Vinitio decertauerit; in Vinitij actionem ſententias ſuas referebat. Eleganter illud dixit *Surdinus*: Rogo nunquid putas illum alteram partem declamaſſe? Grauis ſcholaſticos morbus inuaſit: exempla cùm dixerunt, volunt & illa ad aliquod controuerſiæ thema redigere. Hoc vt aliquando faciendum eſt, cùm res patitur, ita ineptiſſimum eſt luctari cum

mate-

materia, & longè arceſſere, ſic quomodo fecit in hac controuerſia Muſa, qui cùm diceret pro filio locum de indulgentia liberorum in parentes, venit ad filium Crœſi, & ait; Mutus in periculo patris naturalia vocis impedimenta rupit, qui plus quàm quinquennió tacuerat. quia quinquennis puer ponitur, putauit vbicunque nominatum eſset quinquennium, ſententiam fieri. quia Latroni benè ceſserat, qui cùm diluiſset vulnus exiguum, dixit: Aſpicite iſtam vix apparentem cicatricem: rogo vos, non putetis puerulum feciſse, & ne puerulum quidem quinquennem? *Gallus Vibius* improbam dixit ſententiam, cùm cædem deſcriberet. Occidit, inquit, maritum; nouercam læſit, puero pepercit. etiam hunc putabat ſuum. Valde enim puero Ceſtius aiebat parcendum. Itaque dixit, cùm laudaret eius teſtimonium: Procurator * natus es. *Hermagoras* hunc ſenſum decẽtiùs poſuit: *a* Μάταιον ἀδιαφόρημα. *Blandi* ſententia laudabatur cùm deſcripſiſset à puero demonſtratum procuratorem. O digitum multa ſignificantem! *Euctemon* dixit: *b* Μητρῷα χρῆσον ἔμπνουν μάρτυρα, ὦ ναρίων εὐσεβὲς, ὦ παιδίον ἄξιον τῆς μητρὸς ὅλον καὶ πατρός. *Murrhedius* mimico genere fatuam ſententiam dixit, cùm dixiſset nouercam diſputare contra filij ſui teſtimonium: Facit, inquit, quod ſolet. pro amatore ſanguini ſuo non parcit. *Nico-*

crates

crates Lacon aridus & exſuccus declamator dixit? *c* Τοῦ *μὲν ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ δ' ἐμοῦ κατεφρόνησεν.* *Hermagoras* cùm miſerabilem dixiſset pueri conditionem eſse, qui infeſtus nouercæ & procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare: *d οὐκ ἔστιν ἡμέτερος.*

GRÆCA EXPLETA.

a Inanis neglectus.

b Nouercæ vtendum da ſpirantem teſtem, o puſille pie, o puer matris tuæ totus, & patris.

c Teſti quidem ſuo pepercit, meum verò contempſit.

d Non eſt noſter.

CONTROVERSIA XXI.

Dementia accuſatur, qui ſeruo filiam iunxit.

Thema. *Tyrannus permiſit ſeruis, dominas ſuas rapere. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos, qui filium & filiam habebat, profectus eſt peregrè. cùm omnes ſerui dominas ſuas vitiaſſent, ſeruus eius virginem ſeruauit. occiſo tyranno reuerſi ſunt principes, in crucem ſeruos ſuſtulerunt. Ille manumiſſo filiam iunxit. accuſatur dementia.*

CONTRA PATREM. *Argentarij*. Haberemus ſolatium, ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater. habe nunc illi honorem: fac dotalem: ſine dominam cuſtodiat. Sanum putatis eſſe, qui mauult tyrannum imitari quàm ſeruum? pater noſter honeſtis parentibus natus. qui enim aliter conditionem matris noſtræ habere potuiſſet, ſi tantùm ingenuus fuiſſet? *Ceſtij Pij*. Soror, opto tibi perpetuam ſterilitatem. Cùm dicerem, Manumittamus ſeruum, aiebat: Expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror, vt honeſtos habeas liberos, adulterandum eſt? Fecit ſe ſimilem tyranno, filiam raptis, libertum cruciarijs. Plus ſeruo dominus permiſit, quàm tyrannus. Qui fecit has nuptias, inſanus eſt, aut tyrannus. Quis hoc poteſt credere, optandum filiæ fuiſſe, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauiſſimum in tyrannide fuerit ſcelus: ſi ſanus eſt, reſpondebit, Quod dominæ ſeruis collocatæ ſunt. *Fuluij Sparſi*. Eligitur maritus, quem ſanus pater dotalem dediſſet. gener tuus ipſis nuptijs crucem meruit. Egregium generum, cui nihil eſt glorioſius, quàm quod inter cruciarios non eſt! Grauiſſima quoque ipſi ſeruo facta eſt iniuria. dominam ſuam non licuit illi ſeruare virginem. *Blandi*. Fecit etiam ſeruo iniuriam, cùm detraxit abſtinentiæ gloriam: nuptijs ſuis manumiſſus eſt. O matri-

matrimonium omni adulterio turpius. *Iulij Baſſi.* Liberata Rep. quòd me triſtem, vidiſtis, nolite mirari. nobis etiamnum viuit tyrannus. Virginitatē quam ſub tyranno ſeruauerat, perdidi ſub patre. Dic furcifer, cui ſororem meam virginem ſeruaſti? dic, ſi placet. Mihi. Non vitiauit, inquit, cùm liceret illi. Itàne dignus eſt nuptijs, quia indignus eſt cruce: ex cella migrabit in cubiculum ſuæ dominæ, vel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam. *Cornelij Hiſpani.* Melioris conditionis ſunt vitiatæ quàm virgo: illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepiſti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta eſt. qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum eſt, ne tyrannum accuſare poſſet. Quòd ille, inquit, filiam meam virginem alteri ſeruauit. Nunc maritus eſt qui ſub tyranno quoq; nihil aliud potuit quàm raptor eſſe. Is qui dotalis deſtinatus erat, cuſtos relictus eſt. propoſitum eſt edictū, quod ne ferremus, fugimus. nihil per totum publicæ ſeruitutis ſpatium indignius viſum eſt, nihil diis hominibuſque minùs ferendum. itaque tyrannus poſt hoc occiſus eſt. Deſponſa eſt puella: omnia ex edicto tyranni facta ſunt. *Albutij Sili.* Egregius gener, cuius hæc vna gloria eſt, quòd comparatus cruciarijs frugalior eſt. Meliùs ſeruus cuſtodiuit dominam, quàm pater

filiam.

filiam. Propitius pater ita filiam ſuam collocauit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Cùm ſanus pater fuit, ne has videret nuptias, fugit. Parùm putatis magnum argumentum dementiæ, quòd egit tyrannum in mortem, patres in exilium, ſeruos in crucem? quomodo qui ſic fugis, ſic collocas? Honeſtiùs exul es, quàm ſocer. Si voles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundum eſt. *Arellij Fuſci Patris*. Ex ſeruo gener, & ex domina vxor, ex domino ſocer eſt factus. quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuſo, tyrannum patris. Quid de tyranno loquor? patri ſimilis eſt. Quid de patre non querar? tyranno ſimilis eſt. Miſerrima ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannum deſideras. In filia tua coegiſti, quod tyrannus tantùm permiſerat. Nunc nobis, pater, ſi ſanus es, exulandum eſt. Quid enim miſerius accidere poteſt, quàm is ſtatus in libertate, quem ceteri vix ferunt in ſeruitute? fugimus, ne ſeruiremus. Felicitatem noſtram in calamitatem conuertit. Aliquando enim fuit ſatius, cum ceteris contumeliam ferre, quàm liberatis omnibus, ſolos in tyrannidem reijci. Seruo libertatem dedit, filiæ ſeruitutem. Seruo filiam dedit, innocentiam abſtulit. Neſcio quid ſibi velit, quòd ſerui meritum laudat: tyrannum enim

enim laudare debebat. Seruus non ſtultus tergum & caput ſuum delicijs præſentibus prætulit. *Si* dicit ſe timuiſſe tantùm, laudabo, & hanc illi etiam nunc optabo mentem. Ceteræ honeſtos inuenerunt ſeruos: hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex eſt, ſed vt domina nuberet, conſeruula de cellula exacta eſt. Nullum in tyranno maius ſcelus fuit, quàm quod tibi libuit imitari. O te ſoror miſeram. quod iſta non ſub tyranno paſſa es: iam enim pati deſiſſes. Hoc tu putas præmium eſſe. Quia dominam non violauit, violet quantum volet. Iſte verò, vt dicis, iniuriam tibi fecit, qui affinitatem tuam moratus eſt. *Si* non ceſſaſſet, iam fortaſſe ex illo nepotes haberemus. Habeamus generum, ſi poſſumus, patrem: ſin minùs, non erubeſcendum, cui cognatus ſit aliquis, cui ſacra aliqua & penetralia, in quæ deducatur vxor: quem adiungamus ad domum, non quem ex cenſu deleamus. *Porcij Latronis.* Qui omnia tuleramus, hoc fugimus. Vocat ſeruum: & quia crucem non meruerat, mereri iubet. Itàne furcifer tu potuiſti dominam complecti? putaſti autem te per tyrannum victurum, aut ſemper futurum patrem? Feliciſſimi videbuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita ſine dubio beneficium dedit, qui cuſtodiuit dominam à ſtupro, ſe à cruce. Cùm infeli-

ci.

ci face ad dotalem ſuum noua nupta deduceretur, ſi qua fides eſt, exhorrui, quaſi repoſitum eſſet edictum. Cogitabam, quem ſorori virum eligerem. ſimpliciter fatebor, faſtidiebam iam eas conditiones, quæ ante profectionem fuerant. aiebam: Illo tempore & aliæ virgines erant. Non vitiauit, inquit, ſub tyrannide. O nos felices, ſi ne nunc quidem. *Triarius.* Age, hoc non eſt præmium, vnum ſpectare omnium cruces? Certum habeo, ſi habuiſſet tyrannus filiam, non ſcripſiſſet edictum. Indicit feſtum diem, aperiri iubet maiorum imagines, cùm maximè tegendæ ſunt. *Varij Gemini.* Eadem hora & libertum fecit, & generum. hoc fecit quod tyrannus non cogit, niſi cùm iraſcitur: ſeruus ne tunc quidem facit cùm cogitur. Generum habes, qualem? vt illi laudationem ſuam reddam: nempe frugi ſeruum. Seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expoſitionem rerum pertinet, ſunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen triſtiora exponam, quæ poſt tyrannidem geſta ſunt. non dubitabam quin eſſet tyrannicidæ nuptura, ſi ſub tyranno vitiata eſſet, haberemus. Hoc non tibi vni accidit. Nondum tyrannum occiſum puto, etiam nunc tyrannicas nuptias video. *Marillij.* Nunc ſciam, an meritò libertatem acceperis, ſi liber non merueris crucem. hoc quod obijcio, qui in pluribus fecit occiſus eſt. *L. Vinitij.*

tij. Nunc in domo noſtra matrimonium eſt: cuius me puderet, etiam ſi raptus eſſet. Quàm miſeros putatis iudices eſſe eos, quibus quidem duo quæ miſerrima fuerunt, optanda ſunt; tyrrannus & raptor? Vna generi tui commendatio eſt, quòd ſe aliquando iſta puella putauit indignum. *Vallij Syriaci*. In eadem conditione Iudices ſumus, vt conſolari debeamus ſororem, quòd aut rapta non ſit, aut nupſerit; & tamen quid ille meruit, quandiu per dominum licuit, innocentiſſimus ſeruus, *Sepullij Baſſi*. Nuptias clauſa domo fecimus. in conturbernium deducta ſerui domina eſt: ita iſte dexteram ſororis meæ, niſi dum manumittitur, non contigit. *Pollionis Aſinij*. Inter nuptiales feſcenninos in crucem generi noſtri iocabantur. Miſerrimum egiſſe me diem memini, quo ſeruire cœpit Reſp. Miſerrimum diem egiſſe memini, quo ne exilium fugimus. inter hos dies ſororis nuptias numero. Miſerrima ſoror, fortaſſe vernularum tuorum nouerca es. Pater, volo ducere vxorem: dic quam mihi ex ancillis deſpondeas.

Contra. Albutij Sili. Seruauit dominam. ſi quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pendiſſet.

D I V I S I O. *Latro* in has quæſtiones diuiſit: An etiam ſi non debuit filiam ſic collocare, damnari tamen ob hoc non poſſit dementiæ. Licet, inquit,

mihi

mihi filiam meam cui velim collocare. iſto modo & repudium remiſero genero. Accuſor. Malè collocaſti filiam: & multi alij. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias ſuas? auari. Sed mala cauſa eſt: nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accuſare, non ſanum regere. Ego iſtud an ſine ratione fecerim, videbimus: ſatis eſt, ſi ſana mente feci. Deinde. An ſic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc diuiſit. An etiam ſi meruit ſeruus, non tamen ſic illi referenda fuerit gratia: Deinde. An benè meruerit. De facto ſerui primùm diſputauit: deinde de animo. Factum quale? Non dominam conſtuprauit. Auge beneficia: nec dominum occidit, nec domino venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus permiſit dominam rapere, non coegit. De hoc beneficio non eſt quòd laudes ſeruum: alioquin iniuriam fecit, ſi non ſubducta eſt iniuriæ, ſed reſeruata: tunc tamen ſolatium fuiſſet, cum multis pati. Denique quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate: ceteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In aliis ſtuprum vocabatur, in hac matrimonium: in aliis finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus. denique illarum ſtupratores ſuffixi ſunt, huius manumiſſus. Deinde de animo ſerui.

Color. *Latro* colorem à parte filij, quare non vitiaſſet ſeruus, hunc fecit: timuiſ-

ſe

ſe illum ſupplicium, ſciſſe futurum vt liberata Reip. omnes pœnas, qui contaminaſſent dominas ſuas, darent:& aduentare iam tempus vltimum tyrannidis videbatur, cùm ad ſummam eſſet perducta rabiem: quæ nunquam niſi ex deſperatione fit. Itaque cùm videret, inquit, ſuffigi cruci ſeruos, clamabat: Hoc ego futurum ſciebam. In vltima oratione *Latro* dixit: Serui quoque nomine tecum queri poſſum: quem qui frugi fuerat, nequam feciſti. *Albutius* hoc colore vſus eſt. Immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideò illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat. *Ceſtius* dixit: Ego planè non ſum detracturus ſeruo ſuam laudem: habuit bonam mentem, ſperauit poſſe fieri, vt ſi virginem ſeruaſset, nuptiis dominæ manumitteretur. *Varius Geminus* ait: Fortaſſis amicam habebat. hac delectatus âbſtinuit. nam quidam virginum concubitum refugiunt. fortaſse ſciuit illam non eſse paſsuram, & illud quod nequam quoque ſeruos interdum frugi facit, malam fortunam timuit. Et hanc ſententiam, quæ valdè circumlata eſt, adiecit: An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, niſi illi pater permiſiſset? & illud dixit: Ad hoc pater ab exilio redibas? In exilium ergo quid fugimus? *Buteo* voluit videri reuera mente lapſum patrem, & in narratione

hoc dixit: Quàm mæſtus venit domum ab edicto tyranni! quantum in ſinu filiæ fleuit! puto illo tempore mentem eſſe cõcuſſam. *Varius Geminus* dixit de abſtinentia: Sic contaminare dominam ſuam, & trahere in cellam non eſt auſus. niſi fortè hoc modo mauis narrem. Iam tunc ſperare ſororis nuptias cœperat. A parte patris magis defenſione opus eſſe dicebat Latro, quàm colore. *Varius Geminus* factum ipſum defendit, magnos viros feciſſe, vt libertinas vxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni ſui filiam duxit vxorem. Sed ingenuam. Reſpondeam. Sed Cato. plus intereſt inter te & Catonem, quàm inter libertum & colonum. Quàm multa bona haberet ſubiectus, & obſequens maritus. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam ſemper domi habeo: quam eo magis deſidero, quod habeo, diua illa fide. Inde factum liberti laudauit. *Albutius* hæc philoſophatus eſt. dixit, neminem natum liberum eſſe, neminem ſeruum: hæc poſteà nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam. Denique, inquit, ſcis & nos nuper ſeruos fuiſſe. Retulit Seruium regem. *Silo Pompeius* hoc colore vſus dixit: Exhauſtum tyrannidis iniuriis patrimonium. non habuiſſe ſe dotem quam daret. *Argentarius* voluit videri puella volente ſe feciſſe. Viſa eſt, inquit, indulgere illi:

certè

certè debuit. *Gabius Sabinus* hoc colore vſus eſt, vt inquantum poſſet dignitatem ſuam deſtrueret, & humilitatem confiteretur. Et ideò, inquit, facilius potuit. Non vitiaui, quia nemo in domum noſtram oculos dirigebat: & fueram, inquit, facere cui collocarem: quærendus mihi erat gener aliquis libertinus. quid ergo? alieno potiùs liberto? hunc iam noui. ſcio cuius affectus in nos ſit. ſi moriar, ſcio me meam filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc ſententiam adiecit, quæ valde excepta eſt. Eum non contempſi generum, qui tyrannum contempſerat. *Actius Poſtumus* hoc colore vſus eſt: Nihil eſt, inquit, inuidia periculoſius. hanc ſapientes viri veluti peſtiferam vitandam eſſe præcipiunt. hanc ita vincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obijcit fortunam liberorum noſtrorum. oderant filiam meam fœminæ, me patres quaſi publici mali ſegregem exprobratorem: quo vno modo honeſtè potui, feci filiam meam ceteris ſimilem. fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia eſt: filiam non habeo honeſtiorem quàm vos, ſeruum frugaliorem habui quàm vos. *Hiſpo Romanus* dixerat: Maritum autem ego iſtum vocem, raptorem ſerotinum. verbum hoc quaſi amputanti, quod non erat vſurpatum, quibuſdam diſplicebat. Eiuſdem verbi explicatione, vt extra reprehenſionem eſ-

ſet, vſus eſt *Gabius Sabinus*, cùm diceret, nondum eſſe conſummatam aduerſus ſeruos publicam vindictam: Etiamnum in domo noſtra reſiduus raptor eſt. *Saturnius Furius*, qui volens vel condemnauit, maius nomen in foro quàm in declamationibus habuit: ſolebat tamen tam honeſtè declamare, vt ſcires illum huic materiæ non minùs idoneum eſſe, ſed minùs familiarem. Is in hac controuerſia cùm L. Lamiæ filio declamaret, dixit ſententiam: *α ὁ μὲν πατὴρ χείρων γέγονεν τυράννε, ὁ καί δοῦλο ἑαυτοῦ.* Ex tabellis emptionis multi ſententiam trahere tentauerunt. *Albutius* dixit: Profer mihi tabellas. quid hoc eſt? generum ſocer mancipio accepit. *Triarius* dixit: Fugitiuum, erronem non eſſe: Ita, ſi malum auctorem habemus gener noſter non fugitiuus eſt. *Blandus* dixit: Relegamus auctoritatis tabellas; furtis noxaque ſolutus. hæc generi noſtri laudatio eſt? *Gallio* dixit: Furtis noxaque ſolutus eſt. *Sparſus* dixit: Oſtende tabellas. quid nobis cum iſto genero? prior dominus promiſit, fugitiuum non eſſe. Gratulor vobis poſteri. patrem fugitiuum non habebitis. *Varius Geminus* dixit: Erronem non eſſe: adiicio, fugitiuum non eſſe: adjicio, furtis noxaque ſolutum. nunquid de generi tui nobilitate detraxi? *Pollio* aiebat ridere ſe, quòd declamatores decreuiſſent hunc vtique emptitium eſſe: Mirari vos puto, quòd in

hac

hac controuerſia omnes declamatores mentis ſuæ fuerint. *Nepos Mamilius* cùm hortaretur libertum ad repudium ſororis, dixit: Refer nobis gratiam, & tu ſororem meam manumitte. *Nepos Licinius* illi non ceſſit: dixit enim: Sub illa ſubſellia tranſite ſerui, tranſite liberti, empta cognatio. & cùm illum ſenſum elegantem. & ab omnibus iactatum, ſubripuiſſet: Soror, opto tibi ſterilitatem: adiecit: Nec eſt quòd mireris me timere partum tuum: audio ſic naſci tyrannos.

GRÆCA EXPLETA.

a Pater quidem deterior factus eſt tyranno, ſeruus autem ſeipſo.

CONTROVERSIA XXII.

Cauete proditorem.

Lex. *Proditionis ſit actio.* Thema. *Pater & filius imperium petierunt. Prælatus eſt patri filius. Bellum commiſit cum hoſte: captus eſt. miſſi ſunt decem legati ad redimendum imperatorem. euntibus illis occurrit pater cum auro: dixit ſerò ſe aurum ad redemptionem tuliſſe. filium ſuum crucifixum eſſe. illi perueniunt ad crucifixum imperatorem. quibus ille dixit: Cauete proditorem. Accuſatur pater proditionis.*

CONTRA PATREM. *Albutij Sili.* Quid deſideratis vltrà? imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiorem iſtum vidimus, cùm filius imperator renuntiatus eſt, quàm cùm captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus ſenex, ſolus, cum auro: cùm etiam imperatores capiantur. Imperator adoleſcens renuntiatus eſt, omnibus lætis, præter patrem. *Caſtij Pij.* Plus accepit auri, quàm quod poſſet abſcondi. nolite mirari. & imperatorem, & filium vendiderat: *Cauete proditorem*. Iam comitiis cauimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, niſi dediſſent. Cùm de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem. Indicium fuit, morientis breue, filij verecundum. *Blandi.* Quomodo te dimiſerunt? ſi nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe voluiſti. Si non decreueramus, conſilium noſtrum expectari debuit: ſi decreueramus, officium. *Arellij Fuſci Patris.* Vnde tam graues paterni ſinus? nunquid oſſa filij reportant? Expectat videlicet iudicia veſtra reus: tanquam neſciat, quid de illo ſentiatis. Non tu ſemel apud hoſtem fuiſti, ſed nos ſemel legatos miſimus: Imperator non audet nominare te, tanquam patrem. *Iunij Gallionis.* Fuit adoleſcens optimus, verecundiſſimus: qui patri ſuo ceſſiſſet, ſi ſalua pietate potuiſſet. Iterum vobis inter patrem & filium iudicandum eſt. Candidatus

datus proceſſit contra patrem ſi ſilentium eius intelligere ſciſſetis, & tunc vobis verecundè indicauerat. Habebas apud hoſtes auctoritatem: apparebat te Reip. iraſci. Legati noſtri aurum ferebant: pater afferebat. Dixeras illos ſerò venturos: nonne peruenerunt? ſerò imperatorem noſtrum conuenerunt. Imperator iſtum accuſat, nos ſubſcribimus. hoc fuit imperatoris noſtri teſtamentum. Obijce, inquit, aliqua anteactæ vitæ crimina. non poſſum. Verecundum competitorem habuiſti. multum tacebat. quod poſſum tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi Rempublicam noluit. Non eſt quòd dicas. Quem miſi ad hoſtes: tanquam ipſe ire non poſſes: cur tam citò reuerteris? Diutiùs nos contra filium rogaſti, quàm pro filio hoſtem. Num immobilis diriguiſti? num illi quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam citò recedis? etiamnum viuit, etiamnum loquitur. receſſurus interroga, ſi quid velit mandare. Voce proditionem coarguit, ſilentio proditorem. Intelligo quanto periculo iſtum offendam. quemadmodum enim iſte accuſationem vindicauit? cruce. Omnibus argumentis premitur. dabo qui viderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo teſtem, & ne quid de dignitate dubitari poſſit, imperatorem. De hoc vtrum volet, dicat: inimicus eſt, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat vt

appareret etiam non quærentibus: tantum ſuſpectus erat, vt quemuis potiùs quàm vos admoneret. *Proditorem cauete.* Optimus adoleſcens, optimus imperator, qui Reipub.curam agere ne in cruce quidem deſiit. Tibi non dixit, dignum te non putauit filius; cui diceret: *Caue proditorem. Varij Gemini.* Nolite omnia expectare ab accuſatore, & occupato & verecundo. rem intelligite. crimina audiſtis: quæritis anteactæ vitæ crimina? non habet: nihil vnquam tibi filius obijcere voluit. Tam citò laſſatæ preces tuæ ſunt. quid faciet miſer? Nec imperator poteſt tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. *Porcij Latronis.* Quid abitis? itaque iam peruenit vſque ad crucem. Vereor ne tam ſerò caueamus, quàm imperator noſter: qui non antè intellexit proditionem, quàm proditus eſt: nec vnquam præſentius periculum fuit. Reſpublica ſine imperatore eſt, proditor ſine cuſtode. Quid eſt quare tibi hoſtes pepercerint? Et imperatoris noſtri pater es, & aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, Expecta dum legati mittuntur: filius tibi publicè remittetur: dices, Paternus affectus non ſuſtinet moram: rapit me deſiderium filij: etiam ſi redimere viuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hoſtis fuit, vt paternis lacrymis non flecteretur. Vt ignoſcam tibi, quòd tam citò iſti: obij-

ciam,

ciam, quòd tam citò rediſti. dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui voluit? *Cauete proditorem.* hoc dixit: Videte ne quis nocte inſciis cuſtodibus exeat, ne quis Rep. ignorante ad hoſtem perueniat: ne quis ex hoſtium caſtris grauis auro reuertatur. Nihil deeſt indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator vobis dicet: ſi quid de proditore, legati.

Pars altera. Arellii Fuſci Patris. Quantum eſt pretium, quo vendo, vt filium pater ſpectem in cruce, filius patrem de cruce? tanti & imperatorem & parricidium vendidi. Gratulabantur omnes repulſo magis quàm deſignato nimis ambitioſè. Nunc pœnitet. & filium & patriam vendidit: tam exiguum auri accepit, vt vnus ſenex portare poſſet.

DIVISIO. In hac controuerſia, etiam ſi coniecturalis eſt, habetque quaſi certum tritumque iter: fuit tamen aliqua inter declamantes diſſenſio. *Latro* ſemper contrahebat, & quidquid poterat tutò relinquere, præteribat. Itaque & quæſtionum numerum minuebat, & locos nunquam attrahebat: illos quoque quos occupauerat, non diu dicebat, ſed valenter. Hoc erat itaque pręceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis cauſa. quod in hac controuerſia fecit: non enim curauit dicere, nullam eſſe factam proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe. Et ſu-

ſpectus, inquit, iudici eſt, qui plus quàm ſe defendit: & nolo cum filij voce pugnare, vt imperatorem & filium mentitum dicam: præſertim cùm odium aduerſus filium obijciatur patri. *Albutius* in duas partes declamationem diuiſit. primùm negauit illam eſſe proditionem: deinde vt eſſet, ad ſe non pertinere.

Color. Colorem contra patrem *Silo Pompeius* hunc introduxit, odio illum Reipublicæ à qua repulſus erat, feciſſe, & odio ipſius filij quem oderat:& quia competiuerit, & quia vicerit. *Varius Geminus* dixit ſtatim petiiſſe patrem hoc propoſito imperium, vt proderet: hominem auarum & lucro inhiantem, & quia noti mores eius erant, victum ab eo competitore, à quo vinci fas non erat, niſi hominem turpiſſimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere: poſt comitia paratus erat pecuniam dare, vt filium proderet. Vt captus eſt dux: aiebamus, inquit, Non poteſt hoc ſine proditione fieri. excuſauimus nos imperatori. diximus perſeueraſſe ad redemptionem, quamuis deterruiſſet pater. Hoc loco ille reſpondit: *Cauete proditorem*. *Blandus* dixit ægrè ferentem pudorem repulſæ, voluiſſe occidi filium, vt in eius locum ſubſtitueretur ipſe. *Hiſpo Romanus*. Vltionem, inquit, ſuam hoſti vendidit. tam facilè, inquit, exiit: nocte peruenit ad hoſtes, rediit;

dixit: vt ſcires illum non tunc primum feciſſe. *Argentarius* dixit: Perfer ad ſenatum mandata filij tui. neceſſe eſt tibi multa dixerit. legatis quoque aliqua mandauit. fortaſſe proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæſtio eſt. Quæritis quem dixerit? videte, cui nihil dixerit. Pro patre de comitiis hic color *Latronis* fuit. Ne quis filium meum vinceret, timui. itaque profeſſus ſum, vt auctoritate mea deterrerem futuros competitores: deinde ipſe filio meo ceſſi. *Albutius* hoc colore vſus eſt. Aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuiſſet: talem ſenem, qualis Maximus fuit: ſenem nihil temerè facturum. vtriuſque populo copiam fecit. *Ceſtius* hoc colore vſus eſt. Noueram vitia filij mei: ſciebam eſſe acrem adoleſcentem, fortem, ſed inconſideratum, temerarium. Itaque petij imperium Reipublicæ cauſa filij mei, quem idoneum ad tantum ſuſtinendum onus non putabam. *Fuſcus Arellius* dixit, in hoc ſe competiſſe, vt hoſtium animi frangerentur, cùm audiſſent poſſe Rempublicam vel in vna domo duos eligere. *Hiſpo Romanus* ſimpliciter putauit agendum. Inepti, inquit, hi colores ſunt, componantur competitores. Hoc itaque egit colore vt quereretur de exitu comitiorum: adoleſcentulos omnes conſpiraſſe, quaſi de ætatis com-

paratione ageretur: facilè itaque victum ſenem non ambientem. De me, inquit, queri non poteſtis: clamaui, Non eſt vobis vtilis huius ætatis imperator. Manſit itaq; illi & poſt comitia eadem contumacia: nihil referebat ad patrem, nihil communicabat: itaque captus eſt. Et cùm deſcripſiſſet quàm imperitè diſpoſuiſſet aciem, quemadmodum in exploratis locorum inſidiis oppreſſa eius temeritas eſſet; adiecit: Hoc erat quod vobis clamabam, Ducem ſenem eligite. *Otho Iunius* Pater; Pręſagiis quibuſdam, & inſomniis hanc fortunam pręnuntiantibus agnita re, comperiſſe dixit. erat autem ex ſomniatoribus totus. vbicunq; illum defecerat color, ſomnium narrabat. De eo quod inſcio ſenatu egreſsus eſt, *Latro* ſic colorauit: decretum non exſpectaſſe, amentem & attonitum protinus præcurriſſe. *Albutius* hoc colore vſus eſt: Semper de duce citò conſtitui: longum erat exſpectare. ad ſummam feſtinaui, nec occurri. *Varius Geminus* dixit: Maluiſſe ſolum ire. hoſtes enim auctoritate legatorum non moueri, ad lacrymas patrum ſæpè flecti. *Silo Pompeius* ait: Putaui vtilius eſſe, priuata illum pecunia redimi. minoris enim poſſe æſtimari, quàm ſi tanquam imperator redimeretur. *Argentarius* ait: Nihil tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionem mitti. nunquam enim reddidiſſent, quem ſic deſiderari publicè iudicaſſent.

Itaque præcucurri rogaturus, & hoc dicturus: Exercitus contemnit illum, Reſpub. relinquit, *Blandus* ait: Cogitanti mihi quid facerem, contentus ne eſſem paternis lacrymis, an comitatu publico preces meas adiuuarem: tandem venit in mentem, Troianum regem ad redemptionem filij ſine legatis iſſe, & cum auro. *Sepullius Baſſus* ait, non exſpectaſſe ſe curiam, quia putauerit futuros, qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos ſæpiùs erat: itaque ante ſe voluiſſe redimere, quàm poſſet aliquid de non redimendo conſtitui. *Ceſtius* dixit: Non quæſiui ſecretos tramites, & occultum iter, proditor ſcilicet eadem via veni, qua legati. De voce filij, colorem *Albutius* hunc fecit: Pudebat, illum, inquit, quòd captus erat, quærebat aliquod fortunæ ſuæ patrocinium: voluit videri non culpa ſua, ſed proditione hoc ſibi accidiſſe, itaque nomen adijcere non potuit. *Fuſcus Arellius* dixit, alienatum iam ſupplicijs animum, & errantem has voces effudiſſe ſine argumentis, ſine reo. *Varius Geminus* omnia complexus eſt: Poteſt, inquit, propter hoc, poteſt propter illud: ego vobis idem ſuadeo. *Cauete proditorem*. hoc ſi cauere vultis, imperatores ſenes facite. Illud & in hac controuerſia & in omni vitandum aiebat *Ceſtius*, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quaſi ad ſententiam decurramus,

mus, ſicut in hac apud Ceſtium quidam auditor hoc modo cœpit: *Vt verbis ducis veſtri ſcilicet Iudices, incipiam, Cauete proditorem*. ſic finiuit declamationem, vt diceret, *In quibus vitam finit imperator, Cauete proditorem*. Hoc ſententiæ genus *Ceſtius* ἠχὼ vocabat, & dicenti diſcipulo ſtatim exclamabat: ὑπέρ τλὼ ἠχὼ. vt in in illa Suaſoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum nauiget, cùm exaudita vox eſſet. *Quouſque inuicte?* ab ipſa voce quidam cœpit declamare, & in hanc deſijt. Ait illi Ceſtius deſinenti: a ὦ σοὶ μὲν λήξο, σέο δ᾽ ἄρξομαι. Et alter, cùm deſcriptis Alexandri victorijs, gentibus perdomitis, nouiſſimè poneret: *Quouſque inuicte?* exclamauit Ceſtius: *Et tu quouſque? Otho* pater hoc colore vſus eſt pro patre. dixit enim moleſtum fuiſſe imperatori, quòd illum ſuffixum legati intuebantur. itaque vt ab hoc illos ſpectaculo arceret, & exoneraret verecundiam ſuam, id dixiſſe, quo audito feſtinarẽt. Itaque dixiſſe, illum, non, *Caueant proditorem*: ſed, *Cauete*: quaſi ipſis legatis eſſet periculum, ne proderentur.

GRÆCA EXPLETA.

a Si tibi deſinam, à te initium ſumam.

CONTROVERSIA XXIII.

Mutanda optio raptore conuicto.

Lex. *Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet*. Thema. *Rapta producta, nuptias optauit. Qui dicebatur rapuiſſe, raptorem ſe negauit. Conuictus eſt. Illa optionem petit. Contradicitur.*

CONTRA RAPTAM. *Albutij Sili.* Præterquam quòd in omni diſcrimine periculoſa libertas eſt, meruit puella vt taceremus: miſericors in nos, etiam antequam rogaremus, fuit. inhumana libertas eſt, ſi vincimus aduerſus iudices. Non oportet tibi ampliùs quàm ſemel licere optare. omnis nimia potentia ſaluberrime breuitate conſtringitur. qui poteſt condemnare, poſſit ſemel: qui poteſt occidere, poſſit ſemel: aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiam mortis recipienda eſt. Proponite vobis iam ſupplicij faciem, carnificem, ſecurim. alicui hoc ſemel licere, nimium eſt. exorata ſum, conde gladium: irata ſum, repeto optionem. & non ſemel mori ſatius eſt? occide iam non vitiatorem, ſed virum. *Porcij Latronis*. Perículoſius eſt negare raptum, quàm commiſiſſe. in hanc perturbationē adoleſcens perductus erat,

vt ignoraret, quid feciſſet: non refugiebat tamen puellæ nuptias. fauebat tantum ſibi, vt innocens duceret. itaque nihil aliud petit quàm libertatem, vt honeſtiùs duceret. Ita apud vos Iudices, tutius eſt peccare quàm erubeſcere? Dignior pœna erat, ſi id peccaſſet, quod meminiſſe poſſet. Exſurge adoleſcens, & ſine vllo reſpectu pudoris ad pedes tē puellæ demitte: accedite & vos amici propinquique, & tu mater & pater: quid tu puella? ecquid te horum lacrymæ mouent? Non eo, inquit, ad illum magiſtratum. non diſſimulo. metuo te puella, ſi nuſquam rogari vis, niſi vbi occidere poteſt. Grauiùs punior nunc, cùm me peccaſſe pudet, quàm cùm peccaui. Quæ poſt iniuriam ignoſcit, perdidit miſericordiam: *Ceſtij Pij*. Venit ad vos, veſtro beneficio retenturus puellæ beneficium. optauit nuptias: neque adhuc ſciebat quàm verecundum maritum eſſet habitura. Raptorem dimiſiſti: virum occides? aiebat iudex: Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat. minus eſt ergo quod vitiauit, quàm quod negauit? *Q. Haterij*. Non ſum, inquit, optatura mortem, ſed volo mihi licere & mortem optare. quam poteſtas iſta delectat, crudelis eſt. *Blandi*. Ergo nos iniuriam periculoſiùs negauimus, quàm fecimus. *Iunij Gallionis*. Quadam nocte, quid dicam? Non negare iam non audeo. Nox, vinum, error. quid iraſceris

puel-

puella? iam non negat. Non diligenter cauſa mea acta eſt. dum nihil timetis, faciliùs me puellæ crediſtis. Confitendum eſt vitium noſtrum; nos nuptijs fecimus moram: Siue adhuc eſſet vitiata, ſiue non eſſet, viſa eſt indigna matrimonio, quæ hominem poſſet occidere. Tibi conſulebam, ne dicereris vitiatori nupta. ſi per te licuiſſet, honeſtiorem maritum habuiſſes. Tu negaſti? O hominem impudentem: ita tu non ante magiſtratus tribunal, in conſpectu populi, in medio foro clamitaſti: Ego virginem rapui? Neminem habere tam obſequentem maritum potes: hic iam nihil negauit. *Varij Gemini.* Exponam vobis rerum ordinem, ſic tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, neſcit. *Vibij Galli.* Vbi eſtis qui dicebatis: Nihil intereſt tua; Confitere, cõfitere: quia honeſtius putaſti raptori nubere. Sit, inquit, mihi heres, ſi quis intra decem menſes natus fuerit: nunquid negat? Surge adoleſcens: dic, Rapui, vitiaui: incipe ſcire quod neſcis: miraris ſi tibi non credit? multum eſt de quo timet.

Pars altera. P. Aſprenatis. Neſcio vtro iudicio aduerſarius fuerit improbior. priore id egit, ne quam omnino pœnam ſtupri penderet: hoc id agit, vt ipſe optet, ex duobus à lege conſtitutis ſupplicijs, vtrum velit pendere. Fatetur enim impunè ſe habere maluiſſe, quàm ducere vxorem: vxorem ducere malle, quàm mori.

antea

antea legem vitiationis euertere conatus eſt, nunc transferre vult: aduocatos rogat, iudices rogat. omnes potiùs quàm vitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod iudicis ſui nouit clementiam. nobis clamabat ſe innocentem: ſi quid peccaſſet, mori non recuſare. Aderat raptori populus: nec quicquam magis ſuſpectam faciebat vitiatæ cauſam, quàm leuitas optionis. Si tibi iam de ſtupro tuo liquet, eſt quædam proxima innocentiæ verecundia, præbere ſe legibus: tu verò meruiſti quidem mortem illa inficiatione. ignoraſti an peccaſſes; innocens eſſe voluiſti, cauſam haberes: reuertere ad partes puella, quandoquidem totiens iam rogas, quæ rogari ipſa debueras.

Diuiſio. Latro tres fecit quæſtiones, an illa optio iuſta fuerit. Non fuit, inquit, iuſta: non enim conſtabat te raptorem eſſe. Nihil refert, inquit, an negauerit: erat enim raptor, etiam ita ſi negabat, & iuſta fuit optio. An ſi iniuſta optio fuit, reuocari poſſit. Optio, inquit, ſemel puellæ datur: immutabilis eſt, ſemel emiſſa. Iudex quam tulit de reo tabellam, reuocare non poteſt. quæſitor non mutabit pronuntiationem ſuam. Nihil tam ciuile, tam vtile eſt, quàm breuem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt. ſi volet & alteram ſuam optionem reuocare, & deinde tertiam, nunquam conſtabit quid futurum ſit: cùm illa quod optauerit, poſ-

ſit

ſit ſequenti ſemper optione reſcindere. Tertiam fecit quæſtionem. An ſi poſſit aliquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defenſio adoleſcentis, qui negauit ſe vitiaſſe. *Fuſcus* & ordinem mutauit quæſtionum, & numerum auxit: fecit enim primam quæſtionem, An rapta non poſſit ampliùs optare quàm ſemel. Poteſt, inquit. lex enim non adiecit, quotiens optet, ſed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. Non adijcit, Neque ampliùs, quàm ſemel. Contra ait: Lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie ſi mortem optaris, facies quod nunquam factum eſt: vtrúmque optaueris. Etiam ſi non licet, inquit, ampliùs quàm ſemel, & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui: optio eſt enim, quæ legitimè fit: illa non eſt facta legitimè: ſi prætor defuiſſet, nunquid optionẽ vocares? Si rapta defuiſſet, raptor non fuit. Non eſt illa optio; ſermo eſt, An proximo iudicio confirmata ſit optio. Rapta ait: Agebatur apud iudices, vtrùm deberet raptæ eſſe optio: non iudicatum eſt raptam eſſe debere: rapta ſit. Non, inquit, puella: quæſitum eſt ènim an ego in raptorem ius haberem, iudicatum eſt habere me: vti debeo. Non poſſum antè legem habere, quàm raptorem. Nouiſſimam quæſtionem fecit æquitatis, An raptæ debeat eſſe optio. *Paſſienus* hanc vltimam partem ſic diuidebat: An ſi adoleſcens malo aduerſus puellam ani-

animo inficiatus eſt raptum, vt nuptias effugeret, dignus ſit qui iterum fortunam ſubeat optionis recuſatæ. deinde, an malo animo fecerit. *Varius Geminus*: Vltimæ quæſtioni vel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adiiciebat, quæ per ſe quæri putabat: An ſi puella pro certo adoleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio, tam crudeliter vſurę ſua poteſtate. deinde, An mortem optatura ſit. Quid eſt, inquit, quare velis optare, niſi quòd nuptias non vis? Hoc non tantùm patimur, ſed rogamus.

Color. Color pro adoleſcente introductus eſt à Latrone talis, vt diceret, ſe ebrium fuiſſe, & ignorare quid fecerit: hoc die magis credere de facto ſuo, quàm ſcire: recuſaſſe autem, non ne duceret vxorem, ſed vt ſua voluntate duceret, & iudices non audiſſe ſolicitos: faciles fuiſse quaſi de nuptijs ageretur. *Varius Geminus* raptam confeſſus eſt, & dixit, nihil tam contrarium eſſe adoleſcenti, quàm etiamnum negare: ne non tantùm raptam, ſed etiam iudicem offendat. *Ceſtius* nec Latronem ſecutus eſt dicentem, neſciſſe ſe; hodieque neſcire; nec Varium Geminum confitentem ſe non rapuiſſe;apertiùs negauit: Virum, inquit, inuenire non poterat, Iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt. Si rapuit, indignum eſt puellam inuitam raptam eſſe: ſi non rapuit, nonnè indignum eſt fieri il-

lum

lum maritum ? *Silo Pompeius* dixit, adoleſcentem verecundum natura, & ruſtici pudoris, non ſuſtinuiſſe confeſſionem. Non placebat Latroni color. Minùs, inquit, ignoſcetur illi, ſi ſcit ſe rapuiſſe, & ſciens mentitus eſt. Contradicebat Silo, poſſe vlli fidem fieri, aliquem neſcire an rapuerit. *Hiſpanus Cornelius*:Non ſubducere illi, inquit, maritum volui, ſed honeſtiorem dare. Digna eſt,inquit,tam miſericors puella, quæ non videatur nupſiſſe raptori. *Hiſpo Romanus* ait, illos ſodales qui ipſam impulerant, circumſtetiſſe, & dixiſſe: Non eſt hæc quam rapuiſti. timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret iniuriam. *Argentarius* dixit: Vellem mortem optaſſes. non eſſet hic raptor iudicatus. Non cauſa tua illum premit,ſed optio. Dum vnuſquiſque iudex dicit, quid habet quod tantopere recuſet, putat de capite agi: & ipſe ait, ſe non velle ducere vxorem, ſed titulum recuſare. Nempe victus ducet vxorem. Non eſt ſolicitè de eo iudicandum, cui damnato gratulandum: *Silo* hoc colore vſus eſt: Confuſum adoleſcentem ſubitò, & tanto tumultu parùm ſibi conſtitiſse, & negaſse, quia perturbatus erat: perſeueraſse, quia negauerat.

LIBER

LIBER QVARTVS.

Seneca Filijs.

IAM videbar promiſſum meum impleſſe. Circumſpiciebam tamen, nunquid me præteriret. Vltrò Votieni Montani mentionem intuliſtis: & velim vos ſubinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria: quæ quando ſenilis per ſe marcet, admonita, & aliquãdo laceſſita, facilè ſe colliget. *Montanus Votienus* adeò nunquam oſtentationis declamauit cauſa, vt ne exercitatus quidem declamauerit. Rationem quærenti mihi ait: Vtram vis? honeſtam, an veram? Si honeſtam, ne malè aſſueſcam. Qui declamationem parat, ſcribit non vt vincat, ſed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit: argumentationes quia moleſtæ ſunt, & minimum habent floris, relinquit; ſententijs explicationibuſque audienteis delinire contentus eſt. Cupit enim ſe approbare, non cauſam. Sequitur autem hoc vſque in forum declamatores vitium, vt neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectantur. Accedit etiam illud quòd aduerſarios quamuis fatuos fingunt: reſpondent illis & quæ volunt, & cùm volunt. Prætereà nihil eſt quod errorem ali-

quo damno caſtiget: ſtultitia eorum gratuita eſt. Vix itaque in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt: qui creuit, dum tutus eſt. Quid, quòd laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſuevit certis interuallis quieſcere? Cùm ventum eſt in forum, & deſijt illos ad omnem geſtum plauſus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adiice nunc, quod ab aliis nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex induſtria obloquitur: familiares ſunt omnium vultus. In foro vt nihil aliud, ipſum illos forum turbat: hoc quod vulgo narratur an verum ſit, tu meliùs potes ſcire: Declamatoriæ virtutis *Latronem Porcium* vnicum exemplum, cùm pro reo in Hiſpania Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, vſque eò eſſe confuſum, vt à ſolœciſmo inciperet: nec antè potuiſſe confirmari, tectum ac parietes deſiderantem, quàm impetrauit vt iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſque eò ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicatè nutriuntur, vt clamorem, ſilentium, riſum, cœlum denique pati neſciant. Non eſt autem vtilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi ad quod exercet: itaque durior ſolet eſſe vero certamine. Gladiatores grauioribus armis diſcunt quàm pugnant: diutiùs illos magiſter armatos quàm aduerſarius ſuſtinet. Luctantes binos ſimul ac ternos

fati-

fatigant, vt faciliùs ſingulis reſiſtant. Curſores quod intra exiguum ſpatium de velocitate eorum iudicetur, id ſæpè in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine. Multiplicatur ex induſtria labor, quo condiſcimus, vt leuetur quo decernimus. In ſcholaſticis declamationibus contrà euenit: omnia molliora, & ſolutiora ſunt. in foro partem accipiunt, in ſchola eligunt. Illic iudici blandiuntur, hic inſeruiunt. illic inter fremitum circumſonantis turbæ intendendus animus eſt, vox ad aures iudicis perferenda eſt: hìc ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroſo & obſcuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat: ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant: nec antè in oratorem corroborantur. quàm multis perdomiti contumeliis, puerilem animum ſcholaſticis deliciis, languidum verò labore durarunt. *Lepidus*, vir egregius, & qui declamatorio non ſtudio.
**

CONTROVERSIA XXIV.

Cimon ingratus Callia.

Lex. *Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque interficiat,*

ciat, ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. Thema. *Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus deceſſit. Cimon filius eius vt eum ſepeliret, vicarium ſe pro corpore patris dedit. Callias ſordidè diues natus, redemit eum à Republica, & pecuniam ſoluit, eique filiam ſuam collocauit, quam ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre occidit. Ingrati reus eſt.*

PRO CIMONE. *Albutij Sili.* Non me mouet periculum meum. ſemper nos in malis noſtris non fortunam, ſed cauſam ſpectauimus. Non dubito, quin Callias redempturus Miltiadem, ſi iam habuiſſet filiam nubilem. *Muſa.* Aliud alius pati non poteſt. mihi adulterium carcer eſt. *Arellij Fuſci Patris* Nihil, inquit, filiæ plus poſſum dare quam Cimonem virum. quando mihi contingent ex eo nepotes? Ferrum à lege mihi traditum, ad vindictam pudicitiæ, proijciam? Perdidiſti pecuniam Callias, ſi tales ſoluiſti manus. Damnatus peculatus, nihil aliud hæredi ſuo relinquit, quàm ſe patrem. *Ceſtij Pij.* Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Meritò tu ex Cimone nepotes habere concupiſti. Quid magis in me probaſti quã carcerem? non ſum innocentior quàm pater: ne felicior quidem. Hoc vnum intereſt inter parentis, & filij fortunam, quòd illius calamita-

tum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam vobis, quàm in neminem meorum ingratus ſim. Vnus Miltiadis cenſus inuentus eſt Cimon filius: nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre præter ſeipſum poſſet. In Cynegyri domo ſperare nuptias poteram, in Callimachi. nec verebar, ne Cynegyrus pluris ſuas æſtimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris felicitas eſt. *Votieni Montani*. Faciam dicat, non accepi beneficium. alter reddidit. Certè beneficium reddam, cùm tam honeſtum deſideraris quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule ſic exoraſſet Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo, niſi liber ſum. Eſt vir egregius Callias, eſt miſericors. ſed vtinam tantùm aduerſus bonos. Maior iniuria eſt, ſi nunc manus Cimonis alligantur, quàm fuit beneficium quo tunc ſolutæ ſunt. Non iſte iniquiore animo filiam amiſit, quàm ego vxorem; ſed æquiore animo impudicam pati voluit. Vis diuitias tuas abſcondere, cùm in eos inciderint qui mendicitate cenſentur? Nihil habet domus noſtra melius quod oſtendat, quàm paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, nocens erit; da Cimoni, qua patrem redimat, pius non erit. *Vibij Galli*. Nullo

mihi

mihi felicior videor, quàm quòd Miltiadis pretium fui. Alligatus iacebat Perſicæ potentiæ vindex, libertatis publicæ aſſertor, alligatus iacebat crimen ingratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri? adulteram, cui non tam glorior, quòd filius ſim Miltiadis, quàm quòd vicarius. Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari? *Si adulterum ſolum occidero, exulandum eſt.* quid faciam? non occidam? plus quàm præſtitiſti exigis; pro carcere exilium. Neutrum occidam? plus quàm præſtitiſti exigis. vnum beneficium dediſti; duo petis. Magnum vterque beneficium, dum datis, recepiſtis. Cimon, quòd Miltiadem redemit: tu quòd Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium; Vbi ſunt illæ manus quæ ſoluere Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia vxoris; non Callias ſocer; non vllius aut rei, aut beneficij memoria; feci quod ſoleo, nihil aliud aſpexi quàm patrem. *Mentonis.* Cogita adulteros eſſe pro quibus rogas, cogita qualium miſereri ſoleas. Turpe eſt, ab eodem dimitti & adulteros & Cimonem. Ego ſum, qui referre gratiam ne mortuis quidem deſino. Ita mihi veros habere liberos contingat. quod quantum ſit, Miltiades expertus eſt. *Portij Latronis.* Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate vindictæ animus. Has manus continere non poſſet Miltiades, quas alligare

potuit. Si in hoc ſolutus ſum, redde me carceri. Ille Græciæ ſeruator, & Perſarum vindex, Orientiſque domitor, cui modò tam inſignem triumphum fortuna de hoſte detulerat, damnatus eſt peculatus, ob hoc videlicet ipſum, vt innocentia eius, quæ alioquin latere potuerat, ipſa damnatione oſtenderetur. damnatus eſt innocens. Quis in ciuitate miſericors eſt? nunc occaſio miſericordiæ venit. Miltiades redimendus eſt. Redemi corpus tuum, Miltiade, ne funeri quidem interfuturus, in quod meipſum impenderem. Miſereor accuſatoris mei, non quia perdidit filiam, ſed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales, quales redemit. Quòd ſi me in hanc ſtuprorum patientiam redemiſti, matrimonio carcerem præfero. Honeſtiùs patri alligor, quàm adultero ſoluor. Vt audiui eſſe qui pecuniam numeraret, miratus ſum fuiſſe in ciuitate noſtra quenquam, qui Cimonem redimere quàm Miltiadem maluiſſet. Ego ne patrem quidem meum, niſi innocens fuiſset, redemiſsem. *Blandi*. Obijciat licèt vincula: nunquam tamen efficiet, vt non magis carcere glorier quàm matrimonio. Diuerſi ſunt hominum affectus. tu fortaſse Callia vincula ferre non potes: ego adulteram vxorem. Effugient ergo adulteri, tanquam alligatas Cimonis manus? *Argentarij*. Redemptum me protinus appel-

pel-

pellare cœpit de filiæ nuptijs. Statim, inquam, Callias experitur an gratus ſim: habe filiam ſine Cimone. pro vna rogat, duos eripit. *Fuluij Sparſi*. Dic nunc, Ego te carcere exemi: dum ego reſpondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam effici poterit, vt meliùs actum putem quòd à Callia redemptus ſum, quàm quòd pro Miltiade alligatus. Filia tua abſtulit tibi generum Cimonem. Ductus eſt pater meus in carcerem, etiamnum captiuis ſuis plenum. *Iunij Gallionis*. Beneficium, inquit, tibi dedi, quòd filiam tibi collocaui. Nunc verò Miltiade grauiorem fortunam carcere ſuſtines. Callias tecum communicare dignatus eſt. Ego me redemptum putabam, filiæ iſtius emptus ſum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, immiſsuſq; ſede ſua Miltiades, maieſtate imperatoria refulſit, & iterum meas inuocauit manus. *Iunij Baſſi*. Calliæ filiam vxorem duxi. hanc tibi pater iniuriam feci, dum ingratus eſſe nolo. Placeas tibi licèt, & iſtas iactes diuitias: tantidem tamen redemi patrem, quanti à te redemptus ſum.

DIVISIO. *Latro* in has quæſtiones diuiſit; An quiſquis gratiam non retulit, cùm poſſit, ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt, propter quæ non debeam facere, etiam ſi poſſim. Si non tenetur, quiſquis non retulit gratiam, cùm poſſet, an hic teneatur. Hoc in hæc diui-

tereà quæſtiones fecit, An ſi ſua cauſa fecit hoc Callias, vt redimeret Cimonem, an ſit beneficium. Beneficium enim eſt, inquit, quod totum eius cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid, aut præparat, non eſt beneficium, ſed conſilium. Et diu exſecutus eſt, & argumentis & exemplis. Deinde, an ſua cauſa fecerit Callias. Voluiſti, inquit, opinionem ſordium illuſtri facto effugere. petiſti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum eſſe, à quo Cimon ſolutus eſſet, quàm pro quo alligatus. Voluiſti habere generum nobilem, pium. *Hiſpo Romanus* duram quæſtionem fecit: An retulerit gratiam hoc ipſo quòd occidit. Liberaui, inquit, te dedecore ſummo. inuito tibi beneficium dedi. non eſt quod mireris. Nam & me tu non rogantem redemiſti. Hoc loco commemorauit illos patres, qui filias vitiatas occiderunt, qui incluſerunt.

Color. Color & *Gallioni* & *Latroni* & *Montano* placuit, vt nihil in Calliam diceretur contumelioſè, & redemptorem, & ſocerum, & infelicem. *Ceſtius* multa in auarum & in feneratorem & menſularium, & lenonem dixit, dum vult illud probare, reddidiſſe ſe beneficium, quod talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet. *Latro* dixit: Filiam tuam dimittam. quid adultera faciam? pro vno rogas, duos eripis. Hanc *Hybreas* aliter dixit ſenten-

tiam; *a* *Coì δὲ, μοιχὲ, τί ποιήσως μὴ καὶ Cὲ Καλλίας πατήρ ἐςι.* Hæc tota diuerſa ſententia eſt à priore, etiamſi ex eadem eſt petita materia. Illa non eſt ſimilis, ſed eadem quam dixit prior *Addeus* rhetor, ex Aſianis non proiecti nominis: deinde *Arellius Fuſcus*;*b* *ἀχάριςος Coìδοκῶ. Καλλία, ἐκ οἶδαρ πῦ μοὶ τὴν χάριν ἔδωκας ἤδη.* Hanc ſic tractauit *Arellius Fuſcus*: Nõ dices me Callia ingratum: vnde redemeris, cogita. Memini deinde Fuſcũ cùm hęc à diſcipulis ſententia ei obijceretur, nõ inficiari, tranſtuliſſe ſe eam in Latinum, & aiebat nõ commendationis ſe id, aut furti, ſed exercitationis cauſa facere. Do, inquit, operam, vt cum optimis ſententiis certem: nec illas corrumpere conor, ſed vincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis ſententiam: *c* *Δεινὰὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι Cυγκρύψαι, καὶ Cυσκιάσαι τὰ ἑκάςων ἁμαρτήματα.* deinde Salluſtianã, *Res ſecundæ mire ſunt vitiis obtentui*, cùm ſit pręcipua in Thucydide virtus breuitatis: hac eum Salluſtius vicit, & in ſuis illum caſtris cæcidit. Nam in ſententia Græca tam breui habes, quæ ſaluo ſenſu detrahas. deme vel *Cυγκρύψαι*, vel *Cυσκιάσαι*, deme *ἑκάςων*. conſtabit ſenſus, etiã ſi non æquè comptus, æquè tamen integer. At ex Salluſtij ſententia nihil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. Titus autem Liuius tam iniquus Salluſtio fuit, vt hanc ipſam ſententiam & tanquam translatam,

&

& tanquam corruptam dum transfertur, obiiceret Salluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, vt illum præferat: laudat, quem non timet: & facilius putat poſse à ſe Salluſtium vinci, ſi ante à Thucydide vincatur. *Ceſtius* colorem hunc pro Callia habuit, obiecit vltrò Cimoni, quòd paſsus eſset vxorem ſuam adulteram fieri, quòd non cuſtodiſset, quòd expectaſſet dum ſuperueniret pater, vt ſpectator calamitatis ſuæ fieret: Iam, inquit, etiam ſi dimiſeris, ingratus es. ego non expectaueram dum rogaret. *Hiſpo Romanus* hunc colorem ſecutus eſt, & dixit, adoleſcentem tumidum, & nobilitatis ſuæ cogitatione inſolentem, inuiſa habuiſse beneficia ſua, moleſtè ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnẽ operam dediſse, vt mores puellæ in vitia non tantùm labi pateretur, ſed ipſe impelleret, vt haberet iuſtam dimittendi cauſsam. Nactum eam occaſionem intermiſiſse, ſed expectaſse etiam dum ſuperueniret pater: hoc ſe cogitaſse, Expectat me: vult mecum pares rationes facere. feciſset, ſi non oſtendiſset patri adulteram filiam. *Gorgonius* in hac controuerſia fœdo genere cacozeliæ vſus, dixit: Iſtud publicum adulterium eſt, ſub Miltiadis trophæis concumbere. *Dorion* cùm deſcripſiſset gloriæ ſibi fuiſse carcerem, nunquam non ſe illam fortunã oſtentaſse, dixit: ἀ ὅτ' εισῆλθεν Καλλίας,

τὰς πέδας, ἀπεκάλυψα. *Hybreas* dixit: *e* Συγγνώμην ἔχω μοί.

GRÆCA EXPLETA.

a Adulter, tibi quid agam? num etiam tuus Callias pater eſt?
b Ingratus tibi, Callia, videor. neſcis vbi mihi iam beneficium præſtiteris.
c Solent enim res ſecundæ vniuſcuiuſque vitia tegere atque obumbrare.
d Ingreſſo Clinia pedicas retexi.
e Ipſe mihi ignoſco.

CONTROVERSIA XXV.

Flaminius inter cœnam reum puniens.

Thema. *Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat ſe nunquã decollari hominem vidiſſe, vnum ex damnatis occidit. Accuſatur maieſtatis.*

CONTRA FLAMINIVM. *Mentonis.* Iam etiam perituri dormiebant. peragitur totus ordo ſupplicij, ne quid ſe meretrix negaret vidiſſe. O miſerum, ſi quis meretricem offendit! O miſeram matrem familiæ ſi cuius formæ meretrix inuidet! nihil petenti prætor negaturus eſt. *Muſa.* Hic eſt Flaminius qui exiturus in prouinciam, vxorem à porta dimiſit. *Argentarij.* Non obijcio luxuriam,

xuriam, non obijcio hiſtrionũ iocos. apud vos refrixerunt. in conuiuio nihil aliud quàm occiditis. Qui in carcere vixerunt, in conuiuio perierunt. *Blandi*. Feriatur in foro. omnes videant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris vnco trahebantur. Maieſtatem læſam dixiſſem, ſi exeunti tibi lictor à conſpectu meretricem non ſummouiſſet. *Vibij Ruſi*. Paratus erat accuſator cum commentarijs, aiebat, Quid ſi meretrix deſiderarit? In hoc te cum vxore non miſimus? Vt ſalua prouincia ſit, optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatum, dedimus quæſtorem, vt tu cũ meretrice cœnares? meretrix vxoris loco accubuit, immò prætoris. *P. Aſpernatis*. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium. Etiam carnifices cęnaturi manus abluunt. *Porcij Latronis*. Ne à ſobrio quidem lictore percuſſus eſt. Non inquiro in totum annũ, vna nocte contentus ſum. Bibe lictor, vt fortiùs ferias. Ecquid intelligitis, quomodo damnatus ſit, qui ſic occiſus eſt? quid ſcio an in cuius gratiam occiſus eſt, in eiuſdem etiam damnatus ſit? Quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dediſti. Si negaret, quos teſtes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum ſit credendum? Facilius eſt, vt qui meretrici multa dederit, homicidium neget; quàm vt qui hoc quoque dedit, quicquam denegarit. Nunquam iſtud mulierum oculis oſtendi ſolet, aut

iſta iam ſæpè vidiſſet. *Iulij Baſſi*. Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modò exciſum caput humanum fertur. Inter purgamenta & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euerritur. Gratulor ſorti tuæ, Prouincia, quod deſiderante tale ſpectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuiſti. Seruum ſi verberare voluiſſes, extra conuiuium abduxiſſes. *Romani Hiſponis*. Quis ferret te, ſi in triclinio tuo iudicium coegiſſes? Scelus eſt, in conuiuio damnari hominem: quid occidere? ad arbitrium meretricis de reo pronuntiaſti: niſi fortè faciliùs in honorem eius decollas, quàm iudicas. *Fuluij Sparſi*. Contactam ſanguine humano menſam loquor, ſtrictas in triclinio ſecures. Quis credat iſta aut concupiſſe meretricem, aut feciſſe prætorem? Cadauer, ſecures, ſanguinem loquor. Quis inter hæc de conuiuio cogitat? Hominem, inquit, occidi, nunquam vidi. alio quàm Flaminio prætore omnia alia vidiſti? *Silonis Pompeij*. Virum nobiliſſimum, & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem feciſset, crudelem fecit. Nunquam vidi. adijce ſi vis. nec alio prætore videre potes. *Albutij Sili*. Si quis autem eſt, Iudices, qui deſideret, vt prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc iugulauerit, quot innoxios dam-

na-

nauerit, quot carcere incluſerit: huic ego me ſatis facturum polliceor, vno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluam. Inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ,& magnifico apparatu extruitur cõuiuium. diſtinguuntur argenteis poculis aurea. quid multa? * è carcere in conuiuium prætoris, cui ſtupenti miſero meretrix arridet. Interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus. hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video prætorem, amatorem, ſcorta, cædes. Meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In conuiuio conſtituitur catenatus: qui cùm languenteis prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimans ipſum prætoris beneficium dimitti, gratias iſti agere, & vtriſque manibus menſam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demiſſo capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. hic iſte inter varios conuiuarum vultus ſubmoueri iubet: miſerum ſtare ad præbendas ceruices immotum. Interim diſtinguitur mora poculis. nec ſobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non

peto,

pero, quominùs ſecuri percutiatur: illud rogo, legi potius quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta muliercułis. Quid ego nunc referam, Iudices, ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, prætorne ſe molliùs moueret, an meretrix? *Capitonis*. Exſurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cetera decora imperij. Veſtri faſces, veſtræ ſecures, in quantum, pro bone Iupiter, dedecus reciderunt! Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur. Quid ſi per Deos immortales nullo ſolemni die, populo inſpectante, in foro conuiuium habuiſſes? non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? atqui, quid intereſt conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? Deinde deſcripſit, qualiter in foro decolletur. Aſcendit prætor tribunal, inſpectante prouincia: noxiæ poſt terga ligantur manus: ſtatim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte claſſicum. nunquid vobis videor deſcribere conuiuiales iocos? Heu quàm diſſimilis exitus initijs adeſt! Accuſauit te: quis? Iudicarunt te: qui? Te prætor damnatum pronuntiauit: occidit meretrix. *Buteonis*. Vt iſte cum amica cœnaret iucundiùs, homo occiſus eſt. Nunquid Iudices, vnquam pro roſtris vidiſtis prætorem cum meretrice cœnantem? *Votieni*

Mon-

Montani. Qui ſic conuiuatur, quomodo iraſcitur? Damnaturi iurant nihil ſe gratiæ, nihil precibus dare. poſtulo, vt in hanc legem iures. Maieſtas populi Romani per omnes nationes, per omnes diffuſa prouincias, in ſinu meretricio iacet. Ea imperat prætori noſtro, quæ proſtitit: cuius oſculo nemo ſe abſtinuit, niſi qui pepercit ſuo. Conuiuas tuos ipſa narra: fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani: cum ijs ergo prætor. *Caſſii Seueri*. Ne de ſeruo quidem aut captiuo, omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, ſupplicium ſumi fas eſt; adhibeturque ad ea magiſtratus ob cuſtodiam, non lætitiam. *Triarij*. Quo crimine damnatus eſt? cædis. non tamen in conuiuio occiderat. Animaduerte diligenter, meretrix; ne iterum homicidium roges.

DIVISIO. *Montanus Votienus* has putabat quæſtiones eſſe: An quod quis in magiſtratu peccauit, proles vindicari poſſit maieſtatis læſæ. Reus enim quòd tueri ſe facto non poteſt, ad iiis confugit, & dicit ſe hac lege non teneri. Num quicquid peccauit in magiſtratu aliquis, maieſtatem lædit? Puta aliquem, dum magiſtratus eſt, patrem ſuum occidere, veneno vxorem ſuam necare. Puto, non hac lege cauſam dicet, ſed illis parricidij & veneficij. Vis ſcire, non à quo fiat, ad rem pertinere, ſed quid fiat?

priua-

priuatus poteſt accuſari maieſtatis læſæ, ſi quid fecit quo populi Romani maieſtatem læderet. Puta amicam habet Proconſul: ideò maieſtatis damnabitur? quod amplius dico; puta matronam corrupit, dum Proconſul eſt: adulterij cauſam dicit, non maieſtatis. Singula, inquit, æſtima quæ obijcis. ſi tantùm amicam habuiſſet, nunquid accuſares? quod animaduertiſſet in aliquem nullo rogante, nunquid accuſari poſſit? Si non omne non rectè factum hac lege vindicari poteſt, an id quod ſub auctoritate publica geritur? Nam cùm adulterium committit, tanquam ciuis peccat, item cùm veneficium: cùm animaduertit, auctoritate publica vtitur. in eo autem quod ſub prætextu publicæ maieſtatis agitur, quicquid peccatur, maieſtatis actione vindicandum eſt. Dic enim mihi, ſi cùm animaduertere debeat, nec legitimo cultu ac more ſolenni vſus, interdiu tribunal conſcenderit conuiuali veſte: ſi cùm claſſicum canere debeat, ſymphoniam canere iuſſerit, non lædet maieſtatem? atqui quod fecit, fœdius eſt, & comparauit. Deinde ſi poteſt vindicari maieſtatis lege id quod proconſul, maieſtatis publicæ & iuri apparatus eſt, peccauit: an hoc poſſit. Non poteſt, inquit; nihil enim detractum eſt populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani maieſtatem, qui aliquid publico nomine facit: tanquam ſi legatus

falſa

falſa mandata affert, ſic audiuntur tanquam populus Romanus illa dederit. Imperator fœdus percuſſit, videtur populus Romanus percuſſiſſe, & continetur inito fœdere. nunc nec viribus quicquam populi Romani detractum eſt, nec opinioni. ei imputatur, ſi quid fecit, non populo Romano. At ex te ceteros æſtimant. Nonne & ante hunc alij fuerunt, ex quibus æſtimari poſſit? & poſt hunc erunt. At ſingulorũ vitia nemo vrbibus adſcribit. Attamen factum ipſum turpe eſt. Et multa alia: nec ideò illis populi Romani maieſtas læditur. Nemo pæne ſine vitio eſt: ille iracundus eſt, ille libidinoſus eſt: non tamen ſi quid in aliquo eſt mali, eo ſtatim maieſtas læditur. Deinde ad facti ipſius æſtimationem venit, & dixit hæc obijci, quòd meretricem habuit, quòd aliquem occidit, quòd noctu, quòd in conuiuio, quòd rogante meretrice. *Silo Pompeius* has adiecit quæſtiones: An ſi quod ei facere licuit fecit, non poſſit maieſtatis lege accuſari. Poteſt, inquit. hæc enim lex, quid oporteat, quærit: aliæ, quid liceat. Licet ire in lupanar, Si præcedentibus faſcibus prætor deduceretur in lupanar, maieſtatem lædet: atqui quod licet fecerit. Licet qua quis velit veſte vti. Si prætor ius in veſte ſeruili vel muliebri dixerit, violauerit maieſtatem. Deinde illam fecit quæſtionem, An ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo

illo tempore, aut ex illa cauſa occidere. Quædam quę licent, tempore & loco mutato non licent.

Color. De colore, inquit, quæritur, quo vti debeat is, qui pro Flaminio dicit. Quædam controuerſiæ ſunt, in quibus factum defendi non poteſt, excuſari poteſt: ex quibus eſt & hæc. Non poſſumus efficere vt propter hoc non ſit reprehendendus: non ſperamus vt Flaminium iudex probet, ſed vt dimittat. ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non ſcelerato tamen. Itaque negabat ſe pro Flaminio narraturum *Montanus*, ſed quæ objiciuntur reſponſurum. Aiebat autem illam ſententiam Rufi Vibij, colorem actionis eſſe bonum. *Senecio* dixit, bonum ſe habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem eſſet, crudelitas intra carcerem. Ipſe Montanus illum locum pulcerrimè tractauit, quàm multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulerit: In Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit & filium & victorem occidere: in Sylla crudelitatem, in Lucullo auaritiam. In prætore, inquit, cùm illi conſtiterit abſtinentia, diligentiam excutiatis, quomodo vna nocte cœnauerit? vtrùm tamen, inquit, iniqui eſt quod obiiciunt, quòd damnatus perierit meretrice poſtulante, pretorem perire damnato. Colorem *Fuſcus Arellius* hunc intro

troduxit. ebrium fuiſſe, neſciſſe quid fecerit. *Silo Pompeius* hoc colore vſus eſt: Non putauit ad rem pertinere, vbi aut quando periret qui perire deberet. *Triarius* ineptum introduxit colorem: Sermo erat, inquit, in conuiuio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuiſſe prætores, qui quotidie animaduerterent. huius anno nullum eſſe occiſum. Dixit aliquis ex conuiuis: Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier. Ergo iratus, quòd clementia ſua contemptui eſſet: Curabo, inquit, ſciant non deeſſe mihi ſceleratum, quem videre lucem vltra non oportet. Occiſus eſt. qui? damnatus. vbi? in prætorio. quo tempore? Eſt enim vllum tempus quo nocens perire non debeat? *Gallus Vibius* dixit: Meretrix orauit. timebam mehercules, ne exoraſſet: vt aut occideretur indemnatus, aut damnatus viueret. Ex altera parte multa benè dicta ſunt, multa corruptè: in deſcriptione ſupplicij vtique illi qui voluerunt omnia legitima ſupplicij verba in ſententias trahere, in vitia inciderunt: tanquam dixit *Triarius*, Summove, audi, lictor? ſummove à prætore meretricem. hoc loco non malè adiecit, Verbera: ſed vide ne virgæ tuæ pocula noſtra diſturbent. Deſpolia, meretrix agnoſcis hoc verbum? certè prouincia agnoſcit. *Silo Pompeius*, homo qui iudicio cenſebatur, & ipſe ad hanc deſcriptionem acceſſit, minimum tamen

mali

mali fecit: ait, Animaduerte meretrix. Age lege: quicquam enim lege hic agitur? *Hiſpanus* dixit: Age lege: tibi dicitur, Flamini: viue ſine meretrice, cœna ſine carnifice. *Argentarius* in quæ ſolebat ſchemata, attrectationem violentiſſimam fregit. Age lege: ſcis, inquit, quid dicat? interdiu age, in foro age. ſtupet lictor, idem dicit, quod meretrix tua: hoc nunquam ſe vidiſſe. *Montanus Votienus* dixit: Percuſſurus lictor ad prætorem reſpexit, prætor ad meretricem. *Vibius Gallus* dixit: Lictori, quia benè percuſſerat, propinatum eſt. Illud quod tanquam Latronis circunfertur, non eſſe Latronis, pro teſtimonio dico, & Latronem à ſententia ineptè tumultuoſa vindico. ipſe enim audiui Florum quendam auditorē Latronis dicentem, non apud Latronem: neq; enim illi mos erat quemcunque audire declamantem. declamabat ipſe tantùm: & aiebat ſe non eſſe magiſtrum, ſed exemplum. Nec vlli alij contigiſſe ſcio, quàm apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, vt diſcipuli non audiri deſiderarent: ſed contenti eſſent audire. Initio contumeliæ cauſa à deridentibus, diſcipuli Latronis *auditores* vocabantur: deinde in vſu verbum eſſe cœpit: & promiſcuè poni pro diſcipulo auditor. hoc erat non patientiam ſuam, ſed eloquentiam vendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio: Refulſit inter priua-

ta pocula publicæ ſecuris acies: inter temulentas ebriorum reliquias humanum euertitur caput. Nunquam Latro ſic compoſuiſſet, vt quia publicam ſecurim dicturus erat, diceret, priuata pocula: neque in tam mollem compoſitionem eius ſententia euanuiſſet, neque tam incredibiles vnquam figuras compingebat, vt in ipſo triclinio inter lectos & iocos & menſas percuſſum deſcriberet. Ille cùm in hac controuerſia deſcripſiſſet atrocitatem ſupplicij, adiecit: Quid exhorruiſtis, Iudices? meretricios luſus loquor. Et ille dixit minùs notam ſententiam, ſed non minùs bonam: In ſocium noſtrum prætor populi Romani animaduertit, cùm priuata voce, tumultuario tribunali, ebrius fortaſſe, nec calciatus quidem, niſi ſi vt omnia ſpectaret meretrix, diligenter exegit. *Rufus Vibius* erat qui antiquo genere diceret. bellè ceſſit illi ſententia ſordidioris notæ. Prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit. Alteram eiuſdem generis, ſed non eiuſdem ſucceſſus ſententiam. cùm deploraſſet conditionem violatam maieſtatis, conſuetudinem maiorum deſcripſiſſet, qua ſemper voluiſſent ad ſupplicium aduocari, ſententiam dixit: At nunc à prætore lege actum eſt ad lucernam. *Pollio* tamen *Aſinius* aiebat hanc ſe ſententiam recipere. *T. Liuius* de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & orationis obſcuritatem

ſeueri-

ſeueritatem putant , aiebat Miltiadem rhetorem eleganter dixiſſe : *a ἐπὶ τὸ πλησίον μαινονται* . tamen in ijs etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi qui tument, & abundantia laborant : plus habent furoris, ſed plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractione curari . illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit . Sed ne hoc genus protegere videar , in Flaminio tumidiſſimè dixit *Murrhedius* : Prætorem noſtrum in illa ferali cœna ſaginatum meretricis ſinu excitabitis occiſuri . Et illud tetracolon : Seruiebat forum cubiculo , prætor meretrici , carcer conuiuio , dies nocti . Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt , vt impleretur circuitus : quem enim ſenſum habet , Seruiebat dies nocti ? Hanc ideò ſententiam retuli , quia & in tricolis , & in omnibus huius generis ſententijs curamus vt numerus conſtet , non curamus vt ſenſus . Omnia autem genera corruptarum quoque ſententiarum de induſtria pono : quia faciliùs quid imitandum , & quid vitandum ſit , docemur exemplo : & certè illud genus cacozeliæ eſt , quod amaritudine verborum quaſi aggrauatur. Iam res petit , vt in hac controuerſia referamus id quod *Licinius Nepos* dixit : Reus damnatus eſt legi , periit fornici . & illud quod *Senianus* dixit, habet ſui generis inſaniam , cùm diceret , nocte non debere

ſumi

ſumi ſupplicium, poſt longam deſcriptionem, cùm nunc demum ne victimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controuerſiam Græci appoſuerunt manum. dixit in hac *Nicetes* : *b* ὡς ἤκουσαν, ὅτι ζυμπόσιον ἐςιν, ἤριζον. *Euctemon* dixit : * *c* ΠΑΝΤΕΣΕΜΟΝ ΖΟΝΟ ΤΙΕΣΑΤΟ. *Glaucippus Capadox* cùm cœnam luxurioſam deſcripſiſſet, indignam maieſtate prętoris, adiecit: *d* Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον. * * Hoc idem elegantiùs dixit *Addeus*, cùm deſcripſiſſet cœnam nocturnam: *e* ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος. *Nicetes* dixit: *f* οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον ἀναίτιον, εὐτυχῇ οὐδὲ ὄψει. *Artemon* eodem loco aliam dixit ſententiam: *g* οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον γύναιον, τῷ μὴν οὐδεῖ. *Glycon* dixit: *h* ὡς δ' ἀπήντησαν οἷς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πόρος ἐςὶν, καὶ ἑτέρα καθεῖσεν, ἔκραγέ τις τάλας, ἐμὲ ἄπαγε, ἐγὼ γὰρ ἀδικῶν, ὃ καὶ ἀπῆγεν.

GRÆCA EXPLETA.

a Ad propinqua inſaniunt.
b Vt audierunt conuiuium eſſe, contenderunt.
c Omnes ſoli erant, dum conuiuatur.
d Narrabo & vobis conuiuium.
e Quam amatoriæ epulæ!
f Nunquam vidi ſublatum innocentem, neque fortunatum videris.

g Nun-

ne qui cum duobus liberis in iudicium veni, ſine vllo reuertar. Nam quem perdam, eligere non poſſum. cauſa pacti mei fuit, vt haberem filios: conſummatio, vt perderem; pro filijs tibi debeo, non filios. Pete quantum vis pro diſciplinis, imputa quantum vis pro alimentis; licet plus petas, dum ne minus reddas. Maiores noſtri viderunt, quàm effuſa eſſet indulgentia pro ſuis timentium, quàm parata quicquid poſceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum educatore pacta eſt. Non potui obligari de eis, qui in mea poteſtate non erant. ſi vis, ex ęquo diuidamus: at habeatur vtriuſque ratio: habeam ego tamdiu duos, quãdiu tu habuiſti. Nolite timere pueri, non diducam vos. aut vtrumq; habeo, aut neutrum. in auctione fratres quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddam eſt geminos eſſe, quàm fratres. perdit vterq; gratiã ſuã, niſi cum altero eſt. *Fuluij Sparſi*, Ignoſcere mihi aduerſarius debet meos retinenti, cùm ipſe alienos concupiſcat: repetit quod adhuc habuit, retineo quod modò agnoui. Agnitio diuidet, quos iunxit etiam expoſitio? *Cornelij Hiſpani*. Dic vter obſequentior ſit, vter indulgentior, vterque, inquis. Miraris, ſi iam meos diuidere nõ poſſum? omnia pro filio paciſcor, præter filium. *Votieni Montani*. Ego verò ne patrocinium quidem habeo. ſi tam facile filios remitto, libenter expoſui. Reddere iſtud eſt liberos, an eripere? Vtroque

modo perdendi erant, vel paciſcenti, vel neganti. pactus ſum flens tremenſque tanquam cùm exponerem. *Ceſtij Pij.* Ne diuiderem filios, vnà expoſui. Iſte quoque duos ſuſtulit, qui tantùm vno contentus eſt. Iterum cogor exponere.

Altera Pars. Iunij Gallionis contra. Expeditæ partes veſtræ ſunt: vtrumque ex hoc iudicio poteſtis patrem dimittere. *Mentonis.* Iſte aſſueuit carere liberis: ego etiam ſi vnum accipiam, neceſſe eſt torquear. duobus aſſueui. Quid vnquam commiſi? & habes domi quos de me interroges. nihil vnquam ſine illis feci, niſi iudicium. Vim vocas, quæ te patrem fecit? ſine herede manere me, qui paulo ante habui filios duos tales, vt ex illis vnus quilibet ſatis ſit? *Pompeij Silonis.* Videte quàm modeſtè agam: ego ſuſtuli, ego educaui, ego reddidi: iſte eligat. *Vibij Ruſi.* Salui ſunt, inquam, liberi tui. poſt hanc vim meam iſte me oſculatus eſt. *Paſſieni.* Cedo mihi tabulas teſtamenti: plures in teſtamento habeo quàm in pacto: hoc teſtamentum delere non cogito. ſi meos filios heredes facere non poſſum, tuos faciam: preces meas ad filios transferam. hoc enim nomen licebit, puto, mihi vſurpare dum litigo. *Arellij Fuſci Patris.* Fertis hoc optimi iuuenes? ego vos expoſitos ſuſtuli, ego educaui, ego ægrotantibus aſſedi: ſenem me feciſtis, & relinquitis? *Argentarius.* In iſta vi duos filios perdidi.

DIVISIO. *Latro* ſic diuiſit: In re vis aut neceſſitas ſit. Nulla, inquit, vis eſt: arma, lex, & vincula, & vltimum periculum complectitur: quorum nihil fuit in tua perſona. Illic, ait, vis eſt & neceſſitas, vbi velim nolim ſuccumbendum eſt. mihi erat neceſſe. non enim poteram habere alterum filium, niſi alterum promiſiſſem. Reſpondetur. Primùm non eſt vis, vbi aliquid expediendę rei cauſa patiendum eſt, ſed ratio. tanquam, Quia non poſſum domum habere, niſi hanc emero: nulla alia venalis eſt. hanc occaſionem videt venditor, & premit. non tamen hanc emptionem reſcindes: alioquin in infinitum calumnia excedet. Dicet alius: Neceſſe mihi erat. tibi neceſſe? quare? primùm etiamnum carere poteras. deinde & alia via poteras inuenire, ſperare alium indicem. An aliter inuenire non poteras? ergo hoc tibi plus pręſtiti. An ſi eſt in re vis & neceſſitas, ita tamen reſcindantur quæ per vim & neceſſitatem geſta ſunt, ſi vis & neceſſitas à paciſcente adhibita eſt. Nihil, inquit, mea, an tu cogaris, ſi non à me cogeris. meam culpam oportet eſſe, vt mea pœna ſit. Non, inquit. neque enim lex adhibenti vim iraſcitur, ſed paſſo ſuccurrit: & iniquum illi videtur, id ratum eſſe, quod aliquis non quia voluit, pactus eſt, ſed quia coactus eſt. nihil autem refert per quem illi neceſſe fuit. iniquum enim quod reſcinditur facit fortuna eius

qui paſſus eſt, non perſona facientis. Deinde an ab hoc vis admota ſit. Tu, inquit, mihi vim admouiſti, qui non aliter indicabas, quàm ſi pactus eſsem. Non eſt, inquit, admouere vim, aliquid cum certa conditione promittere. ſi qua vis eſt, à te tibi adhibita eſt, quòd & ſponte & ad exonerandum ſe veniſset, vt tantum patri redderet, quantum educatori ſuperfuiſset.

COLOR. Pro educatore *Gallio* hunc colorem ſecutus eſt, ſe miſericordia motum. Cùm viderem, inquit, orbum ſine herede eſse, dixit modò ipſe, qui auidus eſt, Poſsumus duo patres eſse. Et dixit illam amabilem ſententiam: Da itaque nũc pœnas miſericors. *Montanus Votienus* ſic cępit: Si quis me vidit, Iudices, modò duorum liberorum patrem, nunc ſolitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem indicem. Et ſubmiſsè cum aduerſario egit: rogauit, vt altero contentus eſset. Et illam ſumpſit contradictionem: Neſcio inquit, vtrum, & dixit: Mihi crede, qui illos optimè noui: vtrum vis elige. ideò ſic pactus ſum, quia nihil intererat. *Hiſpo Romanus* erat natura, qui aſperiorem dicendi viam ſequeretur. Itaque hoc colore egit, vt inueheretur tanquam in malum patrem, & diceret crudeliter exponentem, perfidè recuperantem. In hoc, inquit, repetit, non quia habere vult, ſed quia eripere. iraſcitur mihi quòd duos educaui, quod indicaui. Et cùm deſcripſiſset

ſæui-

ſæuitiam exponentis, adiecit: Etiamnum mihi videtur eiuſdem animi, eiuſdem duritiæ: quia nihil putat ſe debere ei, qui liberos ſuos educauit. Durus eſt pater, crudelis eſt. nolite credere ex illa feritate tam ſubitam mutationē. Sinite me in vno filio experiri. Dixerat in hac controuerſia illam quæſtionem, qua dicebat ſe nequaquam vim adhibuiſſe: Quid ergo? quis adhibuit vim? tu tibi. Non eſt quòd dicas, Quis ſibi ipſi vim adhibet? ſolet fieri. ecce ego ipſe mihi nocui. Et illud dixit: Placet mihi in irritum reuocari quæ geſta ſunt. dono quòd indicauerim. *Argentarius* dixit ex altera parte, miſeriorem ſe nunc eſſe, quàm cùm ignoraret ſuos. & cùm tormenta patrij animi deſcripſiſſet, ait: Etiam nunc paſciſci volo. quid do, vt liberos meos recipiam? quid do, ne agnouerim? Indignabatur *Ceſtius*, detorqueri ab illo totiens, & mutari ſententias ſuas. Quid putatis, aiebat, Argentarium eſſe? Ceſtii ſimius eſt. Solebat & Græcè dicere: *ὁ πίθηκός μου*. Fuerat enim Argentarius Ceſtii auditor, & erat imitator. Aiebat inuicem. Quid putatis eſſe Ceſtium, niſi Ceſtij cinerem? & ſic ſolebat iurare. Per manes præceptoris mei Ceſtii: cùm Ceſtius viueret. Omnibus autem inſiſtebat veſtigiis Ceſtij: æquè ex tempore dicebat, æquè contumelioſè multa interponebat; illud tamen optima fide præſtitit, cùm vterque Græcus eſſet, vt nun-

quam Grçcè declamaret: illos ſemper admiraretur, qui non fuerunt contenti vnius linguæ eloquentia. cùm Latinè declamauerant, toga poſita, ſumpto pallio, quaſi perſona mutata, redibant, & Græcè declamabant: ex quibus fuit *Sabinus Clodius*, in quem vno die & Græcè & Latinè declamantem multa vrbanè dicta ſunt. Dixit Haterius quibuſdam querentibus, puſillas mercedes eum accepiſſe, cùm duas res doceret; nunquam magnas mercedes accepiſſe eos, qui ἑρμηνεύματα docerent. *Mecenas* dixit: *b* Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης, ποτέροισι μετείη. *Caſſius Seuerus* venuſtiſſimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cùm rediret, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit: Male, *c* καὶ κακῶς vicit. *Glycon* dixit: *d* ἂν ἀμφοτέρους μοὶ μὴ ἀποδῷς, ἀπολέσεις αὐτὸν τὸ δίδυμον. *Gallio* autem elegantiſſimè dixit à parte patris, cùm in vltima parte teſtamenti figuram tractaret: Quando ego mortuus ero, tunc mihi heres ſit: vis interrogem, vter? *Triarius* dixit à parte educatoris: Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

GRÆCA EXPLETA.

a Iſte ſimius meus.

b Haud ſciſſes Diomedem, vtra de parte fuiſſet.

c Et ineptè.

d Si ambos mihi non reddideris, par ipſum vitiabis.

CON-

CONTROVERSIA XXVII.

A filio in arce pulſatus.

Lex. *Qui patrem pulſauerit, manus ei præcidantur.* Thema. *Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis accerſit. imperauit adoleſcentibus, vt patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe, alter cæcidit. Poſteà in amicitiam tyranni acceptus, occiſo tyranno, præmium accepit. Reus fit cæſi patris. Petuntur manus eius. defendit pater.*

PRO FILIO. *Ceſtij Pij.* Felicior eſſem, ſi plures reos defenderem. *Triarij.* Hæc vulnera quæ in ore videtis meo, poſteà feci quàm dimiſſus ſum. *Iunij Gallionis.* Gratias ago filio, quòd me non reliquit ſolum tyranno. quòd manu illius vſus ſum, ego iuſſi. itaque crimini meo aſſum. Amicus, inquit, tyranni fuit. age, hoc tantùm filius meus in arce ſimulauit? Procumbo ad genua veſtra, iudices, ille contumax, qui cùm vapularem, non rogaui. *Muſæ.* Occiſus eſt tyrannus. à quo putatis, niſi ab eo qui patrem pulſare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus. quid hoc eſt? integer tyrannus iacet. præciduntur tyrannicidæ manus, patri præcidite, ne vindicem filium, propter quem ne à tyranno quidem impunè vapula-

pulaui. Poſtquam occupauit arcem, ſecuti ſunt illum homicidæ, ſecuti venefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat. neceſſe fuit patrem cædere, tam hercules quàm neceſſe fuit ſpoliare templa, virgines rapere. Aiebam: Fili, fortius feri. tyrannus ſpectat. Si talis erat filius meus, qualem deſcribitis, neſcio cui magis expedierit tyrannum viuere. O quantum iſtis debemus manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt! Occidit tyrannum. ſic huius iratæ manus feriunt. Cùm occideret tyrannum, ſic aiebat: Pater interficit, pater te ferit. ſic feriunt qui volunt. Tecum fili inconſideratæ pietatis queror. Validiùs patrem cecidiſti quàm iuſſit tyrannus iratus. iacenti ipſas cadaueris manus in me ingeſſi. *Fuluij Sparſi.* Tales fuerunt, ex quibus poſſet alter contemnere tyrannum, alter occidere. *Iulij Baſſi.* Compreſſas filij manus in os meum impegi, cædentem conſolatus ſum. *Porcij Latronis.* Cæde, inquit, patrem, dum ego negligens ſum: præcipitauit ſe ex arce filius. hoc non eſt patri parcere, ſed ſibi. Dura fili. ad tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Tenent ecce cruentum tyranni caput. nunc illas præcidite. *Blandi.* Vt vidi tyrannicidam ex arce deſcendentem, nihil prius quàm manus oſculatus ſum. *Pompeij Silonis.* Vtrum ex filiis meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in iſtas ma-

nus,

nus, meæ ſunt iſtæ. Etiam cùm tyranno ſeruirent, mihi paruerunt. ita mihi ſuperſtite filio mori liceat, vt ego illum qui mori maluit, parricidam vocaui. *Arellij Fuſci Patris.* Rogo vos per ſecuritatem publicam, per modò reſtitutæ libertatis lætitiam, per coniuges liberoſque veſtros. nemo tam ſuppliciter audiuit me rogantem, cùm vapularem. Quàm languidæ cædentis erant manus! non putares illas tyrannicidium poſſe facere: iſtæ mihi ſalutares porrexerunt cibos, iſtæ potiones; nunquam tamen indulgentiores ſenſi manus, quàm cùm me cęderent. *Votieni Montani.* Pereant, inquit, potiùs, qui ſunt, qui tam fortiter loquantur? Vix iuuentus eſt, qui tyrannum occideret. Fili fortiùs, inquam, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat ſuſpenſas. leuiter admouebat manus. filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Si qua eſt fides, iratus filium extuli, quòd me non cæciderat. Neceſſitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium eſt. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, ſed occiderint: hæc excuſat Romanos, quos ad ſeruilem dilectum Cannenſis ruina compulit, quæ quicquid coegit, defendit. Ille quoque mihi pepercisſet, ſi vnicus fuiſſet. Ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua vulnera apparent. Fili, nocet tibi, quòd tam citò occidiſti tyrannum. *Mentonis.* Quæ-

ritis, quis hæc fecit vulnera? ille cuius cæcidit me in funere manus. Ita mihi libero & viuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, vt ego inter liberos meos fortior ſteti.

Ex altera parte. Arellij Fuſci. Patris. Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno ſatelles. quid? Tu tyrannicidium facere non potes, niſi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adeſt. malo. non enim tantùm patrem, etiam patronum cecidiſti. *Iulij Baſſi.* Quoniam eo ſcelerum peruentum eſt, vt parricidæ pater adſit, non iſtius aduocationi adſum. defendit, quamuis nocentem. Ecquid agnoſcitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quàm patrem cædere, infelix cauſam ſuam cum fratre iungebat. exclamat iſte: Nihil illi mandaui. ego tibi & pro illo ſatisfaciam. Vt validiùs, inquit, cæderet: Pro Rep. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adeſt. At mehercules frater non adeſſet. Habuiſti, quod tyranno iactares. frater maluit mori, quiſquis cædendus erat, iſti tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi. at patrem quantulo minùs quàm occidiſti? *Pompeij Silonis.* Gaudeo in ſubſelliis iſtius eſſe patrem. quomodo enim aliter efficere potuiſſem, vt vulnera eius videretis? Non multùm refert mea vbi ſit. ab hac parte crimen obiicitur, ab illa o-

ſten-

ſtenditur. Grauior teſtis eſſe ſolet, qui à reo ſurgit. Talis prorſus pater, quem nemo alius poſſet cædere, niſi amicus eſſe poſſet tyranni. Frater periit, ne parricidium aut faceret aut videret. In illa præcipitia non minùs, inquam, fratrem fugit quàm tyrannum. *Cornelij Hiſpani.* Deſcendebat cruentus pater, vexato, laceratoque corpore vix agnoſcendus: putares duos fuiſſe qui cæcidiſſent. fecit quod debebat: qui patrem cæciderat, amicum occidit. *Ceſtij Pij*. Ego, inquit, cæſus ſum. pœnam remitto. Mirarer, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori vellet. Dignus eſt quem inuitum vindicetis. Itane apud vos tantùm crudeles patres vindicantur? Pater, inquit, iuſſit. ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lentè parebant ſatellites, aiebat tyrannus: Non ſpectatis quemadmodum patrem cæciderit? *Qui patrem cæciderit, manus eius præcidantur.* hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouiſſimè inter filium & patrem tyrannus interceſſit. * An non quiſquis patrem cæciderit, puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur: ſed multa quamuis non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt: quædam verò tam manifeſta ſunt, vt nullam cautionem deſiderent. Quid legis intereſt, excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauit: cùm

illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit? Quid opus eſt caueri lege, ne puniatur infans, ſi pulſauerit patrem? quid opus eſt caueri, ne puniatur, ſi quis aut patrem ſopitum, aut ſubita corporis grauitate collapſum excitauit: cùm illa non iniuria, ſed medicina fuerit? Nondum de propria, ſed de communi cauſa loquor. Si officioſè quis cæcidit patrem, non pulſauit, puniri debet?

DIVISIO. Hanc quæſtionem in parteſ plureis diuiſit, An tutus ſit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia eſt, non licere hoc quoque tyrannis, vt nos faciant nocentes. Tyranno iubente fecit. miſerior fuit ipſo vapulante. Non eſt impudica quæ arceſſita fuit à tyranno. non dicitur ſacrilegus, qui deorum immortalium dona manibus ſuis tulit ad tyrannum, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium conſecrauit. An tutus ſit, qui patre iubente fecit. Non cæcidit, ſed paruit. & illud dixit in narrationibus: Stabat contumaci frater vultu. intellexit non poſſe cogi à tyranno. An tutus ſit, qui pro patria facit, An hic pro patria fecerit. Item, An illo iam tempore cogitationem tyrãnicidij habuerit, & hoc animo cæciderit, vt aditum faceret ſibi ad amicitiam tyranni. *Montanus* & illam quæſtionem vltimam fecit: An etiam ſi quid peccatum

eſt,

eſt, tanto merito redemptum ſit. *Gallio* illam quæſtionem primam fecit: An vltio cæſi patris, nullius ſit niſi patris. Inuitum, inquit, me nemo vindicaret, ſi à quolibet alieno cæſus eſsem, & nollem agere iniuriarum: nemo nomine meo ageret. atqui nihil intereſt: pœna maior eſt eius qui cæcidit, ius idem eius qui cæſus eſt. Contra ait omnibus actionem dari. non enim priuatam eſse iniuriam, ſed publicam: itaque nec taxatione defungi damnatum, aut iniuriarum pœna, ſed manus pendere: ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipſam Remp. tales eſse qui fiant tyranni, certè qui tyrannorum amici. Et vltimas has fecit quæſtiones; An ſi pio animo fecit, non teneatur: An bono animo fecerit: Et in illa quæſtione Latronis, An tutus eſt qui patre volente fecerit. Nunc, inquit, fingis in filij patrocinium, ſed tunc noluiſti. Et adiecit: Ne dixeris idem voluiſse patrem quod tyrannum. Quæritis, vtri paruerit? Tyrannus illum amauit, tanquam ſibi paruiſset. Pater, inquit, voluit. ita tu non tyranno tantùm, ſed patri dignus parricidio viſus es? Cùm deſcripſiſset impium in patrem, adiecit: Tyrannum quoque tunc cùm amare deberes, occidiſti.

Color. Montanus partem accuſatoris declamauit, & hoc colore vſus eſt. Indulgentiſſimum fuiſse in filios patrem: nimiam pietatem eius fuiſse notam tyranno.

no. Itaque illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex ſeruitute, pijſſimo patri tormentum quæſiiſſe ex filiorum impietate: & induxit illum animosè loquentem, qui iuſſus eſt prior patrem cædere. Quid ſi non cæcidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus eſt quod imperas, quàm quod minaris. Certamen erat in vno homine, vtrùm plus poſſet natura, an tyrannus. Cæde, inquit: non cędo. verbera: non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit, cùm promitteret amicitiam tyrannus: Magis præmium extimui tyranni quàm imperium. Et cùm deſcripſiſſet cicatrices patris: Et forma eſt adhuc faciei, dixit, ab vtroque cæſum putes. *Montanus* tamen aiebat, nihil poſſe melius dici. Ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex vetat. morieris, ſi ceciderìs: morere, ne cædas. *Ceſtius* dixit: Tyrannus imperat vt patrem cædas. non eſt nouum: noluiſti facere. Laudaturum me putas? ego verò non laudo. alterius iſta gloria eſt. tu fratrem imitatus es. *Argentarius* dixit: Tu patrem cæcidiſti, cùm & legem noſſes, & fratrem. *Montanus* dixit: Parricida eſſe voluiſti: violaſti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamarũt tanquam patre iubente feciſſet. *Triarius* dixit: In filij mei manus incurri. *Baſſus Iulius*: Ego me filij mei manibus cæcidi. *Haterius* dixit: Ago gratias tyran-

no, quòd alterum filium meum cuſtodiri iuſſit, ne mori poſſet. *Ceſtius* ait in narratione: Tyrannus iubet cædere: expoſita tormenta ſunt: quid faciat? moriatur, inquis. hoc dicis: ne cædat patrem, occidat. *Fuſcus Arellius* dixit: Cõplecti volo iſtas manus, optimè de me etiam ante tyrannicidium meritas. *Gallio* dixit: Viderit quantum tibi ſe putet debere Reſpub. ego plus me quàm illam debere tibi iudico. difficilius eſt quod me iubente feciſti. *Montanus Votienus* dixit in narratione: Si perſeueras fili, fratrem ſequar. Videris vtrùm patrem cædere malis, an occidere. Hanc controuerſiam & ab *Iulio Sabino* benè declamare memini, cùm deſcriberet tyrannum occiſum, & eum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam: niſi poſt tyrannicidium quoque intelligis, quanto meliùs frater tuus perierit, quàm tu occideris. Illud non probaui, quòd multa in re ſeuera tentauit falsè dicere. Erat autem vrbaniſſimus homo, vt vobis ſæpè narraui, vt quicquid illi in eloquentia deerat, vrbanitate penſaret. Meminimus cùm illum Syriacus Vallius, homo diſertus, accuſaret, & videret Latinum Kalumniam teſtem circa coronam iudicij obſeruari, & totiẽs occurrere eunti Syriaco,& quærere,quid haberet ſpei: deinde poſt iudiciũ cùm Syriacus gratias illi ageret, quòd tantam curam ſui egiſſet: At mehercules, inquit, timebam, ne vno

tho-

rhetore plus haberemus. & teſtis productus cùm interrogatus eſſet, an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quot accepiſſet: an haberet? negauit. Deinde interrogatus, an Kalumniam haberet? Ipſe, inquit, negligentiam meam noſti: an habeam, neſcio: accepiſſe me ſcio. & in Domitium nobiliſſimum virum in conſulatu cùm thermas proſpicientes viam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores circumire, & declamare: Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum, & matri tuæ querenti de tua deſidia dixeram: *α πρῶτον κολυμβᾶν, δεύτερον δὲ γράμματα.* Duas eius vrbanas res præterire non poſſum. Secutus erat in prouinciam Cretam Oppium Flamam Proconſulem. Græci cœperunt in theatro poſtulare, vt Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam capillumque magiſtratui Cretenſium ſummittere. Surrexit Sabinus, & ſilentium fecit. deinde ait: Hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi: bis cauſam dixerat. Græci non benè intellexerunt, ſed benè precati Cæſari petebant, vt honorem Sabinus & tertio gereret. Poſteà deinde offendit illos tota comitum cohors: oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine, quæ poſtulabat, vt Romam Sabinus cum Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maximè & inuiſos homines Turdus. Cùm Turdus promitteret iturum ſe, vt inde poſſet exire, Sabinus ſilentio

tio facto, ait: Ego ad Cæſarem non ſum iturus cum mattea. Poſteà hoc Sabino cùm cauſam diceret, obiectum eſt. Multa illum diſertè dixiſſe memini. Cùm introductus eſſet ex carcere in ſenatum, poſtulaturus vt diaria acciperet, tunc dixit de fame queſtus: Nihil oneroſum à vobis peto, ſed vt me aut mori velitis aut viuere. atque illud dixit: Nolite, inquit, ſuperbè audire hominem calamitoſum,

Sæpè qui miſereri potuit, miſericordiam rogat.

Et cùm dixiſſet Seianus locupletes in carcere eſse: Homo, inquit, adhuc indemnatus, vt poſſim viuere, parricidas panem rogo. Cùm mouiſſet homines & flebili oratione & diſerta, redijt tamen ad ſales: rogauit vt in Lautumias transferretur: Non eſt, inquit, quenquam veſtrum decipiat nomen ipſum Lautumiæ, illa animo meo lauta res eſt. Hoc retuli, vt & ipſum hominem ex aliqua parte noſsetis: & illud ſciretis, quàm difficile ſit, naturam ſuam effugere. Quomodo poſset ab illo obtineri, ne in declamationibus iocaretur, qui iocabatur in miſerijs ac periculis ſuis: in quibus iocari eum non debuiſse, quis neſcit? potuiſse, quis credit? *Murrhedius* non degenerauit in hac controuerſia. nam colorem ſtultiſſimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris ſequi exemplum. dum retineo, dum luctor, viſus eſt patrem cecidiſse. Vnùm ex his quos audiui

diui declamantes, ſcio *Mentonem* vſum non patrono patre, ſed aduocato. ipſum tyrannicidam induxit dicentem, & colore vſus eſt: Non iuſſum ſe à patre, quia aiebat incredibile omnibus videri, patrem coram tyranno cædi ſe iuſſiſſe: ſed initum eſſe tyrannicidæ conſilium, vt per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius ſententia laudata eſt, cùm deſcriberet ſe patri manus afferentem: Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit: Iam tum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit: Vos ego tunc reſpexi templa, leges, Reſp. nam ſi me tantùm ſpectaſſem, facilè tyrannum effugiſſem, illa, qua frater effugerat.

GRÆCA EXPLETA.

a Primùm natare, deinde literas diſcere.

CONTROVERSIA XXVIII.

Priuignus ab auo raptus nouercæ.

Lex. *De vi ſit Actio.* Thema. *Quidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubijs crudelitatis & veneni ſignis. Tertium filium maternus auus rapuit, qui ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. quærenti patri per præconem, dixit apud ſe eſſe. accuſatur de vi.*

IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum

ſinu

ſinu meo rapui. quod ſeruare tibi difficile eſt, auo dona. Quotiens miſerum me puer audies? à nouerca quis es, fugitiue, reductus es. Habui filiam, quamuis iſte vnus filius ſuperſit, fœcundam.. Quàm indulgenter puerperia diuiſit? natus eſt filius: dixit, Filius hic meus eſt. natus eſt alter: dixit; Hic matris eſt. natus eſt tertius: dixit, Hic aui eſt. Cùm quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerent: Tace, meruit excludi. *Ceſtij Pij.* Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex? nunquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi, ſi tantùm filiæ meæ mandata narro. hanc ſolam ex meis morientem vidi. habui filiam: de omnibus meis, *Habui*, dicendum. Habitu vagabatur lugubri, ſordidaque prætexta: omnes illius miſerebantur: quoſdam etiam dicenteis audiui: Quid? iſte puer matrem non habet? patrem non habet? auum non habet? *Arellij Fuſci Patris*. Tres filios filiæ meæ debes, vnum mihi: ſine apud me nutriatur. Quid times? ne non admittare, cùm veneris? expoſuiſſe hactenus iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda eſt..vt vidit me, hæſit complexibus meis. puerum oſculabar miſer, interrogabam de fratribus: dum interrogo, dum fleo, perueneram domum. Rogo ne hoc cauſam meam peiorem fecerit, quòd ille quem rapui, vnicus erat. *Votieni Montani*. Mittis præconem,

adiice

adijce illi omnia inſignia. *Hic puer matrem perdidit, fratres amiſit, nouercam habet*. Affirmo tibi, nõ indicabit quiſquis fuerit. Erras, & vehementer erras; filios quos perdidiſti, non quæris. non perdidiſti. Vtra tandem iuſtior querela eſt? pater ab auo vnum repetit: auus duos à patre. *Vibij Rufi*. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mihi, ad ianuam ſteti: plus habeo quod auo, quàm quod reo timendum ſit. *Fuluij Sparſi*. Vnus perit, alter perit: totiens fortunam accuſas, nunquam nouercam. Facinus indignum: puer ad ſupplicium in domo aui à patre quæritur. Ad ægrotantes nepotes veni: non ſum admiſſus: hæc vis vera fuit. *Argentarij*. Pater quos conſcios habuit, neſcio: domi non fuit: amiſſa filia volui aliquem adoptare ex nepotibus: ſed aiebam, Quid neceſſe eſt? quotiens videre volam, in domum veniam: quotiens volam, in domum abducam: agamus tanquam affines. Tres habes filios. diuidamus: & vide quàm non improbam diuiſionem deſiderem; ex tribus vnum poſco. Vtinam omnes, quos perdidit, quæreret. *Blandi*. Cùm tradere vellem puerum, neſcio quis exclamauit: Puer, nunc periſti. nihil vobis ſubtraham. quidni? præconi quoque omnia indicaui. *Mentonis*. Rapui nepotem, habeo. redderem, ſi pater quæreret.

DIVISIO. *Montanus Votienus* in has quæſtiones diuiſit. An in re vis ſit.

Nulla,

Nulla, inquit, vis eſt, quæ arma, quæ pugnam, quæ vulnera non habet. Volo mihi deſcribi comitatum iſtius tumultus. Quę turba eſt, vnus puer, & vnus ſenex? Rapuiſti, inquit, filium meum. immo nepotem meum ſuſtuli, immo venientem non potui excludere. An ſi pro illo fuit, fieri vim, quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit. Vis iniurioſa damnatur: ſolet enim eſse & ſalutaris. Cùm latrones aliquid obſiderent, ſi perfodiſsem villam armata manu, coniugem, liberos eius rapuiſsem, accuſari poſsem? Quòd viuit puer, beneficium meum eſt. Et medici alligant, & corporibus noſtris, vt medeantur, vim afferunt. An pro illo fuerit rapi: Hoc loco accuſatio nouercæ, & inſectatio patris tam patienter ſuos perdentis. *Gallio* & illam quęſtionem fecit, & prius ſumendam quæſtionem putauit ex perſona, quàm ex re: An cum auo nepotis nomine agi poſſit. Non magis, inquit, quàm cum patre filij nomine, non magis quàm cum matre. Habet ſua iura natura: & hoc inter auum patremque intereſt, quòd auo ſuos ſeruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, ſic mecum agere tanquam cum alieno, vt dicas: Quid tibi cum illo, qui eſt inteſtati filius? tuus heres futurus ſit, quam dementem alligaturus eſt? quædam iura non lege, ſed natura nobis attributa. Si nepotem ſuum auus peccantē aliquid, & inter laſciuos iocos petulan-

tiùs

tiùs laſciuientem feriret, num iniuriarum quiſquam cum illo ageret? Et vltimam illam *Gallio* fecit, cùm tractaſſet illa: Licet mihi vt proſim facere. deinde, huic profuit. An auo ignoſcendum ſit cùm pro nepote, affectu elatus, fecerit. Hoc loco tractauit, quàm indignum eſſet damnari illum ab hoc. *Latro* duas vltimas quæſtiones aliter poſuit, & plus complexus eſt. Etiam ſi vim fecit. an tamen damnari non poſſit, ſi bono animo fecerit. ait enim, & de animo fieri cõtrouerſiam auo, & dicere patrem: Non vt nepotem ſeruaret, fecit, ſed vt infamaret vxorem meam, tanquam veneficam, me tanquam veneficæ mancipatum, cui malè liberi ſui committerentur.

Color. Colore ergo hoc *Latro* eodem vſus eſt pro patre, vt diceret, ne viua quidem vxore benè ſibi cum ſocero conueniſſe: mortua verò profeſſas inimicitias illum geſſiſſe ſecum. languente verò puero, illum veniſſe, cum conuicio, cum vociferatione nefaria, & dicentem & auſpicantem quicquid accidit, auctores habere amicos ſe, ne admitteret hominem, nõ ad officium nepotum, ſed inuidiam & contumeliam generi venientem, qui ad ſanos nepotes nunquam dignatus eſſet accedere: medicos verò ſuaſiſſe ne veniret, ne puerum confunderet: & impleret ſuſpicionibus. *Silonis Pompeij* color fuit, vt Latroni videbatur, qui controuerſiæ repugnaret.

gnaret. dixit enim, veniſſe auum ad imbecillum puerum, ad ægros non ſemper proximos admitti: vtique ad eos qui grauiter ægrotant, ſæpe & patrem non admiſſum. Sic auo quoque intempeſtiuè venienti dictum. Nunc non potes: ſtatim cum conuicio abiſſe. in altero idem feciſſe. *Latro* aiebat hunc colorem optimum eſſe, ſi recitaſſet, ſe recipi non poſſe: quia ponatur, Non eſt admiſſus: ſub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, Nunc non potes: ſed ex toto, Non potes. *Gallio* vtrumque miſcuit, & hoc colore qui videri non poteſt alioquin thema euertere, parciùs vſus eſt. Dictum eſt, inquit illi: Quieſcit puer, paulum commorare. medici vetuerunt quenquam admitti. ſcitis ſolere dicere illos: Nec ſi pater venerit. Protinus iſte clamare cœpit, Teſtor me non admitti: & tantum non tabellis ſignatis denuntiare. Auum diſtuleram, accuſatorem excluſi. Iterum, inquit, venit cum conuicio. Iam vnum occidiſtis, alterum occiditis. Nihil eſt miſerius, quàm vbi alicui ex miſeria ſua inuidia queritur. Non eſt admiſſus, cùm diceret, ſe nepotem ſuum non videre velle, ſed inſpicere. Sic egit: Veni non vt iſtum accuſarem, ſed vt me defenderem. *Gallio* hoc colore vſus eſt: Non admiſi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo venire, vt raperet.

Ex altera parte colorem hunc *Ceſtius* intro-

introduxit: Timuiſse ſe de puero. Fruſtra, inquit, duos occiderat nouerca. & ait: Vellem ad vos nocentior venirem reus, vellem tres raperem. *Argentarius* hoc colore vſus eſt. rogatum à puero auum. Negabat, inquit, poſse ſe viuere, ſi in illa relinqueretur domo. *Hiſpanus* hoc colore vſus eſt, affectu eſſe ablatum. Suſtuli, inquit, nepotem meum. Non potui, inquit; ſatiari oſculis, non potui ab illo tam citò diſtrahi. Nolite mirari: poſt longum tempus illum videram. *Albutius* hoc colore vſus eſt, vt diceret: Noluiſſe illum in tam infauſta domo educari, ex qua duo iam fratres elati eſsent: ei qui poſteà deceſſit, inter cauſas moriendi caſum fratris fuiſſe. Et ſeruauit hunc colorem, ne quid in nouercam, ne quid in patrem diceret: aiebat, iuſtiſſimum futurum auum, ſi tantùm ſe defendere voluiſset. Quid ergo? quare rapuiſti? amabam. huic maximè ab initio animum meum addixeram. In domo veſtra nihil præter ipſam domum timui. Si apud me duo deceſſiſsent, ex domo mea illum tranſtuliſsem. *Marcellum Marcium* aiebat ſic narraſse: Puer me ſecutus eſt. non criminor vobis illum: quicquid eſt, potiùs quàm illius periculo fiat; ego rapui. Vbi eſt? inquit. Viuit, ſaluus eſt; veni, cùm voles aſpicere. Redde, inquit, patri ſuo. Ego aſper! Age, monſtrabo ſi vis, quis ante me tibi filios abſtulerit. *Varius Geminus* eundem ſenſum

dixit.

dixit: Quæ eſt iſta tam ſera pietas, tã præpoſtera? quęrere tuos à tertio incipis. *Montanus Votienus*, homo rariſſimi, etiam ſi non emendatiſſimi ingenij, vitium ſuum quod in orationibus nõ euitabat, in ſcholaſticis quoque euitare non potuit: ſed in orationibus, quia laxior eſt materia, minùs earundẽ annotatur iteratio. In ſcholaſticis ſi eadem ſunt quæ dicuntur: quia pauca ſunt, notantur. Memini illum pro Galla Numiſia apud centum viros tirocinium ponere. Ex vncia heres erat patris ſui Galla. obijciebatur illi veneficium. dixit rem diſertiſſimam, & omnibus ſæculis duraturam, quia neſcio an quicquam melius in eo genere cauſarum dictum. Vnciam nec filiæ deberi, nec veneficæ. Non fuit contentus. adiecit: In paternis tabulis filiæ locus, aut ſuus debetur, aut nullus. etiamnum adiecit: Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne ſic quidem ſatiare ſe potuit. adiecit: Non poteſt filia tam anguſtè paternis tabulis adhærere, quas aut totas poſſidere debet, aut totas perdere: & plura multa, quę memoria non repeto. Ex iis quædam in orationem contulit, & alia plura quàm dixerat, adiecit. Nihil nõ ex eis bellum eſt, ſi ſolũ ſit: nihil non rurſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe eum memini. Erras pater, inquit, & vehementer erras. quos perdidiſti, non quæris: quem quęris, non perdidiſti. Deinde: Puer iſte inuentus pe-

perit. Deinde: Quiſquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde; Puer niſi auum ſequitur, frater ſecuturus eſt. Deſine quærere:quem ſi inueneris,ſic perdes, vt inuenire non poſſis. Et deinde: Rapuit iſtum auus, ne raperet nouerca. Et deinde. Vnum tantùm pater ex liberis ſuis quærit, qui ſaluus eſt. *Glycon* hunc ſenſum ſemel dixit;ſed genere corrupto: *a τȣτο τό παιδίον ὅταν εὑρέσῃ τότε ἀπολέσῃ.* Habet hoc *Montanus* vitium, ſententias ſuas repetendo corrumpit. dum non eſt contentus vnam rem ſemel benè dicere, efficit, ne benè dixerit.& propter hoc & alia, quibus orator poteſt poetæ ſimilis videri, ſolebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium vocare. Nam & Ouidius neſcit, quod benè ceſſit, relinquere. Non multa referam, quæ Montaniana Scaurus vocabat. Vno hoc contentus ero. Cùm Polyxena eſſet abducta, vt ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit:

——cinis ipſe ſepulti
In genus hoc pugnat.

poterat hoc contentus eſſe, adiecit:

——tumulo quoque ſenſimus hoſtem.

Nec hoc contentus adiecit:

Æacidæ fœcunda fui.

aiebat autem Scaurus rem veram: Non minùs magnam virtutem eſſe, ſcire deſinere,quàm ſcire dicere.

GRÆCA EXPLETA.

a Hic puer cùm repertus fuerit,peribit.

CON-

CONTROVERSIA XXIX.

Filia conſcia in veneno priuigni.

Lex. *Venefica torqueatur, donec conſcios indicet.* Thema. *Quidam mortua vxore, ex qua filium habebat, duxit aliam: & ex ea filiam ſuſtulit. deceſſit adoleſcens. accuſauit maritus nouercam veneficij. damnata cum torqueretur, dixit conſciam filiam. petitur ad ſupplicium puella. pater defendit.*

PRO FILIA. *Ceſtij Pij.* Non eſt quòd putetis has lacrimas aut filię eſſe, aut me patrem. Non prodeſſet tibi puella ne hoc quidem, quòd te frater amauit, niſi mater odiſſet. Hoc me odiſti nouerca, quòd ſciſti, conſciam me eligi pœnę. Dixit: Anteactam eius vitam excutiamus. *Fuluij Sparſi.* Nefaria mulier, filię quoque nouerca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. Inter gladiatores victoris quoque conditio peſſima eſt, cum moriente pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas, quàm qui viuere non poteſt, occidere poteſt. *Vibij Galli.* Concitatiſſima in mortem rabies eſt: deſperatione vltima in furorem animus impellitur. Quędam ferę tela omnia commordent, & ad mortis auctorem per vulnera ſua ruunt. Abſciſſa

miſſione gladiator, quem armatus fugerat, nudus inſequitur. Præcipitati nō quod impulit tantùm trahunt, ſed quod occurrit: & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratiſſimum eſt commori. *Votieni Montani*. Dum filium vindico, vbi grauiſſimè mihi nocere poſſit, oſtendit. O mendacium ſimile veneficio! Sic credibile eſſe in ſorore parricidium creditis? non timeo ne quis hoc in ſorore credat, quod ego vix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli: aiebam, Dum matris meminit, obliuiſcetur nouercæ. at illa dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt. poſt hanc vocem remiſſa putares tormenta: ſimilis facta torquenti eſt. Soror fratri venenum dedit? quamdiu luctati ſumus, vt crederetur nouerca priuigno dediſſe? Nouerca quod volueras conſecuta es. damnaſſe iam pœnitet. *Argentarij*. Facio rem, Iudices, non nouam; liberos meos à nouerca vindico. Peto, ne quia filium vindicaui, filiam perdam. Niſi ſuccurritis, nouerca vicit, ego victus ſum. Duxi, neſcio peiorem vxorem, an nouercam. Hoc mihi carior eſt, quod tam inuiſa matri fuit. *Cornelij Hiſpani*. Si conſcia eſſet, neminem expectarem: ſcitis quemadmodum veneficam oderim. Inſtabam tormentis: aiebam, Morere peiùs quàm odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes videbantur, non ſatis inſidere verbera.

ra. dixit: Si quid adijcere tormentis tuis poſſum, puto iubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem. Quid expauiſti puella? quid ad ſinus meos refugiſti? quid extimuiſti tanquam nouercam? *Marilij*. Nè inter ſupplicia quidem deſinit occidere: & hanc quiſquam putet non potuiſſe venenum ſine conſcia dare? Puella, quæ occidiſſe fratrem dicitur, quid antè peccauit? nouerca quoque antè occidit priuignum quàm filiam. &, Bonæ ſpei eſt: quæritis argumentum? matri ſuæ non placet. *Arellij Fuſci*. Etiam cineribus tuis infeſta eſt nouerca. quod vnum poteſt, perſequitur ſororem tuam. Quid adhuc poteſt noſſe, niſi fratrem? profit illi apud vos, quòd illam pater laudat, profit quòd talis mater accuſat. *Mentonis*. Non miſereris huius? miſerior eſt quàm frater. Ille habuit ſine dubio nouercam torquere. Conſecuta es mulier quod voluiſti. ſolus omniũ magis ſenſi nouercam, cùm perdidi. *Porcij Latronis*. Habui filiũ tã bonum, vt illũ amare poſſet etiã nouerca: niſi in eam incidiſſet quæ poſſet etiam filiam odiſſe. Huc mea ſcelera reciderũt, vt parricidiũ puellare ſit. ætas, ſi magnitudinẽ rei non intelligit, nõ eſt idonea parricidio. Sed veneficæ, inquit, filia eſt. Si parentes inſpiciuntur, cur non potiùs patri videatur ſimilis, cui placet, quàm matri cui diſplicet? Denique non recuſo, quò minùs in illa vel matris exigatur imitatio. illa cùm huius ætatis e-

rat,nec nouerca erat,nec venefica. *Albutij Sili.* Duxi vxorem, nullis adhuc inquinatam fabulis. nec miror, innocentem tunc fuiſſe: adhuc puella erat. *Blandi*. Vt ſcelerata ſit nempe matri ſuæ ſimilis eſt: antè veneficium oportet faciat quàm parricidium. Filia , inquit , conſcia eſt. Dij te perdant: etiam cùm torqueris, occidiſti. Seruus tortus Catonem conſcium furti dixit. Quid agitis? verùm plus creditis tormentis, an Catoni? *Buteonis*. Si conſcius à te puella quæretur, nominato patrem. Quod nouerca tam ſerò, puella tam citò? Filia, inquit, conſcia eſt. Malè pereas: at ego te putabam vnius nouercam. *Triarij*. Filia, inquit, tua conſcia eſt. Videbatur ſibi poſt hanc vocem viciſſe. Amiſſum fratrem fleuit in funere, totius populi habitum lacrimis ſuis expreſſit: itaque illam nouerca peiùs perire voluit quàm priuignum. Filia, inquit, conſcia eſt. Hoc vltimum fuit nouercæ veneficium. *Q. Haterij*. Succurrite quæſo, ne cùm torta ſit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur, occiderit. Liberos ſemper effero vnius mulieris aut mendacio, aut veneno. Non flet quantum reæ ſatis eſt. quemadmodum illi extorquebo lacrimas? afferte mihi imaginem fratris. video ſubito deſiderio fletus concitatos, nunquid talem vultum, cùm mater torqueretur, habuit?

Pars altera. *Triarij*. Si odiſſemus te, patere-

pateremur cum eiuſmodi filia viuere? Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur: venena ſtatim à radicibus peſtifera ſunt. Quantum illi ad ſcelera ætatis adiecit, quòd illam nouerca peperit? Quid illa,quę fratrem in moram patri ſequenti ſparſit? Habemus exemplum,quòd & ſorori conueniat, & virgini.

Diuiſio. *Ceſtius* in duas partes coniecturam diuiſit, & primùm quæſiuit, An conſcia illi opus fuerit: deinde, Si opus fuit, an hanc habuerit. Non ſeruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, Non poſſe ſororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam voluit videri, vt nulli eſſet idonea miniſterio. Itaque elegantiſſimè deridebat *Montanus Votienus* in hac controuerſia ineptias rhetorum, quòd ſic declamarent, tanquam hæc quæ nominata eſt, infans eſſet: nec intelligerent ſi talis eſſet, ne futuram quidem ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis: puellam eius ætatis, in qua torta, credibile ſcelus illud quidem, ſed intolerabile eſſe aiebat. Induxerat *Ceſtius* matrem dicentem filiæ: Da fratri venenum. *Triarius* multo rem magis ineptam, quia non inuenit illam, ſed concupiuit; nam exceſſus ſententiam traxit. Induxerat nouercam dicentem: Da fratri venenum. fecit illam reſpondentem; Mater & mihi da: quid enim eſt tam abſurdum, quàm ma-

trem ſic locutam cum puella, Da fratri venenum? Non ferebant nec illam Triarij ſententiam, qua aliter *Haterius* vſus eſt, cùm ad epilogum perueniſſet. Hoc loco debebat reus flere; non flet puella: inueniat quemadmodum fleat aliquis, hoc eſt imaginem fratris. Illa enim ſi tam puella eſt, vt dicat, Mater, quid eſt venenum? non poteſt tantæ pietatis eſſe, vt eam imago fratris in lacrymas concitet. Tantus autem error eſt in omnibus ſtudiis, maximè in eloquentia, cuius regula incerta eſt, vt vitia quidam ſua & intelligant, & ament. *Ceſtius* pueriliter ſe dixiſſe intelligebat; Mater, quid eſt venenum? Deridebat enim *Murrhedium*, qui hanc ſententiam imitatus eſt in epilogo, cùm alloqui cœpiſſet puellam, & diceret; Compone te in periclitantium habitum, profunde lacrimas, manus ad genua dimitte, rea es. Fecerat reſpondentem puellam; Pater, quid eſt rea? Et aiebat Ceſtius; Quod ſi ad deridendum me dixit, homo venuſtus fuit. Et ego nunc ſcio, me ineptam ſententiam dicere. Multa autem dico, non quia mihi placent, ſed quia audientibus placitura ſunt. Et illud *Rufi Vibij* tolerabilius aiebat eſſe, ſed & ipſum aliqua obiurgatione dignum. dixerat in epilogo; Nutrix ream tolle. Illud in *Haterio*, qui & promiſit oratorem, & præſtitit, negabat ſe poſſe ferre quod dixerat; Hæc rea non mittenda in exilium, ſed ferenda

renda eſt. Cùm ſciret, inquit, in exilium exportandos locari ſolere. quid enim intelligi vult hac ſententia, niſi ex toto puellam ambulare non poſſe? Vſque in exilium; verum eſt. ſed nec mater eius potuiſſet. *Silo* à parte patris comparationem fecit inter ſe matris, & filiæ. totam hac figura declamauit. Non ſum, inquit, vobis dicturus, qualis debeat eſſe venefica. operam perdam, ſi cœpero deſcribere, debere eſſe ætate prouectam, vſu exercitatam, inuiſam viro, quæ poſſit etiam filiam occidere. Superuacuum eſt vti pluribus verbis. in hac ipſa cauſa habemus veneficę exemplar. Comparemus inter ſe duas reas. nec eſt quòd quæratis aliquem, qui cognitionem veſtrã per omnes comparationis parteis ducat. ego vobis dicam, quomodo illam accuſauerim. Ego illi obieci anteactam vitam: vos illi poteſtis obijcere? Et ſic omnia circumiit, & comparando defendit. Illam quæſtiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibuſdam, Non illi vtique fuiſſe opus & conſcia, ſic tranſcurrit: Aiebat, inquit, tota actione rea hæc, Quam conſciam habueram? ego negabam illi opus fuiſſe. aiebam, In eadem domo eras, venenum notum erat, nouercæ occaſio facilis conuiuenti, non eras ſuſpecta, nemo te timebat propter ſororem. Ex altera parte hoc vſus eſt colore: Nouercam video venenum dediſſe, vt filia ſua ſola he-

res eſſet: eandem illi & conſciam fuiſſe veneficij, & cauſam. Omnes declamatores aiebat voluiſſe aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam conſciam. dixit, inquit, *Hybreas*: Τί οὖν; ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρός: οὐκ ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς. Hanc ſententiam *Fuſcus Arellius* cùm eſſet ex Aſia, non caſu dixit, ſed tranſtulit ad verbum quidem: Quid ergo? inquit. mentita eſt de filia ſua? immo de mea. Modeſtiùs hanc ſententiam vertit *Haterius*: Quid ergo? mentita eſt, quæ nihil lamentabatur de accuſatoris ſui filia? *Ceſtius* dixit: Nominauit priuigni ſui ſororem. *Albutius* dixit: Quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius à quo occidebatur, ſorori eius quem occiderat? *Triarius* dixit: Quid ergo mater mentita eſt? tolle matris nomen, poſt damnationem nouerca eſt. *Blandus* dixit: Nominabo iſtam quæ patri affuit, iſtam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. *Silo Pompeius* dixit: Filia, inquit, mihi conſcia eſt. poſt hoc, eundem vultum eius notaui, quem videram moriente priuigno. *Montanus Votienus* Marcellum Marcium amicum ſuum, cuius frequenter mentionem in ſcriptis ſuis facit, tanquam hominis diſerti, aiebat hanc dixiſſe ſententiam: Inuenit quomodo damnata accuſaret, moriens occideret, torta torqueret. non eſt hoc indicium, ſed alterum nouercę veneficium. *Latro* dixerat,

cùm deſcripſiſſet tormenta: Inſtabam ſuper caput non accuſator, ſed tortor: ipſe ignes ſubijciebam, ipſe ad intendendum eculeum manus admouebam. ego non bibam ſanguinem iſtius, non eruam oculos? filium mihi eripuit: niſi citiùs illam oppreſſiſſem,& filiam abſtuliſſet. *Triarius* dixit: Cùm accuſarem, obieci veneficium. In vltima parte inter preces meas excitaui puellam ad vltionem fratris ſui. Hæc res maximè, Iudices, mouit, hęc maximè nouercam offendit. *Albutius* dixit. Poſtquã nominauit filiam, ad me reſpexit: videlicet vt ſciret, an ſatis torſiſſet. *Nicetes* egregiè dixit in hoc eodem loco: *ὁ συνοῖδ' ἐμοὶ, φησὶν ἡ θυγάτηρ, καὶ προσέθηκεν ἐκ τούτου.* *Montanus* cùm diceret illum locum, quamuis ſceleratos parentes, velle tã men innocentes liberos ſuos eſſe, dixit: poteſt iſta filiam veneficam fingere, ſi poteſt facere. difficilius eſt filios inquinare, quàm perdere. & illud: Fauete ſæculo, Iudices, cùm ingentia ſcelera ferat, ne etiam immatura tulerit. fauete. nullum ſcelus commiſſum ſit, niſi quod ſolet. fauete, vt potiùs non deſierit nouerca parricidium facere, quàm ſoror cœperit. Damnare illam potui, effugere non potui. Serò feciſti nouerca. ſi hoc ante dixiſſes, potuiſti præuaricationẽ paciſci. rectè cùm damnareris, animoſa eras. rectè nihil potes facere. ſi qua fides accuſator inſidias reæ timui, nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe

omnes prægustaui cibos. O incauta futuri mortalitas! poſtquam ad tortorem perduxi nouercam, timere de filia deſiij?

Color. Omnes illo colore vſi ſunt, nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. *Gallio* plura dixit: Fortaſſe, inquit, hanc nominauit, vt veros conſcios celaret: fortaſſe, vt quia acerrimè inſtabat accuſator, hoc metu territus finem tormentis imponeret: fortaſſe in dolore tormentorum ſtupefacta neſciuit quid loqueretur. Nouiſſimè dixit, Fortaſſe in hoc, vt quæ pœnas veneficij dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adiecit: Ex meis hoc affectibus æſtimo. cùm tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes vltionis vias, oblitus innocentiæ. ſi proprios habuiſset liberos nouerca, occidiſsem. In hanc ipſam quotiens impetum facere volui? ſed propter hoc à me tuta erat, quòd à matre non erat.

GRÆCA EXPLETA.

a Quid igitur? in ſuam filiam mentitus eſt? non; verùm in meam.

b Conſcia mihi ſum, ait filia. Et exinde adiecit.

LIBER QVINTVS.

Seneca Nouato, Senecæ, Melæ Filijs S.

QVOD vltra mihi moleſti ſitis, non eſt. Interrogate, ſi qua vultis, & ſinite

nite me ab iſtis iuuenilibus ſtudijs ad ſenectutem meam reuerti. Fatebor vobis, iam res tædio eſt. Primò libenter aſſilui, velut optimam vitæ meę partem mihi reducturus: deinde iam pudet, quandiu non ſeriam rem agam. Scholaſtica ſtudia leuiter tractata delectant: contrectata & propiùs admota, faſtidio ſunt. Sinite ergo me ſemel exhaurire memoriam meã, & admittite vel adactum iureiurando, quod adfirmem dixiſſe me quæ ſciui, quæque audiui, quæque ad hanc rem pertinere credidi. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore ſuum populum habuit, cùm illum homines non in ipſius honorem laudarent, ſed in ſoceri ferrent: quomodo L. Aſprenas, aut Quinctilianus declamauerit: tranſeo iſtos, quorum fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis, cùm illum mecum audieritis, iniqui eſtis. Non noui quenquam, cuius ingenio P. R. pertinaciùs ignouerit. Dicebat negligenter ſæpe cauſam in ipſis ſubſelliis: ſępe dum amicitur, dicebat: deinde litiganti ſimilior quàm agenti, cupiebat euocare aliquam vocem aduerſariorũ, & in altercatione vires ſuas nouerat. Nihil erat illo venuſtius, nihil paratius; genus dicendi antiquum, verborum quoque nõ vulgarium grauitas, ipſe cultus habituſq; corporis, mirè ad auctoritatem oratoriam

aptatus.

aptatus. Sed ex ijs omnibus ſcire poſſes non quantum oratorem præſtaret Scaurus, ſed quantũ deſereret. Pleræque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenij veſtigium extabat. rarò aliqua actio bona, ſed quam fortunæ imputares. Sed illum longa, immò perpetua deſidia eò perduxerat, vt nihil curare vellet, nihil poſſet. Orationes ſeptem edidit, quæ deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt. Benè cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius lugent, multoque diſſolutiores ipſis actionibus. Illas enim cùm deſtituerit cura, calor adiuuat: ij caloris minus habent, negligentiæ non minus. Declamantem audiuimus, nouiſſimè quidem cum M. Lepido ita, vt quod difficillimum erat, ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis? Declamauit non quidem populo, ſed egregiè. Non admittebat populum: & quia nondum hæc conſuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis. faciebat enim cenſorium ſupercilium, cùm alius animo eſſet. Magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus, ad famam ingenij, confitentibus magis hominibus peruenerat, quàm volentibus. Summa egeſtas erat, ſumma infâmia, ſummum odium. Magna autem debet eſſe eloquentia, quæ inuitis placeat, cùm ingenia fauor hominum oſtendat, fauor alat, quantam vim eſſe o-

por-

portet, quæ inter obſtantia erumpat? Nemo erat, quin cùm homini omnia obiecerat, ingenio multũ tribueret. Color orationis antiquæ, vigor nouæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſæculum medius, vt illum poſſet vtraque pars ſibi vindicare. Libertas tanta, vt libertatis nomen excederet. vt quia paſſim ordines hominesq́ue laniabat, Rabienus vocaretur. Animus per vitia ingens, & ad ſimilitudinem ingenij ſui violentus, & qui Pompeianos ſpiritus nondũ in tanta pace poſuiſſet. In hunc primùm excogitata eſt noua pœna. effectum eſt enim per inimicos, vt omnes eius libri incenderentur. Res noua & inſueta, ſupplicia de ſtudijs ſumi. Bono hercule publico, iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inuenta eſt. Quid enim futurum fuit, ſi ingenium Ciceronis triumuiris libuiſſet proſcribere? Sunt dij immortales lenti quidem, ſed certi vindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientium regerunt: vt iuſtiſſima patiendi vice, quod quiſque alieno excogitauit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo. Quæ vos dementiſſimi homines tanta vecordia agitat? parum videlicet in pœnas notæ crudelitatis eſt. conquirite in voſmetipſos noua, quibus pereatis: & ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxit, ſicut ingenium memoriamq́ue nominis, inuenite quemadmodum perducatis ad eandem

dem rem corporis mala. Facem ſtudijs ſubdere, & in monumenta diſciplinarum animaduertere, quanta & quàm non contenta certa materia ſæuitia eſt? Dij meliùs quod eo ſæculo iſta ingeniorum ſupplicia cœperunt, quo & ingenia defecerunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat, poſteà viuentis adhuc ſcripta combuſta ſunt: iam non malo exemplo, quia ſuo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo voluit, ſed in monumenta ſe maiorum ſuorum ferri iuſſit, atque ita includi: veritus ſcilicet, ne ignis qui nomini ſuo ſubiectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantum ſeipſe, ſed etiam ſepeliuit. Memini aliquando cũ recitaret hiſtoriam, magnam partem conuoluiſſe, & dixiſſe: Hæc quæ tranſeo, poſt mortem meam legentur. Quanta in illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Caſſij Seueri, hominis Labieno iunctiſſimi, bellè dicta res ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex S. C. vrebantur: Nunc me, inquit, viuum vri oportet, qui illos edidici. Monſtrabo vobis bellum libellum, quem à Gallione veſtro petatis. Recitauit reſcriptum Labieni pro Batyllo Mæcenatis, in quo ſuſpicietis adoleſcentis animum, illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam nihil, quod interrogetis, reſtat. Muſa rhetor, quem interdum ſoletis audire,

licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenij, nihil cordis. Omnia vſque ad vltimum tumorem perducta, vt non extra ſanitatem, ſed extra naturam eſſent. Quis enim ferret hominem de ſiphonibus dicentem, *Cœlo repluunt*: de ſparſionibus, *Odoratos imbres*: & in cultum viridium, *Calatas ſiluas*: & in pictura, *Nemora ſurgentia?* Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentem, cùm vos me illò perduxiſſetis; Quicquid auium volitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur ventribus. Quære nunc, cur ſubitò moriamur: mortibus viuimus. Non ergo & ſi iam manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri. non ſum ex iudicibus ſeueriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingenijs puto: ſed donanda vitia, non portenta ſunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta ſunt, non ſubtraham. ne plura videantur, vel ſubiicietis vos. Oſcus non incommodè dixit, ſed ſibi nocuit, dum nihil ſine ſchemate dicere cupit. oratio eius non figurata erat, ſed praua. Itaque non inurbanè. Pacatus rhetor, cùm illi Maſſiliæ mane occurriſſet, ſchemate illum ſalutauit. Poteram, inquit, dicere: Aue Oſce. Ipſe ab eloquentia multũ aberat, natus ad contumelias omnium ingenijs inurendas. Nulli non impreſſit aliquid, quod effugere non poſſet. Ille Paſſieno, prima

eius

eius ſyllaba in Græcum mutata, obſcœnum nomen impoſuit, declamatori ſubtili, ſed arido. Ille Sparſo dixit, ſcholam communem cum rhetore quodam habenti: Tu potes controuerſiam intelligere, qui non intelligis te laterem lauare? Sparſus autem dicebat valenter, ſed durè. Ad imitationem Latronis ſe direxerat: non tamen vnquam ſimilis illi erat, niſi cùm eadē diceret. Vtebatur ſuis verbis, Latronis ſententijs. Cum Baſſo certamen illi fuit, quem vos quoque audiſtis, homine diſerto: cui demptam velim quam conſectabatur amaritudinem & ſimulationē actionis oratorię. Nihil indecentius, quā vbi ſcholaſticus quod non nouit, imitatur. Amabam itaque Capitonem, cuius declamatio eſt de Popilio hæc quæ meo Latroni ſubijcitur. Bona fide Scholaſticus erat. in his declamationibus quæ illi benè ceſſerunt; nulli non poſt primum Tetracolon præferendus. Primum Tetracolon quorum faciam, quęritis? Latronis, Fuſci, Albutij; Gallionis. Hi quotiens conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma: reliquos, vt vobis videtur, componite. Ego vobis omnium feci poteſtatē. hos minùs nobiles finite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & ſi quis eſt nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad ſatietatem veſtrā me præſtiterim, permittite me mihi & aliquos; quos non noſtis, ex ſinu proferre: quibus

quo

quo minùs ad famam peruenerint, non ingenium defuit, ſed locus. Benè declamauit Gauius Silo: cui Cæſar Auguſtus, cùm frequenter cauſas agĕtem in Terracinenſi colonia vidiſſet, plenum teſtimonium reddidit. dixit enim, Nunquam audiui patremfamilias diſertiorem. Erat qui patremfamilias præferret, oratorem ſubduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abſcondere. Solebat declamare ſtudioſè Turrinus Clodius, cuius filius fraterno vobis amore coniunctus eſt, adoleſcens ſummę eloquentiæ futurus, niſi mallet exercere quantum habet, quàm ſequi quantum conſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiſerat, dum Apollodorum ſequitur, & ſummam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi ſuperfuit virium, quantum valeret, etiam ſi ars abeſſet. Sententias dicebat excitatas, inſidioſè aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controuerſiam fecit: Latro numquam ſolebat diſputare in conuiuio, at aliquando declamare ex tempore ſolebat. Dicebat quoſdam eſſe colores, prima facie duros, aſperos: eos non poſſe, niſi actione probari. Negabat itaque vlli placere poſſe, niſi totum noſſent ſe, & ſuas vires, & illarum fiducia alijs metuenda & prærupta euadere. Multa ſe non perſuadere iudici, ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tu-

tum:

tum: non quia imbecillius erat, ſed quia circumſpectus. cauſas nemo propoſuit diligentiùs, nemo reſpondit paratiùs: & pecuniam itaque & dignitatem. quam primùm in prouincia Hiſpania habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidem erat patre ſplendidiſſimo, auo D. Iulij hoſpite: ſed ciuili bello attenuatæ domus nobilis vires excitauit, & ita ad ſummam perduxit dignitatem, vt ſi quid illi defuit, ſcias locum defuiſſe. Inde filius quoque eius, id eſt: meus (nunquam enim illum à vobis diſtinxi) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex induſtria retundit. Hoc & in ipſo genere vitæ ſequitur, ad ſumma euaſurus iuuenis, niſi modicis contentus eſſet. ideò dignus eſt, cuius tam modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem: Horum nomina non me à nimio fauore, ſed à certo poſuiſſe iudicio ſcietis: cùm ſententias eorum retulero; aut pares notiſſimorum auctorum ſententijs, aut præferendas.

CONTROVERSIA XXX.

Lugens pauperis filius diuitem ſequens.

Lex. *Iniuriarum ſit actio.* Thema. *Quidam cùm haberet filium, & diuitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus diuitem ſequebatur. Diues eduxit eum in ius & poſtu-*

poſtulauit, ſi quid ſuſpicaretur, accuſaret ſe. Pauper ait, Accuſabo, cùm potero: & nihilominus ſordidatus diuitem ſequebatur. Cùm peteret honores diues, repulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperem.

PRO PAVPERE. *Vibij Galli*. Gratias diuiti, quòd quos odit, reos iam facere contentus eſt. interdiu publico nobis interdicitur: quærite quid nocte fiat. Non ambulabis, inquit, eadem via quà ego, non calcabis veſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidatam veſtem, non flebis inuito me, non tacebis: perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. *Albutij Sili*. Quòd ſordidatus fui, luctus eſt: quòd fleui, pietas eſt: quòd non accuſaui, timoris eſt: quòd repulſus eſt, veſtrum eſt. Non taceam, qui adhuc viuo, quòd tacui? Noſtis populi loquacis ſuſpiciones. Quare iſte honores illo viuo nunquam petijt? ego verò omnes quæſo, omnes vt me in inquiſitionem paternæ mortis adiuuent: & ad tua genua diues veniſſem, niſi timerem, ne inuidiam tibi fieri diceres: & iampridem hoc animo ſequor, occaſionem loquendi capto: nec mehercules poſſum dicere, inhumanitate tua fieri quod non audeo: ſed vitium me meum ſequitur. Taceo. vtinam hoc vitiũ habuiſſet & pater. dum liberè loquitur multos offendit: neque te puto ſolum in ciuitate

habuit

habuit inimicum. Vt iſte ait, cauſam meã populo probaui. *Iulÿ Baſſi.* Quando autem iſtis diuitibus non ſordidati ſumus? accuſa, inquit, pauper diuitem, egens candidatum. ego accuſem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius vocauit. Accuſa, inquit: reum me perage, perora: quis accuſare ſic loquentem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? quaſi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant. *Ceſtÿ Pÿ.* Non eſſem reus, ſi accuſaſſem. barba demiſſa, ſordidatus cum criminibus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non deſinam inquirere percuſſorem: & fortaſſe iam inueni. Quàm ſubitò pater meus in media ciuitate: Quid me intueris? quid obſeruas? quid dicam? ſubductus eſt. *Arellÿ Fuſci Patris.* Incedere magno comitatu, ſplendido cultu, non eſt fortunæ meæ: iſta diuites poſſunt: ſatis eſt, ſi viuimus. Cùm ſpoliatum cadauer non ſit, quis fuerit percuſſor, neſcio. quiſquis fuit, quaſi diues ſpolia contempſit. Quare, inquit, me ſequeris per publicum? facinus indignum commiſſum eſt: diues & pauper per eadem veſtigia inceſſimus. *Oſci.* Accuſa, inquit, vbi eſt qui primo cœperat? Vellem pater meus quoque à te non diſceſſiſſet, viueret. Quare, inquit, me reum non facis? quia accuſatorem me non times. Mortuo patre meo, metuo enim ne quis iniuriam ſibi fieri putet, ſi dixero occiſum.

Occi-

Occiſus eſt pater meus; à quo? ſi permittis, neſcio. *Iunij Gallionis*. Quid iſte accuſanti feciſſet, qui perſequitur tacentem? cur non agis? quia vis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio, ſordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præſtare? in honorem eius veſtem mutauit. *Fuluij Sparſi*. Sordidatus es, inquit, fles. hoc dicis; Pauperis occiſi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate ſaluis legibus occiſus eſt. quis hoc ſine lacrimis narrare poſſit? non deponam has ſordes, niſi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? neſcio. nihil amplius teſtari poſſum quàm hanc vocem meam; Adhuc neſcio. Delibero interim, vt induam veſtem quam patri meo reliquit percuſſor. Cur me ſequeris? magiſtratus poſt terga ſua non ſummouent. *Argentarij*. Non vis patrem meum fleam? laceſſere nos vltrò non ſolebat. *Clodij Turrini Patris*, Quare, inquit, ſordes ſumpſiſti? quid igitur? ne lugebo quidem quem vindicare non poſſum; nulli iniuriam facio niſi patri, quem adhuc tacitus fleo. *Porcij Latronis*. Cuius neceſſarius, ita crudeliter interempti patris dolor eſt. Nihil fortius eſt, quàm quod gemit. Accuſa, inquit, me, vnde tam ſecurus es? inueniſse videris, quis alius occiderit. Non erat præda quam graſsator ſequeretur, ſed erat virtus ſumma, firmiſſimum ignoti munimentum, contu-

max aduerſus faſtidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Neſcio quomodo miſerum eſſe interdum in miſeria iuuat, & plerumque omnis dolor per lacrimas effluit. Nimirum funere noſtro exultat. Non ſolebat viuo illo prouocare nos vt reus fieret. Si quis omnium mortalium miſeriarum inter neceſſarias ſuper occiſum patrem lacrimas, increditam adhuc inertiam miratus eſt, in hac indignitate præſentis periculi omnem ſuam ponat admirationem. Si pauper accuſandi diuitis animos non ſumpſit, miramini? quia tacet, reus eſt. Per has lacrimas, per hunc ſqualorem, per hæc neceſſaria omnibus periclitantibus inſtrumenta, non inuidioſum veſtræ miſericordiæ præmium petimus, vt abſoluto ſic eſſe tanquam reo liceat. Potens iſte & gratioſus, &, quod ne ipſe quidem negat, diues fuit, & qui nihil vnquam ſibi putaret timendum, etiam reo. Creſcere deinde in dies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quàm nos pauperes exiſtimare, nos nihil aliud quàm innocentes, inter quotidianas acies ſemper inuicti. quis de noſtra interim morte cogitauerit, neſcio: quod diſſimulari non poteſt, ſcio quis optauerit: Venit iſte cũ turba clientium & paraſitorum, & aduerſus paupertatem totam regiam ſuam effundit. Cur me non accuſas? non poſtulas? vix tempe-
rabat

rabat quin diceret: Quid ego in te accuſatorem non audeam, qui occidendum eum curaui, qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerunque finitimæ inter repentinam diſcordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in vltionem ſatis eſt, quantum quiſque ad maledicendum occupauit. M. Cicero qua violentia in abſentiam Metelli ſtrepit? M. Cato Pulchro obijciente furtorum crimina, audiuit. Quæ maior indignitas eſſe potuit illius ſæculi, quàm aut Pulcher accuſator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra marique victorem fuit qui carmen componeret, vno, vt ait, digito caput ſcalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti ſacratiſſimam eloquentiam lacerat, cùm quidam eius ciuili ſanguine non inquinatas ſolùm manus, ſed infectas ait: atque ille tamen cùm tres conſulatus, ac tres triumphos ſcinderet, adeò non timuit, ne eſſet reus, vt etiam diſertus eſſe curauerit. Solus hic eſt in veſtra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio.

DIVISIO. Latro ſic diuiſit, An in re iniuria ſit. Nulla, inquit, iniuria eſt. Sordidatus ſum, inquam: multi faciunt. Omnia iniurię genera comprehenſa ſunt. pulſare non licet, conuicium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco *Scaurus* dixit: Noua formula iniuriarum compo-

nitur, quod nihil contra bonos mores fecit. Etiam ſi in re iniuria eſt, An ſi non malo animo fecit, tutus ſit. An malo animo faciat. Hoc *Latro* in duas quæſtiones diuiſit, An ſi credidit, ob hoc ipſum patrẽ ſuum occiſum, & propter hoc ſecutus eſt, ignoſcendum illi ſit. Deinde, An credidit. *Gallio* illam primam fecit quæſtionem: An quod liceat cuiquam facere ſi faciat, iniuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare quà velis, ſumere nihil, inquit, vt & alienum iniuriarum facere. Sordidatus es, non queror: ſed ſi ſordes tuæ inuidiam mihi concitant, queror.

Color. De colore quæſitum eſt. Quidam apertè inuecti ſunt in diuitem: quidam ex toto nihil dixerunt: quidã ſecuti ſunt mediam viã. Cùm præter hæc nihil ſit, *Latro* volebat videri inueniſſe quartũ genus, vt hoc modo in diuitem diceret: Tu quidem non feciſti, ſed tamen ego habui cauſas propter quas poſſem decipi, & de te aliquid fruſtra ſuſpicari, quia inſpoliatus pauper inuentus eſt. Hoc eſt autem mediũ illud genus, nec dimittendi diuitẽ, nec accuſandi. Nam & dimittere non debet quẽ diſtulit: & accuſare ob hoc ipſum non debet, quia diſtulit. *Albutius* nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit: Committit iniuriam, inquit: ſi quem non poſtulauit, accuſat. Quare, inquit, ſequeris me? vt aliquando mei miſerearis, vt deſinas afflictam domum perſequi, vt ſcias me in

hoc

hoc habitu accuſare non poſſe, vt concupiſcas gloriam vindicatę mortis. Tu ſolus potes, ſi voles, inuenire quis occiderit, tu accuſare. At me quidam propter hoc ſuſpectum habent. Potes diſcutere iſtam ſuſpicionem. quære quis fecerit. Vt ſcias, inquit, te inuidiam mihi facere: cùm dixiſſem, Accuſa me: non negaſti te accuſaturum, ſed reſpondiſti, Accuſabo cùm potero. Ignoſce mihi, nō magis adhuc quemquam accuſare poſſum, quàm abſoluere. quæro quis fecerit. Hæc leuia argumenta ſunt, hæc vana ſunt quæ alios tangunt: quòd inimicus eſt, quòd ille inſpoliatus inuentus eſt, non eſt quare accuſem, eſt quare ſuſpicer. *Rufus Vibius* hoc colore poſuit: Sordidatus ſum, lugeo: ſequor te, vt tutior ſim: timeo neſcio quem, illum qui patrem meum occidit. ſcio me, quamdiu tecum ſum, perire non poſſe. Dum hunc colorem ſequitur *Murrhedius*, ineptiſſimè dixit: Quare te ſequor? pater meus quia ſolus inambulat, occiſus eſt. *Oſci* color nō placuit Gallioni. Sequor, inquit, vt inueniam quis fecerit. hoc mecum cogito: Quiſquis eſt ille qui fecit, volet hoc inimico imputare; ad diuitem veniet. Multo, inquit, hoc iniurioſius eſt, ſi inquirēdi cauſa facit, ſi non tantùm in conuicium, ſed periculum diuitis ſequitur. *Gallio* ſubtiliter agendum putauit, & ad poſitionem controuerſiæ colorem actionis dirigendum, vt diceret: Suſpicor à te patrem meum oc-

ciſum. quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius eſt? veſtem enim illius ſine dubio neſcio quis percuſſor non concupiſcebat. Dicet aliquis: Quid ergo? ſi inimicus eſt: protinus interfector eſt? non. ideò non accuſo. *Hiſpo Romanus* palam accuſauit, & dixit: Non cauſam ſibi deeſſe; ſed vires. etiam hanc ſententiam in prooemio, magno cum aſſenſu hominum dixit: Eum accuſatorem habeo, qui ſe reum non eſſe miratur. *Baſſus Iulius* in hac controuerſia dixit: Quare me ſequeris per publicum? facinus indignum, Iudices, factum eſt, pauper & diues eandem terram calcamus. Confectari autem ſolebat res ſordidas, & inueniebat qui illas vnicè ſuſpiceret. Memini illum declamantem declaraſſe controuerſiam de lenone, qui decem iuuenibus denuntiauit, ne in lupanar accederent, & foueam igne repletam terra ſuperiecta obruit, in quam adoleſcentibus lapſis & conſumptis accuſatur Reipublicæ læſæ. Apud illum declamantem Albutius faſtidioſus auditor, eos quibus inuidere poterat, admirabatur. Hanc Baſſi ſententiam non mehercules referrem, ſi canem ad oſtium alligaſſes. Idem Latronis illas ſententias aiebat tumidas magis eſſe quàm fortes. Summa hominum admiratione circumferebãtur. Lugent argumenta patres, & oſſa liberorum coniecturam diuidunt. & illam. Producta ſacerdos tuam. & illam: Super ci-

neres

heres liberorum noſtrorum lupanar de quantum eſt. Ipſe vtique laudabat: itaque docuerat. Nam in hac ipſa controuerſia ne Baſſus quidem videbatur aliquid dixiſſe ſordidius. dixit ipſe. Itane peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos? *Euctemon* à filij parte, cùm patrem ſuum narraſſet ſolum ſine comite oppreſſum & occiſum, dixit: *a* Διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατον ἐστὶ μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. & idem: διὰ τί σιγῶ; ὁ πατήρ μου λέγων ἀπέθανεν. *Hermagoras* dixit: *b* κτίσωμεν ἰδίᾳ, ὦ πένητες, πόλιν οἱ καὶ πλούσιοι τὴν αὐτῶν. Illud in narratione: *c* ὑπό τινος ἀνῃρέθη, οὐκ οἶδα. Ἔχει ἐχθροὺς φύσει τὰ τοῦ ἀῤῥεῦστα γῆς * καὶ ᾗ τὸ ῥεῖν ὕδωρ γένηται *al. v: c. καὶ ἡ ῥεῖν δυναμένη *Artemon* dixit: *d* ὅταν εὕρω τὸν φονέα, τότ᾽ εὖ γράψομαι. καὶ πατὲ δεῖ ἂν εὕρω πένητα.

GRÆCA EXPLETA.

a Propterea tutiſſimum eſt cum diuitibus ambulare, cur taceo? pater meus dicendo periit.

b Extruamus priuatim, o inopes, ciuitatem: hi verò diuites ſuam.

c A quo ſublatus ſit, neſcio. terra hoſtes habet tum vbi ab omni aquarum fluxu aliena eſt, tum & vbi ad aquæ fluxum apta nata eſt.

d Quando homicidam repperero, tunc appoſitè accuſabo. & oportet tandem pauperem nanciſcar.

CONTROVERSIA XXXI.

Vir fortis non cedens forti patri.

Lex. *Vir fortis, quod præmium volet, optet. Plures iudicio contendant.* Thema. *Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, vt ſibi cederet. ille non vult. iudicio contendit. vicit patrem. petit pro præmio ſtatuam patri. pater ipſum abdicat.*

IVNII GALLIONIS. Quem optem huius iudicij euentum neſcio. cùm crimen meum ſit, viciſſe. Videtis, quemadmodum in hoc quoque iudicio opera ſua iactat: & miratur quiſquam, ſi hoc patre natus, gloriæ cupidior eſt? Faciles habetis partes, viros fortes iungite. Diſſidemus, quia nimium ſimiles ſumus. Cùm exiremus in aciem, aiebat: Si adoleſcens eſſem, nemo pugnaret fortiùs. maiorum quoq; ſuorum virtutes referebat, ſed omnibus ſe præferebat. Cùm ad ętatem tuam peruenero, non contendam cum vllo, quamuis ſi exemplum tuum ſequi voluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Dicã abdicanti. Non luxuriabor, non amabo. hanc emendationem criminum meorum non poſſum promittere. ego verò pugnabo & fortiter, & fortiſſimè. Vidi patrem iam

iam ſenem loricã induentem: multum eſt pugnare cũ exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Ecce amitto: ego tibi cedere poſſum, ſeni non poſſum. Quod contendi, legis: quod vici, iudiciũ: quod pugnaui, patris eſt. volui cedere: concurrerunt iuuenes, ætatis cauſa agebatur. Vici non filius patrem, ſed iuuenis ſenẽ. Ego vici, ſed omnes patri gratulati ſunt. parui adoleſcens, magnis exẽplis deceptus ſum, dum cogito mecũ Horatiũ Etruſcas acies corpore ſuo ſummouẽtem, & Mucium in hoſtilia arma ruentem; & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere. Tranſibo in ſubſellia tua, complectar inuitum. licèt repugnes, fortior ſum. *Fuluij Sparſi.* Neceſſe fuit mihi fortiter militare: pugnandum habebam non imperatori tantùm, ſed patri. Si tu viciſſes, diceretur: Patri ceſſit: abdicationem enim timuit. Solebas enim ſemper optare, vt contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium vocas duplicem domus noſtræ triumphum? *Clodij Turrini.* Tu Mucio diceres, Non eſt quòd oſtendas iſtam manum? Tu Scipioni poſt deletam Carthaginem, Tace? Loquax eſt virtus, nec oſtendit ſe tantùm, ſed ingerit. Aiunt etiam nunc quidam, Pater ceſſit filio, & in hoc abdicat, vt verum videatur fuiſſe certamen. Opta pater, vt & à nepote vincaris. Poſteà, inquit, fortiter pugnare poteris. vnde ſcio? vulneribus me ſenem

 feci.

feci. Quis te felicior?tu omnes viciſti,te filius. Quanto honeſtius modo pater & filius inter ſe contenderant, honeſtiorem facturus victum vter viciſſet. Dubito quid faciam. tace?ſed ſilentium videtur confeſſio. Narrem virtutes meas? ſed illud quoque nouum accidit mihi, quòd vni abdicato meas narrare non conceſſit. Proceſſi in aciem coram patre. Fortiter,inquit,pugna. Turpe eſt adoleſcenti, vinci à ſene. Auidus ſum gloriæ: hoc ſi vitium eſt, paternum eſt. fortis ſum:numquid improbas pater?aut iam abdicabis, ſi viro fortiſſimo ſum fortior?dicam tamen audacter. Fortiſſimus ſum,nec timeo,in ea ciuitate hoc crimen, in qua fortes etiam ſenes nouimus. *Iulij Baſſi.* Ad te quoque ignominię meę pars redundat. Pudeat te pater, ſi à filio abdicando victus es. *Arellij Fuſci.* Ignoſce, iuuenis erraui: ambitioſus non ero, cùm ſenex fuero. *Gabij Silonis.* Vtrùm putas viciſſe? ego præmium tantùm habeo, tu & pręmium, & virum fortem. Permittente lege fecit, immò in eadem re & habet legem,& timet.

DIVISIO. *** Contrà ait: Si quid fecit quod non licet, lex vindicabit, ſed quicquid licet non oportet. Pater non quæritur de ſcelere filij, ſed de officio. Deinde vtatur quiſque ſua lege. tibi illud licuit, & mihi hoc licet. abdicare liberos liceat, eſt aliqua lex,quæ filio patrem pręferat? Si poteſt abdicari, etiam propter id quod

quod lege permittente fecit: An abdicari etiam propter hoc non poſſit, quòd præmium accepit. Non poteſt, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publicè honoratur. Eidem rei non poteſt præmiũ dari, & nota denuntiari. Cetera iura puto paterno imperio ſubiecta eſſe: hoc ius maius eſt ceteris, quòd victoria de ſumma virtute quæritur. Non potes propter hanc legem filium abdicare, propter quàm à filio victus es. Si poteſt abdicare, An debeat. hoc diuiſit; An etiam ſi non debeat cum patre contendere, ignoſcendum tamen ſit, ſi adoleſcens gloriæ cupiditate lapſus eſt. Deinde, An contendere debuerit. Tum, inquit, & honeſtum certamen erat, & tutum. Quid enim eſt glorioſius quàm aut virum fortem vincere, aut vinci à filio? ſi non debuiſſet contendere, non viciſſet. Et potuit fieri, vt ſi hic tibi ceſſiſset, alius quis ad certamen procederet; qui nunc non proceſſit; quia ſciebat nihil ſibi profuturum. ſi te viciſset, cùm deberet à filio tuo vinci, nulla laus tua fuiſset: apparuiſset enim illam victoriam non viri fortis fuiſse, ſed patris. ſilentio virtutes noſtræ tranſiſsent; nunc illuſtratus es, dum conferuntur. *Turrinus* hoc loco bellè dixit; Plures tibi inuidere cœperunt, poſtquam victus es. Itaque noui generis res accidit. filius vicerat, omnes aiebant; O felicem patrem. Nouiſſimam fecit quæſtionem, An etiam ſi quid iudicio peccauit, præmio emendauerit. Hoc loco di-

xit *Gallio* illam ſententiam, quæ valdè excepta eſt; Cùm diu deprecatus eſſet, ait, ſi nihil profecero, quid me facturum putas? ad templum iturum, aut ad deos ſupplicem?ad tuas ſtatuas confugiam. *Silo Pompeius* tentauit & in hac controuerſia illam quæſtionem, quam in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat eſſe tenendam, An vir fortis abdicari poſſit, aiebat in nulla magis controuerſia illam poſſe tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te poteſt vincere. Miraris, ſi patria lege ſubducitur, qua & comparatur & præfertur?

Color. Colorem pro adoleſcente *Gallio* illum dixit; Meæ, inquit iuuenis, ætatis cauſa agi videbatur, cùm dubitaret exaudiſſe quendam dicentem; Nihil agis; ego tibi cedo, illi non cedo. *Ceſtius* hoc colore vſus eſt, putaſſe ſe ipſi patri honeſtius hoc eſſe, certè domui; laudes vtriuſque in foro inſpici. *Montanus Votienus* ait; Cognoui non quid imperares, ſed quid præcepiſſes; dixeras ſemper, cùm me hortareris ad gloriam, vt nulli cederem. Inuidioſa omnibus in illo iudicio fortuna tua videbatur, cùm quæreretur, vtrùm pugnaſſes felicitùs, an genuiſſes. Non eſt quòd putes me viſum illis fortiorem; decepti ſunt, pater; iudicauerunt non quod erat, ſed quod te malle crediderunt. *Argentarius* ait; Occaſionem beneficij. quæſitu non concupiui accipere; præmium habet alter, alter percipit. *Fuſcus Arellius*

pater

pater ait; Si nauigare imperaſſes, per hibernos fluctus egiſſem ratem; ſi peregrinari, nihil fuiſſet iubente te durum. hanc rem imperabas difficilem forti viro, vinci. *Blandus* hoc colore narrauit; Pater mihi obiecit, quòd illi vna re non ceſſerim? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi quotiens rectè faciendum fuit, ceſſi: ſemper volui videri frugalior, videri volui laborioſior. nam cùm ad vires ventum erat, etiam ipſe cedebat: non ego illum vincebam, ſed ætas. *Turrinus* hoc colore vſus eſt: Volui, inquit, cedere, ſed erant qui dicerent, non licere. hoc enim modo legem ſaluberrimam tolli. Diſputaturi contra præmium patris videbantur, & dicturi; Non licet inter ſe cedere fortibus. non ipſorum tantum cauſa agitur, ſed publica. omnium intereſt ſcire, quis ſit fortiſſimus. His vocibus hominum miſſus ſum ad id certamen, in quo ad iſtum vtraque pertineret victoria. Quid putatis me dicturum? fortiorem me viſum? falſum eſt. cum hoc quoque, quòd ego fortis eram, iſtius eſſet. Quid ergo? quare vicerim, quæritis? Viſum eſt ad ruborem totius iuuentutis pertinere, neminem pugnaſſe fortiùs, quàm ſenem. Et cùm dixiſſet, ſe præmia in patrem contuliſſe: dixit, Vici te pater: ſed nempe vici tibi. *Albutius* hoc colore narrauit: Noluit, inquit, videri per colluſionem patri titulum fortiſſimi viri contigiſſe. Non ceſſi ante iudicium; vt in iudicio

cederem: & feci. Nihil aliud quàm laudaui patrem, virtutes eius retuli: viſus ſum propter hoc ipſum præmio dignus. *Silo Gabius* ait: Solebas mihi pater inter dignorum virorum exempla narrare quędam etiam domeſtica. aiebas autem. Patrem fortem virum habuiſti. vide vt tu ſis fortior. proceſſi tecum in aciem, nec illinc inulti redimus. omnis gloria in vna domo erat. Iubebat Reſp. fortes viros recognoſcere: O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo vidi, quàm iuuenilem! Contendere me vetabat imperio, iubebat exemplo. Ventum eſt in iudicium: omnium quos ego noui, res inuidioſiſſima: quærebatur de patre meo, vtrùm fortior eſſet, an felicior. *Oſcus* hoc colore narrauit. Erant qui accederent, & dicerent: Roga patrem tuum. cedat tibi. non eſt vtile Reipublicæ hoſtium excitare animos. excitabuntur, ſi ſcierint, neminem in hac ciuitate eſſe fortiorem quàm ſenem. illi me coegerunt, quaſi tunc quoque aliquid præſtiturus eſſem Reipublicæ, venire in iudicium: in quo quid habet? ego ſum iudicatus iunior. *Dento* dixit: Timeo ne ob hoc ipſum patri vilior fiam, ego ſciam an vſquam glorioſus ſit. *Triarius* hoc colore vſus eſt: In iudicio volui tibi cedere, vt non imperaſſe videreris, ſed viciſſe, & ceſſi. defunctoriè cauſam meam egiſſem? notum ſit illum cedere quia parum eſt illi, non putabat. *Nicetes*

in hac controuerſia dixit: *a* Εἰ ὁ πάππος ὑπό τῆς φύσεως ἀποδοθείς ΗΜΕΙΣ ἡμῖν παρέστη τῷ τότε δικαστηρίῳ, οὐκ ἂν εἶπεν. τίς νῦ μοι ἡμέρη ἥδε θεοὶ φίλοι; νὴ δία μάλα χαίρων. οἵτ᾽ ἀρητῆς περίδηρι νεῖχουσιν, εἶπον μῶν ὅδε πατρὸς ἀμείνων; *Scaurus* hūc ſenſum aliter dixit: O ſi auus meus intereſſet iudicio, quàm libenter ſpectaret & diſcordiam noſtram? Clamaſſet mihi: Non eſt quod cedas, ipſe mihi nunquam ceſſit. *Labienus* partem patris declamauit, & dixit quod etiam deſertoribus licet: Nolo habitare cum aduerſario meo. non capit idem contubernium fortem virum & victum. Statuam, inquit, tibi poſui. imò ne poſſem vnquam me victum obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

GRÆCA EXPLETA.

a An auus ille à natura datus; nobis adfuerit in eo quod tunc inſtitutum eſt iudicio, non facilè dixerit. Quæ mihi dies hæc, cari dij? per Iouem valde gaudebo. illi qui de virtute contentionem ſuſcipiunt, dixerunt, num hic patre melior?

CONTROVERSIA XXXII.

Demens quod mori coegerit filiam.

Lex. *Dementia fit actio.* Thema. *Bello ciuili quædam virum ſecuta eſt, cùm in diuerſa parte haberet patrem, & fratrem. victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrem, non recepta*

in domum, dixit, Quemadmodum tibi vis ſatisfaciam? Ille reſpondit: Morere. Suſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementia.

CONTRA PATREM. *Porcij Latronis.* Sic ſibi ſatisfieri ne victor quidem voluit: excuſauit victos, qui reſtituit. Quoniam repoſcis vitam, quam dediſti, accipe. Nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. *Oſci.* Inquinaſti filiæ ſanguine penates. quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Cæſar Pompeij caput, fleuit, & hoc illi propter filiam præſtitit. *Arellij Fuſci.* Quemadmodum tibi vis faciam ſatis? Hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat puella. Filiam habuit adeò piam & in maritum & in patrem, vt alterum vſque in mortem ſecuta ſit: alteri etiam per mortem ſatisfecerit. quàm periculoſè eum offendo, qui ſimul iraſci cœpit, neſcit ignoſcere? *Clodij Turrini Patris.* Morere. Quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere nollet? Niſi occupaſſes ſoror, fortaſſe pater tibi ſatis feciſſet. Hoc certum habeo. vnuſquiſq; veſtrum ſuadebat puellæ: Ad iratum patrem venis: in quas potes te compone blanditias: roga, deprecare: ſi nihil proficies, habes quemadmodum cogas: morituram te denuntia. Hoc quod ignouiſti, victor, ad viros pertinet: illi tibi gratias agunt. nam fœminas, ne ſi iraſcereris quidem, proſcripſiſſes. Quare

ſecuta es virum? Adeò tibi vetera exempla exciderunt bonarum coniugum quibus filiam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum viri redemit ſuo: aliqua ſe ſupra ardentis rogum miſit. impĕdiſſet ſe puella viro, niſi ſeruaſſet patri. *Fuluij Sparſi.* Filia ante limen paternũ in cruore ſuo volutatur. quid exhorruiſtis? paterna ſatisfactio eſt. Noſtis domus noſtræ legem: aut dicendum mihi, aut moriendum eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio, qua filia exoratum patrem ſibi non ſentit? *Albutij Sili.* Vtræ meliores partes eſſent, ſoli videbantur iudicare dij poſſe. Si vis ſatisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, iraſcare malo. Si parricidium eſt, fuiſſe in diuerſis partibus, nunquam defendiſſet apud Cæſarem Ligarium Cicero. Marce Tulli, quàm leue iudicaſti crimen, de quo confeſſus es! Dona filiam, ſi miſericors es, deprecanti: ſi hoſtis, edicto: ſi pater, naturę: ſi iudex, cauſæ: ſi iratus es, fratri. *Buteonis.* Ante ipſum limen domus deceſſit, ne dubitari poſſet, vtrùm marito periſſet, an patri. vbi ſtuduiſti? nego te iſtuc in bello didiciſſe. *Marillij.* Meruerat, inquit, mori etiamnum accuſas? certè iam tibi ſatisfactum eſt. O nouum monſtrum! irato victore viuendum eſt: exorato patre moriendum eſt. *Paſſieni.* Vtinam interueniſſem, non ſatisfeciſſes ſola patri. Furioſum te dicerem, ſi prò genero non rogaſſes. Secutus eſt gener diuerſas partes, vxor ſuas. *Labieni.* Hoc, obſequio

conſequatur denique, vt intra domum moriatur. M. Cato, quo viro nihil ſpecioſius ciuilis tempeſtas abſtulit, potuit beneficio Cæſaris viuere, ſicut Tullius, ſi voluiſſet. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. *Muſa*. Allato ad ſe capite Cn. Pompeij, Cæſar auertiſse oculos dicitur: quod tu ne in morte filiæ quidem feciſti. *Cornelij Hiſpani*. Peruagata eſt illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, & vſque ad vltimę plebis ſupplicia deſcendit: nihil in ciuitate noſtra immune victoris iræ præter fœminas fuit. Hanc laudem miſeræ vrbi ſeruare licuit. At tu pater, vt victor inſanis. *Mentonis*. Semel repulſa iterum redit: iterum repulſa, tertiò rogat: non fatigatur, ſcit exorari etiam hoſteis. O te crudelem, niſi iam tibi & pro genero ſatisfactum eſt: Non ignoro, in quanto periculo ſim, neſcit placari iratus. & hoc etiam ſi filiæ excanduit. *Triarij*. An non exorares victorem pro alio pater? Morere, inquit. Illi quoque quibus animaduertere in damnatos neceſse eſt, non dicunt *Occide*, non *Morere*: ſed *Age lege*: crudelitatem imperij verbo mitiore ſubducunt.

Pars altera. *Turrinus Clodius* bellè dixit: Nolite mirari ſi durioribus vtar: non ſum proceſsurus vltra verba: minabor, deinde ignoſcam. fecit & victo.

DIVISIO. *Latro* vſus eſt in hac controuerſia, illa vulgata quæſtione: An poſſit agi cum patre ob vllam aliam rem, quàm

quàm ob dementiam. Impotens ſum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Dic, Deſipis, nihil intelligis. ego ſanitatis meæ ſi potuero, argumenta colligam: dicam in ſenatu non ſtultè ſententiam. Quid tibi videor feciſſe dementer? Partes malè egi? damnare non potes patrem propter verba, immò propter verbum. Si damnari dementiæ aliquis pater, etiam non demens, ob aliquod improbandum factum poteſt, an hic poſſit. Hoc in duo diuiſit. An etiam ſi hoc animo dixit, vt filiam mori vellet, damnandus tamen non ſit. Hic accuſatio filiæ, contrarias parteis à patre ſequentis, cùm illam ipſa natura publicis excepiſſet malis. Animaduertit Manlius in filium, & victorem: animaduertit Brutus in liberos nō factos hoſteis, ſed futuros. vide an ſub iis exemplis patri fortiùs tantum loqui liceat. Deinde, An non eo animo dixerit, vt eam mori vellet. Dixit, inquit, iratus, cùm vellet caſtigare, non occidere. *Gallio* & illam quæſtionem fecit, An non ob id puella perierit, quòd pater illi tam durè reſponderit. Perijt, inquit, propter deſiderium viri: alioquin vnius verbi amaritudinem morte penſaſſet? Immò mulier præceps, temeraria, inſano flagrans amore & attonito, quæ virum patre relicto ſecuta fuerat, res viri conſecuta eſt. *Silo Pompeius* huic quæſtioni præponebat illam,

cx

ex qua in hanc tranſitus ſit. An etiam ſi propter hoc verbum patris perijt, damnari tamen pater non debeat. nec enim euẽtus imputari debet cuiuſque rei, ſed conſilium. Si poſt hoc verbum puella vixiſſet, nunquid patrẽ dementię damnare poſſes? atqui hoc verbo ſi quid factum eſt, non à patre, ſed à puella factum eſt. Non oportet autem illius temeritatem, dementiam videri patris. Poſt hanc quæſtionem faciebat illam, An ob hoc perierit.

Color. Color à parte accuſatoris ſimplex eſt: ait patrem durum fuiſſe, crudelem, bono publico eum fuiſſe periturum. Dixit durè, inquit, eo vultu, ea affirmatione, vt videretur non iubere tantùm, ſed occidere. Hoc loco dixit *Turrinus Clodius:* Hoc poſt bellum, immò poſt editum: & adiecit, Nunc intelligit Reſp. Imperator, quantum tibi debeat, cui ſine ſanguine ſatisfactum eſt. Omnes enim dixerunt, patre nolente illam nupſiſſe. *Gallio* dixit: Nondum mihi videbatur ſcire quid meruiſſet. volui illam intelligere crimen ſuum. *Ceſtius* hoc loco: Contumaciter, inquit, rogauit, ſic quomodo & periit: non vultu demiſſo, non ſummiſſioribus verbis, nondum tanquam victa: nihil agnoui filiæ, nihil victæ. Primùm quare ad me non fratrem ſuum miſit? an etiam fratri iraſcitur? *Argentarius.* Nos duces exorauimus, quorum liberi in diuerſis partibus

bus fuerant. diximus: Ignoſce nobis ſeueris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccaui, quòd filiam ex hoſtium caſtris venientem non primo verbo recepi? *Turrinus Clodius* ait: Volui fratrem ſorori dare beneficium. eo duriùs loquar, vt ille me pro ſorore ſua deprecetur. Primùm quare me ſolum rogat, cùm debeat duobus ſatisfacere? *Silo Gabius* dixit: Volui, inquam, mora torquere: ſine, inquam, iterùm ac tertiò roget. Nec mitiſſimus quidem victor ſtatim ignouit. *Labienus* ait: Non ſum ſtatim exoratus: & ſi vixiſſet, non eſſem fractus primis vocibus eius: ne tertiò quidem rogatus, aut quartò. At victor citò exoratus eſt. Noli mirari: facilius eſt ignoſcere bello quàm parricidio. *Hiſpanus* de morte eius hoc dixit: Iterum illam nobis vir abduxit. *Albutius*. Tutò me, ait, putaui loqui fortiùs. non dubitaui enim quin frater illi dicturus eſſet: Non eſt quòd timeas, exorabitur; ſi difficilior erit, illum ego rogabo. & ſi rogaſſes adoleſcens, feciſſem non magis tibi ego, quã ſorori tuæ maritus? *Montanus Votienus* dixit: Non eſt quòd putes illam cecidiſſe ira patris: cui vixerat, perijt. illa ſe cui addixit, impendit. Et eundem ſenſum in argumentis, cùm dixit non propter patrem illam periiſſe. Quid ergo, inquis? propter quem? Scis illam virum habuiſſe, pro quo mori poſſet.

CON-

CONTROVERSIA XXXIII.

Debilitans expoſitos.

Lex. *Reipub. læſa ſit actio.* *Thema.* Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reipub. læſæ accuſatur.

CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. *Porcij Latronis.* Æſtimate, quale ſit ſcelus iſtius, quo factum eſt ne læſi patres liberos ſuos aut agnoſcant, aut recipiant. etiam confeſſas iniurias tacent. Vectigalis iſtius crudelitas fuit, eo magis quòd omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Mendicares, niſi tot mendicos feciſſes. Effecit ſceleſtus iſte, vt nouo more nihil eſſet miſerius expoſitis, quàm tolli: parentibus, quã agnoſcere. *Caſſii Seueri.* Huic cæci innitentes baculis vagantur? huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali: huic eliſa crura, illius inuiolatis pedibus cruribuſque femina contudit: aliter in quemque ſæuiens oſſifragus iſte, alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium diſtorquet, alium delumbat: alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Produc agedum familiam ſemiuiuam, tremulam, debilem, cæ-

cam,

cam, mancam, famelicam: oſtende nobis captiuos tuos. Volo mehercules noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium. Sua cuique calamitas tanquam ars aſſignatur. Huic recta membra ſunt: & ſi nemo obſtet naturæ, proceritas micabit. ita frangatur, vt homo ſe alleuare non poſſit, ſed pedum crurumque reſolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus. huic ſpecioſa facies eſt. poteſt formoſus mendicus eſſe. reliqua membra inualida ſint, vt fortunæ iniquitas in beneficia ſua ſequientis magis hominum animos peruellat. Sine ſatellitibus tyrannus calamitates humanas diſpenſat. *Vibij Galli*. Intuemini debilia infelicium membra, neſcio qua tabe conſumpta: illi præciſas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorreſcitis? ſic iſte miſeretur. Tot membra franguntur, vt vnum ventrem impleant: &, o nouum monſtrum, integer alitur, debiles alunt. *Albutij Sili*. Periſſent, inquit. ita non ſic infeliciùs ſuperſunt, quàm perituri fuerant? Periſſent, inquit, interroga patres, vtrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, huius præcidantur manus. Quanti ex his fortes viri? quanti tyrannicidę? quanti futuri ſacerdotes? Nec puto incredibile in hac fortuna loquor. certè ex hac turba origo Romanę gentis apparuit. Egregius educa-

tor

quidem rogatus ſum,pro quibus ago.quid enim miſeri rogare ſciunt, niſi ſtipem? quid infelix iſte peccauit aliud, quàm quòd natus eſt? *Clodÿ Turrini Patris*. Age ſi quis agnouerit ſuum,petes alimenta, tanquam alueris? non eſt quòd timeas, nemo agnoſcet. O miſerum, ſi quis alimenta ſuo dat, o miſerum, ſi negat. Ita nos iſtis vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi ſint? Et quod eſt indigniſſimum, crudelis cùm ſit, miſericordia publica alitur. Venite miſeri, & hodie primùm vobis rogate. *Mentonis*. Errant miſeri circa parentum ſuorum domos: & fortaſse aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? *& via eſt quas poterat:vt non rogares, vt non acciperes. ſpiritum tibi non relinquerem, niſi crudelior futurus eſsem tibi relinquendo. Tibi captura quotidiana non reſpondet. apparet te nondum hominibus ſatis miſerum videri. *Gauÿ Silonis*. Tu, inquit, in illà vicinia mendicabis, tu ad limen accedes; & crudelis, miſeris parentum domos demonſtrat. Hic non facilè ſtipem impetrat? etiamnum aliquid illi detrahatur. *Iunÿ Gallionis*, Serua oculos, vt videat quem roget; ſerua manus, vt habeat quibus ſtipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia dira, fatis publicis auſpicia feralia. Feriatis maximè ac ſolemnibus & hilaritati
dicatis

dicatis diebus ſemianimes iſti greges oberrant. à te fortaſſe aliquis acceptam ſtipem portat ad deos. *Fuluij Sparſi.* Scio, Iudices, varijs quemque cauſis ad accuſandum ſolere compelli. quoſdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, prouocauit; alios odia & ſimultates protraxerunt: non dubito fuiſse quoſdam qui præmium peterent; ego omnibus ceteros impellentibus cauſis vaco. Quæ enim gloria eſt in tam ſordido reo? quæ ſimultates, vt non eas quoque contraxiſse pudeat? aut quod præmium, cùm ſtimulant ij, qui ſe alere non poſsunt? Non is eſt qui rogare neſciat. etiam docere ſolet. Quos affectus veſtros optare debeam, neſcio; ſi miſericordiæ propiores fueritis, crimina rei vobis oſtendam ſi verum fuerit. At reum hunc nos publicè paſcimus. Exigitur à te talio. non habes totidem mēbra, quot debes. Lupa oblita feritatis, placidior, velut fœtibus ſuis præbuiſse vbera fertur. Sic lupa venit ad infantes: expectemus hominem. Gratulor tibi Roma, quòd in conditores tuos homo non incidit. Ergo cùm de publica miſericordia cogitares, tam crudelis eſſe potuiſti? Proxima, inquit, die hic plurimum retulit: faciendus eſt huic ſimilis alter. hic ſatis retulit, fiat & alius miſer ad hoc exemplum. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. tu, inquit, qui ma-

nus perdidiſti, per manus rogato. Tu per illa membra quæ trahis debilia; per ea quiſque quæ non habet, ambiat. O miſeros qui ſic rogant: miſeriores, qui ſic rogantur. Ecce, neſcio quis. Meus, inquit, filius ſi viueret, huic fortaſſis ſimilis eſſet. Num, inquit, ego meum tranſeo? Alius, inquit: Potuit meus in eundem incidere dominum. quid ſi incidit? omnes omnibus conferunt, dum vnuſquiſque timet ne ſuo neget.

Pars altera. Arellij Fuſci. Debilitaſti, inquit. plus illis patres nocuerant.

DIVISIO. *Latro* ſic diuiſit, An læſa ſit Reſp. Primùm quod reip. crimen conſtare oportet. deinde tunc reum quæri. An læſa ſit Reſpub. non ſolet argumentis probari. Manifeſta ſtatim Reipub. damna ſunt, ſi muri diruti ſunt, ſi claſſis incenſa eſt, ſi exercitus amiſſus, ſi vectigalia diminuta. Hoc damnum quod tu obijcis, non videbat. Dic mihi, quando remp. læſit? cùm vnum expoſitum debilitauit? atqui etiam qui occidit vnum, non tamen Reip. læſæ tenetur reus, ſed cędis: etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, vt læſa videatur Reſp. Duo debilitantur, nondum Reſp. Infantes perdidit, & infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri: potuerunt etiam ſacrilegi eſſe & homicidæ: potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & laniſta, nec damnatur Reip. læſæ: & leno qui

cogit inuitas, pati ſtuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum deſidero, ſed abſolui. noceat hoc illi; cùm honores petit. Poteſt aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Deinde an ſi læſa ſit Reſp. ab hoc læſa ſit. Non à me, inquit, ſed à parentibus qui proiecerunt. Hic crudelis, vt multum illis abſtulerit, vitam reddidit. Contra, ait: Illi ſingulos exponunt, tu omnes debilitas: illi ſpem, tu inſtrumenta viuendi detrahis. Deinde, An teneatur Reip. læſæ, ſi fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, vlla res lege dãnari, quæ legi innititur. Si domũ meã diruã, nunquid dices me Rẽp. lędere? Et poteras deſcribere, quàm inhumanum ſit, illos parietes maiorum in noſtram vſq; perductos memoriam, in hoſtilem modum deijci. In agris meis arbuſta ſuccidere velim. Deinde, An hoc licuerit illi facere. Licuit, inquit. Expoſiti, inquit, in nullo numero ſunt; ſerui ſunt; hoc legum latori viſum eſt. denique ſi non licet, habent legem talionis. agere ſinguli iniuriarum poſſunt. Reipub. quidem læſæ non poteſt agi eorum nomine, qui extra Rempubl. ſunt. Non poteſt pro omnibus agi, pro quibus ſingulis non poteſt. Scio quoſdam putare quęſtionem eſſe, An poſſit à priuato homine lædi Reſpub. *Sparſum* certè ita declamare memini. Quòd ſi quiſquam recipit, & illam recipiet; An à muliere poſſit, an à ſene, an à paupere poſſit;

ſit; quorum nihil vnquam quæritur. Sed dici tamen ſolet, quomodo cùm illa quæſtio tractatur, An Reſpubl. læſa ſit, totiens reus in argumenta non læſæ Reipublicæ non dicit; ne potuit quidem lædi à priuato, à paupere, ab ægro, ab infante. *Gallio* fecit illam quæſtionem, An in expoſitis lædi poſſit Reſpublica. Non poteſt, inquit. An lædi poſſit in aliqua ſui parte; hæc nulla Reipubl. pars eſt. non in cenſu illos inuenies, non in teſtamentis. Sed hæc quoque in illam incurrit, An Reſp. læſa ſit. dicitur enim; Ne lædi quidem potuit in eis, quos non habebat.

Color. Pro illo qui debilitat expoſitos, pauci admodum dixerunt. Dixit *Gallio*, & hoc colore vſus eſt: Egentem hominem, & qui ne ſe quidem alere, nedum alios poſſet, ſuſtuliſſe eos, qui iam relicti ſine ſpe vix ſpiritum traherent: quibus non iniuria fieret ſi aliquid detraheretur: ſed beneficio cederet, ſi vita ſeruaretur. Faciant inuidiam alicui oculos deeſſe, alicui manus. dicant illos per hunc tam miſerè viuere, dum fateantur per hunc viuere. *Gallio* illud quoque in argumentis tentauit: Adeò, inquit, hæc res non nocuit Reipub. vt poſſit videri etiam profuiſſe. Pauciores erunt, qui exponent filios. *Turrinus Clodius* hoc colore vſus eſt: Multos patres exponere ſolitos inutiles partus. Naſcuntur, inquit, quidam ſtatim aliqua parte corporis mutilati, in-

firmi, & in nullam ſpem idonei: quos parentes ſui proijciunt magis, quàm exponunt: aliqui etiam vernulas, aut omine infauſto editos, aut corpore inualidos abijciunt. Ex his aliquos hic ſuſtulit, & eas partes quæ cuique poſſent miſerabiliores eſſe, miſeratus abſtulit: ſtipem rogant, & vnius miſericordia viuunt, omnium aluntur. At res fœda eſt, mendicos habere, à mendicis ali, inter debiles verſari. Age non pudet vos ex hoc producere contubernio reum, à quo dicatis læſam Rempublicam? Et ſic deſcendit ad argumenta, vt diceret: Quomodo hic potuit lędere? *Silo Pompeius* illo colore vſus eſt: Miſericordem hunc fuiſſe, voluiſſe vitam dare, ſed non potuiſſe alere: itaque eò compulſum, vt vnuſquiſque aliquam partem corporis pro toto dependeret. *Labienus* tam diſertè declamauit partem eius, qui debilitabat expoſitos, quàm nemo alteram partem: cùm illam omnes diſertiſſimi viri, vel ad experimenta ſuarum virium dixerint. Illum autem locum vehementiſſimè dixit. Vacare homines huic cogitationi, vt curent quid homo mendicus inter mendicos faciat? Principes, inquit, viri contra naturam diuitias ſuas exercent: exciſorum greges habent, exoletos ſuos, vt ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant. & quia ipſos pudet viros eſſe, id agunt, vt quàm pauci viri ſint.

His

His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis, qui ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur. non curatis, quòd iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt; non curatis, quòd iuuenum miſerorum ſimplicitatem circumueniunt, & ſpecioſiſſimũ quemq; maximè idoneum caſtris in ludum conijciunt. In mentem vobis venit misereri horum, quòd membra non habeant? quid illorum, quòd fruſtra habent? Hoc genere inſectatus ſæculi vitia, egregia figura; inquinatum & infamem reum, maiorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos controuerſia eſt. Multa ab illis pulchrè dicta ſunt, à quibus non abſtinuerunt noſtri manus: multa corruptè, quibus non ceſſerunt. *Nicetes* dixit: *a*, Τί κάκιον, καί τέτυς τροφὰς αἰτεῖς, ὓς μὴ τρέφειν, ἀσεβὲς ἐςιν. Hunc dixit ſenſum *P. Aſprenas*, eodem modo, vno verbo propriore vſus; Hunc alunt qui alimenta poſcunt, quibus crudelis eſt qui negat. Circa hunc ſenſum eſt & ille à *Quinctiliano* dictus: Neſcio vtrumne vos miſerabiliores dicant, quòd alimenta accipitis, an quòd huic datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis. ei datis per quem debiles eſtis. *Addeus* rhetor: *b* Κλαίυσαι μητέρες ἠράνιζον, εἰ μὲν ἐμὸς λέγυσαι, τὸν ἐμὸν εἰ καὶ ἀλλότριος, καὶ τὸν ἐμὸν ἄλλοι. Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt: ſed ſic, vt putem illos non

mutuatos hanc ſententiam, ſed imitatos. *Blandus* dixit: Porrigit aliqua mendico rogata ſtipem. Vtique ſi peperit, expoſuit. ô quàm miſera cogitatio porrigentis eſt! hic fortaſſe meus eſt. *Oſcus* dixit: Qui iam porrexit plurimis ſtipem, ſuo negat. *Arellius Fuſcus* dixit: Alit rogata filium mater: miſera, ſi ſcit ſuum eſſe: miſera, ſi neſcit. *Artemon* dixit: *c* Τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτᾷν δεῖ γέρας πρέπει. ἀλλ' ἡμέτερα ἀνάπηρα τρέφει. Hanc ſententiam *Latro Porcius* virilius dixit, qui non poteſt furto ſuſpectus eſſe. Græcos enim & contemnebat & ignorabat. cùm deſcripſiſſet debiles artus omnium, & alios incurſantes, alios repentes, adiecit; Pro dij boni, ab his aliquis alitur integer? ΔΑΜΑΣΣΟΜΒΡΟΣ dixit: *d* Πάλαι μὲν ἐκθέτοις κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφῆναι νῦν καὶ τὸ τραφῆναι. Hunc ſenſum *Ceſtius* tranſtulit. Effeciſti, inquit, vt maius periculum eſſet educari, quàm exponi. *Fuſcus Arellius* aliter dixit; Illa adhuc in miſeræ ſortis infantia timebātur, feræ, ſerpenteſque, & inimicus teneris artubus rigor & inopia; inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem. *Glycon* corruptam dixit ſententiam: *e* Κρούσατε τις τὴν θύραν τῶν ἐχόντων τὶ προσαγάγοι τις. Et illam; Ἄγε, σὺ καὶ κλαῖε, σὺ καὶ θρήνει. ὢ κακῶν ἀσυμφώνων! Sed noſtri quoque benè id ſanierunt. *Murrhedius* dixit; Producitur miſerorum longus ordo, maior pars

ſe

ſe ſine ſe trahit. *Licinius Nepos*; Vt ſoluendo ſis in pœnas; quotiens tibi renaſcendum eſt? Illud *Sparſus* dixit, quod nō corruptum tantum, ſed contrarium dicebat eſſe Montanus; Solus plura habes membra, quàm tot hominibus reliquiſti. Ita enim hic poteſt videri læſiſſe rempublicam, ſi multi ſunt debilitati. Apparet autem nō multos eſſe, ſi plura habet membra, quàm debilitatis reliquit. Et illud æquè ab illo aiebat corruptè dictum; Pro dij, erunt plures mendici, quàm membra. Græcas ſententias in hoc refero, vt poſſitis æſtimare, primùm quàm facilis Græcæ eloquentiæ in Latinum tranſitus ſit; & quàm omne, quod benè poteſt dici, commune omnibus gentibus ſit: deinde vt ingenia ingeniis conferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. *Labieni* ſententiam ſeparaui, quia locuti de illa homines erant. Sed vbi quotidianum diurnum & mendicantium quæſtus recognoſcit, tu hodie minus attuliſti. cedo lora. gaudeo me non omnes emancaſſe. Quid fles? quid rogas? plus retuliſſes, ſi ſic rogaſſes. Dixerat & illam ſententiam: Date miſeris, quod vnum percipere gaudium poſſunt. Aliquis ex illis damnatum iſtum videat, aliquis audiat. *f αὕτη μόνη*. *Glycon* dixit, *τοῖς ταλαιπώροις χαρὰ καταλέλειπται*. *Vinicius* ſummus amator Ouidij, hunc aiebat ſenſum diſertiſſimè apud Naſonem Oui-

dium eſſe poſitum, quem ad fingendas ſimiles ſententias aiebat eſſe memoria tenendum. Occiſo Achille hoc epiphonema apponit:

Quod Priamus gaudere ſenex poſt Hectora poſſet,
Hoc fuit.

Caſſius Seuerus dixerat: Oſtende nobis captiuos. *Iulius Baſſus* dixerat: Oſtende nobis mercenarios tuos. *Labienus* commodiùs videbatur dixiſſe: Oſtende nobis alumnos tuos. *P. Aſprenas* dixit, cùm induxiſſet ſtipem porrigentem mendico, O infelicem patrem! & hoc qui dicit, fortaſſe pater eſt.

GRÆCA EXPLETA.

a Quid peius? & hos alimenta poſcis, quos non alere impium eſt.

b Lamentantes matres ſtipem corrogabant. ſi quidem meus, dicentes, meum: ſin alienus, & meum alij.

c De aliorum rebus quærere oportet, dum decet. ſed noſtra nutriunt mutila.

d Olim quidem expoſitos periculum erat abijci, nunc verò nutriri.

e Pulſato quis oſtium. Rerum huc pertinentium aliquid adducat quiſpiam. Age tu plora, tu lamentare. O mala diſſona!

f Hoc ſolum miſeris iſtis gaudium relictum eſt.

CON-

CONTROVERSIA XXXIV.

Parrhaſii Prometheus.

Lex. *Læſæ Reip. ſit actio.* Thema. *Parrhaſius pictor Athenienſis, cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emit vnum ex his ſenem. perduxit Athenas: torſit; & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit. Ille tabulam in templo Mineruæ poſuit. accuſatur reip. læſæ.*

CONTRA PARRHASIVM. *Gauij Silonis.* Infelix ſenex vidit iacentis diuulſæ patriæ ruinas: abſtractus à coniuge ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit. iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt. Pro Iupiter, (quem enim meliùs inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt?) Olynthium tantùm picturæ tuæ excipio. Num quis, vt naufragum pingeret, hominem merſit? cęditur: parum eſt. inuritur: etiamnum parum eſt. laniatur: hoc, inquit, in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Ioue. *Iulij Baſſi.* Producitur. Superuacuum eſt, inquit: nondum quantum ſatis Prometheo, poteſt gemere. Vltima Olynthij deprecatio eſt: Athenienſis redde me Philippo. Non eſt iſtud donum, ſacrilegium eſt. Seruus, inquit, meus fuit. Putes

Philippum loqui. Ædem Mineruæ tanquam caſtra Macedonum fugiunt. *Clodij Turrini*. Parum, inquit, triſtis eſt. Aliquis Olynthius parùm triſtis eſt, niſi qui Athenienſem dominum ſortitus eſt? Dabo tibi, Parrhaſi, maiora tormenta. duc illum ad iacentem Olynthum, duc illò vbi liberos, vbi domum perdidit: ſcis certè quàm triſtem illum emeris. Olynthiis vrbem aperuimus, templa præcluſimus, Ergo nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torqueatur. hoc nec ſub Philippo factum eſt. Moriatur. hoc nec ſub Ioue. *Argentarij*. Hoc hoſpitio Olynthius Athenis exceptus eſt? tantum porrò Olynthius poſſit, Parrhaſius quid? non & oculos noſtros torquet? ibi ponit tabulam, vbi fortaſſe nos tabulam fœderis poſuimus. Hoc Promethea facere eſt, non pingere. Aiebat tortoribus: Sic incendite, ſic iſtum quem fecit, cuimaximè vultum ſeruate, ſit ſibi ipſi exemplar. *Ceſtij Pij*. Emi, inquit. immò ſi Athenienſis es, redemiſti. ſi neſcis Parrhaſi, in iſto templo pro Olynthiis dona ſoluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, iſtum tamen nihil amplius quàm vendidit. Producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, reductis introrſus oculis, tam triſtis, quaſi iam tortus eſſet. vt admoueri ſibi catenas vidit: Superuacuæ, inquit, ſunt. ſi ad alium dominum perueniſſem, Athenas fugerem. Iſtud tibi in nullo Olynthio permit-

to,

to, niſi Laſthenem emeris. *Triarij*. Corrupiſti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. Quemcunque præconſſentem viderat, ſciebat te emptorem: miſerabantur omnes. Te fortaſſe ipſe Philippus reduci iuſſiſſet, ſi Athenienſem vidiſſet & emptorem *quod ego fabuloſum eſſe non dubito. Sed vtrum vult Parrhaſius, eligat: parùm piè, aut infami auctione imitatus eſt. Clamabat iſte. Nondum ſatis triſtis es: nondum ſatis, inquã, adiecisti ad priorem vultum: talis in auctione Philippus. *Muſa*. Narraturus ſum Olynthij ſenis igneis, verbera, tormenta, aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dij deæque te perdant, miſericordem Philippum feciſti. Si iſti creditis, iratum Iouem imitatus eſt: ſi nobis, iratum Philippum vicit. Pinge Philippum crudelem, oculo effoſſo, iaculo perfractum, per tot damna à diis immortalibus tortum. *Cornelij Hiſpani*. Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhaſi, quid agis? non ſeruas propoſitum. Hoc ſupra Promethea eſt. Tantum patiendum eſt, pingente Parrahaſio, quantum irato Ioue. *Arellij Fuſci* Patris. Pinge Promethea, ſed homines facientem, ſed igneis diuidentem: pinge, ſed inter munera potiùs quàm inter tormenta. Inter altaria, Olynthij ſenis crucem poſuit. Miſerrime ſenex, fortè ex ſeruis tuis aliquis feliciùs ſeruit. Vtique felicior eſt, quiſquis Macedoni ſeruit. *Fuluij Sparſi*.

Si ad ſuccurrendum profectus es, queror quòd vnum emiſti: ſi ad torquendum, queror quòd vllum. Vtinam Philippe his auctionem cum exceptione feciſſes: Ne quis Atheníenſis emeret. Non vidit Phidias Iouem, fecit tamen velut tonantem: nec ſtetit ante oculos eius Minerua; dignus tamen illa arte animus, & concepit deos, & exhibuit. Quid facturi ſumus, ſi bellum volueris pingere? diuerſas virorum ſtatuemus acies, & in mutua vulnera armabimus manus, victi ſequentur, victores cruenti reuertentur? Ne Parrhaſij manus ludat temerè coloribus, internecioni humanæ timendum eſt. Si neceſſe eſt aliquem torqueri, eme nocentem ſeruum, vt eodem tempore ex eo exemplum ſumas & ſupplicium. Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculeis. Iſta aut videntem, aut expectantem, Parrhaſi, parùm triſtem putas? Dicebat miſer: Non prodidi patriam. Athenienſes ſi nihil merui, ſuccurrite: ſi merui, reddite Philippo. Inter iſta Parrhaſius dubium eſt ſtudioſiùs pingat, an ſæuiat. Torque, verbera: ſic iſte carnifex colores temperat. Quid ais? parùm triſtis videtur, quem Philippus vendidit, emit Parrhaſius: Etiamnum torque, etiamnum benè habet, ſic tene. Iſte vultus eſſe debuit lacerati, hic morientis. *Porcij Latronis*. Si videtur tibi, iſtis muneribus aram miſericordiæ orna. Nemo ergo ex

Olyn-

Olynthijs miſeriùs ſeruit, quàm qui Athenienſem dominum ſortitus eſt? Miſer vbicunque Philippum non viderat, pacem putabat. Alliga, inquit. Aiebat, Solutus apud Philippum fui. *Albutij Sili*. Expecta dum Euthycrates aut Laſthenes capiatur. Phintias omnia Parrhaſio tortore digna fecit. Philippus quoque vendidiſſe contentus eſt. Producitur ſenex nobilis, flens, reſpiciens patriam: placuit iſti vultus infelix. habuit aliquid Promethei ſimile etiam ante tormenta. Diligenter agit cauſam, vt Philippus. Olynthio non eſt; ego pecuniam perdidi: redi ad auctorem. Propter hominem Prometheus diſtortus, propter Promethea homines ne torſetis. Philippus ſic rogabatur: Liceat Olynthijs viuere Parrhaſius aliter rogatur. Olynthijs mori liceat. Triſtem volo facere. nemo faciet, ſi Philippus non fecit.

DIVISIO. Hanc controuerſiam magna pars declamatorum ſic dixit, vt non controuerſiam diuideret, ſed accuſationem: quomodo ſolent ordinare actionem ſuam in foro, qui primo loco accuſant. In ſcholaſtica, quia non duobus dicitur locis, ſemper non dicendum tantum, ſed reſpondendum eſt. Obijciunt quòd hominem torſerit, quòd Olynthium, quod deorum ſupplicia imitatus ſit, quòd tabulam in templo Mineruæ poſuerit. Si Parrhaſius reſponſurus non eſt, ſatis benè diuidunt. Nihil eſt autem turpius, quàm

aut

aut eam controuerſiam declamare, in qua nihil ab altera parte reſponderi poterit: aut non refellere, ſi reſponderi poteſt. *Gallio* ferè ſimilem diuiſionem in Parrhaſio habuit ei, quã habuerat in illa controuerſia, cuius mentio eſt in hoc ipſo libro. Debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diuiſit autem ſic: An læſa ſit Reſpublica. Quid perdidit, inquit? nihil. Nondum de iure controuerſiam facio. Perdidit vnum ſenem Olynthus! fac Athenienſem. non ages mecum reipublicæ læſæ, ſi Athenienſem ſenatorem occidero, ſed cædis. Ita. verùm Athenienſium corrumpitur opinio. miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nunquam vnius facto publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium, quàm vt labefactari tormentis captiui poſſit. Læſa eſt, inquit, reſpublica. Si quis Olynthi depoſitum negauerit, videbitur, vt exiſtimo, non rempublicam, ſed hominem læſiſſe. Olynthijs hoc tribuiſti, vt eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti, inquit, rempublicam, quòd hanc picturam in templo poſuiſti. lædunt rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui adijciunt: qui diruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & ſacerdotes, qui tabulam receperunt. quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta ſunt, poſitæ ſunt picturæ Herculis liberos occidentis. Deinde, An ob id accuſari poſſit læſæ Reipublicæ quod ei facere

cere licuit. Ea lege perſequere, quæ non licuit. Dicis mihi: Hoc facere non oportet, huic rei æſtimatio immenſa eſt. itaque nulla vindicta eſt. Et id tantùm punitur, quod non licet. Satis abundeque eſt, ſi opifex rerum imperitus ad legem innocens eſt. An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa diuiditur. An Olynthius fuerit apud Athenienſem, etiam antequam fieret decretum. Seruus, inquit, eſt meus, quem ego emi belli iure. vobis, Athenienſes, expedit: alioquin imperium veſtrum in antiquos fines redigitur, quicquid eſt bello partum. Et eſt contra. At ille ſeruus alij emptori eſſe poteſt, Athenienſi non. Quid enim ſi Athenienſem à Philippo emiſſes? Atqui ſciebas Olynthios nobis coniunctos eſſe fœdere. Vt ſcias, inquit, ſeruos fuiſſe, decretum poſteà factum eſt. Athenienſium, quo iuberentur & liberi & ciues eſſe. quare hoc illis ius, ſi iam habebant, dabatur? Deinde, an decreto hoc non contineatur, liberi vt fiant, ſed vt eſſe liberi iudicentur. Hoc cenſuimus, Olynthios ciues noſtros eſſe. ita & ille ciuis noſter fuit. Non, inquit: nam dectetum in futurum factum eſt, non in præteritum. Vis hoc ſcire? Non quiſquis Olynthium ſeruum habuit, accuſabitur, quòd ciuem in ſua ſeruitute tenuerit. Si quis tunc inter neceſſaria ſeruilium officiorum miniſteria percuſſit, aut cecidit, iniuriarum accuſabitur? atqui quantum ad ius attinet, nihil intereſt,

eſt, occiderit, an ceciderit. nam aut nec cædere licuit, aut nec occidere.

Color. A parte Parrhaſij fecit hunc colorem, emptum eſſe à Parrhaſio ſenem, inutilem, expiraturum. Si verum vultis, inquit, non occidit illum, ſed deficientis & alioquin expiraturi morte vſus eſt. Torſit, inquis, tamen: ſi lucri cauſa, obijce, nempe crudelitatis precium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum ſemper artibus licuiſſet; medicos, vt vim ignoratam morbi cognoſcerent, viſcera reſcidiſſe. hodie cadauerum artus reſcindi, vt neruorum articulorumque poſitio cognoſci poſſit. *Albutius* hoc colore: Calamitoſum fuiſſe, orbum palam mortem optantem: nec aliter illum Philippus vendidiſſet, niſi putaſſet illi pœnam eſſe viuere. *Silo Pompeius* putabat commodius eſſe, ſi hoc animo iſſet Parrhaſius ad auctionem, vt aliquem in hunc vſum emeret. poterit enim videri, elegiſſe viliſſimum & maximè inutilem. *Fuſco Arellio* placebat, emptum quidem illum in alios vſus: ſed cùm deficeret, & mori vellet, in id quod vnum ex cadauere artifex poterat, impenſum. *Gallio* ad neutrum ſe alligauit, nec dixit, quo animo emiſſet. *Gallionis* color intolerabilis eſt. dixit enim, ſenem ex noxijs Olynthijs emiſſe. Quod ſi licet illi fingere, non video quare non eadem opera dicat, & conſcium proditionis Laſtheni, & ſe pœnæ cauſa torſiſſe. *Hiſpo Romanus* ignorantiã illam excuſa-

cuſauit. Pictor, inquam, intra officinam ſuam clauſus, qui hæc tantùm vulgaria iura nouerit, in ſeruum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere, mancipium ſuum operi ſuo impendit. Non omnia, inquit, narras: Olynthius fuit ille qui periit. Quid autẽ ad rem pertinet, cuius nationis ſeruus fuerit? Audes, inquit, ſeruum dicere Olynthium? etiã, poſt bellum, & ante decretum. Alioquin quod vos illis dediſtis beneficium, niſi quòd iam illos nec torquere licet, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhaſio dicere: omnes illum accuſauerunt, in eoſdem ſenſus incurrerunt. *Glycon* dixit: *a* Πῦρ καὶ ἄνθρωπος Προμηθεῦ τὰ σὰ δῶρα βασανίζει. *Triarius* hoc ex aliqua parte cùm ſurriperet inflexit. Hoc aiebat *Seuerus Caſſius*, qui hoc facerent, ſimiles ſibi videri furibus, alienis poculis anſas mutantibus. Multi ſunt, qui detracto verbo, aut mutato, aut adiecto, putant ſe alienas ſententias lucrifeciſſe. *Triarius* autem ſic vertit, Corrupiſſe duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. ſed egregiè illam ſurripuerunt. *Euctemon* qui dixit. *b* Προμηθεῦ ἔπισε τις πῦρ καὶ ἄνθρωπον ſaniùs quam Glycon: *c* AVAIOΣI, Προμηθεῦ μέ τις γράφων ἄνθρωπον ἀφανίζει. *Damus* corruptiſſimè: *d* Δικάιας ὦ Προμηθεῦ, διὰ τί γὰρ πῦρ ἔκλεπτες ἀνθρώπῳ. Hic eſt *Craton* venuſtiſſimus homo, & pro homo

&

& profeſſus. *Aſinius*, qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cùm donaret illi Cæſar talentum, in quo xiiij. ſeſtertia ſunt Athenienſium more, *e* *πρόσθες, φησὶν, ἢ ἄφελε. ἵνα μὴ ἀττικὸς ᾖ.* hic Cæſari, quòd illum nunquam niſi menſe Decembri audiret, dixit, * & cùm commendaretur à Cæſare Paſſieno, nec curaret, interroganti, quare non complecteretur tanti viri gratiam, *f ἥλιε καίοντος* V. C. *παρόντος, ἄπτω λύχνον οὐχ ἅπτοντος.* Sępe ſolebat apud Cęſarem cum Timagene confligere, homine acidæ linguæ, & qui nimis liber erat: puto quia diu nõ fuerat ex captiuo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario vſque ad amicitiam Cæſaris felix. vſque eò vtramque fortunã contempſit, & in qua erat, & in qua fuerat, vt cùm illi multis de cauſis iratus Cæſar interdixiſſet domo, combureret hiſtorias rerum ab illo geſtarum: quaſi & ipſe illi ingenio ſuo interdiceret, diſertus homo, & dicax, à quo multa improbè, ſed venuſtè dicta, ne modum excedam, excurro, & ad Parrhaſium reuertor, *Nicetes* dixit: *g* *Εἰ πίνακι διὰ πυρῷ ζωγραφοῦνται.* ΠΑΝΥ *τυραννοῦνται.* *Hiſpo Romanus* dixit: Ignes, ferrum, tormenta. pictoris iſta, an Philippi officina eſt? *Sparſi* ſententia in deſcriptione picturæ habet aliquid corrupti: vbicumque ſanguine opus eſt, humano vtitur: dixit enim quod fieri non poteſt. Illum locum omnes tentauerunt:

Quid

Quid ſi volueris bellum pingere? Quid ſi incendium? Quid ſi parricidium? A Græcis *Doron* furioſè dixit: *h* Τίς Οἰδίπους, ἀλήτης Α᾽ Λ Ι. τίς Ἀτρεὺς οὐ γράφεις ἵν᾽ Ηραν μὴ μύθους ἴδῃς. ΖΗΝΝΙΑΣ. * ζῆ Αιας. Sed nihil eſt quod minùs ferri poſſit, quàm quod à *Metrodoro* dictum eſt: *i* μή μοι Τρῳάδας, μηδέ Νιόβην. Ἐπίδεις τῷ πυρὶ προνωπὲν ΠΑΣΑΟΤΚΕΝ (* πέπλωκεν.) *Triarius* dixit: Nondum dignum irato Ioue gemuiſti. *Haterius* dixit ſaniùs: Nondum vultus ad fabulam conuenit. & illud: Parrhaſi, vt omnia fiant ad exemplum, viuat qui tortus eſt. Sed ſi vultis audire, ſupra quod non poſſit procedere inſania. *Licinius Nepos* ait: Si vultis dignè punire Parrhaſium, ipſe ſe pingat. Non minùs ſtultè *Æmilianus* quidam Græcus rhetor: quod genus ſtultorum amabiliſſimum eſt. *Hexarida* fatuus dixit: *k* Ἀποκτείνατε Παῤῥάσιον, μὴ θελήσαι γράφειν ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ. *Pauſanias*: dixit: *l* Δίδωσι Παῤῥάσιε, ἀστικοὺς ἐκπορευόμεθ᾽ υἱέων ναῦ, ἀφαγνίσαντες. *Otho Pater* cùm pro Parrhaſio diceret, in hoc colore deriſus eſt. Quia conciderant, inquit, per proditores Olynthij, volui pingere iratum proditori ſuo Iouem. *Gargius* multo ſtultiùs, quare Promethei Parrhaſius ſupplicium pinxiſſet. Ego, inquit, ardente Olyntho non odiſſem ignium auctorem? *Latronis* illa celebris ſententia eſt, quam *Sparſus* quoque ſub-

tractis quibuſdam verbis dixit in deſcriptionemortuorum:Parrhaſi, emorior, ſic tene. hanc ſententiam aiunt & *Dioclem Caryſtium* dixiſſe non eodẽ modo: *m ἄπιϛος ἡ ἐπερο-ψία πρὸς τὸ ἀρέσκον εἶδος. ἐβόα, Μένε.* *Hiſpo* : * Rideon' honeſtè *Romanus* fecit. multo enim vehementiùs inſanit, quàm noſtri fanatici. Voluit videri volturios ad tabulam Parrhaſij aduolare, fabula eleganti ad turpem ſententiam perductus. Traditur enim Zeuxin, vt puto, pinxiſse puerum, vuam tenentem: & cùm tanta eſset ſimilitudo vuæ, vt etiam aues aduolarent operi, quendam ex præſentibus dixiſſe, aues malè exiſtimare de tabula: non fuiſse enim aduolaturas, ſi puer ſimilis eſset. *Zeuxin* aiunt obleuiſse vuam, & ſeruaſse illud, quod melius erat in tabula, non quod ſimilius. *Spiridion* æquè familiariter in templum volturios ſubire putauit, quàm paſseres aut columbas. Dixit enim: *n Σαρκοφάγα εὔ ἡ γραφὴ καὶ τὰ ζῶα.* Sed nolo Romanos in illa re vinci. Reſtituet aciem *Murrhedius*, qui dixit: Pinge Triptolemum: qui iunctis draconibus ſulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corruptè aliquid dixerant, & *Apaturius* locum ſibi vindicat. dixit enim: *o ὦ τοῦτο τὸ πῦρ. εἰς θεοὺς παρὰ κλαπῆναι.*

GRÆCA EXPLETA.

a Ignis & homo, o Prometheu, tua dona te torquent.

b Pro-

b Prometheu, poſt te aliquis ignem & hominem.

c Prometheu, me quidam pingens, hominem perdit.

d Rectè, ò Prometheu. nam quare ignem homini clepſiſti?

e Vel appone, inquit, vel aufer, ne ſis Atticus.

f Sole ardente accendo, præſente, lucernam non accendo.

g Si in tabula ignita pinguntur, tyrannide vtique vexantur.

h Quis ſit Oedipus erro, quis Atreus, non pingis. Vide Iunonem. ne fabulas videas..... viuit Aiax.

i Non mihi Troades, neque Nioben: impone igni extenſum Promethea..... cecidit.

k Occidite Parrhaſium, ne pingere volens de nobis exemplar reperiat.

l Propter te, Parrhaſi, vrbano egredimur filiorum templo, poſtquam conſecrauimus.

m Infidus faſtus ad gratam formam clamabat, Mane.

n Carniuora ſunt tua & pictura & animalia.

o Cui contra Deos hunc ignem furandi facultas adeſt.

CON-

CONTROVERSIA XXXV.

Fur accuſator proditoris.

Lex. *Iniuriarum ſit actio*. Lex. *Fur concione prohibeatur*. Thema. *Quidam cùm diuitem poſtulaſſet proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & ſcrinium, in quo miſſa erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Concionari cùm vellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum.*

PRO FVRE. *Porcij Latronis*. Id ſolum ſuſtuli, quod fur reliquiſſet, nihil tam fur timuit, quàm ne dominus furtum nollet agnoſcere. Fac mihi inuidiam: prodidi furtum meum.

Ago magiſtratui iſti gratias: cùm ad illum furtum meum detuliſſem, furẽ ſummoueri non iuſſit. Ruentem ciuitatis ſtatum vnius parietis ruina repoſui. *Oſci*. Sollicitus erat, ne quod perdiderat quæreretur: Indiciũ profiteor, multos furti cõſcios habeo. furti mei ciuitas cõſcia eſt. At illud tutò illi oſtẽdi. hoc furtum nõ ſolus habeo. Furtũ eſt, quod timet dominus agnoſcere? potui non eſſe pauper, habui quod magno venderem. Teneo ecce epiſtolas, in quibus manifeſta proditionis argumenta ſunt, in quibus hoſtium conſilia. Te inter

terrogo . ſi furtum eſt, repono. *Muſa*. Furtum vocas, quod qui perdiderat, negabat ſuum . furtum feci, ſed ex hoſtibus. *Clodij Turrini*. Furtum vocas, quod qui perdiderat, ſupplicium tulit: qui ſurripuerat, præmium? Vtri permiſiſſetis loqui, ſi eo tempore fur veniſſet & dominus? potui Rempub. magno vendere vel proditori. *Arellij Fuſci Patris*. Mille nauium duces furto Troiam cepiſtis. ſi benè furto euertuntur, vrbes, quanto meliùs ſeruantur? Si non indicauero cuius ſit, nemo cognoſcet. *Vibij Ruſi*. Cuius ego ſi potuiſſem non parietem tantùm, ſed pectus ipſum perfodiſſem. Nondum totum conſummaui officium: non eſt tam anguſta Reſpublica vt ab vno opprimi poſſit. *Ceſtij Pij*. Nolite à me omnia exigere quæ ſcio. multa ſunt quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos veſtros docete. Rogo vos, Iudices, per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus. ego fur? Ecce altera iniuria. Non tu, inquit, perfodiſti domum? Tace, ego noui iſta meliùs, Narrare ſoleo, non negare quæ ſcio.

* * * * * *

Cetera deſunt. Quæ ſequuntur, ex Epitoma ſumpta ſunt.

In forum veni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me ſubmoues

ante

ante accuſationem; cùm nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſollicitum, publica fata ſopiebant. Ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus, vt mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro Magiſtratu. Quale illud, Dij, ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Reipub. furem, & proditorem. vt vidit inutile furtum ſuum, prodidit, vt nobis venderet quod nulli poterat. Tam callidus fur, vt etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult felicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidit, quoquo modo iubet, non de damnato, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium: nec immeritò. non multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitem complicare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa, eluſit illum. non tunc primum fecit. Suſtulit, non quod voluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus eſt proditor, malo iuuentus.

Controuerſiarum quæ extant Finis.

EPI-

EPITOME
ſeu
EXCERPTA
EX
M. ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM
Decem Libris;

Qui hactenus L. ANNÆO SENECÆ inſcripti DECLAMATIONVM titulo publicati ſunt.

AD LECTOREM.

EPITOMÆ huius Libri quinque, videlicet Primus, Secundus, Septimus, Nonus & Decimus, (ſequimur enim Frobenianam, & Gryphianam, primaſq; Editiones, nuperis illis & interpolatis longè meliores & caſtigatiores) continent EXCERPTA quadam ex quinqne illis Libris CONTROVERSIARVM, qui integriores ſuperius exhibiti ſunt. Reliqui verò Libri, Tertius, Quartus, Sextus, & Octauus ſingulares ſunt; Quorum archetypa temporis iniuria pridem interciderunt, ſeruatis tantùm ac ſuperſtitibus miſerandis illis RELIQVIIS, quas aliquis Eloquentiæ ſtudioſus inde excerpſit, ac collegit. Hoc volebam, neſcius ne eſſes. Vale, ac conatibus noſtris faue.

EXCERPTA
EX
CONTROVERSIARVM
LIBRO PRIMO.

DECLAMATIO I.

Patruus abdicans.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Thema. *Duo fratres inter ſe diſſidebant: alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre vetante, adoleſcens illum aluit. ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus acceptâ hereditate, locuples factus eſt. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum adoleſcens. Abdicatur. C. D.*

(Excerpta ex Contr. I. Lib. I.)

DECLAMATIO. Eò iam perductus erat, vt omnem ſpem vltimorum alimentorum in eâ ſolâ domo poneret, in quâ habebat abdicatum & inimicum. Ipſe, inquit, me ali vetuit. Imitationem alienæ culpę innocentiam vocas? Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidinem Marium, aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus?

Ne

Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non ſum hoſpes grauis. Vnum ſenem aduoco (al. *adduco*.) Hoc tibi vitio placui pater. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Iactatus inter duos patres, vtriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. Circumibo tecum pater aliena limina. Oſtendam omnibus, & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. Abdicari non poſſum ob id quod feci, lege cogente. Quid ſi flere me vetes, cùm vidi hominem calamitoſum? Non ſunt affectus noſtri in noſtrâ poteſtate. Quædam iura non ſcripta, ſed ſcriptis omnibus certiora ſunt.

Pars altera. Creſcere ex meâ propoſuit inuidia homo, qui ſe meliùs iactare poteſt, quàm defendere. Iuſtus meus metus; ne heredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Etiam ſi tu non odiſti eum, qui fecit mihi iniuriam: ego odi illum, qui fecit tibi. Deſinit eſſe filius, qui non tantùm à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt. Audite, quàm valdè eguerim. Fratrem rogaui. Quis es tu, qui de facto patrum feras ſententiam? Ad te arbitrum odia noſtra non mittimus. Iudices deos habemus.

Extra. *Alfius Flauus* prætextatus apud *Ceſtium* controuerſias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero eloquentiæ lenocinium erat, ingenij ætas.

DECLAMATIO II.

Sacerdos proſtituta.

Lex. Sacerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit. Thema. *Quædam virgo à piratis capta venit. Em-*

pta à lenone, & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. Militem qui ad ſe venerat, cùm exorare non poſſet, tum luctantem & vim inferre volentem occidit. Accuſata, abſoluta, & remiſſa ad ſuos eſt. Petiit ſacerdotium. Contradicitur.

(Ex Controuerſ. 2. lib. 1.)

DECLAMATIO. Sacerdos veſtra adhuc in lupanari viueret, niſi hominem occidiſſet. Quo mihi ſacerdotem, cuius precaria caſtitas eſt? Id enim deerat, vt eas templa recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & miſereri debent omnes mei. At nos non facimus miſerandas ſacerdotes. Nec eſt apud nos maximus honor vltimorum malorum ſolatium. Ita domi cuſtodita eſt, vt rapi poſſet. Ita curæ fuit ſuis, vt rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, vt lenoni venderent: ſic emit leno, vt proſtitueret: ſic venientes deprecata eſt, vt ferro opus eſſet. Mouet me reſpectus omnium virginum, ſi in ciuitate nulla inueniri poterit, nec meretrice caſtior, nec homicida purior. Nulla eſt ſatis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoraui Si quis dubitat an meretrix eſſet, audiat quam blanda ſit. Putemus tres ſacerdotium petere, vnam quæ capta ſit: alteram quæ proſtiterit: tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus nego.

Pars altera. Voluerunt dij eſſe miraculo, in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent ſanè omnes tanquam ad proſtitutam veniſſe, dum tanquam à ſacerdote deceſſerint: quàm pudica ſit, miles oſtendit: quàm innocens, iudex: quàm felix, reditus. Inter tot pericula dij

non

non ſeruaſſent, niſi ſibi ſeruaturi fuiſſent. Totum populus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quicquid ad violandam attulerat. Dicat diis pudicitiam, quibus debet.

Extra. Longè recedendum eſt ab omni obſcœnitate & verborum & ſenſuum. Quædam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere, quàm verecundiæ dicere.

DECLAMATIO III.

Inceſta de ſaxo.

Lex. Inceſta de ſaxo deijciatur. Thema. *Inceſti damnata antequam deijceretur, Veſtam inuocauit, deiecta vixit. Repetitur ad pœnam. Contradicitur.*

(Ex Controuerſ. 3. lib. 1.)

DECLAMATIO. Id enim deerat: vt modeſtior in ſaxo eſſet, quàm in ſacrario fuerat. Dubitari non poteſt, quin vſque deijcienda ſit, donec efficiatur, propter quod deiecta eſt.

Patrocinium ſuum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? niſi vt ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo ſtuprum, vel quando commiſerit. Quia probaui iſta, damnaſtis. Non putas legem cauiſſe vt perires, quæ cauit quemadmodum perires? Malè de diis exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuę tam ſerò ſuccurrunt. Ita dii maluerunt abſoluere damnatam, quàm ſacerdotem?

Pars altera. Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Putares puellam non deiici, ſed demitti. Lex ſacerdotem non ad ſaxum vſq; differret, niſi ſententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis etiam ſecurè deſpicientibus horrenda,

DECLAMATIO IV.

Fortis ſine manibus.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit. Altera. Liceat adulterium in matre & filio vindicare. Thema. *Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum vxore, de qua filium adoleſcentem habebat. imperauit filio, vt occideret. Non occidit. Adulter effugit. Abdicat filium. C. D.*

(Ex Controuerſ. 4. *lib.* I. *)*

DECLAMATIO. Solus ego ex omnibus maritis nec dimiſi adulteros, nec occidi. Quis non putet, aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? Conceptus eſt iſte: ex quo? ſciemus, cùm adulteros deprehendero. Tunc primùm ſenſi me manus perdidiſſe. In bello meas, domi etiam filii manus perdidi. Tam fruſtrà ad filium, quàm ad gladium cucurri. In bella non venit, & antè patriæ quàm patri negauit manus. Vſque eò pugnauit pro vobis, vt pro ſe non poſſet. Adoleſcens quos demiſiſti, ſequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo ſis excuſatior, adijce & patrem.

Pars Altera. Alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non ſemper ſcelera noſtri ſunt iuris. Atroces quoque animos miſericors natura debilitat. In tam inopinati flagitii ſpectaculo, toto corpore ſtupui. Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia, priuſquam in me reuerterer, exierunt. Maius erat ſcelus quod imperabas, quàm quod deprehenderas. Si quid exegeris maius viribus meis, dicam. Ignoſce, non poſſum.

Ignoſcit filio pater, nauigationem recuſanti, ſi non ferat mare: ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamuis ipſe pater militaris ſit. Ipſam legem recita. *Liceat & marito, liceat & filio.* Quare tam multos nominat, niſi quia aliquos putat eſſe, qui non poſſint? Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem.

DECLAMATIO. V.

Raptor duarum.

Lex. Rapta, Raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Thema. *Vna nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat, altera nuptias.*

(Ex Controuerſ. 5. lib. 1.)

DECLAMATIO. Stupro accuſatur, ſtupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ diſciplinæ ſeueritas ſurgat, iam binæ rapiuntur. Coit populus, velut publico metu territus, vix credens duos fuiſſe raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruiſſes. Si te ante rapuiſſet, & nuptias optaſſes, deinde hanc vitiaſſet antequam nuberes, negares illum, iubente rapta, debere mori? Nihil amplius raptori præſtare potes, quàm ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præſtas, vt illum ipſa non occidas. Non potes præſtare, ne quis occidat.

Pars altera. Inter pares ſententias mitior vincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamen Sabinæ ſunt. Contumelioſum mihi erit te dignam videri, in cuius honorem homo occidatur: me dignam non videri, in cuius honorem ſeruetur.

DECLAMATIO VI.

Archipirata filia.

Thema. *Captus à piratis ſcripſit patri de redemptione. non redimebatur. Archipiratæ filia eum iurare coegit, vt duceret ſe vxorem, ſi dimiſſus eſſet. iurauit. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Duxit illam. Orba incidit. Pater imperat archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat. nolentem abdicat.*

(Ex Controuerſ. 6. lib. 1.)

DECLAMATIO. Bonæ ſpei vxor, bonæ ſpei nurus, quæ vel amare poteſt captiuum, vel odiſſe patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narra, obſecrò, ſoceri beneficia, puella non miſericordia mota eſt, ſed libidine.

Pars altera. Eo me loco non deſeruit, in quem & pater venire timuit. Vidiſſes membra vinculis preſſa, macie retractos introrſus oculos, attritas catenis & inutiles manus: talem quis amare, niſi miſericors, poteſt? In tot Conſulatibus Marius nihil habet clarius quàm ſe auctorem. Pompeium, ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum dixiſſet. Seruium regem tulit Roma. Quid tibi videntur illi rapti ab aratro, qui paupertate ſua beatam fecere Rempublicam? Non poſſumus vnà felices eſſe: quod ſolemus, vnà infelices erimus.

DECLAMATIO VII.

A piratis tyrannicida dimiſſus.

Lex. *Liberi parentes alant, aut vinciantur.* Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit, alterum in adulterio deprehenſum, deprecante*

eante patre, interfecit. A piratis captus, ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam miſit, Si præcidiſſent ei manus, duplam pecuniam ſe daturum. Piratæ illum dimiſerunt. Pater in egeſtatem incidit, petit alimenta. Negantem vult in vincula ducere.

(Ex Controuerſ. 7. lib. 1.)

DECLAMATIO. *Si præcideritis*. Si iraſceris, potiùs ſcribe: *Si occideritis*. Tyrannicida exitum tyranni rogo. non timeo, ne quas manus piratæ ſoluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærit nunc, quomodo tyranni fiant. *Duplàm dabo*. Apparet, pro vnico filio rogat. *Duplam dabo:* alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. *Si manus præcideritis*. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Nega tuam eſſe epiſtolam. & habes argumentum. dic: Ego te rogare etiam pro adultero ſoleo. Remiſerunt me Reip. cum manibus, patri cum epiſtolis. Hoc noſtro ſeculo ad fabulas deerat, vt narraretur aliquis ſolutus à piratis. alligatus à patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata venditor. *Duplam dabo*. Quid neceſſe eſt? potui viliùs ſolui. *Vt præcidatis manus*. Obſtupuere prædones, &, Indica, inquiunt, patri, non omnia piratas vendere. Qualem optem patrem, neſcio. Diues debilitat, egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi eſt patrimonium tuum, quo tyrannos inſtruis, quo adulteros facis?

Pars altera. Suſcepi tria prodigia, inter me, & ſe furentia. Vnum, qui poſſet patriam opprimere: alium qui fratrem violare: alium, qui patrem. Lex hæc ſcripta eſt pro malis patribus. Nam boni etiam ſine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, niſi pecuniam

accepiſſent: & ſi ſperaſſent, vtique præcidiſſent. Non ira illa patris, ſed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filii quidem patres alunt. vſus conſilio ſum, ſciens piratas non crudeles, ſed auaros. feci vt deſperarent, quod poſſes redimi. An prudenter cogitauerim, neſcio. interim feliciter cogitaui. Excluſa mens eſt, ex quo vidi vnum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio. Relictus ſolus ex his ſenex.

Extra. Hic color approbandus eſt impetu. Magna enim vi opus eſt, vt aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat. *Sparſum* memini hominem inter ſcholaſticos inſanum, inter ſanos ſcholaſticum. *

DECLAMATIO VIII.

Ter Fortis.

Lex. *Qui ter fortiter fecerit, militia vacet.* Thema. *Ter pater fortem in acie, quartò volentem exire retinet, nolentem abdicat.*

(*Ex Controuerſ.* 8. *lib*. 1.)

DECLAMATIO. Quod patriæ ſupereſt, patri vindico. O me, filio pugnante laſſum. Iam pro te neſcio quid etiam lex timet. Miraris; ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt: Cauſa mihi abdicandi eſt, ne ſine filio viuam. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. Optimus virtutis finis eſt, antequam deficias, deſinere. Lex quoque ter viro forti aut diffidit, aut conſulit.

Pars altera. Certè abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter victi militant. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam ve-

venire non cogitur, nec vetatur. Quicquid honoris nomine datur, in vtramque partem licet. Alioquin deſinit præmium eſſe, cui neceſſitas iniungitur. Otium imperas animo non otioſo. Tumultus exortus eſt. In me omnium ciuium diriguntur oculi: & adhuc, verum dicendum eſt, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnaui, niſi coactus. Adhuc militia mea legis munus eſt. Athenienſes abdicato vicerunt duce. Quantum intereſt! Ille abdicationem virtute deleuit, ego merui.

EX LIBRO SECVNDO.

DECLAMATIO I.

Adoptandus poſt tres abdicatos.

Thema. *Diues tres filios abdicauit. petijt à paupere vnicum in adoptionem, Pauper dare vult: nolentem ire abdicat. Contradicitur.*

(Ex Controuerſ. 1. lib. 2.)

DECLAMATIO. Numquam futurum putaui, vt aut pater meus liberos odiſſet, aut diues concupiſceret. Diu dubitauit ille amicum tentaret, an hic filium. Ita nos pauperes ſumus, qui habemus quod diuites rogent? Si immeritò abdicauit, odi patrem, tot eiicientem innocentes: ſi meritò, odi domum tot facientem nocentes. Amo æquè paupertatem ac patrem: vtrique aſſueui. Non tibi per multos fulta liberos domus eſt: quanquam nec ſic quidem debuiſti dare. Tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt.

Abdico, inquit. apparet, vnde venias. Vna inter nos diſputatio eſt: Iſte me dignum putat beato patre, ego me meo. Diuitem, inquit, eſſe te volo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Quid me videri velim, neſcio. Innocentem? ſed abdicor: nocentem? ſed adoptor. Non vt in ceteris abdicationibus, in mea poteſtate eſt non abdicari. Perditurus ſum patrem, ſi abdicor: perditurus ſum, ſi non abdicor. Quid intereſt, vtrùm eijciar, an transferar? Et ſi parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater ſit. Graue eſt, carere vnico: grauius eo, quem alius concupiſcit. Non delectant ignoti ſeruorum domino greges, nec ſonantia laxi ruris ergaſtula. patrem gratis amo. Neceſſe eſt vt timeam infelicem liberis domum. Non poteſt inueniri reconciliationis aptius tempus. diues filios quærit.

Pars altera. Magnum & hoc inter cetera paupertatis incommoda eſt, quòd abdicationem filius non timet. Senatorium gradum cenſus aſcendit. Cenſus equitem Romanum à plebe ſecernit. Cenſus in caſtris ordinem promouet. Cenſu iudex in foro legitur. Facilius eſt paupertatem laudare, quàm ferre. Si emendati, inquit, fuerinr liberi mei, habebo hunc cum illis: ſi perſeuerauerint, habebo pro illis.

Extra. Aridi declamatores fideliùs quos propoſuerint colores tuentur. non enim alicuius ſententiæ dulcedo ſubrepit, nullum ſchema ſollicitat. Sic quæ malam faciem habent, ſæpe pudicæ ſunt; non animus illis deeſt, ſed corruptor. *Gallus Vibius* fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quàm poſteà inſaniæ. Cui hoc accidiſſe vni ſcio, vt ad inſaniam non caſu caderet, ſed iudicio perueniret. Nondum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij

nij furorem putat, quod ſimulabat, ad verum redegit. *Otho Iunius* pater edidit quatuor libros colorum, quos bellè *Gallio* noſter Antiphontis libros vocat: tantum in illis ſomniorum eſt. *Syriacus* contra Maximum Stertinium, à quo premebatur, cùm comes eius fuiſſet, dixit: Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc eſt conſuetudo veſtra, iniuriam vocatis finem ſeruitutis.

DECLAMATIO II.

Iuſiurandum mariti & vxoris.

Thema. *Vir & vxor iurauerunt, vt ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregrè profectus eſt, miſit nuntium vxori, qui diceret ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitauit. Recreata, iubetur à patre virum relinquere. non vult. abdicatur, C. D.*

(Ex Controuerſ. 2. lib. 2.)

DECLAMATIO. Dij immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effeciſtis vt illud non periculum amantis eſſet, ſed experimentum. Hos diuidere vult ſocer, quos nec mors quidem diuidet. Moriar, inquit: habeo & cauſam, & exemplum. Quædam ſe maritorum rogis ardentibus miſcuerunt: quædam anima redemerunt maritorum ſuorum ſalutem, ſolicitudine breui. Inter has puella viua numeratur. Aſſiduè contentiones erant: Sine te viuere non poſſum: imo ego ſine te, qui certaminum exitus eſſe ſolet: iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, vt viui non diducerentur: cùm illud quoque cauerint, ne morte diuiderentur.

Pars

Pars altera. Non poſſum, inquit, relinquere virum. Quid non poteſt, quæ mori poteſt? Pæne dum falſæ mortis nuncium miſit, veræ recepit. Potes ſine viro pati peregrinationem eius tuliſti. Iureiurando iam liberata es caſu proximo.

Extra Ouidus Naſo apud Arellium Fuſcum magiſtrum ſuum, hanc controuerſiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. *Latro* in præfatione quadam dixit: Non vides, vt immota fax torpeſcat, & ignes exagitata reſtituat. Mollit viros otium, ferrum ſitu rubiginem ducit. Naſo dixit:

Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas,
Et rurſus nullo concutiente mori.

Hic autem dixit: Quicquid laboris eſt, in hoc eſt, vt vxorem à viro, & virum ab vxore diligi concedas. Neceſſe eſt deinde, vt iurare permittas, ſi amare permiſeris. *Eiuſdem*: Pauca noſti, pater, crimina: & litigauimus aliquando, & cecidimus: & fortaſſe quod non putas, peierauimus. Rogatus aliquando ab amicis ſuis, vt tolleret tres verſus: petiuit inuicem, vt tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conſcripſerant illi quos tolli vellent, ſecretò: hic, quos tutos eſſe vellet. In vtriſque codicillis iidem verſus erant: ex quibus primum fuiſſe narrabat *Albinouanus Pedo*, qui inter arbitros fuit.

Semibouemque virum, ſemiuirumque bouem:
Secundum:
Et gelidum Boream, egelidumque Notum.

Ex quo apparet, ſummi ingenij viro non iudicium defuiſſe ad compeſcendum licentiam carminum, ſucrum, ſed animum. Aiebat interim, decentiorem eſſe faciem, in qua aliquis næuus eſſet.

DE-

DECLAMATIO III.

Raptor patrem non exorans.

Lex. Raptor niſi & ſuum & rapta patrem intra triceſimum diem exorauerit, pereat. Thema. *Raptor patrem exorauit, ſuum non exorat. Reum facit dementiæ.*

(Ex Controuerſ. 3. lib. 2.)

DECLAMATIO. Quid contremiſcis ſenectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuiſtis oculi? Nondum eſt triceſimus dies. Ne triſtiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Nimis citò exoratus eſt. Ne omnia vitia eius ab adoleſcentia repetam, virginem rapuit, patrem accuſat. Hoc intra triginta dies. Putas me accuſatori permiſſurum, quod filio negaui? Miraris dubitare patrem? Lex ipſa inter mortem & nuptias dubia eſt. Semper enim ſibi omnia licere credidit: nihil me vnquam rogauit. Ignouit, inquit, ita aliquis ante me rogatus eſt? Demens ſum. Vides: nimirum turpiter viuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Poteſt aliquis ignoſcere, ſic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis. Me miſerum, quàm pæne promiſi! O me miſerum quòd tantum triginta diebus iraſci poſſum! Quid mirum, ſi citiùs illum exoraſti? facilius eſt donare iniuriam, qu m crimen. Procede in medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt. & tibi vacat accuſare? Sic aliquis exorat? ſic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non ſum exoratus. nondum tranſiuit tempus. etiamnum exorari poſſum.

Quam

Quam iniquum eſt, nondum eſſe me nocentem, & iam reum.

Pars altera. Me miſerum, pater, iræ tuæ detractum eſt nihil, tempori autem multum. Infelicior ſum, quàm ſi neutrum exoraſſem. Si ſeruaturus es filium, iam tempus fuit: ſi occiſurus, iam tempus eſt. Prior rogatus eſt, qui magis timebatur.

DECLAMATIO IV.

Nepos ex meretrice ſuſceptus.

Thema. *Abdicauit quidam filium. Abdicatus ſe contulit ad meretricem, & ex ea ſuſtulit filium, æger ad patrem miſit. cùm veniſſet, commendauit ei filium, & deceſſit. Pater poſt mortem illius in adoptionem recepit nepotem. Accuſatur ab altero filio dementiæ. C. D.*

Ex Controuerſ. 4. lib. 2.

DECLAMATIO. Dementia in me noui generis arguitur: ſanus eram, ſi non agnoſcerem meos. Expectabam, vt aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorum, fratre ceſſante. Deficientis ſpiritus in aduentum meum ſuſtinebatur. Intraui: iam cadentes oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. In ſinu meo & filium,& animam depoſuit. Nunciatum eſt mihi, in vltimis eſſe filium: nec hoc à fratre.

Pars altera. Pater iſtius incertus eſt. benè cum ipſo ageretur, ſi & mater. Incidit in meretricem, inter cætera malam & fœcundam. Mulier neſcio, aduerſus patrem iniurioſior ſis, quòd abſtuliſti illi hæredem, an quòd dediſti. Adoptauit eius filium, propter quam eiecerat ſuum.

DECLAMATIO V.

Torta à tyranno pro marito.

Thema. *Torta à tyranno vxor nunquid de viri tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare. poſteà maritus eius tyrannum occidit. intra quinquennium non parientem, ſterilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.*

(Ex Controuerſ. 5. lib. 2.)

DECLAMATIO. Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ: rapiebantur virgines: nullæ tunc videbantur feliciores, quàm quæ liberos non habebant. Suſpicatus eſt hunc tyrannus de tyrannicidio cogitare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue non benè tegit vultus magna conſilia; tamen de vxoris garrulitate queri non poteſt, cùm ſciat quemadmodum taceat. Impoſita in eculeum, ſępiùs ad abſentem virum reſpexit, quàm ad præſentem tyrannum. Explicatur totus aduerſus infelicem fœminam tyrannicę crudelitatis apparatus: & illa inſtrumenta, virorum quoque animos ipſo viſu frangentia, ad excutiendam muliebris pectoris ſcientiam proponuntur: Verberibus corpus abrumpitur. Neſcio Reſpublica, an tibi liberos iſta mulier datura ſit: tyrannicidam dedit. Miraris, ſi tranſit quinquennium inter vxorem tortam, & virum occupatum? Sciſſum corpus flagellis, igne aduſtum, tormentiſque conuulſum? Ignoſcetis puto mulieri, ſi dixero, Feſſa eſt. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius eſt tyrannum occidere, quàm ſuſtinere. Verbera, laminæ, eculei, quicquid antiqua ſęuitia inuenerat, quidquid adiecerat noua, quid amplius dicam? & tyrannus torquebat, cùm de tyrannicidio

quæ-

quæreret. Num premit cenſum oneroſa ſumptibus, & (vt ſeculi mos eſt) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, vſque in publica damna priuatis inſanit? Nunquid gemmas, & ex alieno litore petitos lapillos? Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad certam diem fœcunditas. Sui iuris rerum natura eſt. Vtrum putas tuum mirandum eſſe tyrannicidium, an huius ſilentium?

Pars altera. Ego torta ſum, meritò obijceres, niſi te vindicaſſem: etiam ſi ſciſti de tyrannicidio viri, nec indicaſti, non eſt beneficium, ſcelus non facere. Deinde nec ſciſti. non enim tibi indicaui. Nec tam magnum conſilium, virilibus quoque animis graue, commiſi muliebri garrulitati: quæ id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Quo tempore vxor torta eſt, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: poſteà cogitaui. Et hæc ipſa mihi cogitandi cauſa fuit, vxoris vltio. Si quod audierat, tacuit, non beneficium eſt, ſed fides.

Extra. L. Vinicius, quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi præſtitura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, vt ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus: L. *Vinicius ingenium in numerato habet*.

DECLAMATIO VI.

Pater & filius luxurioſi.

Thema. *Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. Accuſatur à filio dementiæ. C. D.*

(Ex Controuerſ. 6. lib. 2.)

DECLAMATIO. Accuſator meus intra ſe contrarios habet affectus. Cupit

reum

reum damnari, crimen abſolui. Sed tu ſenex, inquit, hoc dicis: luxuria tua ſeriùs cœpit, citiùs deſinet. Quidam ſummum bonum dixerunt voluptatem. Nihil eſt mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Ebrietatem patri obijcis ebrius.

Pars altera. Adoleſcens luxurioſus peccat: ſenex luxurioſus inſanit? Nemo vitia quia odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, vt bene pugnaret exercitus? Non coercet vitia, qui prouocat. Meam luxuriam patri imputabo. Non ſub ſeuera fui diſciplina, non ſub benè inſtitutæ domus lege, quæ poſſet adoleſcentis formare mores, & à vitiis ætatis abducere. Quodam modo ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Madent cani vnguento, & commeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus videtur.

DECLAMATIO VII.

Peregrinus negotiator.

Thema. *Quidam cùm haberet formoſam vxorem, peregrè profectus eſt. In viciniam mulieris peregrinus mercator migrauit: ter illam appellauit de ſtupro, adiectis pretijs. Negauit illa. Deceſſit negotiator, teſtamento omnibus bonis eam reliquit heredem: & adiecit elogium, Quia pudicam comperi. Adit hereditatem. redit maritus: accuſat adulterij vxorem ex ſuſpicione.*

(*Ex Controuerſ. 7. lib. 2.*)

DECLAMATIO. Seram querelam detulit. Non accuſo adulteram, niſi diuitem factam. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſſum, confitendum habeo, hac

hac me cauſa abfuiſſe. Tempus eſt de vxore marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram: & aduerſus officioſum ſalutatorem, inhumana potiùs quàm verecunda ſit: longè ante ſuam impudicitiam ore, quàm verbo neget. Nemo fortiter negantem iterum rogabit. Omnium bonorum heres ſola eſto, quia corrumpi non potuiſti, quia tam feliciter pudicitiam cuſtodiſti. Tace paulifper nomen auctoris. Nunquam non teſtamentum viri creditur? Adeò ne iam omnis patientia ſeculi noſtri abiit, vt aduerſus querimoniam viri, alieno teſte defendatur vxor? Muliebrium vitiorum fundamentum auaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulterij, poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo veſtis cruētetur. Infelices ancillarum greges laborant, vt adultera tenui veſte perſpicua ſit: eo nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinuſque agnouerit. Fruſtra æſtimabo eſſe indicia, ſi tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur: pudicam tantùm vnus, & peregrinus. cui plus laudator quàm accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audiui pudicam niſi in adulteri elogio. Deijce in terram oculos & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quiſque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipſum elogium corruptoris animo ſcripſit: *Quia pudicam* inquit, *Comperi.* quod nulli præter me contigit.

Pars altera. Formoſa eſt: hoc natura peccauit. Sine viro fuit, hoc maritus peccauit. Appellata eſt: hoc alius peccauit. Negauit: hoc pudicè. Heres relicta eſt: hoc feliciter. Hereditatem adiit: hoc conſultò fecit.

EX LIBRO TERTIO

Seneca Nouato, Senecæ, Melæ Filijs ſalutem.

QVOSDAM diſertiſſimos agnoui viros, non reſpondentes famæ ſuæ cùm declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, ſimul ad has domeſticas exercitationes ſeceſſerant, deſertos ab ingenio ſuo. Quod accidere pleriſque æquè mihi mirum, quam certum eſt. Memini itaque me à *Seuero Caſsio* quærere, quid eſſet, cur in declamationibus illi ſua non reſponderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat valens cultu, ingentibus plena ſententiis. Nemo miùs paſſus eſt aliquid in actione ſua otioſi eſſe. Nulla pars erat, quæ non ſua virtute ſtaret. Nihil in quo auditor ſine damno aliud ageret. Omnia intenta aliquò petentia. Nemo magis in ſua poteſtate habuit audientium affectus. Verum eſt quod de illo dicit *Gallio* noſter. Cùm diceret, rerum potiebatur. adeò omnes imperata faciebant. Cùm ille voluerat, iraſcebantur. Nemo non illo dicente timebat, ne deſineret. Non eſt, quòd illum ex his quæ edidit æſtimetis. Sunt quidem & hæc quibuſdam grata. Verùm eloquentia eius longè maior erat quàm lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus ferè, quibus maiori commendationi eſt audiri quàm legi, ſed in illo longè maius diſcrimen eſt. Primum tantundem erat in homine, quantum in ingenio: corporis magnitudo conſpicua, ſuauitas valentiſſimæ vocis. Quamuis hæc inter ſe raro coeant, vt eadem vox & dulcis ſit & ſolida. Pronuntiatio, quæ hiſtrionem poſſet producere,

cere, tamen quæ hiſtrionis poſſet videri. Nec illo quicquam magis mirareris, quàm quòd grauitas, quæ deerat vitæ, actioni ſupererat: quamdiu citra iocos ſe continebat, cenſoria oratio erat. Deinde ipſa quæ dicebat, meliora erant quam quæ ſciebat. Vir enim præſentis animi, & maioris ingenij quam ſtudij, magis placebat in his, quæ inueniebat, quàm in his, quæ attulerat. Iam verò iratus commodiùs dicebat. Ideò diligentiſſimè cauebant homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat executio: meliùs ſemper fortuna, quàm cura, de illo merebat. Id nunquam tamen hæc felicitas illi perſuaſit negligentiæ. Vno die priuatas plures agebat, & ita vt alteram ante meridiem ageret, alteram poſt meridiem: publicam verò nunquam ampliùs quàm vnam vno die. Nec tamen ſcio, quem reum illi defendere, niſi ſe, contigerit. Adeò nunquam vllam materiam dicendi, niſi periculis ſuis, habuit. Sine commentario nunquam dixit, nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Et maxima parte perſcribebatur actio. Illa quoque quæ ſalsè dici poterant, annotabantur: ſed cùm procedere nollet niſi inſtructus, libenter ab inſtrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito ſe antecedebat. Nunquam non vtilius erat illi deprehendi quàm præparari: ſed magis illum ſuſpiceres, quòd diligentiam non relinquebat, cùm illi tam benè temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum vt benè declamaret, inſtruerent: phraſim nec vulgarem, nec ſordidam, ſed lectam: genus dicendi non remiſſum aut languidum, ſed ardens & cogitatum: nec lentas, nec vacuas explicationes, ſed plus ſenſus quàm verborum habentes: diligentiam, maximum etiam mediocris ingenij ſubſidium. Tamen non tantùm infra ſe cùm declamaret, ſed etiam infrà mul-

multos erat. Itaque rarò declamabat, & non niſi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi, quare in declamationibus impar eſſet ſibi, hoc aiebat: Quod in me miraris, pæne omnibus euenit. Magna quoque ingenia, à quibus multum abeſſe me ſcio, quando plus quàm in vno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenij, in oratione ſoluta reliquit. Ciceronem eloquentia ſua in carminibus deſtituit. Orationes Salluſtij in honorem hiſtoriarum leguntur. Eloquentiſſimi viri Platonis oratio, quæ pro Socrate ſcripta eſt, nec patrono, nec reo digna eſt. Hoc non ingeniis tantùm, ſed corporibus videmus accidere: quorum vires non ad omnia, quæ viribus efficiuntur, aptæ ſunt. Illi nemo luctando par eſt: ille ad tollendam magni ponderis ſarcinam præualet: ille quidquid apprehendit, non remittit, ſed in procliue nitentibus vehiculis, moraturas manus inijcit. Ad animalia venio: alij ad aprum, alij ad ceruum canes faciunt. Equorum non omnium, quamuis celerrimi ſint, idonea curriculis velocitas eſt. Quidam meliùs equitem patiuntur, quidam iugum. Et vt ad morbum te meum vocem, Pylades in comœdia, Batyllus in tragœdia, multum à ſe aberant. Numenio cùm velocitas pedum non concedatur tantùm, ſed obijciatur, lentiores manus ſunt. Quidam cum hoplomachis, quàm cum Thracibus optimè pugnant. Et quidam ſic cum ſcena componi cupiunt, quomodo alteri eſt. In ipſa oratione quamuis vna materia ſit, tamen ille qui optimè argumentatur, negligentiùs narrat. Ille non tam benè implet, quàm præparat. Paſſienus noſter cùm cœpit dicere, ſecundum principium ſtatim fuga fit, ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantùm quibus neceſſe eſt, audiunt. Miraris eundem non æquè benè declamare, quàm cauſas agere: aut eundem non

tam

tam benè ſuaſorias, quàm iudiciales controuerſias dicere? Silo Pompeius ſedens & facundus & litteratus eſt, & haberetur diſertus, ſi à prælocutione dimitteret. declamat tam malè, vt videar bellè optaſſe cùm dixi: Nunquam ſurgas. Magna & varia res eſt eloquentia: nec adhuc vlli ſic indulſit, vt tota contingeret: ſatis felix eſt, qui in aliquam eius partem eſt receptus. Ego tamen & propriam cauſam videor poſſe reddere: aſſueui non auditorem ſpectare, ſed iudicem: aſſueui non mihi reſpondere, ſed aduerſario. Non minùs deuito ſuperuacua dicere, quàm contraria. In ſcholaſtica quid non ſuperuacuum eſt, cùm ipſa ſuperuacua ſit? Indicabo tibi affectum meum, cùm in foro dico, aliquid ago: cùm declamo, id quod belliſſimè Cenſorinus aiebat de his, qui honores in municipiis ambitioſè peterent, videor mihi in ſomnis laborare. Deinde res ipſa diuerſa eſt. Totum aliud eſt, pugnare: aliud, ventilare. Hoc ita ſemper arbitratum eſt, ſcholam quaſi ludum eſſe, forum arenam. Et ideò ille in foro primùm dicturus, tiro dictus eſt. Agedum iſtos declamatores produc in ſenatum, in forum: cum loco mutabuntur, velut adſueta claſſi, & dilectæ vmbræ corpora ſub dio ſtare non poſſunt. non imbrem ferre, non ſolem ſciunt: vix ſe inueniunt. Aſſueuerunt enim ſuo arbitrio diſerti eſſe. Non eſt quòd oratorem in hac puerili exercitatione ſpectes. Quid ſi velis gubernatorem in piſcina æſtimare? Diligentiſſimè tibi me excuſarem, tanquam huic rei non eſſem natus: niſi ſcirem & Pollionem Aſinium, & Meſſallam Coruinum, & Paſſienum, qui nunc primo loco ſtat, minùs benè videri quàm Ceſtium aut Latronem. Vtrum ergo putas hoc dicentium vitium eſſe, an audientium? Non illi peiùs dicunt, ſed hi corruptiùs iudicant. Pueri ferè, aut iuuenes,

ſcho-

ſcholas frequentant. Hi non tantùm diſertiſſimis viris, quos paulò antè retuli, ſed etiam Ciceroni Ceſtium ſuum præferrent, niſi lapides timerent. Quo tamen vno modo poſſunt, præferunt. Huius enim declamationes ediſcunt. Illius orationes non legunt, niſi eas quibus Ceſtius reſcripſit. Memini me intrare ſcholas, cùm recitaturus eſſet in Milonem Ceſtius: ex conſuetudine ſua miratus dicebat: Si Thrax eſſem, Fuſius eſsem: ſi Pantomimus eſsē, Batyllus eſſem: ſi equus, Meliſſio. Non cōtinui bilē, exclamaui: Et ſi cloaca eſſes, magna eſſes. Riſus omnium ingens. ſcholaſtici intueri me, quis eſſem qui tā craſſas ceruices haberē. Ceſtius Ciceroni reſponſurus, mihi quid reſponderet, nō inuenit, ſed negauit ſe executurum, niſi exirem de domo. Ego negaui me de balneo publico exiturū, niſi lotus eſsē. Deinde libuit Ciceroni de Ceſtio in foro ſatisfacere. ſubinde nactus eū, in ius ad prætorem voco: & cùm quantum volebam, iocorum conuiciorumque effudiſſem, poſtulaui vt prætor nomen eius reciperet lege inſcripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocationem peteret. Deinde ad alterum prætorem eduxi, & ingrati poſtulaui. Iam apud prætorem vrbanum curatorem ei petebam. interuenientibus amicis, qui ad hoc ſpectaculum concurrerent, & rogantibus dixi, moleſtum me ampliùs non futurum, ſi iuraſſet diſertiorem eſſe Ciceronem, quàm ſe. verùm nec vt hoc faceret, vel ſeriò effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, vt ſcires in declamationibus in tantum aliud genus hominum eſſe. Si comparari illis volo, non ingenio mihi maiore opus eſt, ſed ſenſu minore. Itaque vix iam obtineri ſolet, vt declamem: illud obtineri non poteſt, vt velim, aliis quàm familiariſſimis audientibus: & ita faciebat. Eius declamationes inæquales erant: ſed ea quæ emi-

nebant, in quacunque declamatione poſuiſſes, inæqualem eam feciſſent. Compoſitio aſpera, & quæ vitaret compoſitionem ſententiæ viuæ. Iniquum tamen erit ex his eum æſtimari, quæ ſtatim ſubtexam: non enim hęc ille optimè dixit, ſed hæc optimè teneo.

CONTROVERSIA I.

Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.

Lex. *Cæcus de publico mille denarios accipiat.* Thema. *Decem adoleſcentes cùm bona ſua comediſſent, ſortiti ſunt, vt cuius nomen exiſſet, excæcaretur, & acciperet mille denarios. Exijt ſors cuiuſdam. Excæcatus eſt, petijt mille denarios. negantur.*

CONTRA EXCÆCATVM. Hi ſunt oculi, quos extimuiſtis mariti. O legem, ſi excæcat homines, abrogandam. Nulli dat mille denarios, niſi qui inuitus accepit. Dic nunc, Miſerere. Hoc, cùm excæcareris, non dixiſti. Reſpub. debilitatem conſolatur, non emit. Conſumptis patrimoniis membra conferunt. Vtilius eſt Reip. vnum cæcum repelli, quàm nouem fieri. Non ſolus à vobis petit alimenta, ſed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur: non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit, vbi homines maiorem partem vitę in tenebris ita agunt, vt nouiſſimè ſolem quaſi ſuperuacuum faſtidiant.

Pars altera. Illis nouem nihil daturus eſt: nulli non fauorabilis erit, ſi eos à quibus excæcatus eſt, decipit. Circumuentus adoleſcens ab illis nouem veteranis conſumptoribus: Solus, inquit, nouem conſentientibus reſiſtere non potui. Omnia ex compoſito facta ſunt. vnus mentionem intulit, omnes approbauerunt. Electus eſt, qui ſortiretur. Sors huius

huius quæ exiret prima ſubiecta eſt. Cum repugnaret, excæcatus eſt. Si circumuentus eſt, inquit, iniuriam perſequatur, de vi agat, talionem petat. videbimus, primum eſt, vt habeat vnde viuat.

CONTROVERSIA II.

Parricida æquis ſententiis abſolutus.

Thema. *Quidam filium accuſauit parricidij. Æquis ſententiis abſolutum abdicat.*

CONTRA FILIVM. Minus eſt iam quod rogo non peto vt me à parricida vindicetis, ſed vt ſeparetis. Parricidam non accuſo, ſed fugio. Quando iſte accuſatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil medium eſt inter teſtamentum, & culeum? Non eſt abſolutus parricida, ſed dubius. Vt abſoluaris, multis tibi ſententiis opus eſt: vt damneris, vna. Non abſoluerunt reum, ſed ſeculo pepercerunt. Miraris in hac ciuitate miſericordiam, in qua lex abſolutionem dat paribus tabulis. Quæris quàm multis non placeas? ſi vnum adiecero, parricida es. Abſolutionem legi, non innocentiæ debes. Abſolutus, inquit, ſum. Non abdico te propter parricidium, ſed propter alia vitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera. Manifeſtus eſt adoleſcentis color, vt dicat ſe auctoritate patris oppreſſum.

CONTROVERSIA III.

Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptauit.

Lex. *Cum filio tricenario pater patrimonium diuidat.* Thema. *Quidam habuit filium frugi, & luxurioſum. Abdicat luxurioſum. Frugi,*

 peregrè

peregrè profectus eſt. Captus eſt à piratis: ſcripſit de redemptione patri. Patre ceſſante luxurioſus prævenit, & redemit. Rediÿt frugi. Adoptauit fratrem ſuum. Abdicatur.

PRO FRATREM ADOPTANTE. Non eſt quòd quiſquam me laudet. prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. vnà nauigauit, vnà periclitatus eſt, vnà omnes emenſus eſt terras, tantùm reliquit me ad paternam domum. Non eſt quòd excuſatione ætatis vtaris. potes nauigare. Vtriq; gratias agere deberet. Frater me iſti reduxit: ego iſti fratrem. Si tanquam inertem abdicaſti, nauigauit: ſi tanquam impium, ſuos redemit. Non poteſt eripi filio, quod à lege accepit. Quomodo enim pater eriperet, quod non poteſt non dare?

Pars altera. Per alterum mihi neceſſe eſt abdicare quem nolo. Hoc vno alter alteri placet, quod vterque patri diſplicet. Vtamur medicina, qua cogimur, quod in vulneribus periculoſis fieri ſolet, vt malum cum ipſo corpore exſecetur. Adoptare adoleſcenti permittis, quem lex in diuidendo patrimonio experitur? Lex te ad miniſterium patrimonij admittit, non in dominium. Eſt aliqua ætas, à qua aliquis filius eſſe deſinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quiſquam poteſt alium in manum ſuam recipere, qui ipſe in aliena manu eſt. Quomodo fieri poteſt, vt tibi poteſtas vitæ neciſque, aut in fratrem ſit, aut in filium non ſit? Si benè de te meruerat, patrem pro filio rogaſſes. Nam quòd ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tricenarius reliquerat, abdicatus abſtulerat. Quid facerem, ſolus, ſenex, inops, cuius patrimonium alter diuiſerat, alter abſumpſerat?

CON-

CONTROVERSIA IV.

Seruatus à filio.

Lex. *Seruatus contra ſeruatorem ne quam habeat actionem.* Thema. *Seruatus à filio eum abdicat. Ille præſcribit.*

CONTRA FILIVM. Licuiſſet perire, ſi non licet loqui. Seruatum me putatis? Captus ſum. Redde me hoſti. Captiuis loqui licet. Quo tantopere beneficia vitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hoſti reddiderit, ſeruatorem vocabo. An vos abdicationem putatis actionem? etiam ſi actio eſt, lex quæ de ſeruato loquitur, ad perſonas tantùm extraneas pertinet: ad filium & ad patrem non magis, quàm ad ſeruum & dominum, libertum & patronum. Vt à patria poteſtate diſcedas, & ad æſtimationem beneficij venias, qui dat vitam, ſi prior accepit, non obligat, ſed reddit. Proceſſi in aciem, exemplum filio meo: vicit me non hoſtis, ſed ætas. ſeruauit, quem ſæpe ſeruaueram. Rediuiuum me ſenem meretrix vocat. paraſitorum iocantium materia ſum. omnibus iſtis tanquam ſeruatoribus tacere iubeor. Fili, ſi viuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adoleſcens in acie non ante patrem ſtetiſti? Audite filij mei gloriam. parricidium non fecit. cùm poſſet ſeruare ſeruauit.

Pars altera. Hic me genuit. Hic mihi ſpiritum, hic mihi has manus, quibus ſeruaretur, dedit.

CONTROVERSIA V.

Pater raptam continens.

Lex. *Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet.* Thema. *Raptor poſtulat, vt rapta educatur. pater non vult.*

CONTRA RAPTOREM. Iſte raptor eſt, ego in ius abducor. Non eſt enim tam facile homini probo occidere, quàm perdito mori. Communis, inquit, lex eſt. dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea iſta ſit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non poſſum. Curo vulnera. familiam reficio. expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem conſolor. Minantem ſibi ipſi cuſtodio. Quando optabis? cùm rapta voluerit, non cùm raptor. Quando optabis? cùm tu noles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. confirmo animum. Non eſt facile hominem occidere: premo interim gemitus meos, & introrſus erumpentes lacrimas ago. Scio quid futurum ſit. vultus te meus decipit. Stulte, quenquam morari putas nuptias filiæ ſuæ? in ſecurim incurris, & carnificem vltrò vocas. Cùm rogare debeas, conuitium facis. Nemo vindicare ſe cogitur.

Pars altera. Nihil eſt miſerius, quàm incertum inter vitam mortemque deſtitui. Iam beneficium erit, etiam ſi mortem optauerit. In amorem filiæ iſtius incidi. Appellare de nuptiis debui patrem: feci. Sed videris, quàm etiam in lege lentus ſit. Raptor vitam alieni arbitrij habet, libertatem ſui. Lex communis eſt. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod ſperare poſſit. In lege, inquit, non eſt ſcriptum quando: immò ſtatim. Quotiens enim tempus non adijcitur, præſens intelli-

telligitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis non permittitur. Crudelius eſt quàm mori, ſemper timere mortem.

CONTROVERSIA VI.

Domus cum tyranno incenſa.

Lex. *Damni illati ſit actio*. Thema. *Quidam tyrannum ex arce fugientem cùm perſequeretur, in priuatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit. Pramio accepto, agit cum illo dominus damni.*

PARS PRIMA. *Pro Tyrannicida.* Cur non excluſiſti? Quare recepiſti? quare nullam aliam domum tyrannus petiit? Nemo non venienti domum clauſit. Aditum in domum non habui, qui in arcem habui. Non gaudes te aliquid impendiſſe publicæ libertati? Hic eſt in cuius domo tyrannus occiſus eſt. Tanquam tyrannicida, monſtraris. Redde, inquit, domum. Ita viuo tyranno non perdideras. Tyranni amicus, tyranni ſatelles: certè, quod negare non potes, hoſpes. Diu expectaui, an eijceretur tyrannus. Faciliùs potes accuſare aut te, qui tam familiaris tyranno fuiſti, vt illi maximè tua placeret domus, qua illum recepiſti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quòd in tuam domum confugit. aut, vt culpa te liberem, faciliùs potes accuſare fortunam, quæ tyrannum potiſſimum ad te detulit.

Pars altera. Eius debet eſſe damnum, cuius eſt præmium. Non eſt iniquum, eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepiſti. Non elegit domum tyrannus: nec enim hoc illi vacabat: ſed in eam quam potuit, irrupit. Cùm ego in ea non eſſem, nactus hic occaſionem nocendi, intrare noluit: &

tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculoſum vrbi. accepit præmium, maius ſine dubio, quaſi damnum ſarcire deberet.

CONTROVERSIA VII.

Venenum datum filio furenti.

Thema. *Filio furenti, & ſua membra lanianti, pater venenum dedit. Accuſatur ab vxore malæ tractationis.*

CONTRA MARITVM. Non mirum eſt quare viuat, quæ filium perdidit. Viuit, qui occidit.

Pro altera. Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris miſera mulier, in orbitatis tuæ tempore: non perdidiſti tunc filium, ſed tunc extuliſti.

Color. Alſius Flauus hanc ſententiam dixit: Ipſe ſui & alimentum erat, & damnum. Hunc *Ceſtius* quaſi corruptè dixiſſet, obiurgans: Apparet, inquit, te poetas ſtudioſè legere. Iſte ſenſus eſt eius qui hoc ſeculum amatoriis non artibus tantùm, ſed ſententiis impleuit. Ouidius enim in libris Metamorphoſeon dixit:

Ipſe ſuos artus lacero diuellere morſu
Cœpit & infelix minuendo corpus alebat.

CONTROVERSIA VIII.

Olynthius pater reus concurſus.

Lex. *Qui cœtum & concurſum fecerit, capitale ſit.* Thema. *Victa Olyntho, cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas venit. Athenienſes omnibus ciuitatem Olynthiis decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adoleſcente luxurioſo, cum filio venit. Ibi cùm de ſtupro filij mentio eſſet, pater profugit, adoleſcens retentus eſt. Pater*

ſi cre

flere ante domum cœpit : incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt; & filius Olynthij. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumque fecerit.

PRO REO CONCVRSVS. Miſero ſi flere non licet, magis flendum eſt. Imperari dolori ſilentium non poteſt. Fuerunt ex populo qui dicerent: Hic meum filium, hic meam corrupit vxorem: ſuum quiſque illò & ignem attulit, & dolorem. Timeo, fili, ne dum te quæro, in oſſa alicuius raptoris incidam. Vbi Athenarum fides? Vbi hoſpitales inuicem dextræ? Capti, inquam, fili, ſumus. Dum licet fugiamus: ſed tanquam à Philippo. Pariter apud Philippum certè viri fuimus. Lacrymæ meæ vocantur in crimen, quaſi ex quo Olynthus capta eſt, flere deſierim. Tantus ſcilicet ſum, vt in ea ciuitate populum concitare potuerim, in qua filium ſeruare non potui. Non quotiens conuenerunt in aliquem locum plures, cœtus & concurſus eſt: ſed quotiens conuocati, quotiens parati, quaſi ad ducem ſuum concurrerunt. Non ſi vna vicinia coit, aut ſi tranſeuntium paucorum numerus affluxit: ſed vbi totus, aut ex parte magna populus, vbi diuiſa eſt in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen eſt, coeuntis ex conſenſu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, ſed ad incendium: quod tamen populus maluit ſpectare, quàm extinguere. Lex non eum punit, propter quem cœtus factus eſt; ſed eum à quo cœtus factus eſt. Non mihi tanti vitio fuit vt amittere filium: & tentaui populum rogare, nec potui.

Pars altera. Quid cœtu opus eſt? Sunt ſcriptæ ad vindictam iniuriarum omnium leges. Mota ſemel multitudo modum non ſeruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

CONTROVERSIA IX.

Crux ſerui venenum ægro domino negantis.

Thema. *Æger dominus petiit à ſeruo vt ſibi venenum daret. Non dedit. Cauit teſtamento vt ab heredibus crucifigeretur. Appellat ſeruus tribunos.*

PRO SERVO. Lex Cornelia te appello. Ecce heres iubet, quod tu vetas. Ne quis illum domino diſplicuiſſe putet. tunc huic parari crucem iuſſit, cùm ſibi venenum. Plura ſerui crimina confitemur. intempeſtiuas potiones, inutiles cibos, deſideranti negauit. Quid enim ille non voluit, qui venenum petiit? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si vincitur, periturus eſt: ſi non vincitur, ſeruiturus eſt ei à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum: crux vtrinque. Furioſus ſeruum ſine cauſa occidere voluit. Quæritis inſaniæ argumentum? & ſe ipſe voluit occidere. Seruo, inquit, tribuni non poſſunt ſuccurrere: Seruo natum regem habuimus. Seruo indice, patefacta eſt Bruti liberorum cum Tarquiniis coniuratio. Ergo nihil intereſt, venenum domino aliquis dederit, an negauerit? Etiam vbi remedium eſt mori, ſcelus eſt occidere. Tam citò vos de vita domini ſeruum deſperare vultis, quàm heredem? Mortem ſi ſupplicium putas, quid rogas? ſi beneficium, quid minaris? Venenum quiſquam obiecit, niſi datum? Vllum tu finem facies tribuniciæ poteſtati, quàm P. R. vt ipſe plurimum poſſet valere, plus quàm ſe voluit? Venenum habere ſcelus eſt tam magnum, quàm dominum occidere.

Pars altera. Mori volens elegit hunc miniſterio nequiſſimum ſeruum, audacem, infe-

ſtum ſibi. Ille non ſaluti conſuluit domini, quem videbat inſanabili morbo tabeſcere, ſed tormenta extendit. Seruus herilis imperij non cenſor eſt, ſed miniſter. Agitur de iure teſtamentorum, quorum interijt omnis poteſtas, ſi neglexerint imperia mortuorum. Tribuni: Itane furcifer tu non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

EX LIBRO QVARTO.

Seneca Nouato, Senecæ, Melæ Filijs ſalutem.

QVOD munerarij ſolent facere ad expectationem populi detinendam, noua paria per omnes dies diſpenſant, vt ſit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio. non ſemel omnes produco, aliquid noui ſemper habeat libellus: vt non tantum ſententiarum vos, ſed etiam auctorum nouitate ſollicitet. Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quàm nota repetendi. Hoc in hiſtrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, in quibus modò aliquid fama promiſit, in omnibus denique rebus videmus accidere. Ad noua omnes concurrunt, ad noua conueniunt. Non tamen expectationem veſtram macerabo, ſingulos producendo: liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Aſinius nunquam admiſſa multitudine declamauit: nec illi ambitio in ſtudio defuit. Primus enim omnium Romanorum aduocatis hominibus ſcripta ſua recitauit. Et inde eſt quod Labienus homo mentis quàm linguæ amarioris dicit: Ille triumphalis ſenex ἀκροάσεις ſuas

nium illud ingentis animi fuit, malis ſuis inſultantis. At contrà Haterium ſcio tam imbecillo animo mortes filiorum tuliſſe, vt non tantùm recenti dolori cederet, ſed veteris quoque & obliterati memoriam ſuſtinere non poſſet. Memini cùm diceret controuerſiam de illo, qui à ſepulchris trium filiorum abſtractus iniuriarum agit, mediam dictionem fletu eius interrumpi: deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miſerabiliùs, vt appareret quàm magna interim pars eſſet ingenij, dolor. Declamabat Haterius admiſſo populo ex tempore: ſolus omnium Romanorum, quos meo tempore cognoui, in Latinam linguam tranſtulit Græcam facilitatem. Tanta illi erat velocitas orationis, vt vitium fieret. Itaq; diuus Auguſtus optimè dixit: Haterius noſter ſufflaminandus eſt. Adeò non currere, ſed decurrere videbatur: nec verborum tantùm illi copia, ſed etiam rerum erat: quotiens velles eandem rem, & quamdiu velles, diceret. Aliis totiens figuris, aliis tractationibus. Ita vt nec regi poſſet, nec conſumi. Regi autem ab ipſo non poterat; alioquin libertum habebat, cui pareret, & ſic ibat, quomodo ille aut concitauerat eum, aut refrænauerat. Iubebat eum tranſire, cùm aliquandiu locum dixerat: tranſibat, inſiſtere iubebat: eodem loco permanebat. iubebat epilogum dicere: dicebat. Habebat in ſua poteſtate ingenium, in aliena modum: Diuidere controuerſiam, putabat ad rem pertinere, ſi illum interrogares: non putabat, ſi audires. Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat ſe ad declamatoriam legem, nec verba cuſtodiebat. Quædam enim ſcholæ iam quaſi obſoleta refugiunt: nec ſi qua ſordidiora ſunt, aut ex quotidiano vſu repetita, poſſunt pati. Ille in hoc ſcholaſticis morem gerebat, ne verbis calcatis, & obſoletis vteretur. Sed quædam

antiqua,

antiqua, & à Cicerone dicta, a ceteris deinde deſerta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatiſſimæ curſus poterat abſcondere. Adeò quidquid inſolutum eſt, etiam in turba notabile eſt. Hoc exempto, nemo erat ſcholaſticis nec aptior, nec ſublimior: ſed dum nihil vult, niſi cultè, niſi ſplendidè dicere, ſæpe incidebat in ea, quæ deriſum effugere non poſſent. Memini illum (cùm libertinum reum defenderet, cui obijciebatur, quòd patroni concubinus fuiſſet) dixiſſe: Impudicitia in ingenuo crimen eſt, in ſeruo neceſſitas, in liberto officium. Res in iocos abiit: non facis mihi officium, &, multùm ille & hic in officiis verſatur: ex eo impudici & obſcœni, aliquandiu officioſi vocati ſunt. Memini & illam contradictionem ſic ab illo poſitam, magnam materiam Pollionis Aſinij, & tunc Caſſij ſeueri iocis præbuiſſe. At, inquit, inter pueriles condiſcipulorum ſinus laſciua manu obſcœna luſiſti, & pleraque huius generis illi obijciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ ſuſpiceres, cum torrentis modo magnus quidem, ſed turbidus flueret. Redimebat tamen vitia virtutibus: & plus habebat quod laudares, quàm quod ignoſceres: ſicuti in ea, in qua fleuit declamatione.

CONTROVERSIA I.

Pater à ſepulcro à luxurioſo raptus.

Thema. *Quidam amiſsis tribus liberis, cùm aſsideret ſepulcro, à luxurioſo adoleſcente in vicinos hortos deductus eſt, & detonſus. Coactus conuiuio intereſſe, mutata veſte, dimiſſus iniuriarum agit.*

PRO PATRE. Nunquam lacrimæ opprimuntur imperio, ſed etiam irritantur.

Nulla

Nulla flendi maior eſt cauſa, quàm flere non poſſe. Rapuit me qualem in conuiuio puderet venire, dimiſit qualem ad ſepulcrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quòd in forum, amiſſis modò liberis, veniam. At ego iam in conuiuio fui. Quouſque, inquit, flebis? Eſt quædam in ipſis malis miſerorum voluptas, & omnis aduerſa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes, vbi crudeliter ipſe non fleres. Cùm miſerrimum ſit flere, quàm infelix ſum, cui ne hoc quidem licet? Vidi ebriorum ſitim, & vomentium famem. Quis eſt iſte, qui ſupra flentem patrem cenſuram lugendi poſtulat? Proiectus in omnia gulæ libidiniſque flagitia, omnibus denotandus cenſoribus, ſæculo præcepta componit. Scit quantum ſuper amiſſos tres liberos patri flendum ſit: quem, ſi viueret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantùm inter miſerias ſolatium capio, quòd miſerior eſſe non poſſum. Cineres meorum in ſepulcro video. Magnum ſolatium eſt, appellare ſæpiùs nomina liberorum, non reſponſura. Hic mihi viuendum eſt: ne cui de nuptiis vel de liberis cogitanti dirum omen occurram. cogit flere, qui non ſinit. In illo conuiuio morari, etiam felicis patris eſſet iniuria.

Pars altera. Queſtus fui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent. Nemo amicus, nemo, inquam, propinquus eſt? Sed meliùs, vt video, illius rabiem nouerant. Feſto die ſodales, amicique mecum: quorum vnus. Quid hunc miſerum ſic perire patimur? Nemo ſibi ipſi finem flendi fecit. Pudet illos deſinere: cogi volunt. Conſolarer te diutiùs, niſi iam & accuſare poſſes.

CON-

CONTROVERSIA II.

Metellus cæcatus.

Lex. *Sacerdos integer ſit*. Thema. *Metellus pontifex cùm arderet Veſtæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.*

PRO METELLO. Veſta mater, fortaſſe nullum ſacerdotem haberes, niſi Metellum habuiſſes. Sacrorum cauſam ago, non Metelli. Plus eorum intereſt, ne Metellum ſacerdotem, quàm Metelli, ne ſacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cùm illi ſacerdotium dedimus. Ciuitas ſollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat pretioſius, ſacra & Metellus. O faciendum ſacerdotem, niſi eſſet. Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. Lex æſtimari hoc voluit tunc cùm quis peteret, non cùm haberet ſacerdotium. Habes Veſta duplex pontificis tui meritum: ſeruauit ſacra, nec vidit.

Extra controuerſiam. *Pollio:* Ante hoc, ſi cæcus factus eſſet, non abſtuliſſet. Si poſteà cæcus factus eſt, vidit.

Pars altera. Sacerdos non integri corporis, quaſi mali ominis res vitanda eſt. Hoc in victimis notatur, quanto magis in ſacerdotibus? Poſt ſacerdotium magis obſeruanda eſt debilitas. Non enim ſine ira deorum debilitatur ſacerdos. Apparet non eſſe propitios deos ſacerdoti, quem ne ſeruati quidem ſeruant.

Color. Hunc colorem *Gallio* non probabat, ſummo cum honore Metelli, aſſerens contra Metellum agendum ita, vt rogetur cum iudicibus officio pontificum & ipſe conſulere.

CONTROVERSIA III.

Patre exule filia rapta.

Lex. *Imprudentis cædis damnatus, quinquennio exulet.* Altera. *Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet.* Thema. *Cùm quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis damnatus, in exilium abiit. Filia eius rapta eſt. Raptor ad patrem puellæ ſe contulit. Impetrauit ab illo, vt iuberet filiam nuptias optare: & epiſtolam daret ad filium. Fratre auctore, mortem optauit puella. Pater rediit. abdicat filium.*

CONTRA FILIVM. Quomodo me excuſabo Reip. cui duos abſtuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit: filius nec patri. Per humanos, inquit, errores. Agnoui preces meas. Potes, inquit, omnibus oſtendere, quàm non poſſis hominem occidere. Scio me ciuem debere Reipublicæ. hoc intererit tamen, quòd imprudentes occidimus: prudentes ſeruauimus. Aliquem in exilio infra fortunam meam vidi.

Pars altera. Irrupit contumelioſè, tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrem, non pepercit eius pudori. At egó querèbar, quòd abſenti fecit iniuriam. Non poſſum ob hoc abdicari, quod lege factum eſt. Non potuiſti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus ſcribere: & tu in ea fortuna eras, in qua poſſes iniuriam accipere: & ille is erat, qui etiam in patria poſſet iniuriam facere. Quia ſciebat malam cauſam ſuam, egit apud illum, qui eam non nouerat. Rediit ſuperbus, iubebat; & nos optare nuptias cogebat. Videbatur

ſic

ſic & illic coegiſſe. Aliquid tamen epiſtolis conſecutus eſt. nemo vnquam tardiùs periit. Collegit ingentem numerum perditorum. expugnauit domum. vexauit puellam. Hoc tibi raptor non narrauerat.

Color. Latro aiebat, ſemper inuiſum eſſe, qui reum alium pro ſe ſubijceret. Non oportere hoc deriuari factum in ſororis voluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus: qui transfert, tanquam accuſator. Malo autem loco eſt, qui habet rei fortunam, accuſatoris inuidiam. *Aſinius Pollio* dicebat, colorem in narratione oſtendendum, in argumentis exſequendum. Non prudenter eos facere, qui in narratione omnia inſtrumenta coloris conſumerent. Nam & plus eos ponere, quàm narratio deſideraſſet, & minus quàm probatio.

CONTROVERSIA IV.

Armis ſepulcri victor.

Lex. *Sepulcri violati ſit actio.* Thema. *Bellum cùm eſſet in quadam ciuitate, vir fortis in acie amiſsis armis, de ſepulcro viri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnauit & repoſuit. Præmio accepto accuſatur ſepulcri violati. C. D.*

PRO VIRO FORTI. Arma vix contigeram. ſecuta ſunt: Hæc ſi ſumo, arma ſunt: ſi relinquo, ſpolia. Vidiſſes verè violari ſepulcrum, ſi illò veniſſet hoſtis. Vterque quod alteri deerat, commodauimus. Ille viro arma, ego armis virum. Reſp. multum conſecuta eſt. vir fortis nihil perdidit. Neceſſitas eſt, quæ nauigia iactu exonerat. neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit. neceſſitas eſt lex temporis. Quicquam non fit legitimè pro legibus? Meliùs cum ipſo ſepul-

cro.

cro actum eſt, in quo notiora ſunt arma iterum victricia. Pro Republica plerumque templa nudantur, & in vſum ſtipendij dona conflamus.

Pars altera. Reum habemus in prælio inertem, in fuga audacem, turpem non minùs patrocinio, quàm crimine. Arma ſua perdidit. Hoc excuſare non poterat, niſi rapuiſſet aliena. Rapuit aliena. Hoc excuſare non poterat, niſi & ſua perdidiſſet. Arma victricia, arma conſecrata diis Manibus, arma quæ te quoque fecerunt virum fortem. Repoſui, inquit, arma. Gloriatur, quòd non & illa perdiderit. Non teneor lege, quia repoſui. Tam teneris hercle, quàm qui vulnerauit aliquem, licèt vulnus ſanauerit: quàm qui ſurripuit aliquid, licèt deprehenſus reddiderit. Non eſt hoc illi crimen propter virtutem donandum. iam gratiam virtuti retulimus, præmium conſecuta eſt. Æquos nos eſſe conuenit, vnum virum fortem honorauimus, alterum vindicemus.

CONTROVERSIA V.

Priuignus medicus.

Thema. *Abdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cùm pater ægrotaret; & medici negarent poſſe ſanari ſanauit. Reductus eſt patri. Ægrotare nouerca cœpit. Deſperauerunt medici. Rogat pater filium, vt curet nouercam. Nolentem abdicat.*

PRO FILIO MEDICO. Quo pacto iſtud euenit, vt abdicatione mea pater ægrotaret, reditu nouerca? Pietati ceſſere morbi. Medicinam relinquo, multum laboris, multum vigiliarum. adijce huc, quòd qui ſanantur, ingrati ſunt: & medicus poſſum decipi,

ruri educauit. Poſt longum tempus redierunt ſimiles. Quærenti matri vter eius eſſet, non indicat. Accuſatur ab ea malæ tractationis.

PRO MARITO. Quid fletis pueri? ſecuri eſtote. Non memini. Iam lites ſunt, & nondum indicaui. Qualis eris nouerca, quæ ſic fieri cupis? Alter tuus eſt: alter tui frater eſt: & ſi per te licuerit, neuter priuignus eſt. Dum alterius vis eſſe mater, vtriuſque es nouerca. Si coegeris, mentiar. non mater, ſed nouerca decipieris. Hos ipſa noluit natura diſtingui. Indicarem, niſi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus eſt. quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus eſt. Vni tibi contingit, vt habeas priuignum, & non ſis nouerca.

Pars altera. Filius enim rus ablegatus à patre, & educatus eſt ſic, vt ignotus eſſe poſſet & matri. Tibi rediit vterque filius, huic vterque priuignus. Eò crudeliùs filio caret, quo propiùs acceſſit. Times huius iniquitatem: cùm iniquiùs ipſe magis ames eum cui alterius vis donare matrem, quàm cui non vis reddere ſuam.

Extra. Quod ad colorem pertinet viri, *Hiſp. Romanus* & *Silo Pompeius* hoc vſi ſunt: Neſcio, & ideò non indico tibi. Quidam miſcuerunt etiam, & vtroque vſi, dixerunt: Neſcio, ſed etiamſi ſcirem, non indicarem tibi: quod *Latro* & *Ceſtius.* Sed *Aſinius Pollio* neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, Neſcio: nulli fidem faciat. Vxor ipſa non quæreret ab illo, niſi ille ſcire poſſet. Dici enim contra virum poteſt: Quære à nutrice, à pædagogo. Veriſimile non eſt, neminem domi eſſe qui ſciat. Ille autem mixtus color vtrunque corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicantis fiduciam. Nam cùm dicit: Etiam ſi ſcirem, non indicarem: efficit vt illum iudex ſcire putet.

cùm

cùm dicit, Neſcio: efficit vt videatur indicare debere, ſi ſciat. Hoc autem ipſe colore vſus eſt, quem aiebat ſimpliciſſimum: Scio, ſed non indico: quia pueris hoc vtile eſt, & tuo filio. Magis amaturus ſum eum, qui matrem videbitur non habere.

CONTROVERSIA VII.

Tyrannicida, & adulter tyranni.

Lex. *Tyrannicidæ præmium detur.* Thema. *In adulterio deprehenſus à tyranno, gladium extorſit à tyranno, & occidit eum. Petit præmium. Contradicitur.*

CONTRA TYRANNICIDAM. Non feciſſet tyrannicidium, niſi illum tyrannus armaſſet. Cuius adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quòd deprehenſus in adulterio mori noluit. Tyrannicida veſter iure occidi potuit à tyranno. Certamen in pari conditione contractum publica fortuna diſtraxit. Non innocentior vicit, ſed fortior. Tulit ſecum tyrannus gladium. ſic enim occiſuri veniunt. Cur ſolus ad præmium venis? tyrannum certè occidiſti cum adultera. Non loricam, clypeumve ſumpſit, ſed tenuem ac perlucidam veſtem: perfuſus vnguento intrauit cubiculum, in quo non eſſe tyrannum diligenter agnouerat. Tyrannicida noſter ne tyrannum inueniret optauit. Ducat Tyrannicidam in arcem tyrannus, non vxor: odium, non amor: aſcenſurus ferat animum, ferat ferrum: eat illò, vbi inueniat tyrannum. Omnia honeſta opera voluntas inchoat, occaſio perficit. Sæpè honorata virtus eſt, etiam vbi eam fefellit exitus. Scelera quoque quamuis citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Nec infelix virtus amittit gloriæ titulum:

titulum: nec gloriam virtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquam maiorum noſtrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, ſi illud etiam libido promitteret. Nouo inauditoque more pugnabant, tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidiſti tu maritum, fortuna tyrannum. Tyrannum cadere Reipublicæ volo. Occidat illum ciuis iratus, miſceat maledicta vulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. At adulteræ oſculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat, tyrannum Pop. Romanus veneno vinci hoſtem noluit, proditione noluit. Honorabo ſubitum tyrannicidium: non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera. Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum venit, non minor virtus eſt, ſed periculum maius. Non quæras quid in arcem tulerim: tyrannicidium retuli. Non eſt gladius meus: ſed manus mea eſt, ſed animus meus eſt, ſed conſilium, ſed periculum, ſed tyrannicidium meum. Adulterium vocas, quo effectum eſt, ne quis timeat adulterium. Diligenter arce munita occaſionem requirens, tentaui ſeruos, tentaui amicos: per vxorem ſolam fulſit occaſio. Non putaui adulterium, vxorem tyranni polluere: ſicut nec homicidium, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre, periculoſum erat: inuenire, facile. Si tyrannum, inquam, inuenero obuium, quælibet res telum erit. certè ſemper ſolet ſecum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris eſt. Quàm ſolicitus fui adulter, ne non deprehenderer?

CON-

CONTROVERSIA VIII.

Patronus operas remiſſas repetens.

Lex. *Per vim metumve geſta, irrita ſunto.* Thema. *Bello ciuili patronus victus & proſcriptus, ad libertum confugit. Receptus eſt ab eo, & rogatus, vt operas remitteret. Remiſit. Conſignatio facta eſt. Reſtitutus indicit operas. Contradicitur.*

PRO PATRONO. Patronus à liberto reſtitutionem peto. Si paciſci tunc à me voluiſſes operas, ſpopondiſſem. Bona bello perdidi, ad reſtitutionem nudus veni. Nunc libertorum operas deſidero. Profer tabulas illa proſcriptionis tabula crudeliores. Perſequebatur illa, quos vicerat: hæ perſecutæ ſunt, quos receperant. In illa vltio fuit, in his perfidia. Denique illa iam deſiit, hæ perſeuerant. Non mea, inquit, ſed aliena vis fuit. Æquè dignus eſt pœna, qui ipſe vim adhibet, vt qui ab alio admota, ad lucrum ſuum vtitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, ſecutus ſum hoc exigentem. Non recepit me, ſed incluſit. Nihil eſt venali miſericordia turpius.

Pars altera. Nihil tibi opus eſt poteſtas. Sciſti illum parere, etiam cùm cogi non poteſt. Quaslibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculoſas, quàm indixiſti. Habeo iudicia tua. Benè de ſeruo iudicaſti, manumiſiſti. bene de liberto. Proſcriptus mihi potiſſimùm te commiſiſti. Si noluiſſem patronum habere, potui. Vnus ex proſcriptis fuiſti qui tunc poſſes etiam rogari. Reſtitutio tibi proſcriptionem remiſit, non quicquid in proſcriptione geſſiſti, reſcidit.

Extra. Omnes inuecti ſunt in libertum.

Val-

Vallius Geminus, & *Otho Iunius* egerunt lenius, vt patronus remiſſurus videretur operas, ſi obtinuiſſet. Nam Otho dixit: Sine me iudicio meo videri remiſiſſe. Faciam, remittam. Quid me ſic times, tanquam inuitus promiſerim? Contrà *Ceſtius* ait: Tunc huiuſmodi vtendum eſſe coloribus, vbi verendum eſt, ne videamur rem duram poſtulare. Vbi contra honeſtam perſonam, promiſſo iudex molliore fallendus eſt. Quid in hac perſona veremur & cauſa? niſi hoc vnum, quod ex hoc colore metuendum eſt: ne, ſi volumus hæc remittere, etiam voluiſſe videamur.

EX LIBRO QVINTO.

* Epiſtola deeſt. *

CONTROVERSIA I.

Laqueus inciſus.

Actio. *Inſcripti maleficij ſit actio.* Thema. *Quidam naufragio facto, amiſsis tribus liberis, & vxore, incendio domus, ſuſpendit ſe. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fit maleficij.*

PRO INCIDENTE LAQVEVM. Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos ſeruare potuiſſem! Viue. mutantur vices felicitatis humanæ, proſcriptus aliquando proſcripſit. Victi fugiunt, proſcripti latent, natant naufragi. Amiſi, inquit, vxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas ea te conditione accepiſſe, ne perderes? Ludit de ſuis fortuna muneribus, & quæ dedit, aufert, & quæ abſtulit, reddit: nec vnquam tu-

tius eſt illam experiri, quàm cùm locum iniuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharſalia victus acie, vixit. Maius tu tuum putas eſſe naufragium? Craſſus vixit: & non priuatas perdiderat, ſed publicas opes. Omnia tibi fortuna abſtulit, ſed ſpem reliquit. Tolle ſpem hominibus, nemo victus retentabit arma. nemo infeliciter expertus negotiationem, alios appetet quæſtus, nemo naufragus viuet. Spes eſt vltimum aduerſarum rerum ſoſatium. Vt viueres, nataſti. Miſertus ſum: nec in te amplius quàm periculum cogitaui. Non attendi incendium, non orbitatem. aut ſi attendi, memineram te poſt illa vixiſſe. Non viſus es mihi animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari poſſes.

Pars altera. Tot ille fundorum dominus, aliena arbore ſuſpendo laqueum. De fortuna nihil queror: mori permittit. Nunc, inquit, morere. Iniuria eſt, vt qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amiſi vxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit: iſte nec laqueum. Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem & laqueum: alterum aptum morituro, alterum miſero. Quiſquis interueneris, ſi amicus es, defle: ſi inimicus, ſpecta. Cùm à me iſte accuſetur, grauiorem de me quàm de reo ferte ſententiam. Ego, vt moriar: iſte, vt ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori volui. Præcidit remedium meum. ſi qua fides eſt: non enataui, ſed eiectus ſum. Nihil iam timebam, niſi viuere. Domus meæ fata claudo, nullo miſerior, quàm quòd vltimus morior. Cui me vita reſeruas? Vt ædificem? Aſpice incendium. Vt nauigem? Aſpice naufragium. Vt educem? Aſpice ſepulchrum. In tam calamitoſa domo feliciores fuiſtis, vxor & liberi; vobis mori contigit.

CON-

CONTROVERSIA II.

Gener diuitis inimici.

Thema. *Pauper cùm haberet filium, & diuitem inimicum filiam habentem, peregrè profectus eſt. Rumor fuit de morte eius. Filius cum diuite in gratiam rediit, & eius filiam duxit. Reuerſus pater cogit illum vxorem repudiare. Nolentem abdicat.*

PRO PATRE PAVPERE. Nemo quicquam facilè credit, quo credito dolendum ſit. ego diu non credidi de nuptiis tuis. Deſertor patris, inimici cliens, vxoris mancipium, non fleuiſti patrem, non quæſiuiſti, ſic inimico placuiſti. Rumor, inquit, fuerat, deceſſiſſe te. Mirabar, ſi talem vxorem viuo patre habere potuiſſes. Non quæris, vbi perierim. Mors mea tibi debet eſſe ſuſpecta: inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere, niſi qui me viuo, filiam collocare non poterat? Non times, ne inter ipſas nuptias tuas patris oſſa referantur? Tot ſerui ſequuntur, tot liberi, tot clientes, vt quicquid dixerit, rumor ſit. Fabricius aurum à Pyrrho accipere noluit: beatior iſte fuit animo, quàm ille regno. Plures inſidias in itinere fugi: & factum diues, quod faciendum mandauerat, credidit.

Pars altera. Vanum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales eſſe inimicitiæ debent: Scipio Gracchi inimicus, & tamen poſteà ſocer. Cuius vitio inimicitiæ contractæ ſint apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Senianus rem ſtultiſſimam dixit: Diues me ſemper contempſit, nunquam niſi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ipſe ſimile de Seniano dicam, poſt hanc ſententiam Senianum ſemper pro mortuo habui.

CONTROVERSIA III.

Fratres pancratiaſta.

Actio. *Malæ tractationis ſit actio.* Thema. *Duos filios quidam pancratiaſtas inſtituit, ad Olympia eduxit. Cùm compoſiti eſſent, vt ſimul pugnarent, accesſit ad pugnantes pater, & ait abdicaturum ſe, ſi quis perdiderit. Commortui ſunt iuuenes, & decreti ſunt his honores diuini. Reus fit pater malæ tractationis ab vxore.*

CONTRA PATREM. Tertius ſine ſorte pugnaſti, & vtrumque viciſti. Stetit cruentus Pater. Iam perierant, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, ſed vterque à patre. Miſera mater, odiſſe non poteſt, qui filium ſuum occidit. Iuuenes inuicti, niſi habuiſſent patrem. Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis. Vincere propter parricidium nolunt, vinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui victus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia parricidiis abſoluta ſunt.

Pars altera. Non facturus dixi: & ſi facturus pro gloria eorum dixi. Non debeo in inuidia ſolus eſſe, cùm luctus communis ſit. Omnes aiebant colluſuros fratres. Minatus ſum, non vt neceſſitatem filiis imponerem, ſed vt populo ſatisfacerem.

CONTROVERSIA IV.

Damnatus parricidij alligans fratrem.

Lex. *Qui falſum teſtimonium dixerit, vinciatur apud eum, in quem dixit.* Thema. *E duobus filiis*

liis profectus cum vno pater, adoleſcens ſolus redijt. Accuſatus eſt à fratre parricidij, & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus pœna ex lege dilata eſt. Redijt pater. Accuſauit damnatus fratrem falſi teſtimonij, & obtinuit, & vinxit. Cogit pater vt vinctum ſoluat. Nolentem abdicat. C. D.

PRO PATRE. Falſum, inquit, in fratrem teſtimonium dixit. Si vis graue illius crimen facere, te exorabilem præſta. Crudelis in fratrem, miraris, ſi in te creditum parricidium eſt? Ergo ego duos filios habere non poſſum? Adoleſcens, iam potes, & parricidium facere. Alligatus eſt alter filius, quia non reuertebat: alter, quia redit. Nunquam ſolues fratrem? Si talis es, nihil teſtis mentitus eſt. Parricida es. Non impio in te, ſed in patrem pio animo dixit. Suſpectum habuit, quòd reliqueras patrem. Inter catenas filij iaceo, eodem clauſus ergaſtulo. Ingrate, teſtem tuum ſimul alligaſti.

Pars altera. Meo periculo ſolutus ſum, meo alligatus. Vix ſolui poterat, ſi teſtimonium falſum pro fratre dixiſſet. Parricidium de patre finxit, de fratre commiſit. Veniſſe patrem mihi carnifex nuntiauit. Parricida ſim, ſicut obijcitur, hoc leuiter iraſcor. Miraris, ſi eum fratrem alligare poſſum, qui me potuit occidere? Ingrata erat ipſa pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius videbatur quàm pati. Imaginabar mihi culeum, ſerpentes, profundum.

CONTROVERSIA V.

Exuſta domus cum arbore.

Lex. *Qui ſciens damnum dederit, reddat quadruplum: Qui inſciens, ſimplum.* Thema. *Diues pauperem vicinum rogauit, vt ſibi*

venderet arborem quam ſibi dicebat obſtare. Pauper negauit. Diues incendit platanum, cum qua & domus arſit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo ſimplum.

CONTRA DIVITEM. Excitatus flammarum ſono, vicinorum primò fidem imploraui. Arbor ramis diſcurrentibus totam domum texerat. Non poteſt exorari? incendatur. Eſt hoc impotentiæ, ſine fine concupiſcere, ſine modo iraſci. Non poteſt expugnari precibus: expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem intereſt, ſi iure agamus. Liceat & pauperem gaudere profectu. Vos poſſidetis agros, vrbium fines, vrbeſque domibus impletis. Intra ædificia veſtra vndas & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis occurrit, quàm ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuſcula quidem poteram. Deliciis tuis diues ardebimus. Oculis voluptas incendio quæritur, & proſpectus ignibus relaxatur. Profectui obſtabat. Quid? inambulantibus nobis non obſtant ſeruorum cateruæ? in immenſam excitati altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ ſpatiis ambulationes, & vrbium ſolo ædificatæ domus, non nos propè à publico excludunt? Sub hac arbuſcula imaginabar diuitum ſiluas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdidiſſe quàm voluit? Non iniquum poſtulo, eius damno deſinat incendium, cuius conſilio cœpit. Scilicet vt domus ad cælum omne conuerſæ, brumales æſtus habeant, æſtiua frigora, & non ſuis vicibus intra iſtorum penates agatur annus: alunt in ſummis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piſcinarum freta. arata quondam populis rura, ſingulorum nunc ergaſtulorum ſunt: latiuſque nunc villici quàm reges imperant.

Ma-

Maria ſubmouentur proiectis molibus. Neſciebas quanta ſit potentia ignium, quàm irreuocabilis, quemadmodum totas abſumat vrbes, quàm leuibus initiis oriantur incendia? Etiam ſi partem damni dare noluiſti, ſi tamen noluiſti, in totum, quaſi prudens dederis, tenendus es. ex toto enim noluiſſe debet qui imprudentia defenditur. Si fatereris ſcienter ianuam incendiſſe, ſi vnum tignum, puto tota domus intelligeretur ex parte. nec enim quiſquam omnia incendit, ſed vnam aliquam rem, ex qua ſurgat in omnia ſe ſparſurus ignis. Atqui pars domus eſt arbor, quæ in domo eſt.

Pars altera. Peſtilentem mihi domum faciebat arbor. cælum omne per quod ſalubris ſpiritus venire poſſet, obduxerat. rogaui pauperem, & dixi: Nihil tibi nocet arbor reciſa, mihi plurimum non reciſa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum ſunt? Quaſdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quoſdam parietes mouerant. Scitis quanta vis ſit arborum? muros diſcutiunt.

CONTROVERSIA VI.

Raptus in veſte muliebri.

Lex. *Impudicus concione prohibeatur.* Thema. *Adoleſcens ſpecioſus ſponſionem fecit, muliebri veſte ſe exiturum in publicum. Proceſſit. Raptus eſt ab adoleſcentibus decem. accuſauit illos de vi & damno. Concione prohibitus à magiſtratu, reum facit magiſtratum iniuriæ.*

CONTRA ADOLESCENTEM. Muliebrem veſtem ſumpſit, capillos in feminæ habitum compoſuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, colorauit genas. Non

 creditis?

creditis? & qui non crediderant, victi ſunt ſponſione. Et hoc de ſponſione forſitan venerat, vt auderet impudicus concionari. Date illi veſtem, puella eſt: date noctem, rapietur. Sic illum veſtis ſumpta decuit, vt videretur non tunc primùm veſtem ſumpſiſſe. Facta totius adoleſcentiæ remitto. Vna nocte contentus ſum: ſic imitatus eſt puellam vt raptorem inueniret. Nunquid cecini? Nunquid carmen famoſum compoſui, aut (vt proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres noſtros, qui forenſia ſtipendia auſpicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quàm longè ab his moribus aberant, qui tam verecundè etiam virtute vtebantur? Conſtat hunc ſtupratum: cùm damnati ſint qui rapuerunt.

Pars Altera. Conſtat ſemper grauem, ſemper ſerium fuiſſe. Sed hoc iocis adoleſcentium factum eſt. Cæterum tam nota erat verecundia eius, vt nemo ſine ſponſione crediderit.

CONTROVERSIA VII.

Trecenti ab imperatore non recepti.

Lex. *Nocte portas aperire in bello non liceat.* Altera. *Imperator in bello ſummam poteſtatem habeat.* Thema. *Trecenti ab hoſte captiui ad portas nocte venerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occiſi ſunt. Imperator poſt victoriam reus eſt læſæ reipublicæ.*

PRO IMPERATORE. Non putaui meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? immò cur ne perirent, capti ſunt? Hos ego interdiu non recepiſſem, niſi victores: noctu, ne victores quidem. Procedens poſtridie in prœlium, pugnaturis oſtendi

ſtendi trecentos, in quibus laudari nihil poteſt præter fugam: nihil deſiderari, præter numerum. Fugiunt, vt leges relinquant: redeunt, vt tollant. Populus Romanus Cannenſi prœlio in ſummas redactus anguſtias, cùm ſeruorum deſideraret auxilia, captiuorum contempſit: & credidit eos libertatem magis tueri poſſe, qui nunquam habuiſſent, quàm qui perdidiſſent. Nocte quomodo hoſtem ciuemque diſtinguam? Quam mihi dabis notam, vt arma cognoſcam? Credo in inſidiis hoſtes fuiſſe, vt excluſos occiderent, ſequerentur admiſſos.

Pars altera. Infeſtus illis trecentis fuit. iniquo eos collocauit loco. hoc ne argui poſſet, non recepit. Capti ſunt fortiſſimi duces Regulus, Craſſus. Hæc poſtrema rogantium vox erat: Mitte arma: certè lex non vetat.

CONTROVERSIA VIII.

Tyrannus poſt abolitionem candidatus.

Lex. *Competitori liceat in competitorem dicere.*

Thema. *Tyrannus ſub abolitione dominationem depoſuit, vt ſi quis obieciſſet tyrannidem, capite puniretur. Petit magiſtratum: competitor contradicit.*

CONTRA TYRANNVM. Candidatus anno meo ſpondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum ſpoliabitur templum. Cur honores tamdiu non geſſerit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar obijcietur tibi quòd occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua poteſtate diſtingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuiſſe dominus, qui incluſos æneis tauris homines ſubiectis vrebat ignibus, vt mugitum ederent,

verba non poſſent. O hominem in ſua crudelitate faſtidioſum: qui cùm vellet torquere, tamen nolebat audire.

Pars altera. Quicquid egi, quicquid geſſi, cauſa Reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neue quid noceat, quia non obijcitur quod non noceret obiectum.

EX LIBRO SEXTO.

CONTROVERSIA I.

Chirographum cum abdicato.

Thema. *Abdicato fratri, frater chirographum dedit, dimidiam ſe partem hereditatis daturum ſi non reſpondiſſet irato patri. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.*

PRO PATRE. Tantum æris alieni habet, quantum viuo patre non poſſet ſoluere. Vis ſcire cuius fidei ſis? nec frater quidem tibi ſine chirographo credidit. Alterius ſpe morior, alterius fide. Viuo: & iam patrimonium meum diuiſum eſt. Niſi ſuccurritis, vincit me & ille qui tacuit. non diſſimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus & nefariæ ſpei pactum. Chirographum danti impium, accipienti turpe, patri periculoſum.

Pars altera. In omnem me fortunam, frater, tibi iungam comitem. Si militandum, vnà militabimus: ſi peregrinandum, vnà vrbes peragrabimus: ſi quotidianam rogauero ſtipem, & illam tecum diuidam. Nolui recentem irã exagitari patris. Malui, vt tacendo patrem vinceres. Meæ partis heres ero, tuæ cuſtos. Et quia de re maxima melius ſibi

quiſque

quiſque credit, do chirographum: tu da operam, vt iſtud magis à patre accipere, quàm à fratre videaris. Hoc quod honeſtè, & quod piè gerebamus, tam palam egimus, vt pater ſciret. Quid enim timebam, niſi, ſi reſciſſet pater, moleſtè ferret filium ſuum, hominem auarum non eſſe, fratrem pium? Ita mihi contingat patrem vtrique noſtrum placari.

CONTROVERSIA II.

Exul pater fundo prohibitus.

Lex. *Exulem tecto & cibo iuuare non liceat.* Altera. *Imprudentis cadis damnatus quinquennium exulet.* Thema. *Quidam cùm filium & filiam haberet, imprudentis cædis damnatus, in exilium profectus eſt. Solebat venire in poſſeſſionem vicinam finibus. Reſciuit hoc filius. Cecidit villicum. Villicus excluſit patrem. cœpit ire ad filiam. Accuſata illa, quòd exulem recepiſſet, aduocato fratre abſoluta eſt. Poſt quinquennium pater abdicat filium.*

PRO PATRE. Accuſator ciuium me fecit exulem: filius etiam meorum. Filiam honeſtiorem inueni, quòd accuſata eſt: ſeruum frugaſiorem, quòd cæſus eſt. Malè meruiſti de patre, quem excluſiſti: de ſorore, cui præiudicio nocuiſti: de iudicibus, quos in tam bona timuiſti cauſa. Aut tu peccaſti, aut ſoror. Filius me docuit, quòd illum non recipio. Abſoluta eſt, inquit, me aduocato, ſoror. Ita tu patrem non recipiebas, cùm tam benè iſtam cauſam agere poſſes? cùm abſoluta ſit quæ receperat, damnatus eſt qui non expulerat? Filia me patrem iudicauit, ſeruus dominum: Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſſime ſeruulorum, & tibi imprudens nocui. Quàm

bonam eius cauſam putas fuiſſe, quæ ne te quidem aduocato damnata eſt? Si te herede poſſum mori, dignus ſum, qui etiam tibi hunc ſeruum relinquam: Alij exul eſt, tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Certè quæ fecit, abſoluta eſt. Lex eum tenet, qui iuuat exulem, non qui patiatur iuuari. Ignora, diſſimula: lex te innocentem eſſe non curioſum iubet. Si mea cauſa faciebas, me admonuiſſes: ſeruum prohibuiſſes, non cæcidiſſes.

Pars altera. Facere lege prohibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt: quia muliercula non videbatur noſſe leges. Non pro me timui, ſed pro te. Res in notitiam hominum venerat. Captabaris: timui, ne occidereris. Vis ſcire notum fuiſſe? Soror accuſata eſt. Malui ſeruum cædere frugaliſſimum, quàm patrem optimum amittere.

CONTROVERSIA III.

Mater nothi lecta pro parte.

Lex. *Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat*. Altera. *Liceat filium ex ancilla tollere.* Thema. *Quidam cùm haberet legitimum filium, alium ex ancilla ſuſtulit, & deceſsit. Maior frater ſic diuiſit, vt totum patrimonium ex vna parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accuſat fratrem circumſcriptionis.*

PRO NOTHO. Vnus omnium exheredatus ſum diuidendo. Elegiſſet, inquit, alteram partem. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iuſſit. apertè, ne minor circumſcribatur, timet Sic diuiſit,vt ſi vellem nō eſſe mendicus,relinquerem fratrem in egeſtate,matrem in ſeruitute. Non eſt diuidere, ex altera parte

te patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, vt illi coheredem pater ex ancilla tolleret. Elige, vt aut patrimonio careas, aut ſcelere. Circumſcriptores dici ſolent, qui aliquid abſtulerunt. iſte nihil reliquit. Tu, inquit, voluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror, ſi egeſtate delector? Obijci, inquit, non poteſt: quod lege factum eſt: immò nihil niſi quod lege factum eſt. Nam ſi quid aliter factum eſt, per ſe irritum eſt. circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum. Semper circumſcriptio per ius ad iniuriam venit. Lex iubet maiorem diuidere, minorem eligere: nec tu diuiſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, vt neceſſe haberet, quod non expediebat, malle. Nota fuit in matrem meam pietas. Non timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

Pars altera. Ego nihil aliud quàm diuiſi. Circumſcriptio non in diuiſione eſt, ſed in electione. Habes matrem, quàm quidam totis redemerunt bonis: habes gloriam, quam per ignes quidam, multi per arma quæſierunt. Multa de patrimonio rapuit, cùm haberet ius dominæ ancillæ impudentia. Timebas, ne in illam ſæuirem. Non expediebat mihi, cùm in illa totum patrimonium habiturus eſſem. Nunc tantundem habes; habes enim partem quam voluiſti. vt tantundem haberes, nec pater voluerat. ideò matrem tuam ancillam reliquit.

CONTROVERSIA IV.

Potio ex parte mortifera.

Actio. *Veneficij ſit actio*. Thema. *Proſcriptum vxor ſecuta eſt. Quodam tempore ſecretò poculum tenentem interrogauit, quid eſſet. Ille dixit, venenum: &, mori ſe velle. Rogauit illa vt partem ſibi daret: & dixit, ſe*

nolle

nolle ſine illo viuere. Partem bibit ipſe, & partem vxori dedit. Perijt illa ſola. Teſtamento inuentus eſt maritus heres. reſtitutus arguitur veneficij.

CONTRA MARITVM. Sic egit, vt deprehenderetur, ſic deprehenſus eſt, vt exoraretur: ſic bibit, vt viueret. Quod eſt illud venenum, quod tantum heredi non nocet? Nemo vnquam tam palam vxori dedit venenum. Fugit, ne occideretur, qui dixit ſe mori cupere. Vnus proſcriptione locupletior factus eſt. vt viuere vellet, vxor illi perſuadere non potuit, perſuaſit res blandior, vxoris hereditas. Sciuit quam partem potionis hauriret. Contrarias partes gladio perſecutus eſt, ſuas veneno: occidendi finem priùs victores fecerunt, quàm victi. Iam quid putabatis futurum, cùm in exilium vxor teſtamentum tuliſſet, maritus venenum? Vbi eſt vxor? Ecquid te pudet? Etiam proſcripti redeunt. Statim conſumpta potione collapſa eſt. Nolite mirari, ſi tam efficax venenum eſt. heres eſt, qui dedit. Summis ferè partibus leuis & innoxius humor ſuſpenditur. grauis illa & peſtifera pars ſuo pondere ſubſidit. Apparet te diu præparatum venenum habuiſſe. ſciſti diuidere. Etiam ſi poteſt defendi qui volenti dedit, tu potes qui feciſti, vt vellet? Id genus veneni fuit, quod pondere ſubſideret in imam potionem. Bibit iſte vſque ad venenum, vxor venenum.

Pars altera. Virum in pace dilexit, in bello ſecuta eſt, in conſilio vltimo non reliquit. O, inquit, dignum, quem innocens ſequatur. Bello ciuili lege proſcriptus ſum. Exulaui. Quid his malis adijci poteſt, niſi vt venenum bibam, & viuam? Venenum, inquam, eſt. Hoc qui daturi ſunt, diſſimulant. Venenum Cato vendidit. Quærite, an proſcripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.

CON-

CONTROVERSIA V.

Iphicrates reus.

Lex. *Qui vim in iudicio fecerit, capite puniatur.* Thema. *Miſſus Iphicrates aduerſus Thracum regem, bis acie victus fœdus cum eo percuſſit, & filiam eius duxit vxorem. Cùm Athenas rediſſet, & cauſam diceret, viſi ſunt circa iudicium quidam Thracum cultu armati, & ipſe reus gladium ſtrinxit. Cùm iudices citarentur ad iudicandum, palam abſolutorias tulerunt ſententias. Accuſatur, quòd vim in iudicio fecerit.*

CONTRA IPHICRATEM. Nemo iudicum tuorum non timuit ſic, tanquam tu de illis iudicaturus eſſes. Cum toto tibi regno ſocer venit aduocatus. Non maioribus copiis bellum inſtruxit, quàm iudicium. Iphicrate, conde gladium. Iudicium eſt. Quid tibi cum gladio? Certe bis victis arma ponenda ſunt. Quæ eſt iſta contra rerum naturam permutatio, in bello nuptiæ, in iudicio bellum?

Pars altera. Ego vim non feci. Omnia enim legitimè peracta ſunt. Accuſator ſuo loco dixit: reus ſuo reſpondit. perfectum per omnes numeros ſuos iudicium eſt. Cùm iudices ſententias ſuas ferrent, ſtrinxi gladium, vt occiderem me, ſi damnatus eſſem. Iudices tulerunt palam abſolutorias, vt gratiam duci ſuo referrent. Nuptiarum cauſa, vtilitas Reipublicæ fuit. Miles ſæpiùs pulſus erat infelici prœlio. Barbaros circa iudicium fuiſſe, non propter iudicium armatos, ſed propter morem ſuum. Quid poteſtis, inquit, queri? Quod obſides vobis abduxi?

CON-

CONTROVERSIA VI.

Adultera venefica.

Actio. *Veneficij ſit actio.* Thema. *Quidam cùm haberet vxorem, & ex ea filiam nubilem, indicauit vxori cui eam collocaturus eſſet. Illa dixit: Celeriùs morietur, quàm illi nubet. Deceſſit puella ante diem nuptiarum, dubijs ſignis cruditatis, & veneni. Torſit ancillam pater. dixit illa, ſe nihil ſcire de veneno, ſed de adulterio domina, & eius cui collocaturus erat filiam. Accuſat vxorem veneficij & adulterij.*

CONTRA VXOREM. *Morietur.* teneo veneficam. *celeriùs quàm nubat.* teneo adulteram. *Morietur.* Factum eſt. *celerius quàm nubat.* factum eſt. Adulterium ſeriùs deprehendi quàm factum eſt, veneficium antequam fieret. Duo crimina ad vos detuli, & duas indices. altera dicit, quod factum eſt: altera quod futurum eſt. Generi adultera, filiæ pellex. Quàm infelix eſt domus, in qua adulterium argumentum eſt? Dixi, Honeſtus eſt: dixi, Pulcher eſt: dum laudo generum, commendaui adulterum. O me tardiſſimum in malis meis! veneficium nec denuntiatum quidem credidi: adulterium veneficio demum deprehendi. Verſæ ſunt in exequias nuptiæ, mutatuſque genialis lectus in funebrem. Subiectæ ſunt rogo infelices faces. profertur putre corpus, & venenis tumens. Quid vltrà quæritis? Verbis ſigna, ſignis tormenta conueniunt. Ad vocem tuam facta conueniunt. *Morietur antequam nubat:* factum eſt. Vidimus fluens corpus, & in cadauere illius materna verba credidimus. Generum adulterio perdidi, vxorem parricidio, filiam veneno.

Pars altera. Duo grauiſſima crimina obijcit, adulterium & veneficium. adulterium, ancilla teſte: veneficium, nec ancilla quidem. Cùm indignaretur ſe non rogatam, exciderunt illi verba, quæ non minùs quàm pater filiam luget. At quare dixiſti? *Celeriùs morietur, quàm illi nubat?* Verba dolori parùm conſiderata exciderunt. Et eſt ſæpè fortuita diuinatio.

CONTROVERSIA VII.

Demens qui filio ceſſit vxorem.

Actio. *Dementiæ ſit actio.* Thema. *Quidam habebat duos filios: duxit vxorem. Alter ex adoleſcentibus cùm ægrotaret, & in vltimis eſſet, medici dixerunt animi vitium eſſe. Intrauit ad filium ſtricto gladio pater, rogauit vt indicaret cauſam ſibi. Ait, amari à ſe nouercam. Ceſſit illi vxorem pater. Ab altero accuſatur dementiæ.*

PRO PATRE. Audite rem nouam: fratrem crudelem, nouercam miſericordem. Inſanus ſum, quia aliquis meo beneficio ſanus eſt. Tradidi vxorem illi: ſed eripueram. Teſtor, inquit, præſides pietatis deos, amare antequam duceres. Ita tu iniuriam vocas, quòd fratrem habes, non habes nouercam? Tranſij præter iſtius oculos cum ferro. gladium mihi nemo niſi æger extorſit. Patri, qui periculum filij morientis ſuſtinere non potuit, ignoſcendum in qualicunq; facto eſt.

Pars altera. Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito conciliante committitur? Neſcio furioſius vxorem duxerit, an habuerit; an dimiſerit, an collocauerit. Quàm demens eſt, cui adulterum pro beneficio imputandum eſt! Strinxit gladium maritus; non

non vt adulterium vindicaret, ſed vt faceret. Mori potiùs debuit frater quàm ſanari turpiter. Quid enim ſi matrem, ſi ſororem concupiſceret? Quædam remedia grauiora ipſis periculis ſunt. Omnia inter nouercam & priuignum compoſita ſunt. Simulatum morbum, deriſum animo turpiſſimo patrem.

CONTROVERSIA VIII.

Verſus virginis Veſtalis.

Thema. *Virgo Veſtalis ſcripſit hunc verſum:*
Felices nuptæ, moriar, niſi nubere dulce eſt.
Rea eſt inceſti.

CONTRA VESTALEM. *Felices nuptæ*, cupientis eſt. *Moriar niſi*, affirmantis eſt. *Nubere dulce eſt*. Aut experta iuras, aut inexperta peieras. Neutrum ſacerdotis eſt. Tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt. Tibi conſules prætoreſque via cedunt. Nunquid exigua mercede virgo es? Sacerdos rarò iuret, nec vnquam niſi per ſuam Veſtam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus eſt? Moriar. Nunquid de nuptiis appellata es? Ad vltimum Veſtam inuoco, vt tam infeſta ſit ſacerdoti, quàm inuiſa eſt. Recita carmen. dum quæro quale carmen ſit, tu carmen ſcribas, tu verba pedibus ſuis emollias, & ſeueritatem templo debitam modulatione frangas? Quòd ſi vtique laudare vis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte ſcribe, antequam iures de tua. O te ſupplicio omni dignam, cui quicquam ſacerdotio felicius eſt. *Dulce eſt*. quàm expreſſa vox, quàm ex imis viſceribus emiſſa, non expertæ tantùm, ſed delectatæ. Inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprum.

Pars altera. Vnus illi verſus objicitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, ſcribe-

ſcribere carmen. Multum intereſt, obiurges, an punias. Inceſti damnari nulla poteſt, niſi cuius corpus violatum eſt. Quid tu putas poetas, quæ ſentiunt, ſcribere? Vixit modeſtè, caſtigatè. Non illi cultus luxurioſior: non conuerſatio cum viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor: Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderint ſacerdotes parientibus?

Extra controuerſiam. Varius Geminus apud Cæſarem dixit: Cæſar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem.

EX LIBRO SEPTIMO.

DECLAMATIO I.

Ab archipirata filio dimiſſus.

Duobus *filijs quidam ſuperinduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnauit. tradidit fratri puniendum. ille eum exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus peregrinantem patrem cepit, & remiſit. Reuerſus pater, abdicat filium.*

(*Ex Controuerſ.* 1. *lib.* 7.)

DECLAMATIO. Tanta tempeſtate confuſus, diſpicere nihil potui: nec ſatis memineram, tale miniſterium mihi pater, an nouerca mandaſſet: miniſterium an pœnam eſſe voluiſſet; vindictam parricidij, an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes? non poſſum. Non ignoſcis. an non credis? ego contendo ne te quidem

dem poſſe. Nemo repertus eſt naufragij comes. omnia inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum ſpei nullum. Patri ſum excuſandus, an fratri? Hoc pietatis tuę munus ad inferos perferam, licuiſſe mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori. Viuit, inquit, frater. non credo. Seruauit, inquit, me. feciſti vt crederem. In domo, in qua tamen facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant denſis vndique nubibus fulmina, & tempeſtates horridæ abſconderant diem, intumuerat mare, iuſtis quoque nauigiis horrendum. Habes, inquam, frater, ſi innocens es, nauigium: ſi nocens culeum. Non potui facere parricidium. quàm facile erramus omnes! & factum putaui Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in litore nauigium, quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddit. Subitò mihi cùm animo pariter excidit ferrum, & neſcio, qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis: intellexi quàm difficile eſſet parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicit, fortuna ſuccurrat. Profectus pater tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? feliciùs nauigauit damnatus, quàm qui damnauerat. Vtrùm videtur vobis innocentiam apud piratas didiciſſe. an ne apud piratas quidem perdidiſſe? Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. Sciſſa quoque vela fecerant ſinus, & inſtructas claſſes naufraga præceſſerat nauis. Scires nauigare, qui ſeruaturus eſſet patrem. Erat nauigium, imò fuerat. O crudelis, & pertinax nouerca, nihilominus ſæuis! maria iam quieſcunt, prædones miſerentur, irati parcunt. Veni ad vos, vt probem me parricidam. Multas rerum natura mortis vias aperuit,

aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iuſtiora iudiciis! O mitiores procellę patre! Non putatis miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Mithridatem non potuit occidere: Mithridatem, dij boni, quàm non dubium parricidam! Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiſerit, ſic dimiſſus. Nocens eſt iſte. ſed mihi frater eſt. Naturæ iura ſacra ſunt, etiam apud piratas. Dixiſſes, inquit, te non poſſe. Ita tu neſciebas? Non licuit, non debui, non potui.

Pars altera. Nega nunc parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. Dimiſit me in patrocinium ſuum, vt quia non occiderat, videretur nec antè voluiſſe. Quis porrò me vno miſerior eſt? Vitam parricidæ debeo.

Extra. Magna bonorum rhetorum manus in hanc partem tranſiit, vt aliquid dici debuerit in nouercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palam dicerent, ſed per ſuſpicionem & figuras: quod *Paſſienus* non probabat, aſſerens minùs verecundum eſſe aut tolerabile, infamare nouercam, quàm accuſare. Quidam principia tantùm habuerunt in ſua poteſtate, pòſt ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem, in malum colorem incidere, quàm tranſire. *Hiſpanus* duro colore vſus, hoc ſe tanquam grauius elegiſſe dixit ſupplicij genus. qui color prudentibus diſplicebat. Quam enim ſpem habebat abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit?

DECLAMATIO II.

Popilius Ciceronis interfector.

De *moribus ſit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit: abſolutus eſt. Proſcriptum Tul-*

Tullium ab Antonio miſſus occidit: caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.

(Ex Controuerſ. 2. lib. 7.)

DECLAMATIO. Occidit Ciceronem Popilius. Iamne creditis occiſum ab iſto patrem? Occiſurus Ciceronem debuit incipere à patre. Antonius, inquit, iuſſit. Non te pudet Popili? Imperator tuus te credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manum. Minus in illo crimen eſt, quòd Ciceronem occidit. Pro dij boni: occiſum Ciceronem malos mores voco. Hoc vnum feliciter, quòd ante occidiſti patrem, quàm Ciceronem. Facilius pro parricida Cicero iudicem mouit, quàm pro ſe clientem. Ad vos hoc patroni ſpectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Abſcidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, niſi occidendum mandauit. Antonius. Pudeat te Popili. accuſator tuus viuit. Non credidiſſet Popilium facturum Antonius, niſi parricidium feciſſe meminiſſet. Dij manes Popilij ſenis, & inultæ patris vmbræ, te Cicero perſequuntur: vt quem negaſti, ſentias parricidam. Non hauſit Minturnenſis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto vidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum mariſque domitor, libenter ſe Hortenſij clientem profeſſus eſt. Et Hortenſius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popili, ſi Antonius iuſſiſſet, & patrem occidiſſes.

Pars altera. Si illa tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, ſed de reipublicæ moribus. Miraris, ſi eo tēpore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? Ciceronis proſcriptio fuit occidi: mea; occidere. Iuſſit imperator, iuſſit victor. Ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat Reſp.?

Extra. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis: & hi quoque non parricidij reum, à Cicerone defenſum: ſed in priuato iudicio.

DECLAMATIO III.

Ter abdicatus venenum terens.

Ter abdicatus, ter abſolutus, comprehenſus eſt in ſecreta domus parte à patre, medicamentum terens, interrogatus quid eſſet, ait venenum: velle ſe mori, & effudit. Accuſatur parricidij.

(Ex Controuerſ. 3, l. 7.)

DECLAMATIO. Dic quid commiſerim certe nec ſecreta fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij: Quiſquamne tam infelix fuit, quiſquamne me magis odit quàm ego? Miſereri mei cœpi. Ter cauſam dixi. Acceſſit ad hæc ſupplicia mea venenum. Viuam, ſi nec hoc tibi ſatis eſt. Habuit venenum Mithridates, habuit Demoſthenes.

Pars altera. Cùm ſe mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, etiam in ſuam mortem paratum. Quantum eſt quod negas, cùm tantum ſit quod fateris? Venenum quæſiſti, venenum emiſti, venenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica, quis vendiderit. dicetur illi: Tu vendebas cuiquam venenum? Tu abdicato? neſciebas cui daturus eſſet? quæritis, cui venenum parauerit? non bibit. Quod negat, parricidium eſt: quod confitetur, veneficium. Mihi, inquit, paraui. ne quis dubitet, an alium poſſit occidere. Tam inuiſum tibi fuiſſe patrem dico, vt occidere volueris: tam inuiſum ipſe confiteris, vt mori volueris.

Extra. Coniectura duplex à perſona. vna

an

an ſibi parauerit, an patri. *Laberium* diuus Iulius ludis ſuis mimum produxit: deinde equeſtri ordini reddidit, quem cùm iuſſiſſet ire ſeſſum, omnes equites ita ſe coarctauerunt, vt venientem non reciperent. Multos tunc in ſenatum legerat Cæſar, & vt repleret exhauſtum ciuili bello ordinem, & vt his qui benè de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in vtramque rem iocatus, mandauit Laberio tranſeunti: Recepiſſem te, niſi anguſtè ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit: Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quia Cicero malè audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæſari, ſed vtriuſque adulator.

DECLAMATIO IV.

Mater cæca filium retinens.

Lex. *Liberi parentes alant, aut vinciantur. Quidam habens vxorem & filium, peregrè profectus in piratas incidit. ſcripſit vtrique de redemptione. Vxor flendo cæca facta eſt. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poſcit. non remanentem, alligare vult.*

(Ex Controuerſ. 4. lib. 7)

DECLAMATIO. Nauigaturus vxori filium reliquit, nec adhuc cæca erat. Non eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis, quia minatur: omnia facit, ne filius alligetur. Quotiens duobus eſt communio, poteſtas eius ſit tota, qui præſens eſt.

Pars altera. Vnis vinculis duos alligat. Victo mater catenas denuntiat, victori ad piratas eundum eſt. Filius familiæ nulli poſſum ſeruire, niſi patri. Petis ab eo alimenta, quem pater peregrè mittit. Primæ partes patris ſunt, ſecundæ matris. Ille peregrè eſt, tu

domi:

domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter ciues: ille alligatus, tu ſoluta. At tu cæca eſt. infelicior ille quòd videt catenas ſuas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non rediminuntur. At periculoſum eſt. Quàm multi nihil pro patribus periculoſum putauerunt? Non, inquit, vindictam, ſed miſericordiam quærit. Ita quiſquam exigit pietatem, vt impediat?

Extra. *Caluus*, qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de eloquentiæ principatu habuit, vſque eò concitatus actor fuit, vt in media oratione eius exclamaret. Vatinius reus: Rogo vos Iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideò me damnari oportet?

DECLAMATIO V.

Quinquennis teſtis in procuratorem.

Mortua *quidam vxore, ex qua filium habebat, duxit aliam: ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem ſpecioſiſsimum. Cùm ſæpe iurgarent nouerca & priuignus, iuſsit eum ſemigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio matris & procuratoris. Quodam tempore pater in cubiculo ſuo occiſus inuentus eſt. vxor vulnerata, communis paries perfoſſus. Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui vna dormierat, quem percuſſorem cognoſceret. Ille procuratorem digito monſtrauit. Accuſat filius procuratorem cædis. Ille eum parricidij.*

(Ex Controuerſ. 5. lib. 7.)

DECLAMATIO. Vt audiui clamorem, ſi qua fides eſt, deprehenſos adulteros credidi. Da puerum. Aliquis non eſt vno teſte contentus? da populū. Obijcite priuigno,

parricidium, filio mendacium. Dic puer, quis occiderit patrem: dic audaciter: eundem nominas, quem populus. Nox placet ſceleri, adulterij tempus. O magna in contrarium perueſitas ſæculi! inuentus eſt qui patrem poſſit occidere, non poſſit nouercam. Oſtende iſtud non vulnus; ſed argumentum. oſtende vulnus. Percuſſor ille quàm timuit ne occideret! tam leuiter te vulnerauit illa dextera, cui nec paries obſtitit, nec pater? Nihil eſt puero teſte certius. Nam ad eos annos peruenit, vt intelligat: & non ad eos quibus fingat.

Extra. *Vinitius*, vir exactiſſimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

DECLAMATIO VI.

Demens qui ſeruo filiam iunxit.

Tyrannus *permiſit ſeruis dominas ſuas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & ſimul qui filium habebat & filiam. cùm omnes ſerui dominas vitiaſſent, ſeruus eius virginem ſeruauit, occiſo tyranno. reuerſi ſunt principes. in crucem ſeruos ſuſtulerunt. Ille manumiſſo filiam iunxit. Reus eſt à filio dementiæ.*

(*Ex Controuerſ. 6. lib. 7.*)

DECLAMATIO. Haberemus ſolatium, ſi has nuptias tyrannus feciſſet, non pater. Sanum putatis eſſe, qui imitari tyrannum maluit, quàm ſeruum? Similem ſe fecit tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus permiſit ſeruo dominus, quàm tyrannus. Quiſquis has nuptias fecit, aut inſanus eſt, aut tyrannus. Egregius gener, cui nihil eſt glorioſius, quàm quòd inter cruciarios non eſt. Virginitatem ſub patre perdidit, quam

quam ſeruauerat ſub tyranno. Itane dignus eſt nuptiis, quia indignus eſt cruce? Melior conditio vitiatarum quàm virginis eſt. Illis mutare nuptias contigit. Propitius pater ita collocauit filiam ſuam, vt iratus tyrannus alienas: cùm ſanus eſſet pater, ne has videret nuptias, fugit. Miſerrima ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannum deſideras. Non eſt illi præmium, vnum ſpectare omnium cruces? Dominam non ſtuprauit. Auge beneficia. nec dominum occidit, nec venenum dedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate: ceteræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In aliis ſtuprum vocatur, in hac matrimonium. Timuit ille ſupplicium. ſciuit rempublicam liberandam: daturos pænas, qui contaminaſſent: & aduentare tyrannidi tempus vltimum vidit. Conuenite ſeruuli, conuenite libertini, empta cognatio.

Pars altera. Si quis tyranno indicaſſet, ſolus hic in cruce pependiſſet. Licet cui volo filiam collocare. Marcus Cato coloni ſui filiam duxit vxorem. Filia non mariti petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Neminem natura liberum fecit, neminem ſeruum. Impoſuit hæc fortuna poſtea ſingulis nomina. Nuper & nos ſerui fuimus. Seruus rex fuit.

DECLAMATIO VII.

Cauete proditorem.

Pater & filius imperium petebant. Prælatus eſt filius. Commiſſo prælio captus eſt. Miſsi ſunt decem legati ad imperatorem redimendum. Euntibus occurrit pater, dixit ſe aurum ad redemptionem attuliſſe, filium crucifixum eſſe. Illi peruenerunt, quibus imperator ex cruce dixit:

Cauete proditorem. Reus ſit pater proditionis.

(Ex Controuerſ. 7. lib. 7.)

DECLAMATIO. Imperator ſupplicium tulit, proditor pretium. Triſtiorem iſtum vidimus, cùm filius imperator pronunciatus eſt, quàm cùm captus. Quemadmodum rediſti tutus, ſenex, ſolus, cum auro, cùm etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quàm quod poſſet abſcondi. nolite mirari, & imperatorem, & filium vendiderat. *Cauete proditorem.* iam comitiis cauimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, niſi dediſſent. *Cauete proditorem*. Indicium fuit morientis breue, filij verecundum. Cur dimiſſus es? ſi nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe voluiſti. Candidatus proceſſit contra patrem. iam tunc nobis verecundè indicauit filius, tibi credere rempublicam noluit. Legati noſtri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis diriguiſti? Num & illic quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam citò recedis? Adhuc & viuit & loquitur. Voce proditionem indicauit, ſilentio proditorem. Optimus imperator curare rempublicam, ne in cruce quidem deſiit. Tibi non dixit: *Caue proditorem*. Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Expecta, dum mittantur legati. dicis: Affectus non ſuſtinet moram. Ergo ſi redimere non potes viuum, ſaltem mortuum redime. Nunquam tam durus hoſtis fuit, vt paternis lacrymis non flecteretur. *Cauete proditorem:* id eſt, ne quis inſciis cuſtodibus exeat, ne quis ignorante Republica ad hoſtes perueniat. ne quis ex hoſtium caſtris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deeſt. De proditione vobis dicit imperator: de proditore, legati. Sublata eſt queſtio. Quæritis quem dixit? videte cui nihil dixerit?

Pars

Pars altera. In comitiis filio meo ceſſi. Decretum non expectaui : ſed amens & attonitus protinus cucurri. Ad ſummam feſtinaui, nec occurri. Sciebam hoſtes patrum lacrimis ſæpè flecti.

Extra. *Latro* non curauit dicere, nullam factam eſſe proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe. Suſpectus eſt, inquit, iudici, qui plus quàm ſe defendit. *Ceſtius* poſita ſuaſoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum nauiget, cùm exaudita vox eſſet, *Quouſque inuicte ?* deſcribenti diſcipulo latè Alexandri victorias, genteſque perdomitas, & addenti, *Quouſque?* poſt iſta exclamauit, *Et tu quouſque ?*

DECLAMATIO VIII.

Mutanda optio raptore conuicto.

Lex. *Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem ſe negauit. Conuictus eſt. Illa optionem petit. Raptor contradicit.*

(Ex Controuerſ. 8. lib. 7.)

DECLAMATIO. Optare tibi non amplius quàm ſemel licuit. Proponite ſupplicij faciem, carnificem, ſecurim. Hoc ſemel licere nimium eſt. In hanc perturbationem perductus ſum, vt ignorarem quid feciſſem. Grauiùs punior, cùm me peccaſſe pudet, quàm cùm peccaui. Optauit nuptias : nec adhuc ſciebat, quàm verecundum maritum eſſet habitura. raptorem dimiſiſti : virum occides ? Minus eſt ergo quod vitiauit, quàm quod negauit. Ergo nos iniuriam periculoſiùs negauimus, quàm fecimus. Quadam nocte, quid dicam ? non negare iam non pudet. Nox, vinũ, error, quid iraſceris puella ? iam non negat.

Iudex datam tabellam reuocare quam tulit, non poteſt. Quæſitor non mutat pronuntiationem. Nihil tam ciuile, tam vtile, quàm breuem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt. Si mortem optaueris, hodie facies quod nunquam factum eſt: vtrumque optaueris.

Pars altera. Id egit priori iudicio ne quam omnino pœnam ſtupri penderet: hoc id agit, vt ipſe optet. Vtinam non metu liberaret illum, quod iudicis ſui clementiam nouit. Eſt quædam proxima innocentiæ, præbere ſe legibus. Lex non adijcit quoties optet, ſed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. non adijcit, Ne amplius quàm ſemel.

EX LIBRO OCTAVO.

CONTROVERSIA I.

Orba poſt laqueum ſacrilega.

Lex. *Magiſtratus de confeſſo ſumat ſupplicium.*
Thema. *Amiſſo quadam viro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cùm ſacrilegio facto, quæreretur ſacrilegus, illa dixit magiſtratui ſe feciſſe ſacrilegium. Vult magiſtratus tanquam de confeſſa ſumere ſupplicium. Filius contradicit.*

CONTRA MAGISTRATVM. Faciam Iudices in foro quod domi feci, matrem mori prohibens. Quòmodo, inquam, feciſti? quo loco quæ ſuſtuleras, condidiſti? Hærebat, nec quicquam ſacrilegij niſi pœnam nouerat. Amiſſis duobus filiis, ſacrilega ſibi videbatur, quòd viuebat. Non affuturus veni, ſed ſeruaturus. Alij pro reis rogant: ego rogabo ream. Nullum accuſator

niſi

niſi in ſubſelliis meis habet teſtem. Non eſt confeſſio, niſi quam accuſator eruit, negat rea, tortor expreſſit. Fertur quædam viſo contra ſpem filio expiraſſe. Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater habes non mediocre ſolatium. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miſeri; quàm beati colunt. Non fecit ſacrilegium mulier, non fecit orba, non fecit quæ cuſtoditur, non fecit quæ confitetur. Iratis, inquis, diis ſacrilegium potuit committere. Frangitur calamitoſis animus, & ipſa ſe infelicitas damnat, & hoc conditio humana vel peſſimum habet, quòd fortuna quos miſeros fecit, & ſuperſtitioſos facit. Diligentius dij coluntur irati. Quis ergo fecit? Vnde ſcire poſſum, qui matrem cuſtodio? Ago cauſam legum, ne carnificem, quem ſacrilegis minantur, calamitoſis adhibeant. Deos ita coluit, vt quæ tam pro multis timeret. Confeſſio conſcientiæ vox eſt. Confeſſio coacti, & quæ fecit agnoſcentis eſt verbum.

Pars altera. Omnium vox erat, ſacrilegium latere non poterit. Quiſquis eſt, non ipſe bonum exitum faciet, non quiſquam ſuorum. Et ſi nemo fuerit accuſator, ipſe narrabit. Concitata proceſſit, velut diis perſequentibus. Feci, inquit. Supplicium de ea vel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorum numinum maieſtate compulſa eſt, vt mori vellet, & deberet, & non poſſet. Inciſus eſt ei laqueus. Tu putabas ſacrilegam ſecretò mori poſſe? Omnia fecit, vt taceret. quæ ne confiteretur, etiam mori voluit. Si crimen quæritis, ſacrilegium factum eſt. Si facti cauſam quæritis: ſi priuſquam amitteret liberos, auara: ſi poſtquam amiſerit, irata.

CONTROVERSIA II.

Phidias amiſsis manibus.

Lex. *Sacrilego præcidantur manus.* Thema. *Elij ab Athenienſibus Phidiam acceperunt, vt is Iouem Olympium faceret: pacto interpoſito, vt aut Phidiam, aut centum talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurum rapuiſſe dixerunt, & manus tanquam ſacrilego præciderunt: truncatum Athenienſibus reddunt. Petunt Athenienſes centum talenta. Contradicitur.*

CONTRA ELIOS. Iam Phidiam commendare non poſſumus. Tunc demum illa maieſtas exprimi poteſt, cùm animus opera proſpexit. Manus duxit antè ſibi, quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi vos eſtis, qui præcidiſtis conſecratas manus. Primum ſanguinem ſui artificis vidit Deus. Teſtor Iouem, iam proprium Phidiæ Deum. Ars alios in miſeria ſuſtinet, te fecit miſerum. Paciſcendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos ſperatis, ſine quo vos accepturi non fuiſtis? Commodauimus qui poſſet facere deos, recepimus qui ne adorare quidem poſſit. Non pudet vos Iouem debere ſacrilego? Supereſt homo, ſed artifex periit. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis. Manus quæ deos ſolebant facere, nunc nec homines quidem rogare poſſunt. Talem fecit Iouem, vt hoc eius opus Elij vltimum eſſe vellent. Manus commodauimus: manus repoſcimus. Elius teſtis eſt. Elius accuſator. Elius iudex: Athenienſis tantùm reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor, ſi poſſumus commendare.

Pars Altera. Habuimus autem olim ſacrum: habui-

habuimus ebur : ſacræ materiæ artificem quæſiuimus. diſpoſueramus quidem, vt alijs quoque templis ſimulacra Phidias faceret. ſed non tam neceſſe erat ornare deos quàm vindicare.

CONTROVERSIA III.

Infamis in nurum.

Thema. *Duorum iuuenum pater vni vxorem dedit: quo peregrè profecto infamari cœpit ſocer in nurum. Maritus reuerſus abduxit ancillam vxoris, & torſit. Illa in tormentis periit. Maritus incerto quid quæſierit, ſe ſuſpendit. Imperat alteri filio pater vt eandem ducat. Nolentem abdicat.*

CONTRA PATREM. Duc, inquit, fratris vxorem. Si hoc fieri poteſt? Adulterum frater inuenit. Hæc eſt mihi cauſa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris vxorem. Tentari me, ſi qua eſt fides, credidi. Mulier, ſi nubere lugenti potes, facis vt omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi cauſa abdicationis eſt, populo rumoris, viro mortis. Legi iam vxorem: quæ ſi peregrinatio inciderit, mecum peregrinari velit: quæ, ſi viro aliquid acciderit, nubere alij nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid ſuſpicatum de me.

Pars altera. Obieciſti mihi vltimum nefas, & quod qui tantum eſt ſuſpicatus, noluit viuere. Impulſu tuo frater torſit ancillam: & quia nihil reperit, falſas ſuſpiciones morte piauit.

CONTROVERSIA. IV.

Homicida ſui.

Lex. *Homicida inſepultus abijciatur*. Thema. *Quidam ſe occidit. Petitur vt inſepultus abijciatur. Contradicitur.*

PRO HOMICIDA SEPELIENDO. Afferre ſibi coactus eſt manus aſſiduis malis. Summam infelicitatum ſuarum in hoc remouit, quòd exiſtimabat licere miſero mori. Infeliciſſime adoleſcens, cùm te & ſepultura prohiberi video, deſino mirari quòd periiſti. Tales inimicos habes, vt etiam mortuum perſequantur. Faciliùs miſerum, quàm ſceleratum, fortuna vincit. Sumpſiſti hoc ferrum Cato, & quàm inuidioſum, quòd Catonem occideris? Curti, perdideras ſepulturam, niſi in morte reperiſſes. Quid eſt miſerius in vita, quàm velle mori? Quid in morte quàm ſepeliri non poſſe? Quis miretur eum mori voluiſſe, quem fugientem quoque fortuna perſequitur? Omnibus natura ſepulturam dedit. naufragos idem fluctus qui expulit, ſepelit. ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam ſuam defluunt. eos qui viui vruntur, pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſerere interfecti. Homicida, inquit, eſt, quia ſe occidit. Huic iraſceris? Pro quo iraſceris? Non aliud Scæuolę Mucio cognomen dedit, & capto, contra Porſennam regem, libertatem reliquit, quàm vilitas ſui. Non aliud Codrum illud ceteris imperatoribus dedit exemplum, quàm quòd poſitis imperatoris inſignibus, ad mortem cucurrit. Nec vllo maior fuit dux, quàm quòd ſe ducem non eſſe mentitus eſt. Non poſtulo, vt glorioſum, ſed vt tutum ſit mori. Non magis crudeles ſunt, qui volentes viuere occi-

occidunt, quàm qui mori volentes non ſinunt. Curtius deijciendo ſe in precipitem locum, fatum ſepulturæ miſcuit. Celebretur Cato, quia ſe occidit: huic miſerrimo, quòd aliquid non ignaue de ſpiritu ſuo ſtatuit, tantùm impune ſit. Etiam vulnera infelicis ſcrutantur in crimen. Æſtimate an viuere licuerit, cui ne mori quidem licuit.

Pars altera. Facinus indignum, ſi inueniantur manus quæ ſepeliant eum, quem occidere ſuæ. Sumpſit gladium. Video ardentes oculos. In quem, neſcio: quod ſolum ſcio, ſcelus cogitat. Neſcio cuius criminis ſibi conſcius confugit ad mortem. Cuius inter ſcelera etiam hoc eſt, quòd damnari non poteſt. Contra hos inuentum eſt, vt aliquid poſt mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non auſurus fuit, qui ſe potuit occidere.

CONTROVERSIA V.

Fortis nolens ad patrem fortem redire.

Thema. *Abdicauit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater poſteà fortiter fecit. Petit ad ſe filij reditum. Filius contradicit.*

CONTRA FILIVM. Ego fortior ſum. poſt tuam pugnam pugnauimus, poſt meam vicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Iſti oculi mei ſunt. iſtæ manus meæ ſunt. iſta contumacia mea eſt. Si mereor premium, mihi date: ſi non mereor, iſti ſuum reddite. Ego, inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc eſt vnde abdicatus es. Putas nihil inter te & patrem intereſſe? poſt tam ſimilia opera, ſi tantùm commilito eſſes, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iu-

 uenis.

uenis. hoc præmium qui recuſauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commiſſurum me putas, vt iterum rogem? Bello grauiore pugnaui, quo neceſſe fuit etiam ſenibus militare, quo fortes eſſe non potuerunt, etiam qui priore bello fuerant. Ille annos ſuos exercuit, ego vici meos. Tu fregiſti bellum, ego ſuſtuli. Quanta exhortatio iuuenum fui ſenex fortis! Vtrique noſtrum præmium reddite. Militaui ſenex: militaui exanguis: militaui qui iam vicarium dederam. Vterque noſtrum cùm rogatur, faſtidit: cùm relinquitur rogat. Quid nos ſuſpicari cogis, quod non vis in paternam domum venire? Turpe erat virum fortem, niſi à patre coacto, non recipi.

Pars altera. Quid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiæ ſubijcis virum fortem? Quid efficis, vt poſſim abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus eſt præmio, ſi tuus ſum?

CONTROVERSIA VI.

Pater naufragus diuitis ſocer.

Lex. *Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet.* Thema. *Diues pauperem de nuptiis filiæ interpellauit tertiò. Ter pauper negauit. Profectus cum filia, naufragio expulſus eſt in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptiis filiæ. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in vrbem. Vult pauper educere puellam ad magiſtratus. Diues contradicit.*

CONTRA DIVITEM. Educatur ad magiſtratus puella. quid times? Certè vxor tua eſt. Queri nec de morte poteris, ſi hanc puella maluerit. Nemo vnquam raptor ſerius periit. Vt litus agnoui, naufragus in altum nataui. Quid times, ſi exoraſti? Acceſſit ad

me.

me primum. Filiam tuam ducere volo, inquit. Non fleui. tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ tanquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de litore queror. Inter naufragium quidem & nuptias, ne vna quidem nox interfuit. Differat nuptias,dum flere ſocer deſinat. Putat me iam filiam commiſiſſe ſibi,cùm hic necdum ſe committat vxori? Lacrimis inter verba manantibus venio:talis & in nuptiis filiæ fui. Si rapta eſt,cur optionem recuſas? Si vxor eſt,cur times? Loquor vbi primùm licet. Procul à conſpectu reliqueram patriam, nondum tamen poſſeſſionem diuitis prætericram. Subitò fluctibus inhorruit mare, ac diſcordes in perniciem noſtram flauere venti.demiſſa eſt nox cœlo,& tantùm fulminibus dies redditur: inter cœlum terramque dubij pependimus. Adhuc tamen benè, Iudices, nauigauimus. naufragium maius reſtat in litore. Erat in ſummis montium iugis ardua diuitis ſpecula. Illic iſte naufragiorum reliquias computabat; illic vectigal infelix, & quantum ſibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptiis filiæ, cùm adhuc pulſaret aures meas fluctus. feci quod debui, & captus & naufragus, inimico ſtuprum lacrimis negaui. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare poteſt. Matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abſcondit. ibi fecit nuptias, quo nemo niſi naufragus venit. Lacrima eſt indicium inoptatæ rei. lacrimæ pignora ſunt nolentium, & repugnantis animi vultus index. Nemo vnquam quod cupit, deflet. Lacrimæ coacti doloris intra præcordia, & intolerabilis ſilentij eruptio. Sic ille qui ſuper cinerem deflet patrimonium, odit incendium: ſic qui naufragium deflet, maria deteſtatur. Fletus humanarum neceſſitatum verecunda execratio eſt. Tuæ nunc ſunt partes puella. diſcedo: & quod prius feci,taceo. Si nupta es,habes quod

optes:

optes : ſi vitiata, quod imperes.

Pars altera. Naufragum duo ſacratiſſima inter homines exceperunt, hoſpitium & affinitas. alterum pręſtiti: alterum etiam rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis, ſæpiùs rogaui: quod feſtinantis, non diſtuli. Quid hic raptoris eſt, niſi quòd indotatam duxi? Errat ſocer, qui putat mihi cariorem futuram puellam, ſi me potuerit occidere. Quid enim mihi ſupereſt? preces meę quas toties adhibui, an iſtius lacrymæ quas moui? Nihil mihi inimicus obijcere poteſt præter matrimonium. Magnus eſt amor, qui ex miſericordia venit. Fundebamus lacrymas ex pœnitentia diſſidij prioris. nec plura aut me proloqui, aut iſtum reſpondere paſſæ ſunt mentes gaudiis occupatæ. Nulla integritas tantum ſibi, etiam explorata, confidit, vt cauſam velit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis amputaturus es: ſi non interrogaueris, legem. Si genero vitam daturus eſſet, etiam innocentiam reliquiſſet. Quæritis, quid dum fleret, fecerit? Non negauit & ſolebat negare. Si nollet mortem, optaturus eſt? non enim poteſt eas partes legis deſiderare, quas habet.

EX LIBRO NONO.

DECLAMATIO I.

Cimon ingratus.

Lex. *Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque interficiat, ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus, deceſſit. Cimon filius eius, vt eum ſepeliret, vicarium ſe pro patris corpore dedit. Callias diues ſordidè natus,*

rede-

redemit eum à Republica, & pecuniam ſoluit: eique filiam collocauit. Ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre, occidit vxorem. Ingrati reus eſt.

(Excerpta ex Controuerſ. 1. *l.* 9.*)*

DECLAMATIO. Adulterium mihi carcer eſt. Ferrum mihi à lege traditum, ad vindictam pudicitiæ proijciam. Perdidiſti pecuniam Callia, ſi tales ſoluiſti manus. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Hoc intereſt inter fortunam patris & filij, quòd illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Vnus Miltiadis cenſus inuentus eſt Cimon filius. Redemptus Cimon redemptoris felicitas eſt. Reddam beneficium, cùm tam honeſtum deſideraueris, quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas manus haberem? Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Magnum vterque beneficium dum damus, recipimus: ego, quòd Miltiadem redemi. tu quòd Cimonem. Turpiſſimum duxi, ab eodem dimitti & adulteros & Cimonem. Ego ſum, qui referre gratiam ne mortuis quidem deſino. Ita mihi veros habere liberos contingat. quod quantum ſit, Miltiades expertus eſt. Dignus erat Callias talem genuiſſe, qualem redemit. Dic nunc, Ego te carcere exemi: cui reſpondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, vt meliùs actum putem, quòd à Callia redemptus ſum, quàm quòd pro Miltiade alligatus. Ego me à te redemptum putabam: emiſiſti me filiæ tuæ. Calliæ filiam duxi, hanc tibi pater, dum ingratus eſſe nolo, iniuriam feci. Non poſſum ob id damnari, quod lege factum eſt. Beneficium eſt, quod totum eius

cauſa

cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliud ex eo quis ſperat, aut prẹparat, non beneficium, ſed conſilium eſt. Summo te dedecore liberaui inuitum. Redemiſti me, & tu non rogantem. Habes Virginios, & quicunque vitiatas filias vel clauſerunt, vel occiderunt.

Pars altera. Duo beneficia dedi: & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quòd vxorem paſſus es adulteram fieri, quòd non cuſtodiſti, quòd moratus es, dum ſuperueniret pater ſpectator ſuæ calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogares. Moleſtè ferebas ſocerum dici Calliam. Mores puellæ non tantùm paſſus es in vitia labi, ſed ipſe impuliſti: nactus occaſionem non omiſiſti.

Extra. Hic color & *Gallioni*, & *Latroni*, & *Montano* placuit, vt nihil in Calliam diceretur contumelioſè, in redemptorem, in ſocerum infelicem. Multas quæſtiones rhetorici & poetæ Romani à Græcis dictas non ſurripuerunt, ſed & prouocauerunt. Thucydidis ſententia eſt: Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. Salluſtius: Res ſecundæ mirè ſunt vitiis obtentui. Sic cùm ſit præcipua in Thucydide virtus breuitas; hac eum Salluſtius vicit, & in ſuis eum caſtris cecidit. Nam in ſententia Græca tam breui habes quæ ſaluo ſenſu detrahas. deme vel συγκρύψαι vel συσκιάσαι. deme ἑκάστων, conſtabit ſenſus, etiamſi non æque comptus, æquè tamen integer. At ex Salluſtij ſententia, nihil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. T. autem Liuius tam iniquus Salluſtio fuit, vt hanc ipſam ſententiam, & tanquam tranſlatam, & corruptam, dum tranſferretur, obijceret Salluſtio: nec amore Thucydidis facit, vt illum præferat, ſed laudat, quem non timet: & faciliùs putat à ſe poſſe Salluſtium vinci, ſi antè à Thucydide vincatur.

DECLAMATIO II.

Flaminius in cœna reum puniens.

Maieſtatis læſæ ſit actio. Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam ſe vidiſſe hominem decollari, vnum ex damnatis occidit. Accuſatur læſæ maieſtatis.

(Ex Controuerſ. 2. lib. 9.)

DECLAMATIO. Obijcio luxuriam, hiſtrioniam, iocos. An in conuiuio nihil aliud niſi occiditis? Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquiro in totum annum: vna nocte contentus ſum. Facilius eſt, vt qui multa meretrici dederit, homicidium neget: quàm vt qui homicidium dederit, quicquam negarit. Seruum ſi verberare voluiſſes, extra conuiuium abduxiſſes. Contactam ſanguine humano menſam, ſtrictas in triclinio ſecures, quis credat iſta concupiſſe meretricem, vel feciſſe prætorem? Virgæ promuntur, & ante menſam deoſque crudelitatis victima trucidatur. Me miſerum, Romani imperij terrore luſiſti. Legi potiùs, quàm ſcorto cadat. Exſurgite Bruti, Horatii, Decii, & cætera imperii decora. Veſtris faſcibus, ſecuribus veſtris iam puellæ iocantur obſcœnæ. In eo quod ſub prætextu publicæ maieſtatis agitur, quidquid peccatur, maieſtatis actione vindicandum eſt. Percuſſurus lictor ad prætorem reſpicit, prætor ad meretricem.

Pars altera. Si legatus falſa mandata affert, ſic audiuntur, tanquam illa populus Romanus dederit. Imperator fœdus percuſſit, videtur populus percuſſiſſe Romanus, & fœdere conti-

continetur. Nunc nec viribus quicquam populi detractum eſt, nec opinioni. At ex te cæteros æſtimant. Et ante hunc alii fuerunt, ex quibus æſtimari poſſunt. Nemo aſcribit vrbibus vitia ſingulorum. Obiiciunt quòd damnatus perierit meretrici, & poſtulant prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem eſt, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulit: in Manlio impotentiam, à quo & filius & victor occiſus eſt; in Sylla crudelitatem: in Lucullo luxuriam: in multis auaritiam. Non putaui ad rem pertinere, vbi aut quando periret, qui perire deberet. Occiſus eſt. quis? damnatus. vbi? in prætorio. quo tempore? eſt enim tempus, quo noxius perire non debeat?

Extra. Quædam controuerſiæ ſunt, in quibus factum defendi poteſt, excuſari non poteſt. Non ſperamus vt Flaminium iudex probet, ſed vt dimittat. Itaque ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, ſed non ſcelerato. *Titus Liuius* de oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & oratoris obſcuritatem, ſeueritatem putant: tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus ſpei eſt. Illi qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractione curari: illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit, & deficit. Murrhedius dixit tetracolon: Seruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, vt expleretur circuitus. quem enim ſenſum habet, Seruiebat dies nocti? Hanc ideò ſententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus huius generis ſententiis, curamus vt numerus conſtet, non curamus vt ſenſus. Omnium autem corruptarum ſententiarum exempla de-

de induſtria pono: quia faciliùs, & quid imitandum, & quid vitandum ſit, docemur exemplo.

DECLAMATIO III.

Expoſitum repetens è duobus.

Per vim metumque geſta, non ſint rata. Pacta conuentaque legibus facta, rata ſint. Expoſitum qui agnouerit, ſolutis alimentis recipiet. Quidam duos expoſitos ſuſtulit, & educauit. quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturum vbi eſſent; ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt. Reddit illi duos, repetit vnum.

(Ex Controuerſ. 3. lib. 9.)

DECLAMATIO. Cum alienis diuidemus liberos, quos non diuidimus cum matribus? Vtrumque genui, vtrumque deſideraui, pro vtroque pactus ſum. Vnà nati ſunt, vnà expoſiti, vnà educati: redditi diſtrahuntur? Diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipſis. Duos expoſui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddam eſt geminos eſſe, quàm fratres. perdit vterq; gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. Ignoſcat retinenti meos, cùm ipſe concupiſcat alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit etiam expoſitio? Omnia pro filio paciſcor, præter filium. Pactus ſum flens, tremens, tanquam cùm exponerem. Mihi tunc vis & neceſſitas erat. non enim poteram inuenire filios, niſi alterum promiſiſſem.

Parì altera. Vtrumque poteſtis ex hoc iudicio patrem dimittere. Liberis hic carere conſueuit: ego & cùm vnum accepero, neceſ-

ſe eſt torquear. duobus aſſueui. Vim vocas, quæ te patrem fecit? Ego ſuſtuli, ego educaui, ego reddidi: iſte electurus eſt. In iſta vi duos filios perdidi. Lex arma, & vincula, & vltimum periculum complectitur.

Extra. In *Sabinum Clodium*, vno die & Græce & Latine declamantem, multa vrbanè dicta ſunt. Dixit *Haterius* quibuſdam quærentibus, quòd puſillas mercedes acciperet, cùm duas res doceret: Nunquam magnas mercedes accipere eos qui hermeneumata docerent. *Mæcenas* dixit: Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη. *Caſsius Seuerus* ab auditione eius rediens, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit, Malè καὶ κακῶς.

DECLAMATIO IV.

A filio in arce pulſatus.

Lex. *Qui patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duobus filiis in arcem accerſiit. imperauit adoleſcentibus, vt patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe, alter cecidit. Poſt in amicitiam tyranni receptus eſt. Occiſo tyranno præmium accepit. At reus fit cæſi patris. Petuntur eius manus. pater defendit.*

(*Ex Controuerſ. 4. lib. 9.*)

DECLAMATIO. Felicior eſſem, ſi plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid hoc eſt? integer tyrannus iacet. Tam neceſſe fuit patrem cædere, quàm ſpoliare templa, virgines rapere. O quantum debemus iſtis manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt. Tales fuerunt, vt ex his poſſet tyrannum alter contemnere, alter occide-

re.

re. Præcipitaſti te fili. hoc non eſt patri parcere, ſed tibi. Dura fili. in tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Vtrum ex filiis meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. Suſpenſas leniter admouebat manus. filius ſimulabat ictus. pater gemitus. Neceſſitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, ſed occiderint.

Si nec iſte * cæcidiſſet. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed multa licet non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum, interpretatio diffuſa eſt. Quid intereſt lege excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauerit: cùm illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit. ne puniatur infans, ſi pulſauerit patrem. Hoc qui cogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior vapulante. Non eſt impudica, quæ accerſita eſt à tyranno. non eſt ſacrilegus ſacerdos, qui deorum immortalium dona ſuis manibus pertulit ad tyrannum. Patrẽ iubente fecit. nec cæcidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi patris, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cæſus eſſem, & iniuriarum agere nollem, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil intereſt. Pœna maior eſt eius qui cæcidit, ius idem eius qui cæſus eſt.

Pars altera. Tamdiu cæcidit patrem, donec placeret tyranno ſatelles. Pro Repub. inquit, feci. Idem & Reipub. imputas & tyranno. Habuiſti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. periit, ne parricidium faceret, aut videret. Cæſus, inquit, pœnam dimitto. Mirare, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori vellet. Pater, inquit, voluit, ſed frater noluit. Pater, inquit, voluit. Ita tu non tantùm tyranno, ſed etiam patri dignus viſus es parricidio. Cæcidiſti patrem, cùm & legem noſſes, & fratrem.

Extra.

Extra. Ab Oppio proconſule, cum quo in Cretam *Sabinus* ierat, in theatro Græci poſtulare cœperant, vt Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam & capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto: Hunc magiſtratum, inquit, ego Romæ bis geſſi. bis enim reus cauſam dixerat. Græci non intellexerunt, ſed benè precati Cæſari, petebant, vt illum honorem Sabinus tertiò gereret. Idem cùm reus rogaret, vt in lautumias transferretur: Non eſt, inquit, quemquam veſtrum decipiat nomen lautumiæ: illa animo meo lauta res eſt. Iocabatur in miſeriis ac periculis ſuis, in quibus iocari eum non debuiſſe, quis neſcit? potuiſſe, quis credit?

DECLAMATIO V.

Priuignus ab auo raptus nouercæ.

De vi ſit actio. *Quidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubiis cruditatis & veneni ſignis. Tertium filium auus maternus rapuit, qui ad viſendos nepotes agros non fuerat admiſſus. Quærenti patri per præconem, dixit apud ſe eſſe. Accuſatur de vi.*

DECLAMATIO. Habui filiam, quamuis vnus filius ſuperſit, fœcundam: apud me nutriatur ſine. Quid times? ne non admittare, cùm veneris? Non quæris filios, quos perdidiſti: quem non perdidiſti, quæris. Pater à me vnum repetit, ego duos à patre. Plus habeo quod auo, quàm quod reo timendum ſit. Veni ad ægrotantes nepotes: admiſſus non ſum: hæc vera vis fuit. Nulla vis eſt, quæ arma, pugnam, vulnera non habet. Deſcribe iſtius comitatum tumultus. vnus eſt, & vnus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium

filium meum: immò nepotem meum ſuſtuli: immò venientem non potui excludere. Si cuius obſeſſam latronibus armata manu coniugem, liberoſque rapuiſſet. Quòd viuit puer beneficium erit meum. Et medici alligant, & corporibus noſtris vi medentur. Non poteſt mecum agere, tanquam cum alieno. Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrem & auum intereſt, quòd auo ſeruare licet ſuos, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam fera pietas, tam præpoſtera? quærere tuos à tertio incipis. Quiſquis puero fauit, ne inueniretur optauit.

Pars altera. Non vt nepotem ſeruaret, fecit, ſed vt infamaret vxorem veneficij, me veneficæ mancipatum. Cum ſocero mihi, Iudices, ne viua quidem priore vxore, conuenit: mortua verò, inimicum profeſſus. Languente puero cum vociferatione & conuitio, auſpicans, quicquid accidit, venit, qui ad ſanos nepotes nunquam anteà veniſſet. Non admiſi: & tunc enim vidi venire rapturum.

Extra. Habet hoc *Montanus* vitium. ſententias ſuas repetendo corrumpit. dum non eſt contentus vnam rem ſemel benè dicere, efficit, ne benè dixerit. Propter hoc ſolebat Montanum *Scaurus* inter oratores Ouidium vocare. Nam & Ouidius neſcit, quod benè ceſſit, relinquere. Cùm Polyxene eſſet adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit:

-------- cinis ipſe ſepulti
In genus hoc pugnat.

Poterat eſſe contentus, adiecit:

-------- Tumulo quoque ſenſimus hoſtem.

Neque hoc contentus, adiecit:

Æacidæ fæcunda fui.

Aiebat Scaurus. non minùs magnam virtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

DE-

DECLAMATIO VI.

Filia conſcia in veneno priuigni.

LEX. *Venefica torqueatur, donec conſcios indicet. Quidam mortua vxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filium ſuſtulit. Veneficij damnata, dum torqueretur, dixit conſciam puellam. Petitur ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.*

(Ex Controuerſ. 6. l. 9.)

DECLAMATIO. Non prodeſſet tibi puella, quòd te amauit frater, niſi marer odiſſet. Nefanda mulier, etiam filiæ nouerca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quoque conditio dura victoris eſt, cum moriente pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas, quàm qui viuere non poteſt, occidere poteſt. Concitatiſſima eſt rabies in deſperatione, & morte vltima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipſa tela commordent, & in mortis auctorem per vulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus inſequitur: & præcipitati non quod impulit tantùm trahunt, ſed quod occurrit. Naturali quodàm deploratæ mentis affectu, morientibus gratiſſimum eſt commori. O mendacium ſimile veneficio! dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Peto, ne quia filium vindicaui, filiam perdam: niſi ſuccurritis, nouerca vicit, ego victus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Profit apud vos puellæ, quòd pater eam laudat: profit, quòd mater accuſat. Conſcia, inquit, eſt filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, vt illum amare poſſet nouerca, niſi in eam incidiſſet, quæ odiſſe

etiam

etiam filiam poſſet. Seruus furti tortus: Catonem conſcium dixit. Vtrùm plus tormentis creditis, an Catoni? Quòd nouerca tam ſerò, puella tam citò? In hoc veneficij pœnas dabat, vt accuſationis exigeret.

Pars altera. Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur: venena à radicibus ſtatim peſtifera ſunt. Quid illa quæ fratrem in moram ſequentis patris ſparſit? habes exemplum, quod & ſorori conueniat, & virgini. Nouerca in hoc priuigno dedit venenum, vt filia ſola heres eſſet: idcirco adhibuit & conſciam.

EX LIBRO DECIMO.

DECLAMATIO I.

Lugens pauperi filius diuitem ſequens.

Iniuriarum ſit actio. Quidam cùm haberet filium, & diuitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus ſequi diuitem cœpit. Diues eduxit eum in ius, & poſtulauit, vt, ſi quid ſuſpicaretur, argueret. Adoleſcens ait: Accuſabo cùm potero: Diues petens honores, repulſus eſt. accuſat iniuriarum pauperis filium.

(Excerpta ex Controuerſ. 1. l. 10.)

DECLAMATIO. Gratias diuiti.quòd quos odit, iam reos facere contentus eſt. Non ambulabis, inquit, eadem via, non calcabis veſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidam veſtem, non flebis, me inuito, non tacebis. perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. Quòd ſordidatus fui, luctus eſt: quòd fleui, pietatis: quòd non accuſaui, timo-

moris: quod repulſus eſt, veſtrum eſt. Honores patre meo viuo nunquam petiuit. Vitium me meum ſequitur. taceo. Vtinam hoc vitium habuiſſet & pater. Quando vobis non ſordidati ſumus? Accuſa, inquit, pauper diuitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accuſa, inquit, reum, perage, perora. quis accuſare ſic loquentem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? aliud ergo pauperes iter, aliud diuites habent. Quiſquis percuſſor fuit, quaſi diues ſpolia contempſit. Mortuo patre meo: metuo enim, ne quis ſe lædi putet, ſi dixero occiſum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere poſſum, occiſi pauperis filius? Quid accuſanti feciſſet, qui perſequitur tacentem? Quare, inquit, ſequeris me? vt aliquando miſerearis mei, vt deſinas afflictam domum perſequi. Eum accuſatorem habeo, qui ſe non eſſe reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeò non metuis, vt cogas. Sordidatus ſum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem, quem vindicare non poſſum? Non erat in illo præda, quam graſſator appeteret. erat ſumma virtus, contumax aduerſus diuitiarum faſtidium innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Quis cædem machinatus eſt? Scire non poſſum: quod diſſimulari non poteſt, ſcio quis optauerit. Et tu diues inimicus es: & ille inſpoliatus inuentus eſt. non eſt cur accuſem, ſed eſt cur ſuſpicer.

Pars altera. Vt ſcias te inuidiam mihi facere, cùm dixiſſem, Accuſa me: non negaſti, ſed reſpondiſti, Accuſabo cùm potero.

DECLAMATIO II.

Vir fortis non cedens forti patri.

Tiro forti præmium. Si plures fuerint, indicio con-

contendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit à filio, vt ſibi cederet. Ille noluit. iudicio contendunt. vicit patrem. petit præmio ſtatuas patri. Abdicatur. C. D.

DECLAMATIO. Quem optem iudicij huius euentum neſcio, cùm crimen meum ſit, viciſſe. Patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Patrem in acie vidi, pugnaui cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Vici, non filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego vici, ſed omnes gratulati ſunt patri. Cogitaui Horatium Etruſcas acies corpore ſuo ſubmouentem. cogitaui Decium, qui nec ipſe patri ceſſit. Pugnaui non tantùm imperatori, ſed etiam patri. Auidus ſum gloriæ. hoc ſi vitium eſt, paternum eſt. Pudeat pater; ſi te vicit filius abdicandus. Ego præmium habeo: tu & præmium, & virum fortem. Virtutes noſtræ ſilentio præteriſſent: illuſtratæ ſunt, dum conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, ſed quod te malle credebant. Honor ad vtrumque peruenit: alter præmium habet, alter percipit.

Pars altera. Nolo habitare cum aduerſario meo. non capit idem contubernium, victum & virum fortem. Statuam, inquit, tibi poſui. imò ne poſſem vnquam me victum obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

DECLAMATIO III.

Demens quod mori filiam coegerit.

Dementiæ ſit actio. Bello ciuili quadam virum ſecuta eſt, cùm in diuerſa parte haberet patrem & fratrem. Victis partibus ſuis, & occiſo marito, venit ad patrem, a quo recepta, ait patri: Quemadmodum vis tibi ſatisfaciam? Ille reſpondit,

 Morere.

Morere. Suſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ.

DECLAMATIO. Sic ſibi ſatisfieri, ne victor quidem voluit. Nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. Inquinaſti filię ſanguine penates, quamquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Pompeij caput Cæſar fleuit: & hoc illi propter filiam præſtitit. Quemadmodum vis ſatisfaciam tibi? Hoc ipſo ſatisfeciſſe puella debuerat: adeò & in maritum & in patrem pia; vt alterum vſque ad mortem ſecuta ſit, & alteri morte ſatisfecerit. Periculosè offendo patrem, qui neſcit ignoſcere. Morere. quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere noluiſſet? Defendiſti Ligarium Cicero. quàm leue iudicaſti crimen, de quo confeſſus es! Ante ipſum domus limen extincta eſt; ne dubitari poſſet, marito periſſet, an patri. Meruerat, inquit. accuſas etiamnum? Et certè iam tibi ſatisfactum eſt. Secutus eſt gener diuerſas partes, vxor ſuas. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. Morere, inquit. Etiam quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt, *Occide*, non *Morere*: ſed, *Age lege*. crudelitatem imperij verbo mitiore ſubducunt.

Pars altera. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes iam dementiæ ſigna colligere: non potes patrem propter verba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & victorem quidem: animaduertit Brutus in liberos, non factos hoſtes, ſed futuros. vide an ſub iſtis exemplis patri fortiùs liceat tantum loqui. Contumaciter rogauit, quemadmodum & periit. nihil agnoui filiæ, nihil victæ. non miſit ad patrem fratrem. An etiamnum iraſcitur fratri? Cur me ſolum rogat, cùm duobus ſatisfacere debeat? Victor, inquit, citò exoratus eſt. Facilius eſt ignoſce-

re

re bello, quàm parricidio. Etiam morte patri quæſiuit inuidiam. Periſſe propter patrem dicitur mulier, quæ virum habuit, propter quem mori poſſet.

DECLAMATIO IV.

Mendici debilitati.

Reipub. læſæ ſit actio. Quidam expoſitos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, vt ſibi mercedem referrent. Accuſatur læſæ Reipub.

(Ex Controuerſ. 4. lib. 10.)

DECLAMATIO. Factum eſt, ne liberos patres aut agnoſcant, aut recipiant. Vectigalis iſti crudelitas, eo magis, quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Effectum eſt, vt nihil eſſet miſerius expoſitis, quàm tolli: parentibus, quàm agnoſcere. Alterius comminutas ſcapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo noſſe illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tamquam ars aſſignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horreſcitis? ſic iſte miſeretur. Nouum monſtrum: integer alitur, debiles alunt. Periſſent, inquit, ita non infeliciùs. ſuperſunt? Periſſent, inquit. interroga patres, vtrum maluerint. Quanti ex his viri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri ſacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati, quàm expenſum miſericordiæ refert. Expoſitas aluerunt etiam feræ, ſatis futuræ mites, ſi præteriſſent. Quorum cùm vbique audiantur preces, in ſua tantum cauſa ceſſant. Abſciſſa eſt illis lingua, &

viuere. Vnius miſericordia viuunt, omnium aluntur. Mirum eſt, vacare homines huic cogitationi, vt curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis iſtius principes diuitias ſuas exercent contra naturam: exciſorum greges habent: exoletos ſuos, vt ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant: & quia ipſos pudet viros eſſe, id agunt, vt quàm pauci viri ſint: His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur: non curatis, quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt, & miſerrimorum iuuenum ſimplicitate decepta, ſpecioſiſſimum quemque, ac maximè idoneum caſtris, in ludum detrudunt.

DECLAMATIO V.

Parrhaſius & Prometheus.

Reipublicæ læſæ ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis, cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emit vnum ſenem. Athenas perduxit, deinde torſit. Ad exemplar torti, Prometheum pinxit. Olynthius in tormentis periit, ille in templo Mineruæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Reipubl.

(Ex Controuerſ. 5. lib. 10.)

DECLAMATIO. Senex abſtractus à liberis ſuper exuſtæ patriæ cinerem ſtetit: ad figurandum Prometheum ſatis triſtis eſt. Nemo vt naufragum pingeret, merſit hominem. Vltima Olynthij precatio fuit: Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. putes Philippum loqui. Ædem Mineruæ,

fugimus tanquã caſtra Macedonum. Parum, inquit, triſtis eſt. Aliquis Olynthius parum triſtis eſt? Vis Parrhaſi triſtem videre? duc illum ad Olynthum iacentem. Scis certè, quàm triſtem emeris. Olynthiis vrbem aperuimus, templa præcluſimus. Nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torqueatur. hoc nec ſub Philippo. Moriatur. hoc nec ſub Ione. Sic iſte hoſpitalis Olynthio fuit. Hoc eſt Promethea facere, non pingere. Emi, inquit. immo ſi Athenienſis es, redemiſti. In iſto templo pro Olynthiis vota ſuſcepimus. Ille carnifex Græciæ iſtum tamen non amplius quàm vendidit. Producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, & tam triſtis, quàm ſi iam tortus eſſet. Quemcunq; pręco viderat flentem, agnoſcebat emptorem. Vereor, ne quis cùm audierit Olynthij verbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si iſti creditis, iratum Iouem imitatus eſt: ſi nobis, vicit iratum Philippum. Tantum patiendum eſt pingente Parrhaſio, quantum irato Ioue. Miſerrime ſenex, aliquis fortè ex ſeruis tuis feliciùs ſeruit. Si ad ſuccurrendum profectus es, queror quòd vnum emiſti: ſi ad torquendum, queror quòd vllum. Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubium eſt inter iſta, Parrhaſius ſtudioſius pingat, an ille ſæuiat. Producitur reſpiciens patriam ſenex. Placuit Parrhaſio vultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei ſimile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum officina hæc pictoris, an Philippi eſt?

Pars altera. Nunquam vnius malo publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium, quàm vt labefactari tormentis captiui poſſit. Læſiſti, inquit, Rempub. quòd hanc picturam in templo poſuiſti. lædunt

Rempu-

Rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & ſacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templis picta ſunt. Multùm ſemper artibus licuit. Medici vt vim ignotam morbi cognoſcerent, viſcera hominum reſciderunt.

DECLAMATIO VI.

Fur accuſator proditionis.

Iniuriarum ſit actio. Fur concione prohibeatur. Quidam cùm diuitem accuſaſſet proditionis, noctu parietem eius perfodit, & ſcrinium, in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. damnatus eſt diues. Cùm concionari vellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum.

(*Ex Controuerſ. 6. lib.* 10.)

DECLAMATIO. Id ſolum ſuſtuli, quod fur reliquiſſet. nil magis fur timui, quàm ne dominus furtum agnoſcere nollet. Ruentem ciuitatis ſtatum, vnius parietis ruina ſuſpendit. Profiteor indicium furti mei: ciuitas conſcia eſt. Furtum eſt, quod timet dominus agnoſcere? quod qui perdidit, ſupplicium tulit: præmium, qui ſurripuit? Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodem tempore & fur veniſſet & dominus? Mille nauium duces furto Troiam cepiſtis. Si benè furto euerruntur vrbes, quanto meliùs liberantur? In forum veni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes, tanquam ad concionem. Cur me ſubmoues ante accuſationem: cùm nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſollicitum, publica fata ſopierant. ita

etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus, vt mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera. Quale illud, dij, ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Reip. furem & proditorem. Vt vidit inutile furtum ſuum, prodidit, vt nobis venderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, vt etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult infelicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi quoquo modo iubet, non de damnato tantùm, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immerito: non multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. eluſit illum non tunc primum fecit. Suſtulit non quod voluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus eſt proditor, malo inuentus.

FINIS.

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS FRAGMENTVM.

Quinctilianus Cap. II. Lib. IX.

NOVI vero & præcipuè declamatores audaciùs, nec mehercule ſine motu quodam imaginantur, vt Seneca in Controuerſia, cuius ſumma eſt, quòd pater filium & nouercam, inducente altero filio, in adulterio deprehenſos occidit. *Duc, ſequor, accipe hanc ſenilem manum, & quocunque vis imprime.* Et paulo poſt: *Aſpice*, inquit, *quod diu non credidiſti, ego vero non video, nox oboritur & craſſa caligo.* Habet hæc figura manifeſtius aliquid. non enim narrari res, ſed agi videtur.

EPITAPHIVM M. ANNÆI SENECÆ.

Cura, labor, meritum, ſumpti pro munere honores,
Ite, alias poſthac ſollicitate animas.
Me procul à vobis Deus euocat. Ilicet actis
Rebus terrenis hoſpita terra vale.
Corpus auara tamen ſolennibus accipe ſaxis;
Namq́ animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

INDEX RERVM NOTABILIVM,

Quæ in hoc tertio Tomo continentur.

A

ABATHON *petram ſoli Antiſtites calcant.* 140

Abdicatio *filij à patruo, & patre.* 331. *nolentis interficere adulterum cum matre.* 365. *nolentis dimittere vxorem, vt aliam duceret.* 378. *Nolentis in acie conſiſtere, cum ter fortis fuiſſet.* 397. *Nolentis ire ad adoptionem diuitis.* 410. *Vxoris nolentis relinquere virum.* 430. *Filij nolentis occidere Patrem.* 490. *Abdicatus ter venenum terens accuſatur parricidij.* 516. 759. *Filij fortis nolentis cedere patri itidem forti.* 646

Adoptio *poſt tres abdicatos.* 410. 699. *nepotes ex Meretrice ſuſcepti.* 450. 704

Adulterium *in Matre, & filio liceat vindicare.* 365. *Adulterum cum Adultera qui deprehenderit, dum vtrumq; corpus interficiat, ſine fraude ſit. ibid. Filius nolens occidere adulterum cum Matre abdicatur à Patre. ibid. & 698. Vxor accuſatur à Marito adulterij ex ſuſpicione.* 478. 707. *Adulterium cum procuratore quomodo vindicatum.* 579. 761

Ægyptij *quatuor elementa fecere, & quomodo diuiſerint.* 102. *Studioſi ſyderum obſeruatores nihil de Cometis tradiderunt.* 226

Ægy-

Ægyptus *quomodo inundetur.* 138. *Eius fertilitas ad menſuram Nili reſpondet. ibid. eius ſacerdotes & præfecti ſtipem, & aurea dona in ora Nili iaciunt.* 140. *Nili incremento dilatata.* 213. *quamuis numquam tremuiſſe tradatur, mouetur tamen ibid.*

Aer *an ſit inter ea corpora, à quibus vnitas.* 44. *An ſit pars mundi neceſſaria.* 45. *eius variæ dotes ibid. quomodo ſit pars, & Materia.* 46. *An ex atomis conſtet ibid. &* 47. *An ſit diuiſus.* 48. *Frigidus per ſe, & obſcurus.* 50. *Vnde accendatur ibid. Eius ſumma pars ſiccißima, & calidißima, media temperatior. ibid. Natura eius gelida.* 51. *Proprietates. ibid. Cur inconſtans, & mutabilis. ibid. In eo tria fiunt.* 52. *& ſeqq. Ad voces aptus.* 64. *Mas, & fæmina.* 102. *quo terræ propior, eo craſsior.* 153. *Numquam immobilis.* 159. *Naturalem habet vim ſe mouendi.* 162. *eius, & venti diſcrimen.* 163

Agamemnon *de Iphigenia immolanda deliberat.* 283.

Alexander *deliberat an Oceanum nauiget.* 259. *& ſeq. Eius cupiditas.* 260. *Eius ſuperbia,* 262. *Cur Calliſthenem præceptorem occiderit ibid. deliberat an Babyloniam intret.* 287. *& ſeqq.*

Amnes. *Vide Flumina. Fontes.*

Animus *melior pars hominis.* 5

Aqua. *per aquam viſa longè maiora apparent, quam ſint.* 26. *quamuis diuidatur ſemper tamen eſt vnita.* 48. *Eius intenſio ſine ſpiritu fieri.* 49. *qua ratione fiat.* 93. 94. *quæ de ea tractanda & quærenda ibid. Eius varia diſcrimina.* 94. *Vtilitates, & damna ibid. Vnde tantum aquarum exeat ad continuandos fluminum curſus.* 95. *& ſeqq. ſub terra naſcentis cauſa.* 97. *è Terra fieri.* 98. *Elementum primum. & Mundi primordium.* 101. 102. 111. *Mas, & fæmina eſt.* 102. *Vitia concipit.* 103. *certis interuallis ſe retrahit, & reddit.* 105. *ſapor varius, & cur.* 109. *Medicamina vnde.* 110. *Mira natura. ibid. Diuiſio.* 112.

112. *cur quædam caleat, quædam ferueat.* 112. *quædam mortifera, ſed fallax.* 113. *Miræ proprietates ibid. cuidam iniecta cur non mergantur.* 114. *Quæ in Cryſtallum coeat.* 116. *Eius, & roris diſcrimen.* 148. *Eius emptio.* 155. *An Terremotus cauſa.* 191. *Subterranea.* 193. *Eius vitia.* 215
Aquila, *cur magnarum rerum auſpitia faciat.* 67
Aquilonis *flatus quomodo denotetur à corona.* 11. *eo flante cur minutæ pluuiæ fiant.* 149. *quæ eius regio.* 172. *Varia nomina.* 174. *Nubes in Africam reijcit.* 176
Arcus *cæleſtis rarò admodum in nocte fit.* 14. *quid ſit, & eius colorum cauſa ibid. non fit niſi in nubilo. ibid. quomodo fiat. ibid. & ſeq. quid ſit propriè.* 18. Bibit Arcus, *apud Virg. quid.* 24. *quid pronunciet ibid. eius color an ſit, an talis eſſe videatur.* 25. *An maior ſole ibid. Cur non impleat orbem, ſed dimidia tantum pars eius videatur.* 27. *Poſt Autumnale æquinoctium fit, qualibet hora diei.* 28. *non fit Æſtate niſi incipiente, aut inclinato iam die ibid. cur non fiat niſi aduerſis nubibus.* 29. *An in eo ſubſit aliquid corporis certi.* 36
Areæ *in vicinia ſyderum quæ.* 11
Athenienſes *deliberant an Trophea Perſica tollant, minante Xerſe rediturum ſe, niſi tollerentur.* 290. *& ſeqq.*
Auaritia *antiquum malum.* 171. *Vituperatur. ibid. Fundamentum eſt muliebrium vitiorum.* 483.
Auſpicia *ex fulminibus quomodo ſumantur.* 66. 67. *Magnarum rerum ab Aquila.* 67. *Ab animalibus vnde emantur. ibid. In illis quanta vis fulminis.* 68. *An auſpicium auſpicio tollatur.* 69

C

CApra *quid.* 6. *cur ita vocetur ignis in aere.* 7
Cicero *deliberat an Antonium depræcetur.* 294. *& ſeqq. ibi plurima de eo, de eius Morte, & animo, an voluerit Antonium deprecari, hiſtori-*

ſtoricorum aliquot teſtimonia. 302. Deliberat an ſcripta ſua comburat. 310. & ſeqq. Eius ætate omnis facundia Romana efflornit. 322. qualiter declamaret. 324. proſcriptus ab Antonio. 507. eius interfector Popilius accuſatur de moribus. 507. 757. eum deſtituit eloquentia ſua in carminibus. 711

Cimon ingratus Calliæ. 569. 774

Cælum. De eo quæſtiones variæ. 237. 238

Cometæ quid. 35. eorum genera ibid. 228. Vtrum einſdem conditionis cuius ſuperiora. 125. Ortus, & occaſus an certi ibid. De illis variæ opiniones. 226. & ſeqq. Nihil de illis Ægyptij. 226. ex vento non fieri. 229. & ſeqq. non vna tantum cæli parte conſpici. 233. non vnam eorum formam eſſe. 234. Non fieri ex ſtellarum errantium, & mobilium concurſu. 235. neque ex ſtellarum coeuntium concurſu. 238. In duas ſtellas non diſſolui. 239. Nullos eſſe erraticos. 240. Opiniones Zenonis, & Stoicorum de illis. 241. quomodo creentur. 243. Opinio Senecæ. 244. eos non eſſe ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ ſydus ordinarium. 244. Eorum motus qualis. 245. rarum mundi ſpectaculum non tenentur certis legibus. 247. Eorum & ſtellæ diſcrimen. 248. quid indicent. 251. An ſint graues. 252. Variæ, quæ de ipſis quæri poſſunt. 253

Corona circa ſydera quid. 11. quid ſignificet. 11. In qua Cæli parte fiat. 12. Diſſipata tranquillitatem ſignificat. 12. quomodo in Cælo appareat. 13. cur nocte, non die. ibid. An in ea ſubſit aliquid corporis certi. 36

Crocodilus quale animal, & eius natura. 142

Cryſtallum quid, & quomodo fiat. 116

D

DEclamare quid ſit. 324. quomodo declamaret Cicero, & antiqui ibid.

Dementiæ accuſatur qui ſeruo filiam iunxit. 537. qui non coegerit filiam, 653. qui filio ceſſit vxorem. 753

Deus

Deus *quid ſit.* 5. *Inter ipſum, Naturam & homines quid interſit. ibid. An curet humana* 7. *Vota ad ipſum quid proſint.* 70. *An orandus, cum omnia Fato fiant.* 71. *ipſius varia nomina.* 76. 77. *cum Dijs quomodo agendum.* 253. *Non omnia humanis oculis nota facit.* 253. *An omne opus impleuerit.* 255. 256. *Lentus quidem, ſed certus vindex generis humani.* 631. *In caput inuenientium regerit, quod quiſque alienis excogitauit ſupplicijs.* 631

Diluuij *inueſtigatio quomodo fiat.* 119. *Deſcriptio & mala.* 120. *& ſeqq.*

Diuinatio *quomodo fiat.* 67. *Vide Auſpicium.*

Diuitiarum *contemptus.* 410. *& ſeqq. Diues adoptat filium pauperis, quem ire nolentem pater abdicat. ibid. &* 699.

E

EBrietas *quando ſit dementia.* 111

Eteſiæ *an cauſa ſint incrementi Nili.* 144. *qui. & quales Venti.* 166. *eorum cauſa, & tempus ibid. ſomniculoſi, & delicati à nautis vocantur.* 166. *in Italia nubes conſiſtere non patiuntur.* 176. *Æthiopiam, & Indiam continuis aquis irrigant.* 176.

F

FAtum *immutabile.* 69. 70. 285. *quid ſit.* 70. *An roganda numina, cum omnia fato fiant.* 71. *De eo varia.* 71. *Nomen eſt Dei.* 78

Filij *parentes alant, aut vinciantur.* 331. 385. *Abdicatus à patre, & patruo.* 331. 690. *quinquennis teſtis in Procuratorem.* 529. 761. *Filiam qui iunxit ſeruo, dementiæ accuſatur.* 537. 762. *Filium expoſitum qui agnouerit ſolutis alimentis recipiat.* 591. 779. *Filius patrem in arce pulſans, ſit reus cæſi patris, & à patre defenditur.* 599. 780.

Flaminius *inter cœnam reum puniens accuſatur maieſtatis.* 578. 773

Fluminum *curſus quomodo continuetur.* 98. *cur aliquando ſiccentur, aliquando noua emergant.* 99. *Eorum*

99. *Eorum vera origo.* 101. *quædam certis menſibus magna, certis anguſta.* 105. *quædam cum ipſo mundo cæperunt.* 111. *quorundam vis mira.* 113. *quædam æſtate augentur, & cur.* 116. *Nonnullorum variæ proprietates.* 117. *etiam ſub terra reperiuntur.* 171
Fontes *quidam in cacuminibus montium.* 96. *eorum perpetuæ cauſa.* 97
Fortis *ſine manibus.* 365. 694. *qui ter fortiter fecerit, à Militia vacet.* 397. 698. *filium ter fortem in acie, quarto exire volentem retinet, nolentem abdicat. ibid. Filius fortis non cedens forti patri, abdicatur.* 646. *Vir fortis quod volet præmium optet; plures iuditio contendunt ibid.*
Fortunæ *inſtabilitas.* 265
Fulgetra *quid.* 83
Fulgores *quidam in aere apparentes, cur ignes dicantur.* 35
Fulgurationis *cauſa.* 8. *ſimul fit cum Tonitru, & fulmine.* 52. *Vbinam fiat. ibid. cur prius videatur, quam audiatur tonus.* 59. *& fulminis diſcrimen.* 56. 84. *An ſit ignis.* 83. *quid ſit.* 83.
Fulminis *cauſa.* 8. *Fulmen, Fulguratio, & Tonitru ſimul fiunt.* 52. *quomodo diſtet à fulguratione.* 56. 84. *Cum igneum ſit cur Terram petat.* 60. *Vis & opera mira.* 65. *& ſeqq. Fulminum varij effectus* 66. *futurorum prænuntium.* 66. 80. *quinam eius ſcientia valeant ibi. quomodo pronunciet.* 66. *eius tria genera, & ars triplex.* 68. 72. *quanta vis eius in auſpicijs, & diuinatione.* 68. *Eius expiationes, & procurationes quomodo fiant.* 69. 70. *Vera genera qua.* 73. *cur à Ioue mittantur, & quæ.* 74. *& ſeqq. Placabile, & pernicioſum quale.* 75. *eius metus ad quid proſit.* 75. *cur varia pingantur, ideſt grauiora, & leuiora.* 76. *Perpetua, finita, & prorogatiua, quæ ſint.* 77. *Priuata, & Publica quæ.* 78. *eorum varia nomina.* 78. *eorum diuiſio iuxta Attalum, & Hetruſcos.* 79. *eorum vis qualis.* 80.

80. *effectus varij*. 80. 81. *Vis ineſt peſtifera fulmini*. 81. *qua eius Materia*. 82. *cur æſtate plurima*. 84. *quid ſint, ibid. cur ſubita appareant, & ſine ignis continuatione*. 85. *cur obliquè ferantur. ibid. cur vt plurimum alta petant. ibid. Fulminum metus eximitur, ibid. & ſeqq.*
Fur *accuſator proditoris*. 686. *concione prohibeatur*. 686

G

GLoriæ *nullus finis*. 272
Grando *quid ſit*. 147. 148. *quomodo fiat*. 147. *cur rotunda ibid. cur non hyeme, ſed æſtate cadat*. 149. *an prædici poſſit*. 150. *Grandinis futuræ ſpeculatores nubibus immolant*. 151. *cur digiti ſanguine litatum nubibus ad auertendam grandinem*. 151

H

HIſtoricorum *mos*. 147. *quæ fides illis habenda*. 239
Hominis, *Dei, & Naturæ differentia*. 5. *eius pars melior animus ibid.*

I

IGnis *aerij varia, & multæ facies* 6. *cur vocetur capra*. 7. *eius cauſa. ibid. & ſeqq. quomodo fiat*. 8. *In nubibus quomodo generetur*. 52. *Natura aſcendit, violenter defluit*. 54. 60. *quomodo fiat in terris*. 58. *eius alimentum humor*. 60. *Rerum finis*. 102. *Mas, & fæmina. ibid. quædam creat*. 163. *An terræmotus cauſa*. 196
Inceſta *de ſaxo deijciatur*. 358. *Inceſti damnata, antequam deijceretur, inuocauit Veſtam, & deiecta vixit*. 358. 693
Ingrati *ſit actio*. 569. 775. *Cimon Callia ingratus. ibid.*
Inſulæ *variæ mobiles, & natantes*. 115
Iris. *Vide Arcus Cæleſtis.*
Iuſiurandum *Mariti, & Vxoris*. 430. 701

L

LAcones *trecenti contra Xerxem miſſi deliberant de fuga*. 270. *& ſeqq.*

Lapis *in Piſcinam miſſus plures orbes ciet.* 10. 12. *cur non ſic in flumine. ibid.*
Lumen *omne rotundum.* 11
Lunam *nemo obſeruat niſi laborantem.* 223. *De ea variæ quæſtiones.* 249. *eius incrementum, & decrementum.* 285
Luxuriam *deteſtatur.* 40. 41. 106. 107. *Luxurioſam aquæ, & niuis emptionem improbat.* 155. *& ſeq. cur aqua nulla ſatis frigida luxuriantibus.* 156. *Luxurioſi Pater, & Filius.* 470. 706. *Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.* 714

M

MAre *unde ſit, & de eo varia.* 102. 103. *cur in eo piſces.* 108. *Tranquillum quale.* 159. *ſtare mare quid ſit.* 159. *Vide Oceanus.*
Metus. *Per vim, metumque geſta, ne ſint rata.* 591. 779.
Montes *altiſsimi qui dicantur, & quo ſenſu.* 153. *eorum iuga an calida. ibid. In ipſis fontes quidam.* 96
Mortis *contemptus.* 271
Mundus *muliebris quid.* 42
Mundus, *& eius partes.* 44. 45. *eius conflagratio.* 126. *Noui generatio.* 130. *eius concordia ex diſcordibus conſtat.* 249. *Mundana omnia finita.* 259.

N

NAturæ, *Dei, & hominum diſcrimen.* 5. *omnia facilia.* 128. *non omnia ſimul aperit, ſed paullatim noua ſemper oſtendit.* 254
Nilotica *aqua fecundiores fœminas facit.* 116
Nilus *ſeponendus à Natura reliquorum omnium.* 93. *Cum mundo capit.* 112. *æſtate augetur.* 116. *& cur.* 137. *& ſeqq.* 143. *& ſeqq. De eo mira, & multa.* 139. *& ſeqq. Cataractæ.* 139. *Fragor ibid. Incrementum, & progreſſus.* 140. *Miracula ibid.* 141. *ſeptem oſtia.* 141. *Animalia.* 142. *quoties non exundauit, & ſignificatio.* 142. *Incrementi cauſa examinantur.* 143. *Cur hyeme non creſcat.* 145. *qui eius caput inueſtigarent miſ-*

ſi

ſi à Nerone. 193. Eius venæ ſcopuli duo. 194
Niualis dies qui. 149
Nix quid. 148. quid pati non poſſit. ibid. Niuis, & glaciei diſcrimen. ibid. cur hyeme decidat. 149. Vbi fiat. 152. 154. Eius aſſeruatio, & potio luxurioſa. 155. A quibuſdam editur non ſolum æſtate, ſed hyeme. 156. reponendæ officinæ. 157
Nubium, & ſpeculi diſcrimen. 20. Non habent ſimilitudinem ſpeculi. ibid. In ipſis quomodo generetur ignis. 52. & ſeqq. an ignem ſeruent. 53. quomodo tonum edant. 63. quid ſint. 65. etiam in terræ centro ſunt. 170

O

Oceanus infinitus eſt. 259. quæ in eo ſint ibid. Innauigabilis, ibid. An nauigandus. 264. An vltra Oceanum terræ ſint. 265. Eius deſcriptio. 267

P

Pacta conuenta legibus facta, rata ſint. 591
Parrhaſij Prometheus quomodo factus. 673. accuſatur læſæ Reip. ibid.
Patrem qui pulſauerit manus ei præcidantur. 599. 780. Pater raptam continens. 718. Pater à ſepulchro à luxurioſo raptus. 726. Patre exule filia rapta. 729. Pater exul fundo prohibitus. 747. Pater naufragus diuitis ſocer. 771.
Paupertas commendata. 42
Philoſophiæ naturalis, & moralis diſcrimen, & huius præſtantia. 1. Naturalis partes. 42. quid quæque. ibid.
Piſcatio cum dolabra. 106
Piſces cur in terram non tranſeant. 106. quibuſdam locis è terra eruuntur. 106. cur in mari naſcantur. 108. eſu piſcium ſubterraneorum homines mortui. 109
Pluuia vltra decem pedes in altitudinem non madefacit terram. 96. An quid conferat fluminibus. ibid. quando copioſa, quando lenta. 149. Cur minuta Aquilone flante. ibid.
Popilius Ciceronis interfector accuſatur de moribus. 507. 757.

Proditores *cauendos.* 549. 764. *Proditoris ſur ac cuſator.* 686

R

RApta *raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet.* 372. 559. 765. *quidam duas rapuit; altera mortem optat, altera nuptias.* 372. *&* 695. *Raptor patrem ſuum non exorans.* 437. 703. *Raptor niſi ſuum, & rapta patrem intra trigeſimum diem exorauerit pereat ibid. raptore conuicto mutanda optio.* 559. 765

Regis *ſuadendi ratio.* 262. *Inter reges diſcrimen.* 262. *qua in ipſis pertimeſcenda vrbanitas.* 263

S

SAcerdos *caſta è caſtis, pura è puris.* 344. *proſtituta ibid. & ſeqq.* 691. 692

Sela *appellant Græci fulgores quoſdam.* 34. *qui ſint, & quomodo fiant. ibid.*

Seruo *qui filiam iunxit, accuſatur dementiæ.* 537. 762.

Solem *ſapientes viri pedalem fecerunt.* 17. *Eius motus non videtur, ſed ſcitur. ibid. eius defectio quomodo deprehendatur.* 31. *Perfecta qua ibid. ſpectatorem, niſi cum deficit, non habet.* 225

Sparta *inclyta armis.* 273. *Eius laus.* 272

Speculum *in guttis, & aqua quomodo fiat.* 16. *Eius ratione imago redditur.* 19. *Concauum qualem imaginem reddat, ibid. De illo duæ opiniones.* 20. *Eius, & nubium diſcrimen. ibid. quoddam multiplicat omne corpus quod illi obijcitur.* 25. *In eo non eſt quod oſtenditur.* 36. *Eius varia genera, ibid. eius vſus obſcænus apud Hoſtium.* 36. *&* ſeqq. *cuius cauſa inuentum.* 37. 40. *quoddam incredibilem rerum magnitudinem reddit.* 39. *De eo variæ quæſtiones ibid. & ſeq. quoddam naturale.* 40. *Eius luxuries, & abuſus vituperatur.* 41. *& ſeq.*

Spiritus, *& venti diſcrimen.* 169. *Vide ventus.*

Stellæ *an prænuncient futura.* 7. *non decidunt, nec tranſiliunt, nec quidquam illis aufertur, aut abraditur.* 8. *cur non appareant interdiu.* 9. *Tranſno-*

uolantes argumentum Tempeſtatis nautis. ibid. ſuper lancem viſa ibid. earum fulgor quomodo fiat. 10. Tranſuolantes quæ ſint, & cur ita. 33. 54. Mobilium certus numerus. 234. 236. Errantes plures non eſſe, quam quæ errantes à nobis & planetæ dicuntur. 236. earum motus qui. 245. Cur ſtare vel redire dicantur. 248. Omnes rotunda. 249. Stellarum, & Cometarum diſcrimen. 248

Studia. Nouum, & inauditum de ſtudijs ſupplicia ſumi. 631

Suadendi ratio diuerſa apud Reges, & Rempublicam. 262. Inter ipſos Reges diſcrimen. 262

Superbia Alexandri. 262. Antonij. 263. non eſt ſtabilis. 272

T

TEmpeſtatis argumentum ſtella Tranſuolantes. 9

Terra de ea quæſtiones. 43. cur de ipſa inter cæleſtia agatur ibid. eſt pars, & Materia mundi, & quomodo. 45. 46. Eius dotes, & beneficia. 46. Mas, & fœmina eſt. 102. Humani corporis ſimilitudinem habet. 103. quomodo dicatur immobilis. 238.

Terræmotus ingens in Campania. 180. etiam hyeme fit. ibid. eius timor demitur. 181. 219. & ſeqq. quantum malum. 182. & ſeqq. eius cauſa. 188. effectus ibid. & ſeqq. 214. & ſeqq. An aqua eius cauſa. 191. An ignis. 196. quomodo fiat ibid. Illum præcedit aeris tranquillitas, & cur. 197. An è ſpiritu fit. 199. Illum ſequitur ventus. 203. & peſtilentia. 214 qui fiat, vt ea loca diſijciantur, & intereant. 212. per cc. Milliaria non extenditur. 212. loca illi ſubiecta. 213. Fecit quoſdam diſcurrere inſanis ſimiles. 216. & ſeqq.

Tonitrua fulmina, & fulgura ſimul fiunt, & vbi nam. 52. cur prius videatur fulguratio, quam audiatur ſonus. 53. quomodo fiant. 56. 63. 82. 482. quid ſint, & de ipſis varia ibid. tonat aliquan-

quando ſereno cœlo. 56. *eorum diſtinctio.*62. *quæ imbris pranun:ia.* 63. *An poſsint fieri concurſu aliorum corporum, quam nubium.* 64. 65. *Fulgetra dicta.* 83. *& Tonitruum, & Tonum dixerunt antiqui. ibid.*

Trabes *ignea vnde oriantur.* 7. *An inter Cometas reponenda.* 35. 227 *quomodo fiant.* 227. *non effici turbine.*

Turbo, *cur fiat in fluminibus.* 168. *aereus quid ſit.* 169

Tuſci *valent fulminum ſcientia.* 66. *eorum de ipſis opinio. ibid.*

Tyrannicida *à piratis dimiſſus.* 385. 696. *à Tyranno torta pro Marito.* 458. 705

V

VEnenum. *Ter abdicatus Venenum terens.* 516. 759. *Filia conſcia in veneno priuigni.* 619. 784. *Venefica torqueatur donec conſcios indicet.* 619. 184.

Ventus *quomodo prænuncietur à Corona* 11. *quid ſit.* 43. 159. 160. *An ſit intenſus.* 49. *Eius vis ibid. circa arbores ſibilat, non tonat.* 64. *quomodo fiat.* 160. *& ſeq. eius cauſa.* 162. 168. *eius, & aeris diſcrimen.* 163. *De Ventis ſigillatim quando, & vnde procedant.* 163. *quomodo, & vnde ſpirent.* 164. 165. *Antelucani.* 163. *ἐκνολπία. ibid. Eteſiæ.* 166. *ἐκνεφίας.* 167. *quomodo vires ſuas effundant.* 168. *quando eſſe incipiant.* 169. *ſpiritus, & venti diſcrimen ibid. Vnde generentur.* 169. *ſubterranei.* 170. *quot ſint eorum loca, & nomina.* 172. *& ſeqq. duodecim tantum ſunt.* 174. *quidam quorundam locorum proprij.* 175. *cur dati, & inſtituti à Natura.* 175. *eorum abuſus.* 176. *& ſeq.*

Vini *fulminati effectus.* 81

Virtutis *Laus.* 3

Vis. *per vim, & metum geſta, ne ſint rata.* 591. 779

Vota *erga Deos quid proſint.* 70

Vox *quid.* 64

Vrbanitas *quæ in Regibus extimeſcenda.* 263

FINIS.

VENETIIS, MDCXXXXIII.

Apud Franciſcum Baba.

Cum licentia Superiorum, & Priuilegio.

~~5740.2~~

VA1 1506866

2